

IDENTIFICAREA GOSPODĂRIILOR TRADIȚIONALE ÎN VEDEREA CONSERVĂRII ÎN SITU - ZONA ȚARA MOȚILOR

Consiliul Județean Alba

COMUNELE

Arieșeni, Gârda de Sus, Scărișoara, Horea, Albac, Vadu Moților,
Poiana Vadului, Avram Iancu, Vidra, Sohodol, Ciuruleasa

Beneficiar

CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA

Elaborator proiect

S.C. CAPITEL PROIECT S.R.L.
B-dul Ferdinand I, nr. 8,
Alba Iulia, jud. Alba

Coordonator proiect

arh. Marius Barbieri

Studii de teren

arh. Marius Barbieri, arh. Raluca Buta,
arh. Madalina Furdui, ing. Ioan Daniel
Hulea, ist. Gligor Mircea

Forografii

Marius Barbieri, Raluca Buta,
Madalina Furdui, Ioan Daniel Hulea

Redactare grafică

arh. Raluca Buta, arh. Madalina Furdui,
ing. Ioan Hulea, stud.arh. Manuela
Furdui

Cuprins

I. Prezentare generală

Cadru antropogeografic
Relieful
Clima
Vegetația și fauna
Localizare

II. Așezările umane

Istoria zonei
Așezările și evoluția lor
Tipuri de așezări
Infrastructura de transport a zonei

III. Caracteristicile gospodăriilor tradiționale

Arhitectura tradițională din Țara Moților
Tipuri de gospodării
Structura gospodăriei tradiționale
Materiale de construcție utilizate

IV. Ocupații și instalații tehnice tradiționale

Prelucrarea lemnului
Agricultura și creșterea animalelor
Mineritul
Industria casnică și textilă
Meșteșuguri specializate

V. Elemente de viață spirituală

Obiective patrimoniale și identitare
Obiective de interes istoric și spiritual

VI. Fișele gospodăriilor tradiționale

Comuna Albac

1. Gospodăria familiei Geoldeș
2. Gospodăria familiei Petrea

Comuna Arieșeni

3. Gospodăria familiei Neag

Comuna Avram Iancu

4. Gospodăria familiei Chira
5. Gospodăria familiei Cristea
6. Gospodăria familiei Morar
7. Gospodăria familiei Șoica

3

5

10

14

17

24

25

27

29

31

33

35

37

Comuna Ciuruleasa

8. Gospodăria familiei Sicoe 40
9. Gospodăria familiei Tuhuț 42

Comuna Gîrda de Sus

10. Gospodăria familiei Ivan 44
11. Gospodăria familiei Pașca 47

Comuna Horea

12. Gospodăria familiei Joldiș 50
13. Gospodăria familiei Nicola 52
14. Muzeul etnografic din Horea 54

Comuna Poiana Vadului

15. Gospodăria familiei Bele 56
16. Gospodăria familiei Bulz 58
17. Gospodăria familiei Candrea 60
18. Gospodăria familiei Căra 63
19. Gospodăria familiei Irimie 66
20. Gospodăria familiei Toader 68

Comuna Scărișoara

21. Gospodăria familiei Bâc 70
22. Gospodăria familiei Ciuma 72
23. Gospodăria familiei Jurj 74
24. Gospodăria familiei Pleșa 76
25. Gospodăria familiei Rădac 78

Comuna Sohodol

26. Gospodăria familiei Bildea 81

Comuna Vadul Moților

27. Gospodăria familiei Bogdan 84
28. Gospodăria familiei Fluturar 87
29. Gospodăria familiei Vârciu 89

Comuna Vidra

30. Gospodăria familiei Boartăș 91
31. Gospodăria familiei Bordea 93
32. Gospodăria familiei Burz 95
33. Gospodăria familiei Corbea 97
34. Gospodăria familiei Coroi Andrei 99
35. Gospodăria familiei Coroi Rovin 101
36. Gospodăria familiei David 103
37. Gospodăria familiei Drăgoi 106
38. Gospodăria familiei Hulda 108
39. Gospodăria familiei Trif 110

IDENTIFICAREA GOSPODĂRIILOR TRADIȚIONALE ÎN VEDEREA CONSERVĂRII ÎN SITU - ZONA ȚARA MOȘILOR

Comunele: Arieșeni, Gârda de Sus, Scărișoara, Horea, Albac, Vadu Moșilor, Poiana Vadului, Avram Iancu, Vidra, Sohodol, Ciuruleasa

I. Prezentare generală

CADRUL ANTROPOGEOGRAFIC

Iată cum descrie cunosctorul etno-filolog, Tache Papahagi Țara Moșilor: „Închipuiți-vă suprafața unei ape în așa fel agitată, încât pe alocuri ai vedea parcă printre rupturi de valuri și fundul pământului: iată aspectul geografic al țării Moșilor. Închipuiți-vă acum pe pantele și umerii valurilor oarecum rotunde, ba chiar și pe creștetele lor, adăposturi omenești răsfirate pe întreaga întindere de apă răscolită mai mult sau mai puțin din adâncuri: acestea sunt satele lor”.¹

RELIEFUL

Țara Moșilor ocupă cea mai mare parte a Apusenilor centrali, cu zona cea mai înaltă și masivă, formată din Munții Bihorului, cu masivul Curcubăta Mare (1849 m) format din roci cristaline puternic metamorfizate. Din cadrul acestui veritabil nodul orogenic își au izvoarele cele două Arieșuri, Arieșul Mare și Arieșul Mic. Spre sud se întind culmile Munților Găina considerați de către unii geologi parte a Munților Metaliferi, alături de Munții Auriferi, din împrejurimile Abrudului.

Caracteristic acestui areal este multitudinea formelor de relief, în cadrul cărora se îmbină microdepresiuni și culcare, platouri largi și culmi netede, ușor aplatizate, versanți prelungi și masive izolate. În partea nordică a zonei se remarcă prezența platourilor calcaroase cu multitudinea lor de fenomene endo și exocarsice. Toate aceste elemente, alături de accesibilitatea relativ ridicată, determină atât o mare diversitate sub raport peisagistic, cât și condiții diferite de habitare și a modului de utilizare a terenurilor.

Din punct de vedere geologic arealul studiat relevă o mare varietate petrografică, ce evidențiază un mozaic peisagistic, foarte valoros din punct de vedere turistic. În acest context se remarcă depozitele sedimentare mezozoice, dominate de calcare și alte roci solubile în care s-a modelat cel mai spectaculos relief carstic din România. Amintim aici Cheile de pe Arieșul Mare platourile carstice Bătrâna, Ursoaia, dar și peșteri celebre precum Ghețarul de la Scărișoara, Peștera Hodobana, Peștera Vârtoș (unde s-a descoperit o amprentă de picior aparținând Omului de Neanderthal), Peștera Poarta lui Lonele, precum și ivoare carstice cu debite de zeci de litri pe secundă, precum Izbulul Tăuz, Izbulul Cotețul Dobreștilor sau Poarta lui Lonele. Mai spre sud, calcarele sunt prezente în versantul sudic al văii Arieșului Mic pe cursul său mijlociu și inferior, precum și bazinul văii Sohodolului, dominate de culmea Ștriubeiului și Masivul Vulcan.

Spre vest se întinde Masivul Găina, celebru pentru „Târgul de fete” desfășurat aici, iar spre nord-est Masivul Gilău-Muntele Mare, alcătuit preponderent din roci cristaline precambriene și paleozoice. Aici relieful se remarcă prin masivitatea formelor, a culmilor prelungi și aplatizate, individualizate prin văi adânci, cu versanți abrupti².

În întreg acest areal se desprinde microdepresiunea Câmpenilor, spre care gravitează nu numai resursele umane și economice, cât și întreaga rețea hidrografică a zonei. Principalele cursuri de apă care străbat Țara Moșilor sunt cele două Arieșuri; Arieșul Mare, ce izborește din partea nordică a Masivului Biharia, curgând spre vest apoi spre sud și Arieșul Mic, care își are izvoarele în partea de sud a masivului menționat. Acesta, după un curgere sudică se orientează spre est, întâlnind apele Arieșului Mare la Mihoiești în amonte de Câmpeni, formând Arieșul propriu-zis. Pe teritoriul Câmpenilor Arieșul mai primește doi afluenți importanți - Valea Sohodolului, care își adună apele din calcarele

platoului cu același nume, și Valea Abrudului, care își adună apele din Munții Metaliferi (Dealul Mare), curgând spre nord.

Alături de aceste văi principale, Țara Moșilor este ferestruită de o mulțime de văi mai mici, cu debite variabile, în bazinul cărora pot fi întâlnite o serie de așezări risipite în lungul văilor sau pe coastele dealurilor. Între acestea amintim:

- Pe Arieșul Mare: văile Lăpuș, Gârda Seacă, Ghizghiuț, Albac, Valea Sacaturii etc;
- Pe Arieșul Mic; văile: Târșă, Vidrișoara și Dolii;
- Pe Sohodol amintim văile: Valea Poienii și Valea Verde;
- Pe Abruzel (Valea Abrudului) amintim ca afluenți văile Ciuruleasa, Cernița și Buciuimanilor.

CLIMA

Clima în zona montană a Munților Apuseni este una temperată, cu ușoare nuanțe pluviale, fiind puternic influențată de circulația atmosferică vestică, în fața căreia structura orografică montană acționează ca o barieră. Analiza făcută pe baza datelor de la stația meteo Câmpeni-Bistra, scoate în evidență faptul că temperatura medie al aerului în regiunea montană variază altitudinal, cu valori cuprinse între 2°C la peste 1600 m altitudine și 4°C, în la altitudini cuprinse între 1300-1600 m, mai ridicată pe versanții cu expunere sudică. În zonele joase, depresionare, apar deseori fenomene de inversie termică. Temperatura cea mai scăzută se înregistrează în luna ianuarie, cu o valoare medie multianuală de -6, - 10°C sau chiar mai mică la Câmpeni. Temperatura cea mai ridicată se înregistrează în luna iulie, când media multianuală atinge valori de 16-18°C, cu tendință de scădere la peste 1600 m altitudine.

Nivelul precipitațiilor atmosferice în zonă ating valori anuale de 1000-1400 mm, la peste 1300 m și mult mai coborâtă (până în jur la 800 mm) în zonele mai joase sau cu caracter depresionar din Țara Moșilor. Cele mai mici cantități de precipitații se înregistrează în lunile februarie și martie (45-60 mm), iar cele mai mari în lunile de vară, când pot depăși 100 mm. În acest context grosimea medie a stratului de zăpadă se înregistrează spre sfârșitul lunii ianuarie și începutul lunii februarie, când poate atinge peste 100 cm la altitudini de peste 1300 m, cu tendințe de troienire pe versanții nordici și la nivelul văilor, unde se manifestă și pericolul de avalanșe. Perioadele de îngheț variază cu înălțimea, la peste 1000 m primul îngheț se produce încă din septembrie, pentru ca ultimul îngheț să se manifeste după 1 mai. În aceste condiții durata perioadei fără îngheț este în medie de 120 de zile. Deseori, în zonele mai joase, adăpostite, în condiții de calm atmosferic pot surveni brume târzii, afectând fructificarea pomilor.

Circulația atmosferică în Țara Moșilor se manifestă predominant din direcția vest și sud-vest, perioadele de calm atmosferic atingând peste 60 % din an. Cele mai mari viteze a vântului se înregistrează în cazul vânturilor de sud-vest, în zonele înalte aceste înregistrând o viteză de peste 7-8 m/s.

VEGETAȚIA ȘI FAUNA

Solurile sunt puternic influențate de condițiile petrografice, climatice și biogeografice, în care s-au format. În marea lor majoritate sunt soluri de pădure, formate în condiții specifice. Dominante sunt cambisolurile, într-o succesiune de soluri brune și brun-acide, a căror formare a fost favorizată de climatul umed și răcoros și de vegetația forestieră de foioase și rășinoase. La altitudini mai mari dominante sunt spodosolurile

¹ Papahagii, 1925, 11.

² Cocean, 2005, 86-87

(podzolurile brune și brune acide) sărace în humus. În zonele depresionare întâlnim soluri aluvionare, în timp ce pe substrat calcaros sunt dominante rendzinele și pseudo-rendzinele.

La nivelul zonei analizate, vegetația este etajată pe verticală; la nivelul superior putând fi regăsite pășunilor alpine, întâlnite în Masivul Bihorului, pe Vf. Curcubăta Mare și Curcubăta Mică, sau pe platourile carstice ale Munților Vlădeasa-Gilău la peste 1600 m.

Cea mai mare suprafață este deținută de către pădurile în amestec, de foioase și conifere, și a pădurilor de fag (*Fagus Sylvatica*) în amestec cu mestecăn (*Betula pendula*). În cadrul zonei apar frecvent fenomene de inversie a vegetației, vizibile pe văile umbrite și răcoroase, cu expunere nordică, unde apar păduri de conifere, în timp ce la aceiași altitudine, pe versanții însoriți domină pădurile de foioase (Câmpeni). Făgetele mai pot fi întâlnite în amestec cu alte specii, precum: carpen (*Carpinus betulus*), frasin (*Fraxinus excelsior*), paltin (*Acer pseudoplatanus*), arțar (*Acer platanoides*), tei (*Tilia cordata*). Dintre arbuști menționăm păducelul (*Crataegus*), alunul (*Corylus*), sângerul (*Cornus sanguinea*), crinii de pădure (*Lilium martagon*), lalelele pestrițe (*Tulipa*) și uneori liliacul sălbatic (*Syringa josikea*).

Sus, pe platourile înalte ale Bihorului, Vlădeasa și Găina, întâlnim jnepeni (*Pinus mugo*), ienuperi (*Juniperus communis*) și tufe de afini (*Vaccinium myrtillus*), merișori și întinse pajiști subalpine primare și secundare alcătuite din rogoz alpin (*Carex*), părușcă, toporișcă, rugină (*Juncus effusus*) și ienupăr pitic. Componenta floristică este caracterizată de gențiana-cupa (*Gentiana acaulis*), strugurii ursului (*Arctostaphylos uva-ursi*), sângele voinicului (*Nigritella rubra*), săpunarița galbenă (*Saponaria bellidifolia*), sânzienele (*Galium mollugo*), brândușa de toamna (*Colchicum autumnale*), ghiocelul (*Galanthus nivalis*).

Pășunile și fânețele formate din graminee (păiușul roșu, țepoșica), rogozuri, trifoi etc., sunt larg răspândite, fiind folosite de localnici pentru pășunat și recoltarea nutrețurilor. Pe versanții însoriți apar pajiști xerofile alcătuite din *Festuca valesiaca*, *Chrysopogon gryllus*, *Carex humilis*, *Agropyron cristatum*, *Adonis vernalis*, *Stipa capillata* etc., în timp ce pe suprafețele în care substratul este dominat de roci calcaroase apar pajiști cu graminee și specii calcifile rare, cum este „floare de colț” (*I. conthopodium alpinum*).

În lungul celor două Arieșuri dar și al altor cursuri de apă, se dezvoltă o vegetație specifică, formată din specii precum arinul, salcia, plopul, etc., cu rol important în protejarea malurilor, la baza cărora putând fi întâlnite feriga, rogozul lăcrămioare, brebenei, toporași etc.

În zonele calcaroase și de chei, inclusiv pe povârșișurile din bazinul superior al Arieșului și Masivul Vulcan, vegetația este reprezentată de păduri de fag (*Fagus silvatica*) în amestec cu molid (*Picea abies*) și brad (*Abies alba*). Versanții sudici și sud-estici abrupti adapostesc plante saxicole, care cresc pe stanci sau în crapaturile acestora. Vegetația erbacee este formată din *Oxalis acetosella*, *Campanula abiotina*, *Calamagrostis arundinacea*, *Heracium transsilvanicum*, *Lamium galeobdolum*. *Hepatica nobilis* etc., la care se adaugă ferigi, mușchi și licheni. Pe versanții abrupti se dezvoltă mici pâlcuri de pajiști de stâncărie (cu *Melica ciliata*, *Sesleria rigida*, *Poa nemoralis*) și plante caracteristice pentru fisurile de stânci ca *Asplenium ruta-muraria*, *Saxifraga paniculata*, *S. rocheliana* etc., iar pe grohotișuri este prezentă *Thymus comosus*. În masivul Vulcan există 18 specii de plante alpine și montane, între care se remarcă *Aster alpinus*, *Achillea tanacetifolia*, *Poa alpina*, *Ranunculus oreophyllus* etc., dar și specii endemice, dacice și carpatice, de importanță fitogenetică precum *Aconitum moldavicum*, *Campanula kladuiana*, *Silene*

dubia, *Scorbul dacica* etc.

Pădurile de foioase constituie un bogat fond cinegetic, format din specii, precum: ursul, mistrețul, vulpea, căprior, cerb, iepure, pisica sălbatică etc., iar dintre păsări se întâlnesc: privighetoarea (*Luscinia megarhynchos*) ciocănițoarea de stejar (*Dentroconus modius*), ghionoia (*Picus canus*), graurul (*Sturnus vulgaris*), sturzul de vase (*Turdus viscivorus*), ciocârlița de pădure (*Lullula arborea*) etc.

În arealele calcaroase, pe abrupturi stâncoase, se întâlnesc specii rare precum: fluturașul de stâncă (*Tichodroma muraria*), mierla de piatră (*Monticola saxatilis*), presura de stâncă (*Emberizacia*), lăstunul de stâncă (*Apus melba*), iar în Munții Trascău-Metaliferi-Gilău trăiește acvila de munte (*Aquila chrysaetos*).

Fauna ihtiologică este formată din specii precum păstrăvul indigen (*Salmo trutta fario*), păstrăvul curcubeu (*Salmo gairderi irideus*) prezent pe văile: Arieșului Mare și Mic, pe văile Albacului, larba Rea, Neagra etc. Alături de păstrăv mai apar zglăvoaca (*Cottus gobio*), mreana de munte (*Barbus meridionalis petenyi*) mai rar cleanul (*Squalius cephalus*) și scobarul, (*Chondrostoma nasus*).

LOCALIZARE

Studiul “Identificarea gospodăriilor tradiționale în vederea conservării lor în situ”, este realizat pentru comunele din bazinul superior al Arieșului (Arieșeni, Gârda de Sus, Scărișoara, Horea, Albac, Vadu Moților, Poiana Vadului, Avram Iancu, Vidra, Sohodol și Ciuruleasa), mai puțin orașul Câmpeni; acoperind un areal geografic de 772.26 km² (77.226 ha), reprezentând 12,37 % din suprafața județului Alba și o populație, la nivelul ultimului recensământ (2011) de 17.840 locuitori, într-un regres drastic față de 1941, când aici se înregistrau un număr de 41,097 locuitori. Fără a intra în prea multe detalii privind această scădere, menționăm totuși politicile de strămutare a populației rurale de la sat la oraș din perioada comunistă și migrarea internă și externă survenită mai ales după 1995, odată cu decăderea economică a întregii zone montane.

Acest areal geografic este situat într-o zonă montană din partea central nordică a Munților Apuseni, formând o unitate naturală bine delimitată de un șir de coame montane și înălțimi, dintre care amintim:

- Vf. Vulcan (1157,4 m), Vf. Ștriubeiului (1326,9m), Muntele Găina (1466,5 m) aparținând Munților Metaliferi (Munții Abrudului), Vf. Curcubăta Mare (1848,2 m), și Piatra Grăitoare (1657,9 m), aparținând Masivului Bihor, culmi care delimitează bazinul hidrografic al Arieșului superior de cel al Crișurilor spre vest și sud-vest.
- Vf. Glăvoaia (1425,7 m), Bătrâna (1579,3 m) și Vf. Clujului (1399,3 m) din Masivul Gilău-Vlădeasa; Vf. Petreasa (1415 m) și Vf. Sâlha din Muntele Mare (1670 m), care delimitează spre nord și nord-est bazinul Arieșului Mare de cel al Someșului.

Acest spațiu geografic se remarcă printr-o puternică extindere a spațiului habitational, sub forma unor așezări tipice, cu gospodării risipite pe terenul smuls în decursul timpurilor nesfârșitelor păduri de foioase și conifere, care acopereau la un moment dat cea mai mare parte acești munți.

Legăturile acestui spațiu geografic cu restul țării se realizează prin intermediul unei rețele de drumuri naționale, formate din:

- DN 75, cu o lungime de 105 km pe teritoriul jud. Alba, este un drum național secundar, totodată principala magistrală de transport care străbate Munții Apuseni, pe valea Arieșului. Acesta leagă bazinul mijlociu al Mureșului cu orașul Turda (DN 1) de zona depresionară a Beiușului, cu orașul Ștei (DN 76 - Lunca) și mai departe cu centrul urban

Oradea. La Câmpeni acest drum se racordează la DN 74 A, care face legătura cu orașul Abrud și DN 74, drumuri prin care se asigură accesul spre Brad și Alba Iulia.

DN 74, cu o lungime de 105 km, din care 76, 2 km, pe teritoriul județului Alba, leagă centrele urbane Alba Iulia (DN 1) cu Bradul (DN 76). Traversează Valea Ampoiului și orașul Zlatna, pentru a trece Dealu Mare prin pasul Budeni, în bazinul Arieșului, la Abrud. De aici drumul trece prin pasul Buceș în valea Crișului Alb, spre Brad.

DN 1R, cu o lungime de cca. 82 km, din care pe teritoriul județului Alba 21,35 km, face legătura dintre valea Arieșului Mare, localitatea Albac (DN 75) și valea Someșului Cald, orașul Huedin (DN 1). Este important pentru accesul locuitorilor spre centrele urbane Huedin și Cluj-Napoca precum și spre A3 în localitatea Gilău. Are o importanță turistică semnificativă.

Este un spațiu geografic cu caracteristici etnoculturale și spirituale distincte, cunoscut sub numele de „Țara Moților”, care gravitează în jurul a două centre economice și urbane mai importante, orașele Câmpeni și Abrud.

Acest ținut a constituit de timpuriu o unitate economico-socială distinctă, unde modul de viață a fost întodeauna tributuar ocupațiilor tradiționale, precum prelucrarea lemnului (vășăritul) și creșterea animalelor, iar în unele părți mineritul aurifer de suprafață. Desigur, astăzi și aici modul de viață tradițional s-a schimbat substanțial, vechile preocupări făcând loc unora noi, precum cele legate de turism, în timp ce creșterea animalelor a devenit preocuparea și resursa economică principală pentru cea mai mare parte a populației locale.

II. Așezările umane

CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND ISTORIA ZONEI

Despre momentul umanizării zonelor montane din partea centrală a Munților Apuseni mărturiile sunt mult mai limitate. Se apreciază totuși că acest proces a avut loc treptat, ca rezultat a unor necesități economice, legate de îndeletnicirile tradiționale ale locuitorilor precum exploatarea și prelucrarea lemnului, alături de creșterea animalelor.

Odată cu instalarea regalității maghiare în Ardeal, tot mai multe domenii și așezări intră în memoria documentelor. Prima mențiune documentară a unei așezări din Țara Moților sau *Terra Tzopus*, denumită în actele de cancelarie și *terra Obruth*, datează din 1263 când este amintit Abrudul, în contextul colonizării aici a unor etnici germani.

În anul 1271 regele Ștefan al V-lea donează episcopului și capitlului bisericii catolice de Alba Iulia, domeniul „*tera Obruth*” situat lângă ținutul Ampoiului. Anterior acest domeniu a aparținut banului Iula („*ex donatione regia Yula condam banus*”), de la care a trecut în posesia secuiului Soboslău (*Zubuslaus Siculus*).³

Alte informații ne parvin din perioada post arpadiană și lupta pentru succesiune la tronul Ungariei. Astfel, în anul 1308, în urma încercării sale de a prelua tronul Ungariei (1305-1308), principele bavarez Otto⁴ (Ottokar de Hornek), potrivit mărturiei lui Rubin Pațiția, a ajuns prizonier al regelui Ungariei, Carol Robert de Anjou (1301/1308-1342), care îl va încredința voievodului Transilvaniei Apor⁵ spre «*pierzanie*», de unde ajunge în seama voievodului (cneazului) de Hațeg. Acesta din urmă îl face scăpat, conducându-l

³ Binder, 1975, 531

⁴ Pál Engel arată că Ottokar de Hornek a fost nepotul regelui Bela al IV-lea, cu pretenții reale la tronul Ungariei, el fiind sprijinit în această întreprindere de către sașii ardeleni și familia nobiliară Koszeg. A fost arestat de către Ladislau Kán în Transilvania, care i-a confiscat coroana și l-a trimis acasă,

⁵ Apor Pécs a fost voievod al Transilvaniei între anii 1282-1284. În anul 1308 voievod al Transilvaniei era Ladislau Kán al II-lea (1294-1315).

prin oamenii săi prin *Terra Tzopus*, apoi prin *Terra Beliniș* (Beiuș) în Maramureș, de unde a trecut în Galiția, scăpând astfel de mânia regelui maghiar⁶

Populația germană colonizată la Abrud avea aici o biserică catolică și un paroh, amintit în anul 1332 - *plebano de Superiori Kumino*⁷. Într-un document din 1366 se precizează că în „Țara Abrudului” (*districtum terrae Obrugh*) se găsește orașul minier numit de către izvoarele săsești, sub influența izvoarelor slavo-române, Schlatten (*Zalathna*), de la zlato - aur. Din același document mai reiese că pe cursul superior al Arieșului se găsea un district românesc, format din mai multe sate cneziale conduse de către un voievod, așa cum amintește și Rubin Pațiția⁸.

Pațiția aduce în fața cititorilor săi o informație provenind din cancelaria papală, potrivit căreia Bula Papei Clement al VI-lea, din 1345, vorbește despre un voievod al românilor în „*Terra Tzopus*”, cu numele de Ambrozie⁹.

Prima mențiune documentară a unui hidronim din zonă, s-a păstrat în hotărnicirea din 1408 a domeniului Gilău, unde este amintit *Râul Alb* (izvorul Arieșului Mare), alături de Beliş sau Izvorul Ponorului de la Cetățile Ponorului, aflate la limita dintre domeniul Abrudului și cel al Beiușului.

Prezența unui voievod român în fruntea satelor cneziale de pe valea superioară a Arieșului (domeniul Abrudului) mai este semnalată la 1547, când este amintit voievodul Iacob¹⁰.

După secularizarea domeniilor bisericii catolice de la Alba Iulia din 1566, domeniul Abrudului, orașului și posesiunile românești (*possessiones Valachichales*), trec în posesia fiscoșului princiar. În 1603 când s-au încheiat inventarierea acestor posesiuni apar în documente apar mai multe sate, printre care și Câmpeniul. Unii autori leagă numele orașului Câmpeni, sub forma sa maghiarizată *Topánfalva* cu denumirea de „țop” (țăran care purta părul legat sub forma unui moț). De aici deducem că în sens restrâns cuvântul *țop* sau *moț* defineau numai pe locuitorii situați în amonte de Câmpeni.

Dimensiunile domeniului și numele principalelor așezări care țineau de acesta le aflăm dintr-un document din 1595, când principele Transilvaniei, Sigismund Báthory scutește de dări și de plata tricensimi populația satelor românești Câmpeni Bistra, Abrud-sat Cărpiniș, Bucium și Vidra, pe motivul că fiind situate într-o zonă de munte nu au resurse de trai suficiente, alimentele trebuind să fie cumpărate din alte părți.

În 1604, la insistența orășenilor din Abrud, generalul austriac Giorgio Basta, care vremelnic stăpâna o bună parte din Transilvania, provoacă fragmentarea domeniului *Țara Abrudului*, transferând satele românești din preajma Abrudului; Abrud-sat, Cărpiniș, Bucium și Mușca, în componența orașului. Totodată Abrudul își extinde jurisdicția și asupra domeniului și a orașului Baia de Arieș, fără a afecta privilegiile târgovaților de aici¹¹. Din acest moment așezările de pe văile Arieșului Mare și Arieșul Mic, constituie o unitate administrativă distinctă, cu sediul la Câmpeni¹².

În secolul al XVII-lea „Țara Abrudului” se mărginea cu domeniile: Ampoi, Trascău, Țara Zarandului, Țara Beiușului; Ținutul Călatei, Gilău, Iara și Baia de Arieș.

Necesitatea practică de cunoaștere a bunurilor fiscale îl determină pe principele

⁶ Bud, 2011, p. 51

⁷ Binder, 1975, 531.

⁸ Ibidem, p. 352

⁹ Monografie Câmpeni, p. 51

¹⁰ Binder, op cit. P. 532

¹¹ Ibidem, p. 354

¹² Ibidem, p. 534

Gheorghe Rákózi al II-lea (1648-1657) să dispună unificarea fostelor domenii Ampoi și Abrud. În acest scop între 1649-1650, are loc inventarierea și întocmirea unei liste pentru toate posesiunile de pe noul domeniu. Domeniul nou format, cu centrul la Zlatna era împărțit în trei părți: Domeniul de Jos, Domeniul de Mijloc și Domeniul de Sus. Domeniul de Jos era alcătuit din satele Petroșani, Galați, Feneș și Presaca; domeniul de mijloc era compus din așezările Abrud-sat, Bucium, Cărpiniș, Mușca și După-Piatră, iar domeniul de sus cuprindea satele Câmpeni, Bistra, Râul Mare și Vidra (cu crângurile de pe Râul Mic). După cum se poate vedea în cadrul acestor liste apare documentar pentru prima dată moșia Râul Mare¹³. La acel moment Râul Mare era format din toate crângurile situate de la Izvoarele Arieșului Mare până la confluența cu Arieșul Mic, respectiv teritoriul actualelor comune Albac, Horea (Arada), Arieșeni, Gârda de Sus, Vadu Moților (Săcătură) și Scărișoara.

Principala ocupație al oamenilor de pe acest domeniu era exploatarea și valorificarea lemnului, pădurile jucând un rol major în viața acestor oameni. Locul pădurilor defrișate și a curăturilor este luat treptat de pajști și fânețe, pe care se instalează noi gospodării și crânguri, organizate pe neamuri și relații de familie. Amintim în acest context crângul Goiești, întemeiat de familia Goia din Vidra de Jos.

La sfârșitul sec. al XVII - lea și începutul sec al XVIII - lea are loc o intensificare a procesului de habitare în zonele centrale al Apusenilor, fapt vizibil nu numai pe Valea Arieșului dar și pe domeniile vecine, ale Gilăului, Ținutul Călatei și Țara Beiușului. Dar în același timp se intensifică exploatarea populației românești din zonă, fapt care a determinat satele cu populație românească din împrejurimile Abrudului să se răscolească la 1727, prilej cu care schimbă administrația maghiară a orașului Abrud cu una românească, anulând totodată toate măsurile restrictive luate împotriva lor. Prin intervenția în forță a administrației austriece se revine la situația anterioară, exploatarea populației locale continuând la cote și mai ridicate, fapt ce a dus la izbucnirea evenimentelor de la 1784.

Cele mai importante informații despre așezările din bazinul superior al Arieșului le avem din conscripția episcopului unit Inochentie Micu Clain, din 1733. Cu acest prilej sunt amintite pe Râul Mic așezările Vidra și Ponorel, pe râul Mare așezările: Gârda (Gârda de Sus), Albac, Arada (Horea), Neagra (Poiana Vadului), Gura Negri (Vadu Moților)¹⁴. etc. Conscripțiile efectuate de Micu Klain la 1733 și Petru Pavel Aron la 1750, aduc noi date despre comunitățile din zonă, întregite ulterior cu datele aduse de conscripția administrației austriece din 1760-1762. În această perioadă în comuna Râul Mare (Naghi Aranyos) sunt înregistrate 7 biserici ne unite cu 6 (7) preoți și 481 familii de credincioși ortodocși, dar fără să fie nominalizate locațiile acestora. Acest fapt vine să confirme cristalizarea unor așezări mai importante, chiar dacă nu sunt numite, cu o viață economică și socială dinamică, capabile să-și ridice propriile lor lăcașe de cult. Informații suplimentare ne sunt oferite de materialele cartografice din a doua parte a sec. al XVIII-lea, cunoscute sub numele de „hărțile iosefine”, realizate în perioada 1770-1773. Cu acest prilej apar consemnate existența unor lăcașe de cult în așezările: Săcătură (Vadu Moților), Neagra (Poiana Vadului), Lăzești, Albac, Arada (Horea); Scărișoara și Lăpuș (Arieșeni). Pe Râul Mic (Kis Aranyos), lăcașe de cult apar la Ponor, Vidra (K: Arașyos vel Vidra), Avram Iancu (A Kis Aranyos), iar pe Sohodol lăcașe de cult sunt la (Sohodol sat - Bobărești) unde exista o altă biserică, predecesoarea actualei bisericii de zid și în satul Poiana. O biserică de lemn și o mănăstire sunt semnalate la Ciuruleasa (Csurulasze) și pe valea Buninginea (*valie*

¹³ Binder, op cit. P. 532
¹⁴ Josan et al, 1996, p. 71-73

Buninisina), pe drumul către Brad. Astăzi dintre aceste lăcașuri de cult se mai păstrează bisericile de Arieșeni, Gârda de Sus și Lăzești, pe Arieșul Mare și bisericile de la Goiești și Vidra pe Arieșul Mic. Un destin aparte l-a avut vechea bisericuță de lemn de la Arada (Horea), care a fost salvată în ultima clipă, fiind strămutată pe moșia Brătienilor de la Florica, apoi la Olănești.

După cum se poate constata, în decursul sec. al XVIII-lea are loc o extindere a habitării în acest spațiu geografic. Potrivit recensământului habsburgic de pe Domeniul de Sus al Zlatnei din anul 1785, pe Râul Mare trăiau 8.308 suflete; pe Râul Mic (Vidra), 5456 locuitori; Câmpeniul împreună cu Sohodolul avea 4376 locuitori iar Abrud-sat, de care aparțineau satele actualei comune Ciuruleasa, 2612 locuitori¹⁵. Intensa populare a zonei este reliefată și de reprezentările cartografice amintite, unde apar un număr foarte mare de gospodării și crânguri, risipite în zonele de platou și pe terasele cursurilor de apă din bazinul superior al Arieșului. O dovadă a unei intense activități economice le reprezintă și numărului mare de instalații hidrotehnice (mori, joagăre, vâltori, pive, șteampuri) existente în zonă. Studiul Ilenei Bozac, privind Morile de pe domeniul de sus al Zlatnei, realizat după o conscripție a morilor din anul 1774, evidențiază existența unui număr de 102 mori de apă, a 23 joagăre, a unui teasc pentru stors uleiul de in și o piuă (pivă) pentru prelucrarea postavului¹⁶.

În decursul sec. al XVIII-lea, populația românească din zonă este nevoită să facă față, pe lângă îndatoririle față de împărat și corupției tot mai acerbe din partea administrației domeniiale și locale. În aceste condiții se intensifică rezistența populară, care prin plângeri și petiții trimise la autorități, au încercat să-și obțină dreptatea. Apogeul acestor eforturi sunt atinse după 1780, prin plângerile făcute de către Horea, în numele mai multor comunități din Apuseni către împăratul de la Viena. Lipsa unor măsuri pentru îmbunătățirea situației lor, îi determină pe moși să se răzvrătescă. Pentru sec. al XVIII-lea momentul de apogeu ale luptei pentru drepturi sociale și naționale reprezintă Răscoala populară din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

În decursul sec. al XIX, anul 1848 va influența hotărâtor și destinul acestor locuri. În urma refuzului românilor de a recunoaște încorporarea forțată a Transilvaniei în cadrul Ungariei, aceștia se văd implicați direct în războiul civil care a zguduit imperiul habsburgic, luptând de partea forțelor contrarevoluționare, a împăratului care le promisese recunoașterea națională. În acest context, Apusenii, cu Țara Moților este transformată de către Avram Iancu, fiul lui Alexandru Iancu din Vidra, într-o veritabilă fortăreață. Oștile moților, conduse cu pricepere de generalul și comandantul Iacu, cu tribunii săi, au reușit să stăvilească pătrunderea ungarilor în Țara Moților.

Lupta pentru dreptate socială și libertate națională, continuă și după înfrângerea revoluției de la 1848. Însuflețiți de ideile intelectualilor transilvăneni, moșii se implică tot mai viguros în diferite acțiuni precum Pronunciamentul din 3-13 mai 1868 și mișcarea memorandistă și procesul memorandistilor. În același context, al luptelor sociale poate fi amintit și conflictul din anul 1883 cunoscut sub numele de "răzvrătirea de la Mărășoia", când locuitorii comunei Scărișoara, în virtutea unui drept secular, se ridică să-și apere dreptul de pășunat pe Platoul Mărășoia, acaparată de către contele Banffy.

Începutul sec. XX vine cu alte nenorociri asupra moților. Deschiderea fronturilor din primul război mondial îi transformă pe bărbații încorporați în carne de tun pe fronturile din Italia, Bosnia și Galiția, unde mulți și-au pierdut viața. Acasă au rămas doar femeile,

¹⁵ T. Zoltan, 1955, p. 142
¹⁶ Bozac, 1965 p. 330

copii și bătrânii, pe a căror gospodării a pus stăpânire foametea și sărăcia. Pe lângă pierderile de vieți omenești și sărăcia adusă, administrația austro-ungară le-a pângărit lăcașele de cult, confiscându-le clopotele pentru a face gloanțe. Destrămarea monarhiei și creșterea spiritului revoluționar adus de către ostași veniți de pe front, au făcut ca oamenii să acționeze pentru înlăturarea administrației maghiare din comunele lor, participând totodată cu însuflețire la Marea Adunare Natională de la Alba Iulia, unde s-a hotărât unirea Transilvaniei cu Țara Mamă.

Dar nici noua administrație nu a putut face prea mult pentru moți, criza economică din 1929-1933 a afectat și forța de muncă din zonă, prin închiderea unor exploatare forestiere și scăderea puterii de cumpărare a oamenilor. După o perioadă de relativă ameliorare la orizont s-au adunat norii negrii a celui de al doilea război mondial, care la rândul său a venit cu noi concentrări și pierderi pe front, iar cei ramași acasă au fost mobilizați pentru lucrări strategice, la repararea drumurilor, la exploatarile forestiere ale statului și în batalioane fixe.

AȘEZĂRILE ȘI EVOLUȚIA LOR

Așezarea este privită în general ca un ansamblu de construcții - locuințe și construcții gospodărești - organizate în unități funcționale și grupate pe un teritoriu numit generic *vatră*, care servește drept cadru vieții sociale, economice și culturale a unei comunități umane¹⁷. Apariția unei așezări în decursul istoriei pe un anumit amplasament s-a datorat existenței unor bogate resurse de subzistență, precum vânatul, pescuitul, precum și posibilitatea valorificării unor materii prime precum lemnul și mai târziu a creșterii animalelor. Datorită acestor condiții și habitatul uman capătă o mare varietate de forme, de la cele nomade până la cele sedentare, de la cele rurale până la cele urbane, în raport de tipul de activitate pe care o desfășoară populația acelei așezări. Din aceste considerente devine o necesitate cunoașterea evoluției tipurilor de așezări, a caracteristicilor și modificărilor survenite la un moment dat, în raportul dintre aceasta și componenta de mediu¹⁸. În general, o așezare nu se formează odată, ea este mai degrabă un efect cumulativ a unei perioade de dezvoltare, în condiții socio-economice diferite, prin care ia naștere o realitate teritorială și geografică mai complexă a peisajului umanizat.

Potrivit prof. Vasile Cucu, „*Așezările umane sunt ... grupări de locuințe și oameni ce își desfășoară activitatea pe un anumit teritoriu a cărui înfățișare se schimbă în funcție de caracterul formațiunii economico-sociale și de condițiile naturale ale mediului înconjurător*” (Cucu, 1981)¹⁹. Noțiunea de „așezare” este expresia acțiunii de a așeza, și rezultatul ei. Conținutul acestei noțiuni definește un teritoriu bine determinat, dezvoltat în raport cu percepția comunităților umane. Diferențierea lor se face prin câteva criterii precum:

- existența unei populații permanente care își desfășoară activitatea pe acel teritoriu;
- o vatră ca spațiu de geneză, înțeles ca spațiu geografic de locuit;
- diversitate de ocupații executate atât în vatra așezării cât și în afara ei;
- infrastructura ca și componentă a calității vieții.

Atributele care definesc un anumit potențial natural și socio-economic al unei așezări concretizate printr-o serie de însușiri morfologice, demografice și tehnologice

¹⁷ B. Zderciuc, *Mărginenii Sibiului, Civilizație și Cultură populară românească*, București, 1985, p. 124.

¹⁸ Vert, 2000, p. 17.

¹⁹ V. Cucu 1981

definesc în final noțiunea de sat²⁰. Această noțiune este percepută ca localitate rurală, așezare rurală sau habitat rural.

În general răspândirea așezărilor umane de la primele nuclee de locuire, formate din primele gospodării și spațiul social din care oamenii își asigură cele necesare traiului, până la gruparea lor sub formă de sate sunt determinate de o multitudine de factori, de natură geografică, istorică, social economică, etnică și demografică.

Marele nostru geograf Simion Mehedinți considera că „*satul este cea mai veche formă de locuire umană, ce prezintă caracteristici de ordin etnografic, istoric, economic, social sau edilitar. Satul reprezintă grupări de locuine și de oameni ce își scot mijloacele lor de existență dintr-un spațiu social determinat*”.

Plecând de la datele de mai sus, noțiunea de localitate definește o așezare umană, rurală sau urbană, percepută în funcție de mai mulți factori, precum număr de locuitori și caracterul fondului construit, dotările sociale și echiparea tehnico-edilitară.

După mărturiile Luciei Apolzan, când vorbim de așezările din Țara Moților „*ne găsim în fața unor sate cu case risipite, caracteristice în general zonelor montane. Fiecare sat are gospodăriile dispersate pe întreaga suprafață a hotarului; vatra satului se confundă deci cu aproape întregul hotar*”²¹. Același autor arată că forma caracteristică a așezărilor din acest areal geografic, este „crângul”, adică grupuri mici de gospodării (5-6 sau mai multe), fiecare cu numele propriu, nume provenind deseori dintr-un antroponim, formând subunități sociale distincte, pe care localnicii le numesc „crânguri”.

Cât privește spațiul geografic unde erau amplasate aceste mici așezări (gospogării, crânguri) se poate constata că cele mai multe erau amplasate pe culmile domoale ale dealurilor/munților. Numărul mic de al depresiunilor intramontane, dimensiunile mici ale acestora și distanțele până la terenurile agricole, nu au oferit condiții propice de formare a satelor în lungul văilor, motiv pentru care și numărul așezărilor de vale este destul de restrâns, fapt vizibil pe materialele cartografice din sec. al XVIII-lea. De aceea, spre deosebire de alte zone geografice, în Țara Moților, așezările umane bine structurate erau foarte puține, dacă ne reamintim că în sec. al XVI-lea (1595), în bazinul superior al Arieșului, alături de Abrud și Câmpeni (Topanfalva, sau târgul țopilor), mai erau cunoscute ca structuri economice și sociale individuale doar Abrud-sat, Bistra, Cărpiniș și Vidra, de unde putem deduce că toate crângurile și gospodăriile izolate care existau la acel moment pe Arieșul Mare aparțineau de Câmpeni, iar cele de pe Arieșul Mic de Vidra. De abia în secolul al XVII (1649-1650), pe teritoriul Domeniului de Sus al Zlatnei sunt menționate alături de satele Câmpeni, Bistra și Vidra, și Râul Mare, care includea toate crângurile și gospodăriile situate în bazinul acestui râu și care înainte au aparținut de Câmpeni. În prima parte a sec. al XVIII-lea, alături de Abrud, cea mai importantă așezare moțască din această perioadă, rămâne târgul Câmpenilor, care s-a bucurat de condiții excelente de amplasare în cadrul depresiunii cu același nume.

Toate crângurile situate în zonele mai înalte, reprezentând embrionul unor viitoare sate, sunt rolul proceselor de roire. Fenomenul a fost determinat atât de creșteri ale populației unei așezări de bază, peste capacitatea resurselor de susținere ale acesteia, de exploatare socială, incursiuni militare, calamități, interesul marilor feudali de a valoriza economic noi teritorii etc. Fenomenul de roire și de întemeiere a noi așezări a fost amplificat în perioadele liniștite de sporul natural al populației peste capacitatea teritoriului economic inițial de susținere. Mai ales începând din a doua parte a sec. al XVIII-lea și în sec al XIX-lea, din

²⁰ V. Cucu, 2009, 32

²¹ L. Apolzan, 1987, p.212

diverse pricini tot mai multe nuclee de locuire au luat naștere pe culmile domoalele dealurilor din împrejurimi, pe suprafețele rămase în urma defrișărilor și a runcuirii suprafețelor împădurite.

Încă din prima parte a sec. al XIX-lea, numărul așezărilor din acest spațiu geografic se multiplică. Conscriptia efectuată de către episcopia ortodoxă a Transilvaniei din 1805, aduce un plus de informații privind numărul lor. Cu acest prilej sunt amintite pe Arieșul Mare (Nagy Aranyos), următoarele așezări: Gura Negri (Vadu Moșilor); Gura Albakului (Albac); Gerda superior (Gârda de Sus); Gerda inferior (Scărișoara); Lopus (Fața Lăpușului - Arieșeni; Arada (Horea); și Leszesti (Fața Lăzești).

Pe Arieșul Mic (Kis Aranyos) sunt amintite satele: Ponorel, Vidra de Jos, Vidra de Mijloc și Vidra de Sus (Avram Iancu); în timp ce pe Valea Sohodolului sunt amintite așezările: Szohodol (Sohodol) Válya Verde cun Pelis (Valea verde cu Peleş) și Polyána (Poienile Sohodolului)²².

După conscripția din 1821, Sohodolul se desprinde din componența comunei Câmpeni și devine unitate administrativă distinctă, înglobând satele Peleş, Poiana Sohodol și Valea Verde, alături de alte crânguri din bazinul văii cu același nume.

La mijlocul sec. al XIX-lea, în cadrul cercului Câmpeni din Comitatul Turda-Arieș sunt enumerate următoarele unități administrative: Albak; Alsó-Vidra (Vidra de Jos); Felső Vidra (Avram Iancu); Neagra (Poiana Vadului); Ponorel; Szekatura (Vadu Moșilor); Szkerisóara (Scărișoara); Szohodol (Sohodol). Cu certitudine, pe lângă aceste așezări mai importante, unele cu rol administrativ, mai existau multe cătune și crânguri aparținătoare. Exemplificăm pentru Albac cătunele: *Korábban Costești*; *Korábban Cionești*; *Korábban Cionești része volt. (Dealul Lămășoi)*; *Korábban Cionești része volt. (Bărăști)*; *Korábban Fehérvölgy része volt. (Rogoz)*; *Korábban Fehérvölgy része volt. (Pleșești)*; *Korábban Fehérvölgy része volt. (Fața)*; *Korábban Fehérvölgy része volt. (După Pleșe)*; *Korábban Costești része volt. (Deve)*. Toate acestea sunt crânguri care aparțineau de Albac la acel moment și care începând din 1956 devin sate cu individualitate proprie.

Documentele cartografice din 1876 localizează satele: Secatura (Vadu Moșilor), Bari Neagrais (Neagra), Ghirda de Josu, Ghirda de Sus, Scărișoara și Lepus (Arieșeni), alături de alte crânguri, pe teritoriul comunei Szkeresoara; Ponorelu, Unter Vidra (Vidra de Jos), Mittel Vidra (Vidra de Mijloc) și Ober Vidra (Vidra de Sus), iar pe Valea Sohodol satele: Sohodol, Beles (Peleş), Valea Verde, și Poiana, alături de alte crânguri devenite ulterior sate (Brădeana, Dragojești, Arsuri, La Secuiești, Gura Sohodolului etc.)²³.

În 1910 din cadrul comunei Scărișoara se desprinde comuna Arieșeni, iar din comuna Albac se desprinde Arada. Deși Gârda apare cartografic sub forma hidronimului Grda Saka încă din 1770, ca oiconim este documentat pe hărțile militare austriece din 1864 sub forma Ghârda, pentru a fi amintit documentar în 1909 sub numele de Felsőgârda²⁴ (Gârda de Sus), care se va desprinde ulterior de Scărișoara, devenind comună de sine stătătoare în 1932.

Începând cu a doua parte a secolului al XIX-lea procesul de habitare se extinde tot mai mult, odată cu creșterea populației și lăzuirea unor noi suprafețe de pădure apar noi așezări, astfel că în 1941 sunt înregistrate documentar numai în comunele de la Izvoarele Arieșului caa. 390 de crânguri, cu 5.756 de gospodării²⁵. Odată cu împărțirea

²² Josan et al, 1996, p. 115-116

²³ Digitized Maps of the Habsburg Empire, apud DVD Arcanum Adatbazis

²⁴ C.Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol I, Ed. Academiei RSR, București, 1967, p. 265.

²⁵ L. Apolzan, *Carpații tezaur de istorie - Prezentarea așezărilor risipite pe înălțimi*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 256-257 și tabelul IV.

administrativă din 1956 multe dintre aceste crânguri vor deveni sate în cadrul vechilor comune fapt reflectat și în recensămintele din 1966.

TIPURI DE AȘEZĂRI

Întâi cum descrie cunoscutul etno-filolog, Tache Papahagii, „Țara Moșilor”: „Închipuivă suprafața unei ape în așa fel agitată, încât pe așocuri ai vedea parcă printre rupturi de valuri și fundul pământului: iată aspectul geografic al țării Moșilor. Închipuiți-vă acum pe pantele și umerii valurilor oarecum rotunde, ba chiar și pe creștetele lor, adăposturi omenești răsfirate pe întreaga întindere de apă răscolită mai mult sau mai puțin din adâncuri: acestea sunt satele lor”

Tipologia așezărilor se stabilește în funcție de mai mulți factori, precum: durata locuirii (așezări temporare și așezări permanente; structura vetrelor (așezări risipite și așezări răsfirate); după potențialul demografic și funcțiile îndeplinite. Cercetările din domeniul geografiei populației și al așezărilor umane au impus ca și criteriu, structurarea tipologiei așezărilor, potrivit funcției economice și al habitatului, care împarte așezările în așezări urbane sau rurale (Vert 2000, 36-38). Dintre aceste două tipuri de așezări, pentru noi rămân de interes așezările rurale. După criteriu funcțional, Ion Velcea stabilește șapte tipuri de așezări rurale: a) *Așezări rurale cu funcții predominant agricole*, specializate în cultura cerealelor și a plantelor tehnice; b) *Așezări agroindustriale*, care se remarcă prin practicarea unei agriculturi complexe și unități industriale ce prelucrează lemnul și produsele agricole; c) *Așezări agrocomerciale*, unde populația își valorifică produsele prin intermediul unor negustori; d) *Așezări agroturistice*, repartizate în arii cu peisaje deosebite, ape minerale cu efecte terapeutice, resurse agroalimentare și căi de comunicație de acces; e) *Așezări pastoral-silvice*, constituite pe seama pajiștilor naturale, a fondului forestier și a exploatării acestuia. Aceste ocupații se regăsesc și în specificul construcțiilor și în dispersia gospodăriilor permanente și sezoniere, cu sălașe, odăi, colibe, stâne și terenuri arabile restrânse; f) *Așezări specializate în piscicultură*, cu populația ocupată în domeniul pescuitului și al prelucrării peștelui sau în activități portuare; g) *Așezări cu funcții complexe*, având o tradiție în practica agricolă și pe acest fond, apărând alte ocupații. (apud Vert, 2000. p. 207-208)

Un alt criteriu în stabilirea tipologiei unor așezări este dat de durata locuirii. După acest criteriu avem așezări sezoniere/temporare și așezări permanente.

Așezări sezoniere

Este știut faptul că mai ales pe cursul superior al Arieșului Mare în perioada de vară o bună parte din populație își schimbă reședința și locuința, deplasându-se în zona înaltă, a platourilor și pășunilor montane cu animalele. În aceste zone oamenii și-au ridicat adevărate gospodării, formate din spațiu de locuit, adăposturi pentru animale și spații pentru practicarea unor meserii tradiționale (văsărit, șindrilit etc.), pe care le utilizau pe timpul verii. Aceste așezări sunt așa-numitele așezări sezoniere.

Motivația includerii acestui tip de așezare în studiu este dată de rolul și importanța lor. Aceste așezări, concentrate mai ales în bazinul superior al Arieșului Mare, comunele Arieșeni, Gârda, Scărișoara, Horea și Albac, reprezintă atât o caracteristică de bază a economiei locale cât și un mod de organizare socială și de viață umană, care de multe ori vetre de locuire. Ilustrăm acest fenomen prin exemplul întâlnit în comuna Gârda de Sus, care săpânește importante suprafețe de pășunat pe platoul carstic Călineasa, unde vara majoritatea locuitorilor din satele situate la nord de Arieș ies cu vitele. Fiecare are aici o mică gospodărie (colibe), uneori și grădină de legume, denumite în grai local „mutături”.

În trecut ieșeau vara la colibe toată familia, adulții și copiii, unde-si duceau și animalele de acasă (porci, găini, caine, pisică etc.), satele rămânând cvasi-pust. Mai nou comunitatea și-a ridicat și o biserică din lemn unde preotul din satul Ocoale slujește pe timpul verii. În contextul creșterii interesului turistic pentru zonă aici a fost deschis și un punct turistic.

Așezări permanente

Așezările permanente sunt cele în care procesul de locuire se desfășoară tot timpul anului fără întreruperi. În această categorie de așezări sunt incluse toate tipurile de sate indiferent de mărimea lor și așezările urbane ale țării

În funcție de structură, specialistii au identificat mai multe tipuri de așezări/sate. Astfel, inspirat de lucrarea etnografului R. Vuia - *Satul românesc din Transilvania și Banat*, arhitectul Sorin Gavra distinge în zona Munților Apuseni, cinci tipuri de sate (așezări rurale): a) sate cu case izolate (risipite), tipologie specifică satelor din Munții Apuseni; b) sate răsfirate; c) sate de vale și e) sate înșirate în lungul drumurilor²⁶, ultimele având o incidență mai puțin semnificativă, prezența lor fiind mai redusă. În zona noastră de interes - Țara Moșilor, preponderente sunt satele risipite, numite și *sate crânguri*²⁷. Acest tip de așezare este specific zonelor în care ocupația majoră a locuitorilor este creșterea animalelor²⁸. Este tipul de așezare cea mai recentă, având gospodăriile împrăștiate pe întreaga suprafață a hotarului, în funcție de caracteristicile și calitățile productive a locului. Geneza lor este legată de trei factori importanți:

- sporul natural al populației;
- posibilitățile de valorificare a terenurilor agro-pastorale, obținute prin defrișări și situate tot mai departe de gospodărie.

La originea lor se află așezări mai vechi din josul văilor, care sub impulsul unor factri economici, demografici sau istorici s-au transformat în nuclee de roire. Acest proces de roire s-a îndreptat în trei direcții, spre uonele înalte, formate din culmi domoale ale munților și spre bazinele din susul văilor, unde terenul permitea existența unui nucleu de locuire. În acest mod se înregistrează un proces îndelungat de extindere a spațiului habitational, de factură agro-pastorală, în detrimentul pădurilor, de către o populație aflată în continuă creștere. Procesul se realizează într-o primă fază prin lărgirea poienilor și a curăturilor, favorizând apariția fânețelor sau a unor nuclee insulare de culturi. Cum acestea erau de regulă imposibil de transportat în satul de origine, omul era nevoit să-și construiască aici adăposturi temporare, unde să vină cu animalele. Cu timpul acestea au devenit așezări permanente pentru o parte din generația următoare, sare s-a stabilit aici construindu-și case și întemeindu-și gospodării proprii.

În zonă cele mai vechi nuclee de locuire sunt Câmpeni, Sohodol, Vidra pe Arieșul Mic (Kis Aranyos) Râul Mare cu nucleele Sacatură, Niagra, Albac, Arada și Scărișoara, de unde, în lipsa terenurilor agricole oamenii au fost nevoiți să urce culmile munților din preajmă, unde să întemeieze noi așezări.

În funcție de orientarea văilor și expoziția versanților se disting sate cu gospodării împrăștiate longitudinal în lungul văilor, pe direcția vest-est (Ponorel, Vidra, Avram Iancu, Albac, Scărișoara, Gârda); sate cu gospodării împrăștiate semicircular în mici bazine, orientate spre nord sau spre sud, cum este cazul satelor comunei Horea, Sohodol și Arieșeni²⁹.

Într-o situație cu totul diferită se găsesc satele comunei Ciuruleasa, care până în prima parte a sec. XX a aparținut de Abrud-sat, așezările de aici fiind în bună măsură sate

miniere, a căror evoluție a fost legată într-o măsură mai mare de minierul aurifer.

Ținând seama de criteriul economic sau funcțional al actualelor așezări rurale din Țara Moșilor, de structura socio-profesională, a modului de folosință a terenurilor agricole, ca și de importanța acestor funcții și gradul de convergență al acestora, potrivit împărțirii lui Ion Velcea, principalele așezări din acest spațiu geografic sunt *Așezări pastoral-silvice*, constituite pe seama pajștilor naturale, a fondului forestier și a exploatării acestuia. În această categorie se încadrează marea majoritate a așezărilor cuprinse în cadrul acestui studiu.

În același context nu putem omite tendința evidentă a unora dintre așezările zonei de a se transforma treptat în *Așezări agroturistice*, cum este cazul comunelor Arieșeni și Albac, situate într-o zonă geografică cu peisaje deosebite și căi de comunicație necesare.

INFRASTRUCTURA DE TRANSPORT A ZONEI

Din punct de vedere funcțional și administrativ-teritorial, Țara Moșilor este străbătut de o rețea importantă de căi de comunicație, formată din următoarele categorii de drumuri publice:

- a) drumuri de interes național (DN 75);
- b) drumuri de interes județean (DJ 570);
- c) drumuri de interes local, respectiv drumurile comunale (DC).

Drumuri de interes național

1. DN 75 cu o lungime de 105 km pe teritoriul jud. Alba, este un drum național secundar, totodată principala magistrală de transport care străbate Munții Apuseni, pe valea Arieșului. Acesta leagă bazinul mijlociu al Mureșului cu orașul Turda (DN 1) de zona depresionară a Beiușului, cu orașul Ștei (DN 76 - Lunca) și mai departe cu centrul urban Oradea. La Câmpeni acest drum se racordează la DN 74 A, care face legătura cu orașul Abrud și DN 74, drumuri prin care se asigură accesul spre Bread și Alba Iulia.

2. DN 74, cu o lungime de 105 km, din care 76, 2 km, leagă centrele urbane Alba Iulia (DN 1) cu Bradul (DN 76). Traversează Valea Ampoiului și orașul Zlatna, pentru a trece Dealu Mare prin pasul Budeni, în bazinul Arieșului, la Abrud. De aici drumul trece prin pasul Buceș în valea Crișului Alb, spre Brad.

3. DN 74 A, cu o lungime de 11,3 km, este un drum de legătură între DN 74 și DN 75, asigurând totodată și legătura între cele mai importante centre urbane din Țara Moșilor, orașele Câmpeni și Abrud.

4. DN 1R, cu o lungime de cca. 100 km, din care pe teritoriul județului Alba 21,35 km, face legătura dintre valea Arieșului Mare, localitatea Albac (DN 75) și valea Someșului Cald, spre orașul Huedin (DN 1). Este important pentru accesul locuitorilor spre centrele urbane Cluj-Napoca și Huedin. Are și o importanță turistică semnificativă.

Rețeaua drumurilor județene a zonei este formată din

1. DJ 750, cu o lungime de 18 km, leagă localitatea Gârda de Sus (DN 75), cu satele situate la nord de Arieșul Mare, pe Platoul Ghețar-Ocoale.

2. DJ 750 A, cu o lungime de 3,5 km, leagă localitățile Gura Sohodol (DN 75) cu satul Sohodol. Se găsește într-o stare tehnică foarte bună fiind recent modernizat.

3. DJ 750 B, cu o lungime de 8 km, face șlegătura dintre localitățile Vadu Moșilor-Burzești (DN 75) și Poiana Vadului. Drumul este practicabil, fiind într-o stare medie.

4. DJ 750 E, cu o lungime de 2 km, leagă Satul de Vacanță din Arieșeni (DN 75), cu satul Vârtop. Druul se găsește într-o stare rea, fiind greu practicabil.

5. DJ 762, cu o lungime de 23,3 km, leagă satul Mihoiești (DN 75), cu Dealu Crișului

²⁹ Butură, 1978. p. 63

(limită jud. Hunedoara), pe Valea Arieșului Mic. Drumul se găsește într-o stare relativ bună, cu unele sectoare în care mai necesită reparații.

6. DJ 762 A, cu o lungime de 23 km, leagă localitatea Vidrișoara (DJ 762) cu Muntele Găina (Limită jud. Arad). Este un drum pietruit, accesibil mijloacelor auto, mai ales în perioada de vară. Datorită spălării de către apele meteorice starea drumului este destul de rea, necesitând intervenții.

III. Caracteristicile gospodăriilor tradiționale

ARHITECTURA TRADIȚIONALĂ DIN ȚARA MOȘILOR

Privită în ansamblu, vechea arhitectură populară din Munții Apuseni, cu precădere cea din Țara Moșilor se remarcă printr-o anumită sobrietate a ornamenticii, dar cu o mare armonie a proporțiilor. Acolo unde totuși există ornamente acestea sunt subordonate formei ansamblului, dictat de util și constructiv. În realizarea frumosului moșii au luat și prelucrat unele forme arhaice, experimentate secole de-a rândul de alte generații de meșteri. Simplitatea construcțiilor este mai evidentă pe cele două Arieșuri, unde principalul material de construcție a fost lemnul de brad, mai puțin potrivit pentru sculptat, decât lemnul de esență tare: stejar, fag, frasin sau paltin.

Arhitectura exterioară, deși lipsită de decorațiuni, are un aspect plastic atrăgător datorită proporțiilor volumelor, dictate de bunul simț pentru util și armonie. Meșterul a izbutit astfel să înscrie ansamblul volumetric într-o remarcabilă geometrie a proporțiilor.

La o simplă privire se poate observa că înălțimea acoperișului, în raport de cel al pereților este de trei, patru ori mai mare. Această proporție este pe deplin justificată în contextul unui climat aspru, specific locului, unde iernile lungi și abundența zăpezilor riscă strivirea întregului ansamblu, dacă nu s-ar autoelimina cât mai repede. Pe lângă raportul dintre acoperiș și pereți mai remarcăm volumetria învelitorilor, cu o linie în formă de „Șa²”, prezentă și la construcțiile moderne. De asemenea, prin alipirea unor anexe la casă și prelungirea învelitorii, sau prin îmbinarea unor materiale de construcție (piatră, lemn, uneori paie), au generat o armonie arhitecturală și estetică rafinată.

De remarcat în construcția caselor este modul de amplasare a târnațului, prin intermediul căruia s-au creat o mare varietate de tipologii și un excelent model de inspirație pentru arhitectura românească modernă. În cadrul acestei arhitecturi, târnațul reprezintă un element funcțional de prim ordin, care face legătura dintre spațiul exterior, deseori ostil și plin de neprevăzut și cel interior, al tihnei și al vieții de familie. Stâlpii de prispă ce mărginesc târnațul, deși lipsiți de decor sunt puși în evidență prin arcatura care îi leagă, forma curbă al arcurilor, obținute prin cioplirea și îmbinarea elementelor, copiază arcurile de cărămidă și piatră ale construcțiilor antice și feudale. Asemenea arcaturi se mai regăsesc și la pridvoare și la foișoarele turlor bisericilor, cât și la unele anexe gospodărești. Astăzi, cu toate că starea materială a moșilor este mult mai bună, aspectul arhitectural al noilor construcții este unul arid, monoton și lipsit de fantezie, incomparabil cu pitorescul vechilor case³⁰.

La rândul ei, arhitectura interioară la casele tradiționale se remarcă prin simplitate, și o atmosferă interioară destinsă. În cadrul interioarelor locul central îl ocupă vatra, ca sursă de căldură și locul de pregătire a hranei. Forma inițială a vetrei era o simplă platformă de pământ sau piatră, amplificată ulterior prin adăugarea „pomnolului” (camniță), destinat pregătirii hranei. Astăzi camnița a dispărut din zonă, cu toate că după

mărturia oamenilor bătrâni era foarte eficientă, conservând căldura pentru mai mult timp, iar geamurile nu se abureau ca de la plita de fontă. Fenomenul putând fi explicată și prin tirajul asigurat de vechea camniță, aceasta funcționând ca o hotă, absorbind aburii din casă. Începând din sec. XIX și-a făcut apariția un sistem mai evoluat de preparare a hranei și încălzire, denumit ploaptă (plită)³¹, pentru ca ulterior să se ajungă la sobele moderne.

Mobilierul se remarcă prin funcționalitate și simplitate. Potrivit lui Candrea „*In casa de locuit nu e de cât o laviță?, mesă, pat și un scaun de vâsârit*”.

În casă principalele elemente de mobilier sunt:

Patul. Dacă în cadrul construcțiilor sezoniere mai pot fi întâlnite și astăzi paturi înalte, fixate pe patru țaruși înfipti în pământ, în casele de locuit paturile erau de genul extensibil, putând fi lărgit pe timpul nopți și restrâns pe timp de zi. Originalitatea unor asemenea piese de mobilier consta și în faptul că pe timp de zi se transforma în laviță prevăzută cu ladă pentru așternuturi.

Masa. Cea mai comună era masa cu tăblie dreptunghiulară, alături de care se mai găseau mese cu tăblia pătrată, prevăzută uneori cu „*feoc*”, un sertar montat sub tăblie, în care era păstrate tacâmurile. Astăzi în casele moșești locul mesei tradiționale l-a luat cele realizate industrial, eventual extensibile, mai puțin trainice, dar lăcuite...

Arhitectura de cult

Mediul geografic și resursele materiale aflate la îndemână l-au determinat pe om dintodeauna să-și ridice gospodăria din ce a avut la îndemână; pământ, piatră, lemn. În zonele de deal și munte bogate în păduri, lemnul a constituit materia primă principală utilizată în construcția de locuințe, dar și al altor obiective de interes comunitar, precum lăcașele de cult. Deși este imposibil să știm cum arătau cu adevărat primele biserici din lemn, care datorită perisabilității materialelor utilizate, a evenimentelor istorice și fenomenelor naturale, au dispărut în decursul timpului. Putem presupune totuși că și bisericile actuale din lemn, sunt probabil copii al unor biserici mai vechi, care în timp au suferit modificări și îmbunătățiri. În general istoricii de artă sunt de acord că începând din sec. al XI-lea majoritatea construcțiilor laice și ecleziastice ale românilor transilvăneni au fost din bârne³².

Deși au un fundal arhitectonic unitar, în construcția celor mai vechi biserici din Munții Apuseni, s-au diferențiat patru variante planimetrice: pătrată, pentagonală, trapezoidală și hexagonală. În Țara Moșilor varianta planimetrică cea mai uzitată a fost cea hexagonală. Majoritatea bisericilor de lemn din Apuseni datează din sec. al XVIII-lea și al XIX-lea, dar în decursul timpului acestea au suferit reparații și renovări care deseori le-a schimbat înfățișarea inițială.

În cea ce privește elevația, majoritare sunt construcțiile cu temelia din piatră, peste care se fixa o talpă groasă de lemn de esență tare, peste care se ridicau pereții din bârne groase din lemn de brad (gorun și cer în alte zone), așezate orizontal. În partea superioară se așeza cununa și învelitoarea din șindrilă. Cu toate schimbările înregistrate în cadrul arhitecturii civile din lemn, arhitectura lăcașurilor de cult este mult mai conservatoare, ea păstrându-și atât caracteristicile funcționale și formale cât și structura constructivă. După forma planului și a sistemului constructiv în Apuseni se întâlnesc două grupe principale:

³⁰ Gavra, 1977, p. 35-37

³¹ Ibidem, p. 37

³² Vătășoianu, 1959, 127 apud Gavra 1977, 31

bisericile cu pridvor și cele fără pridvor, ambele având formă de navă³³.

TIPURI DE GOSPODĂRII

Tipurile de gospodărie s-au individualizat în timp prin palnul și arhitectura caselor, profilul și numărul construcțiilor anexe, modul de grupare în cadrul curților, orientarea acestora în funcție de uliți, puncte cardinale etc³⁴.

În general termenul de gospodărie este sinonim cu cel de curte. O gospodărie este percepută ca un ansamblu de arhitectură populară, unitar, individualizat deseori prin elemente decorative, întâlnite mai ales la case. Clădirile cu târnaț și acoperișuri înalte din paie sau șindrilă erau deseori împodobite cu arcade și stâlpi sculptați cu măiestrie, vizibile mai ales la casa de locuit și la cămara exterioară. În lucrarea sa, *Etnografia Poporului român*, Valeriu Butură distinge în funcție de funcțiunea economică, următoarele tipuri de gospodării:

- gospodăria agricolă, specifică zonelor joase, deficitare în resurse lemnoase;
- gospodăriile agro-pastorale, întâlnite mai ales în zonele de deal și munte, unde creșterea animalelor joacă un rol preponderent;
- gospodăriile pomicele, specifice unor zone de deal și munte, unde pomicultura joacă un rol important;
- gospodării viticole, specifice zonelor unde cultura viței de vie joacă un rol major;
- gospodării piscicole, întâlnite pe malul mării, în Delta Dunării sau în lungul Dunării, unde piscicultura reprezintă o ocupație preponderentă;
- gospodării specializate pe diferite meșteșuguri țărănești, adaptate practicării acestor ocupații (fierari, mineri, olari etc.).

În Țara Moților gospodăria de bază este gospodăria agro-pastorală, formată din casă și construcții anexe, realizate din bârne bine încheiate, cu acoperișuri înalte din șindrilă, sau paie, pentru a facilita scurgerea rapidă a precipitațiilor.

După S. Gavra, gospodăriile din Munții Apuseni se împart în două mari categorii:

- pastorale, în zonele de munte și fânețe;
- agro-pastorale, întâlnite mai ales în lungul văilor și în microdepresiuni.

După modul de grupare a casei în raport de construcțiile anexe, autorul distinge în zona Apusenilor mai multe tipuri de gospodării:

- Gospodării pastorale sezoniere sau permanente neâmprejmuite situate în zona de fânețe de la mare altitudine, întâlnite în comuna Arieșeni, satele Casa de Piatră, Pântești, Colbești, Hodobana, Izlaz, Galbena etc, unde toate construcțiile gospodăriei sunt distanțate între ele. Exemplu, casa, bucătăria și cămara, relativ grupate în preajma unei surse de apă, în timp ce atelierul de prelucrare a lemnului și adăposturile animalelor sunt situate la distanțe mai mari pentru a feri casa de zgomotele atelierului și dejecțiile animalelor. Legătura dintre diferitele componente ale gospodăriei se face pe poteci sau drumuri de căruță delimitate prin garduri simple. Uneori în preajma gospodăriei pot fi întâlnite mici suprafețe de teren cultivate cu cartofi, secară sau in, în alternanță cu fânețe și pășuni.
- Gospodării pastorale permanente izolate și împrejmuite, cu elementele componente așezate mai ordonat. Această categorie este de asemenea caracteristică satelor risipite, dar amplasarea mai grupată a elementelor

³³ Gavra, 1977, p. 32

³⁴ Butură, 1978, p. 65

componente (casă, cămară, atelier, grajd, coteț pentru porci etc.) permite împrejmuirea lor cu garduri. Aceste elemente indică ocupația de bază a proprietarilor, cât și practicarea unor meserii specifice (văsar). Exemple tipice de asemenea gospodării se întâlnesc mai ales în bazinul superior al Arieșului³⁵.

STRUCTURA GOSPODĂRIEI TRADIȚIONALE

Casa de locuit

Pentru oameni casa reprezintă ca mai importantă componentă a gospodăriei, prin destinația ei de adăpost în fața intemperiilor și a animalelor sălbatice, locul unde se desfășoară întreaga viață de familie. Tipologia caselor moțești a fost puternic influențată de nevoile specifice și de tradiția locului.

După mărturiile localnicilor încă de timpuriu în Țara Moților dominante au fost locuințele de suprafață, fapt datorat pământului pietros și abundenței unor materiale de construcție precum lemnul și piatra. Bordeiele și locuințele semi-îngropate au fost mai rar întâlnite, uneori ca adăposturi în zonele de pășunat, din afara vetrei satului.

În lucrarea *Arhitectura populară din Țara Moților*, arhitectul Sorin Gavra³⁶, distinge mai multe grupe de case/locuințe, în funcție de numărul și dispunerea încăperilor, pe care le împarte în funcție de planul acestora în următoarele tipuri: locuința monocelulară (cu o singură încăpere); locuința cu o singură încăpere și cămară; locuința cu o cameră și tindă; locuința cu două camere și tindă; locuințele având un plan special. Acest tip de locuință are asemănări cu unele anexe gospodărești de mai târziu, precum cuptorul de pâine și bucătăriile separate de casă, dar și cu unele adăposturi temporare (coliba, cramba), din zona înaltă a fânețelor³⁷.

Locuința monocelulară

Locuința monocelulară este cel mai vechi tip de locuință, datând din preistorie și întâlnită până astăzi în diferite părți ale țării, inclusiv în zona Munților Apuseni. După cum îi spune și numele, acesta era de fapt o încăpere realizată din diferite materiale aflate la îndemână (lemnul și piatra fiind dominante în zonă), cu funcțiuni multiple, unde oamenii își păstrau o parte din alimente, își pregăteau hrana, desfășurau anumite activități muncă și dormeau. Pentru satisfacerea principalelor nevoi odaia era dotată, cu vatra pentru foc, amplasată într-o poziție centrală și cu piesele de mobilier esențiale satisfacerii acestora. Ca variantă al acestui tip sunt casele care au fixat în exterior cuptorul pentru pâine, la interior având plita pentru pregătirea hranei și pentru încălzitul odăii. Ulterior locul acestui tip de vatră l-a luat soba, amplasată de obicei în apropierea intrării. Intrarea în casă se face direct din târnaț

O componentă importantă a locuinței, care în decursul vremii a căpătat felurite forme și dimensiuni, întâlnită adesea și la locuințele monocelulare este prispa, cunoscută în Transilvania sub denumirea de târnaț. Aria de răspândire al caselor prevăzute cu târnaț cuprinde regiuni de străveche tradiție și cultură populară românească, cum sunt: Țara Hațegului și ținutul Pădurenilor din Hunedoara, Munții Apuseni, Argeș, Muscel, Gori, Mehedinți etc. (Vlăduțiu, 1973, p. 159-161).

Locuința cu o singură încăpere și cămară

Un alt tip de locuință, care are de asemenea o veche tradiție în spațiul european, este casa formată din două încăperi. La noi acest tip de locuințe se întâlnește în trei arii geografice: zona Țara Hațegului și Pădurenilor, zona Munților Apuseni și zona Gorjului.

³⁵ Gavra, 1977, p. 15-16

³⁶ Gavra, 1977, p. 18-26

³⁷ Gavra, 1977, p. 20

Acest timp de locuință s-a format prin adăugarea la locuința cu o singură încăpere a uneia noi, care să servească ca depozit pentru rezervele de hrană și obiectele valoroase ale familiei. Unul dintre cele mai vechi tipuri de case cu cămară au luat naștere prin închiderea unei secțiuni a târnațului, rezultând pentru odaia de dormit și cămară un spațiu de forma literei "L"³⁸.

Principalele caracteristici ale acestui tip de casă sunt date de împărțirea internă a planului: camera de locuit și cămara așezate alături, având intrări separate fie direct din curte fie din târnaț, planul general al casei rămânând neschimbat, în formă de pătrat sau dreptunghi, cu un acoperiș în două sau patru ape. Construirea cămării adosată odăii de dormit se putea face odată cu ridicarea casei sau ulterior, prin adăugarea unei alte încăperi și prelungirea acoperișului.

O variantă mai evoluată al acestui tip de locuință a apărut în zonele în care lipsa terenului plat i-a determinat pe oameni să-și ridice locuințele pe un teren povârnat, în pantă. În acest caz oamenii aveau nevoie de o fundație de piatră mult mai înaltă decât pe un loc plat. Pentru a suplinii consumul mare de piatră încorporată, dar și din motive practice oamenii și-au lăsat la acest nivel un spațiu transformat într-o nouă încăpere, rezultând astfel locuințele pe două nivele. Sus a rămas odaia de locuit iar jos cămara, care mai târziu a fost transformată în pivniță.

Casele cu tindă

Acest tip de locuință, are o largă răspândire în zonele înalte, de munte. A luat naștere din motive practice și de protecție termică, prin adăugarea unei noi încăperi, socotită de trecere de trecere la camera de locuit, asigurând un spațiu suplimentar pentru păstrarea și depozitarea unor bunuri³⁹. În Țara Moșilor pereții caselor sunt ridicați din bârne cioplite sau necioplite, legate în chiotori. Acoperișul înalt, în patru ape susținut de căpriori, are învelitoarea din șindrilă mai puțin din paie, acestea fiind rare în zonă. Deseori intrarea și fața casei este protejată printr-un pridvor deschis (târnaț, privar), inclus în planimetria acoperișului sau format prin prelungirea strașinii și răzimat pe stâlpi ușori de lemn, uneori încrustați. Deosebirea față de tipul precedent constă în faptul că accesul în casa de locuit se făcea prin tindă, și nu direct din târnaț⁴⁰.

Într-o fază mai veche sistemul de încălzire era reprezentat de vatra liberă, unde se pregătește și mâncarea, denumită și „camniță”. Deasupra acesteia se găsește un coș piramidal care conduce fumul în pod, de unde ajunge în aer liber prin deschizături naturale sau făcute intenționat. Începând din prima parte a sec. XX vatra împreună cu coșul a fost mutat din tindă, locul ei fiind luat de soba metalică de încălzit. În cazul în care tinda nu era tăvănită se amenaja o vatră simplă, prevăzută cu un cârlig reglabil pentru atârnat vasul de fier. Peste grinzi era pusă uneori o leasă din lemn (împletită din nuiete), menită a opri scânteile de a ajunge la acoperiș.

Acest tip de locuință cunoaște o multitudine de variante locale, în funcție de prezența sau absența târnațului, a podestului și copertinei pentru protejarea intrării, a cămării realizate în capătul târnațului etc.

În decursul sec. XIX, cuptorul este scos în afara casei, într-o altă clădire mai mică, realizată din bârne sau nuiete și utilizată ca bucătărie de vară. Aici era amenajat un soclu, pe care se amplasa cuptorul de pâine. Pe soclu din fața cuptorului gospodina pregătea mâncarea, utilizând un cârlig special sau un trepied metalic pentru susținerea vasului de

fier. Asemenea case sunt tot mai rare în zonă, locul lor l-a luat treptat casele cu tindă și două sau mai multe încăperi de locuit.

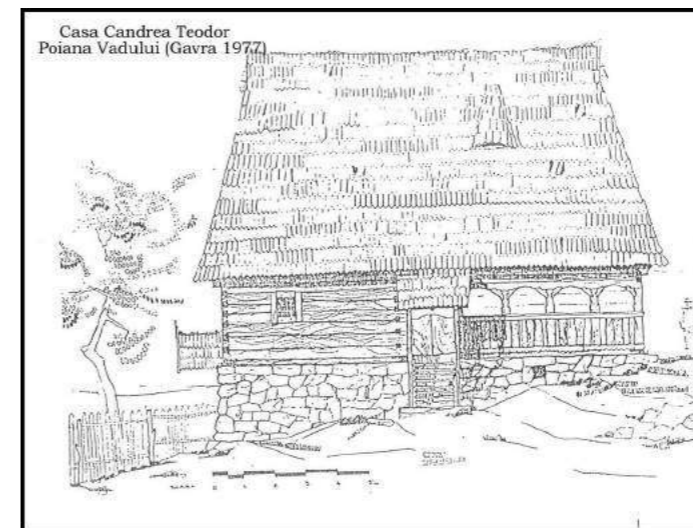
Casa cu două încăperi de locuit și intrări separate

Diferența față de tipul precedent este dat de absența tindei, a cărui loc l-a luat o nouă încăpere de locuit. Apariția acestui tip de locuință a fost favorizată de includerea pivniței în planimetria fundației, cea ce a permis transformarea sa în cămară, în timp ce fosta cămară s-a transformat treptat în cameră de locuit. Intrarea în cele două camere se realiza de regulă dintr-un târnaț, amplasat pe tot frontonul sau doar pe o parte din fațadă. Noua cameră a devenit astfel „odaia curată” în care se dormea rar și unde erau păstrate hainele bune și obiectele mai valoroase. Exemplu tipic pentru o atare locuință este casa lui Avram Iancu de la Vidra, construită la sfârșitul sec. al XVIII-lea sau începutul sec. al XIX-lea.

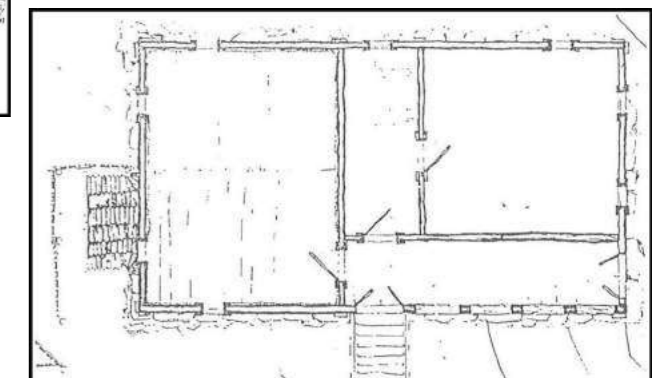
Un tip mai evoluat de locuință o reprezintă casa pe două nivele, construită de regulă în pantă, unde la parter era amplasată pivnița și atelierul de văsar, la etaj fiind cele două camere de locuit și târnațul, delimitat uneori prin arcade. Uneori într-un capăt al târnațului era amenajat un alt spațiu pentru depozitarea unor bunuri (cămară)⁴¹.

Casa cu două încăperi și tindă

Alături de casa cu două încăperi (locuință și tindă), începând din sec. al XIX-lea devin tot mai frecvente casele cu trei încăperi, cu sau fără târnaț. Acest tip de locuință cunoaște o largă extindere începând cu sec. al XVIII-lea, în contextul schimbărilor survenite de anumiți factori socio-economici, ajungând ca la începutul sec. XX să reprezinte ponderea cea mai mare (85 %)⁴² (Vlăduțiu, 1973, p. 163). Deși este relativ mai rar întâlnită în zona Apusenilor, prezența acestui tip de locuință este una constantă, datorită omogenității și funcționalității sale⁴³.

Casa are în centru tinda flancată de o parte de camera de locuit și de cămară. Intrarea se face dintr-un pridvor/târnațul inclus în arhitectura locuinței, în tindă, de unde se intră în celelalte încăperi. Uneori în tindă pe peretele opus intrării se găsește gura cuptorului de pâine, montat pe un soclu și înaintea căreia, pe vatra liberă se pregătește hrana. Sistemul de încălzire utilizat se reducea la o plită (șpor) amplasată în zona centrală.

³⁸ Vlăduțiu, 1973, p. 161
³⁹ Butură, 1989, 100.
⁴⁰ Vuia, 1980, p.57; Gavra 1977, p. 22

⁴¹ Gavra, 1977, p. 22-23
⁴² Vlăduțiu, 1973, p. 163
⁴³ Ibidem, p. 23

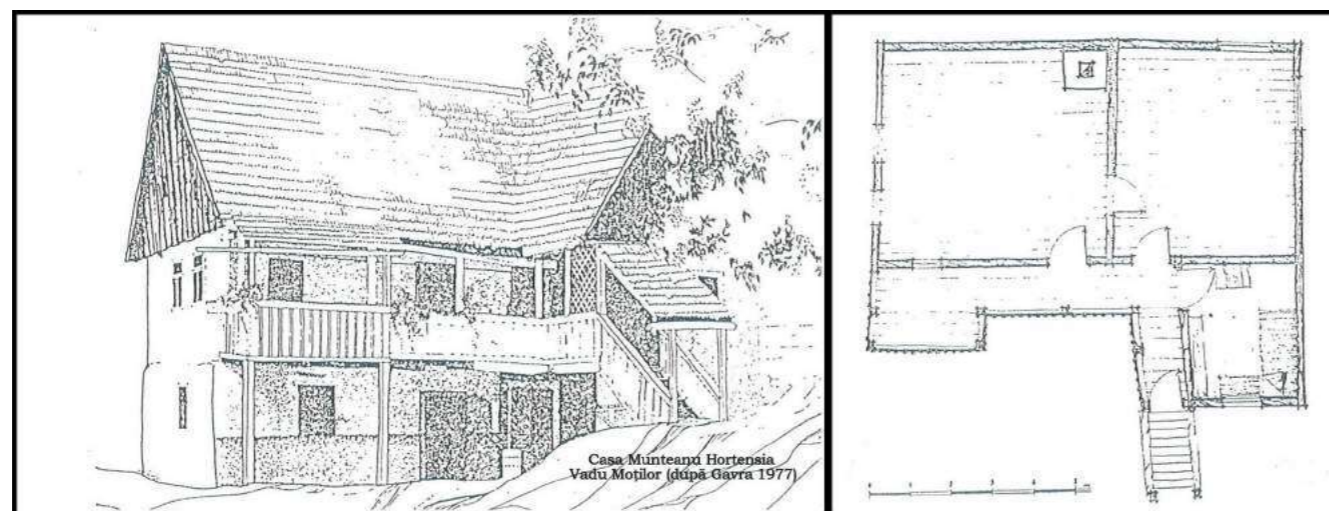
În general casa era ridicată pe un singur nivel, planimetria acesteia fiind formată cel mai adesea din: camera de locuit, tindă, cămară și târnaț. Deseori, în cazul caselor ridicate în pantă, se amenaja în zidăria de susținere și o "pimniță" (beci) sau un beci și o altă încăpere cu o destinație diversă. Accesul în beci se făcea prin intermediul unei încăperi secundare, de mici dimensiuni, numit "gârlici". În beci se depozita produsele care trebuiau ținute la răcoare: fructele, conservele preparate în casă, cada cu varză murată etc. Un rol important în gospodărie îl juca podul casei. Accesibi de obicei din târnaț sau tindă, podul servea pentru depozitarea și afumarea cărnii și a produselor din carne, păstrarea și afumarea slăninilor. Tot aici se putea păstra, în vase separate cartofii, poamele uscate sau alte produse alimentare.

Casele cu o planimetrie specială

Acest tip de case reprezintă o categorie aparte, a căror planimetrie nu se încadrează în tipologia analizată, fiind mai puțin răspândite în regiune. În particularizarea acestui tip de locuință arhitectul Sorin Gavra exemplifică prin casa Muntean Hortensia din Vadu Moșilor. Locuința se remarcă prin volumetria și rezolvările speciale ale problemelor impuse de mediul local.

Casa este ridicată pe două nivele, având parterul din piatră. Cu depozite și pivniță, iar etajul din lemn este ocupat de spațiile de locuit. Deși planimetria este simplă, jocul de volume îi conferă o ținută pitorească, evidențiată de forma târnațului și scara de acces. Cele două camere sunt accesibile direct din târnaț, dar sunt legate și între ele prin ușa din zidul despărțitor.

O altă variantă o reprezintă casa lui Gomboș Mircea din Avram Iancu, formată dintr-o cure interioară delimitate prin construcții pe aproape tot conturul, într-o formă dată de forma terenului, delimitat de valea Arieșului și drum. Numărul mare al camerelor ilustrează și starea materială a proprietarului, care în trecut deținea la parter și o moară⁴⁴.

Anexele gospodărești

În cadrul unei gospodării, casa este însoțită de mai multe anexe situate în curte. În acest context curtea este percepută ca un spațiu închis sau liber, care cuprinde terenul pe care este amplasată locuința și alte construcții gospodărești (acareturi) aferente acesteia. În general aceste anexe cuprind mai multe construcții cu funcțiuni distincte, precum:

- *Cuptorul pentru copt pâinea*, clădit în curte, pe o fundație de piatră sau lemn și acoperit în 1, 2 sau 3 ape. Inițial acesta se construia independent, ulterior acesta a fost cuplat cu o încăpere din lemn închisă. Cum vatra cuptorului s-a folosit și pentru pregătirea mâncării, a dus la apariția bucătăriei independente, utilizată mai ales pe timpul verii.
- *Bucătăria de vară*, în construcție separată, constând dintr-o vatră liberă pe care se gătește din primăvară până toamna târziu și unde de obicei se află și cuptorul de pâine. Această devenea în bună măsură și loc de servit masa și se staileau detalii legate de programul zilei. În Țara Moșilor bucătăria de vară era construită din bârne de lemn cioplite sau rotunde, uneori din piatră (parțial sau total), fiind prevăzute uneori cu târnaț. În economia spațiului bucătăriei cuptorul nu ocupa spațiu, el fiind amplasat în exterior, unde era protejat printr-un acoperiș într-o apă sau două, în timp ce gura cuptorului era încastrată în peretele exterior. În general în jurul gurii cuptorului peretele era din zid, pentru a fi înlăturat riscul aprinderii lemnului. Legătura dintre peretele de zid și cel de lemn se făcea prin intermediul a două bârne verticale, la care se leagau bârnele orizontale ale pereților. Acoperișul utilizat se executa în două sau patru ape, cu învelitoare din șindrilă, ulterior din plăci de azbo-ciment și țiglă.
- *Cămara de alimente construită separat*, se găsește în diferite forme și dimensiuni. Se consideră că cea mai evaluată cămară de acest fel este cea construită în coastă, pe două nivele. Nivelul inferior, mai scund era realizat din piatră, adăpostind o încăpere unde erau depozitate alimentele ușor alterabile (cartofi, zarzavaturi, butoiul cu varză, fructe etc.), iar la nivelul de sus, prevăzut cu prispă și una sau două camere (după modelul locuinței), se păstrau într-o cameră hainele de sărbătoare, țesături, alte lucruri de preț, în timp ce în cealaltă se depozitau alimente mai puțin alterabile precum cereale, făină, brânzeturi, slănină etc.) Acest tip de construcție are echivalențe în „jitnițele”, pentru cereale din zona Gorjului sau a găbănașelor din Câmpia Transilvaniei. În Apuseni sunt întâlnite în Țara Moșilor, Mocănișe și Țara Zarandului⁴⁵.

O altă componentă de bază într-o gospodărie tradițională este „șura”. Șurile, cu o structură poligonală au o largă răspândire în zona central europeană și sudică, atât la români cât și la popoarele slave și germanice. În Apuseni șura poligonală este prezentă în bazinul superior al Arieșului, împrejurul Muntelui Mare, la Buciumani, în Mocănișe Trascăului și cea a Ampoiului. În cadrul construcțiilor gospodărești șurile se remarcă prin plastica arhitecturală și planimetrie. În detrimentul șurilor patrulate se remarcă șurile poligonale sau „cu altări”, datorită asemănărilor cu absida poligonală a altarelor unor biserici din lemn, formă rezultată probabil din transpunerea unor construcții circulare mai vechi, sau a unor activități agricole și pastorale specifice.

Ca funcțiune, șura are ca destinație predepozitarea cerealelor, până la treierat și vânturat semințele, dar și pentru depozitarea nutrețului. În zonele montane unele funcțiuni ale șurii sânt în strânsă legătură cu creșterea animalelor⁴⁶.

Planimetria acestor construcții este relativ simplă, de regulă cuprinde trei componente: un grajd închis pentru bovine/cabaline în timpul iernii, dublat la capătul opus de un pățul, realizat scheletic din lemn, destinat păstrării grâului pentru treierat, înlocuit ulterior cu fânul și otava pentru hrana animalelor pe timpul iernii. Podul grajdului

⁴⁴ Ibidem, p. 24-25

⁴⁵ Gavra, 1977, p. 27-28

⁴⁶ Ibidem, p. 29

și al pătului (stogăriei) era de asemenea destinat depozitării fânului pentru iarnă. În partea centrală este situată șura propriu-zisă unde avea loc „îmblătitul „ grâului, și ulterior locul unde se pregătea nutrețul destinat animalelor. La șurile poligonale îmblătitul se realiza în partea sa poligonală, în fața ușii având loc „vânturarea” grăunțelor.

MATERIALE DE CONSTRUCȚIE UTILIZATE

Materialele tradiționale pentru construirea caselor utilizate pe teritoriul actual al României în decursul timpului a fost lemnul, pământul (sub formă de chirpic) și piatra. Ponderea în care unul sau altul din aceste materiale au fost folosite a depins de mediul geografic local. Pentru cea mai mare suprafață a țării materialul de construcție predominant a fost lemnul, de brad în zonele montane în timp ce în zonele de piemont și deal s-a utilizat pe scară largă stejarul, iar în zonele de câmpie și luncă s-a utilizat salcâmul și pământul.

Întinsele păduri de stejar, fag, frasin și mesteacăn, ce acopereau în trecut regiunea dealurilor, dar mai ales cele de brad, care se întindeau peste întreaga zonă subalpină și alpină, au furnizat din cele mai vechi timpuri materialul principal - lemnul, atât de necesar pentru construcția caselor și a clădirilor anexe din cadrul gospodăriei.

Începând din a doua parte a sec. XIX și prima parte a sec. XX cărămida, apoi blocurile celulare autoclavizate (BCA-ul), capătă un rol tot mai important în construcția de locuințe.

Piatra s-a folosit pe scară largă la realizarea fundațiilor și a pivnițelor, la unele anexe din gospodărie și mai puțin pentru zidurile locuințelor. Zidurile de piatră s-au utilizat mai ales pentru construcțiile cu rol social (vezi biserica din Vidra, conace și mai puțin pentru locuințe), exceptând anumite zone, mai izolate, de munte, în care piatra s-a utilizat începând din preistorie. În zonele montane, unde aceasta se găsea din abundență, fiind ușor de procurat, utilizarea acesteia s-a făcut pe scară largă pentru realizarea fundațiilor și a pivnițelor.

În ansamblul gospodăriei o atenție specială era acordată fațadei de la casă, mai ales intrării, pridvorul (târnașului) - cu stâlpii săi de susținere, cu ornamentele de la ferestre, strașini și porți. Aceste elemente constituie tot atâtea ocazii pentru meșterul popular - care în cele mai multe cazuri este proprietarul însuși - de a-și exterioriza simțul artistic. Amintim în acest context fațada clădirii “Moara lui Ivan” din Hănăsești - Gârda de Sus

Și astăzi gospodăriile din satele aflate în zonele înalte, colibile și stânele care mai există sunt ridicate din lemn, mai rar din piatră, materia primă aflată la îndemână și în a cărei prelucrare locuitorii excelau. Pentru a devenii cât mai călduroase, pereții exteriori ai camerelor de locuit, ulterior al întregii case erau “*cercuiți*”, cu nuiete de alun și tencuiți cu un amestec de nisip cu var stâns, numit în graiul locului “*văcălaș*”.

Construcțiile din Țara Moșilor în vechime erau acoperite în general cu șindrilă/șiță și mai puțin cu paie, cultura cerealelor nefiind dezvoltată în zonă. La fel ca și în cazul acoperișurilor din paie, caracteristic rămâne înălțimea mare a acoperișului, cu pante abrupte, pentru a facilita scurgerea rapidă a precipitațiilor.

Începând cu prima parte a sec. XX crește rolul unor materiale noi, precum cărămida, BCA-ul și cimentul în realizarea construcțiilor. Totodată se înmulțesc numărul gospodăriilor acoperite cu țiglă și a cartonului gudronat, pentru ca în a doua parte a secolului să crească interesul pentru utilizarea tablei metalice și a plăcilor de azbociment. Astăzi la construcțiile noi pe lângă țiglă se utilizează tot mai mult sisteme moderne, precum tabla multistratificată, țiglă metalică, șindrilă bituminoasă sau din plastic.

IV. Ocupații și instalații tehnice tradiționale

PRELUCRAREA LEMNULUI

Din cele mai vechi timpuri ocupația de bază a moșilor a fost exploatarea și prelucrarea lemnului și creșterea animalelor. În unele zone moșii mai practicau mineritul și o agricultură rudimentară în preajma caselor, sau unde terenul permitea.

Prezența unor întinse suprafețe acoperite cu păduri, au asigurat necesarul de lemn, pentru ridicarea gospodăriilor, și confecționarea unor produse finite sau semiprelucrate, pe care oamenii locului le puteau valorifica pe diferite piețe, în schimbul unor produse alimentare, în special cereale. Industria locală a lemnului presupunea atât exploatarea cât și transportul și prelucrarea lemnului. În funcție de utilizare, deseori oamenii erau nevoiți să aducă lemnul trebuincios de la distanțe mai mari, cu ajutorul animalelor de povară, pentru a fi prelucrate acasă, sau în cel mai fericit caz la fața locului. Printre meseriile de bază legate de prelucrarea și valorificarea lemnului menționăm:

- Șindrilitul, respectiv confecționarea șindrilelor atât de necesare pentru acoperirea caselor, moșii neavând paie sau stuf la îndemână în acest scop. Aceasta este o meserie specializată, practică numai de anumiți oameni;
- Văsăritul, respectiv confecționarea vaselor de diferite tipuri și capacități, necesare în gospodărie pentru depozitarea unor produse, precum ciubere, donițe, putine și alte vase, la care se adaugă cercurile necesare pentru legarea acestor vase. Această îndeletnicire cuprinde o arie mai largă de meserii specializate, legate de rolul și locul ocupat de fiecare meșter în obținerea produsului finit.
- Dulgheritul, adică construcția de case, acareturi și alte construcții.

Deși moșii își realizau în cea mai mare parte dintre lucrările, pentru lucrări mai mari și mai complexe (biserici de lemn, case și alte construcții complexe, poduri etc.) erau căutați meșteri specializați. Cei mai buni constructori din această categorie erau socotiți sohodolenii. Și dulgheritul era un meșteșug specializat, care la rândul său presupunea o dotare și un inventar specializat.

Cei mai renumiți văsari, care se îndeletniceau cu confecționarea de ciubere, donițe și cercuri, erau vidrenii, precum și cei din Neagra (Poiana Vadului), și Săcătură (Vadu Moșilor) și Ponorel, precum și cei din satele și crângurile situate la izvoarele Arieșului Mare (Arieșeni, Gârda de Sus și Scărișoara). Pe lângă vase, albăcenii mai făceau scânduri, grinzi și lațuri, pentru construcții, iar cei din Arada (Horea) erau recunoscuți pentru construirea joagărelor și a fierăstraielor acționate de forța apei.

Astăzi, în lipsa unor piețe de desfacere și a politicilor silvice și de mediu promovate la nivel național, politici care nu mai țin seama de tradițiile locului, aceste îndeletniciri cunosc un recul pronunțat, pe fondul dispariției foștilor meșteri.

AGRICULTURA ȘI CREȘTEREA ANIMALELOR

Agricultura

Cu îndelungate tradiții în zona Munților Apuseni, agricultura s-a dezvoltat în condițiile unei economii închise specific feudale, când schimburile de produse cu zonele de câmpie erau practic inexistente, din lipsa căilor de transport. În Țara Moșilor, unde terenurile propice agriculturii erau puține, această ocupație s-a dezvoltat în strânsă interdependență cu creșterea animalelor. Fiind nevoiți să-și lucreze terenurile slab productive de pe culmi sau versanții mai puțin abrupti, și să-și extindă terenurile prin despăduriri, oamenii erau nevoiți și să le conserve fertilitatea cultivându-le în sistem

bienal și fertilizându-le cu bălegarul rezultat din creșterea animalelor. Practicarea unei atari agriculturi este vizibilă și astăzi sub forma răzoarelor ce străjuiesc micile loturi agricole, iar prezența colibelor și a amenajărilor specifice creșterii animalelor ilustrează eforturile depuse pentru menținerea acestor exploatații agro-pastorale. Aceste construcții (colibe, șuri, iernături) destinate creșterii animalelor sunt frecvente în zonă, ele adăpostind păstorii și animalele venite la pășunat sau la iernat, pe loturile ce trebuiau fertilizate⁴⁷.

Cultivarea plantelor

În trecut alături de creșterea animalelor oamenii practicau și cultivarea plantelor, atât în luncile văilor, cât și pe culmile domoale ale dealurilor, până la altitudinea de peste 1000 m, așa cum este cazul satelor de pe Arieșul Mic sau din bazinul Sohodolului, unde până către mijlocul sec. al XX-lea erau întinse suprafețe agricole, cultivate cu grâu, ce acopereau o parte importantă din necesitățile locale. Se cultiva în special grâu de primăvară, orz și ovăz, iar pe terenurile joase din vale și porumb. Aceste culturi se practicau peste tot pe unde terenul permitea, urmele potând fi văzute și astăzi.

O importanță aparte pentru comunitățile din zonă a avut-o cultivarea cânepii, din fibra căreia se realizau diferite piese de îmbrăcăminte, articole pentru pat și alte obiecte casnice (lepedeie, perne, ștergare etc) funii și ștreanguri.

Creșterea animalelor,

În timp ce lucrul la pădure și prelucrarea lemnului era de regulă o îndeletnicire specifică bărbaților, tot aceștia fiind și cei care o bună perioadă de timp erau plecați în țară pentru vânzarea produselor muncii lor și procurarea celor necesare traiului, creșterea animalelor rămânea mai degrabă în seama femeilor și a copiilor, rămași acasă. Deși trăiau în zone montane cu un uriaș potențial pentru această îndeletnicire, din considerentele menționate, moșii se rezumau la creșterea unui număr mic de animale, care să le acopere doar la strictul necesar, produsele animaliere necostituiind principala sursă de trai. Astfel, bovinele erau crescute pe lângă casă, fie în regim pastoral pe timpul verii, când fiecare gospodărie își trimitea un membru al familiei "în munte" unde să aibă grija de animale pe vară. Deși pășunile și fânețele Apusenilor constituie un factor important pentru creșterea și dezvoltarea producției animaliere, sunt insuficient valorificate până astăzi.

Un animal prețuit și îndrăgit de către moș era calul, tovarășul și prietenul său de drum prin țară, și cel care îl ajuta să-și care produsele la târguri. Înainte numărul cailor în zonă era mult mai mare, astăzi prezența lor fiind mai mult episodică, în câte-o gospodărie mai conservatoare de oameni bătrâni, așezați departe de centru.

Oile și caprele erau prea puțin utilizate, oamenii preferând să-și procure lâna necesară industriei clasice prin schimb, din târgurile organizate în zonă, sau ca plată în schimbul produselor sau a muncii prestate. În preajma casei se mai creștea porcul și găinile, pentru a-și asigura o parte din necesarul de hrană.

MINERITUL

Mineritul este o ocupație ancestrală a cărei începuturi se pierd în negura vremilor, fiind documentat arheologic încă din perioada preromană, când se practica în special sub forma exploatarei aurului din aluviunile Arieșului și a unora dintre afluenții acestuia. *Spălarea aurului aluvionar (curăritul)* a constituit o ocupație complementară pentru populația săracă a satelor situate în lungul râurilor cu aluviuni bogate cum era Arieșul,

⁴⁷ Butură, 1971, p. 510-511

Ampoiul, Crișurile etc. Îndeletnicirea aceasta, deosebit de grea și nesigură⁴⁸ necesita unelte relativ simple, precum: scaunul pe care se așeza un petic de lână și *șaitrocul* pentru alesul aurului.

Exploatarea aurului aluvionar s-a practicat aproape în toate satele de pe Valea Arieșului, inclusiv în cele situate în amonte de Câmpeni, după cum o dovedește tradiția și urmele acelor „*haldine*” rezultate în urma depozitării pietrișurilor și a nisipurilor rămase în urma alegerii aurului. O posibilă dovadă o constituie Movilele de la Țârău (Scărișoara). Chiar și o legendă din partea locului face referire la o zâna bună care le-ar fi aratat oamenilor unde să sape pentru a da de aur, cu condiția să nu se lăcomească și să scotă mai mult decât le-ar trebui pentru a-și duce zilele în indostulare (<https://www.scarisoara.ro/potential/mestesuguri.php>).

Mineritul a cunoscut o largă dezvoltare în zonă, odată cu colonizarea sașilor la Abrud și Baia de Arieș, când se trece practic pe scară largă de la valorificarea aurului aluvionar la exploatarea în galerii. Într-o conscripție din 1560 pe lângă minele de aur din centrele menționate sunt amintite și alte locuri unde existau exploatare aurifere. Satele actualei comune Ciuruleasa, au aparținut până în pragul epocii contemporane de comuna Abrud-sat, locuitorii lor fiind angrenați în activități miniere sau conexe (asigurarea și transportul lemnului pentru susținerea galeriilor etc).

INDUSTRIA CASNICĂ ȘI TEXTILĂ

Lumea satului de altădată era dominată de o anumită autarhie economică, mai ales în cea ce privește industria casnică. Aici fiecare gospodărie își producea singură tot ce avea nevoie pentru întreaga familie, începând de la îmbrăcăminte și încălțăminte, până la textilele care împodobesc interioarele, inclusiv ustensile și o parte din uneltele pentru gospodărie; toate erau făcute „în casă”⁴⁹. Mai rar se apela la meșterii specializați, tâmplari, fierari, zidari, rotari etc., în cazul unor lucrări deosebite.

Valorificarea unor produse secundare ale păstoritului și creșterii vitelor sunt legate meserii precum: *tăbăcitul pieilor, cojocăritul și curelăritul*, pentru care unul dintre centrele locale a fost Albaluc. În prima parte a secolului XX începe să-și facă simțită tot mai mult prezența și alte meserii de sorginte urbană, precum cizmăria, croitoria, întâlnite și astăzi în economia unor localități. Cojocarii, numiți local și „suci” (după ungurescul szöcs), valorificau pieile de animale transformându-le în pieptare, bogat ornamentate sau cojoace. O categorie înrudită erau șelarii, care confecționau din pieile de bovine hamuri, curele sau șerpăre, în timp ce croitorii realizau anumite articole de îmbrăcăminte pentru oamenii din sate: cioareci și țundre din pănură.

Industria casnică textilă, exclusiv feminină, asigura întregul necesar de articole casnice (țoale, fețe de perne, ștergare etc.) și de îmbrăcăminte, pentru toți membrii familiei, cât și materiale textile de interes economic (desagi, saci, funii etc.). Dacă materia primă necesară acestei industrii formată în special din lână și cânepă și mai puțin din in, se producea pe plan local sau era cumpărată din târg, o mare parte din uneltele și instrumentele necesare în cadrul acestei industrii, erau lucrate în gospodărie, doar războiul de țesut, spata, fusele, pieptenii, foarfecele erau lucrate de către meșterii fierari și lemnari ai satului⁵⁰. Până astăzi mai pot fi întâlnite în satele de munte, femei mai vârsnice, meștere în ale țesutului și cusutului artistic, care cunosc foarte bine tradițiile locale în

⁴⁸ Butură, 1989, p. 380.

⁴⁹ Apolzan, 1987, p. 198

⁵⁰ Ibidem p. 200

domeniu, precum Aurelia Matei din Gârda de Sus.

O altă caracteristică specifică acestei industrii este că ea produce numai pentru nevoile gospodăriei, fapt ce exclude din ecuație atât banii cât și intermediarii în relațiile de schimb. Deseori unele dintre activitățile economice de bază erau plătite tot în natură.

Un rol important în economia satelor din zonă l-a avut utilizarea energiei hidraulice, obținută prin înblâzirea apelor celor două Arieșuri și al unora dintre afluenții acestora (Cobleș, Ghizghiuț, Gârda Seacă, Albacu, Sacatura, Valea Morilor, Valea Sohodolului etc.) pentru a măcina cerealele obținute cu atâta trudă pe peticele de ogor sau aduse în urma schimbului de la „țară”, cum numeau locuitorii acestor sate câmpia Mureșului. În decursul timpului morăritul a constituit o preocupare deosebită pentru comunitățile de moși. Pentru că morăritul a fost din totdeauna o sursă importantă de venit morile aparțineau „domnilor de pământ”, fiscului sau înalților funcționari ai stăpânirii și mai puțin oamenilor locului.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, de când avem mărturiile cele mai concludente⁵¹ în satele care fac obiectul studiului de față, au fost înregistrate 125 de instalații hidraulice țărănești, prin care aceștia își măcinau bucatele, își prelucrau țesăturile sau lemnul, dintre care 102 mori de făină și 23 de joagăre. Ca auxiliare în cadrul acestei industrii sunt înregistrate o serie de activități anexe precum "pieptănatul lânii" (dărăcit), pivele, vâltorile etc., care contribuiau la calitatea produsului finit. Astăzi instalațiile de acest fel s-au redus semnificativ. Pe lângă cele menționate anterior mai semnalăm existența unei mori de apă pe Valea Ghizghiuțului, Cobleșului, Sohodol etc.

MEȘTEȘUGURI SPECIALIZATE

Ciubaritul sau văsăritul

Apariția acestei indeletniciri nu poate fi localizată în timp, dar cu certitudine ea are o vechime considerabilă în zonă. Iată cum descrie F și Candrea preocupările moșilor „*Ocupațiunea principală a Moșilor e fabricarea de ciubere, doniți, șindrile, plutitul, cercuitul și dulgheritul. Acei-cari se ocupă cu facerea do ciubere și cercuitul se numesc văsări și sunt mai cu semă din Vidre, Ponorel, Neagra, Scărișora și Secătura*”⁵².

Ciubararii realizau din doage butoaie, ciubere, donițe, alte vase mai mici numite „zdroabe”. Ei își procurau lemnul pentru vasaritul din pădurile statului, urbariale sau comunale. Plata o faceau în pădure „la butuc” pădurarului sau brigadierului silvic. Doagele le faceau în pădure și dacă era vară le uscau tot acolo, clădite în „căsulii”. Iarna doagele erau uscate în casă. În jurul hornului de la sobă sau în podul casei. Ciuberele erau transportate apoi la târgurile de țară cu ajutorul căruțelor. În căruță încărcău și zdroabele (donițe și cofițe), care le dădeau pentru fân la cai ori pentru mâncare.

Uneltele specifice acestor meserii sunt:

- securea;
- firez(fierăstrău);
- scaun de văsărit;
- mezdrea (pentru cioplitul lemnului);

În practică existau mai multe categorii de ciubarari:

- **holoangării** (dogarii ambulanți) - formau în general pătura celor mai săraci locuitori din zonă, care toamna, după ce terminau treburile gospodărești, își luau desăgii

⁵¹ Conscripția morilor din satele domeniului de sus al Zlatnei din 1774 (apud Ileana Bozac, 1965)

⁵² T. Frâncu, G. Candrea, 1888, p. 61

cu uneltele și câteva crecuri din alun și plecau în țară, pentru a-și practica meșteșugul. Se ocupau de reparații direct în casa gospodarului, unde dregeau butoaie sau ciubere, dar și buți pentru păstrarea diferitelor produse sau alte vase de mari dimensiuni. Plata muncii lor o percepeau de regulă în bani, găzdașul la care lucra asigurându-le și mâncarea necesară pe timpul lucrului.

- **ciubărarii de casă** - formau în general pătura celor care nu aveau cai și căruță, sau erau prea bătrâni pentru a mai străbate țara. Aceștia confecționau vasele, pe care le încredințau pe baza unei înțelegeri verbale, celor care plecau în țară pentru a le vinde, denumiți „sfârnari”.

- **sfârnarii** - erau cei care cumpărau de la ciubărari vasele pe care le vindeau ulterior în târgurile de țară sau prin satele de câmpie pe care le străbăteau. Cei mai vestiți sfârnari erau vidrenii de pe Arieșul Mic, care aveau căruțe mari, „făcute cu măiestrie și ferecate zdravan”.

Cercurarii

Erau, de regulă, meseriași mai săraci, care aveau în cel mai fericit caz câte un cal, pe care încărcău câteva sute de crecuri din lemn de alun (de tufă), cu care plecau în țară. Drumul prin țară îl făceau cu calul sau pe jos, cu uneltele în spatele calului sau pe spațe, în funcție de cum găseau de lucru erau plecați câte 4-6 săptămâni, după care se întorceau acasă cu plata dobândită sub formă de bani sau produse. Cei care colindau satele pe jos utilizau cel mai adesea cercuri de fier, cumparate din magazinele de la oraș.

Șindrilarii.

Această ocupație a cunoscut o largă extindere în Țara Moșilor, în fiecare comunitate existând de regulă unul sau mai mulți meșteri șindrilarii, ținând seama de faptul că până în a doua jumătate a secolului XX casele erau acoperite cu șindrilă. Șindrilarii își confecționau șindrilele în pădurile de brad sau molid, dacă acestea erau mai îndepărtate de casă, ori chiar în gospodărie, când găseau lemn bun în apropierea casei. Uneltele principale ale acestora sunt:

- securea;
- firez(fierăstrău);
- mezdrea (pentru cioplitul lemnului);
- horjul (pentru confecționarea șindrilei) ;
- maiul și pana (pentru desplicarea lemnului)

Fierarii (faurii)

Încă din zorii istoriei, fierarii au jucat un rol major în viața comunităților, fiind una dintre cele mai specializate meserii, deoarece lucru cu fierul presupunea cunoștințe avansate și unelte speciale. Rolul fierarilor era deosebit de important deoarece aceștia asigurau buna desfășurare a activităților productive, începând cu cele casnice și terminând cu prelucrarea diferitelor produse și materii prime în vederea satisfacerii cerințelor gospodărești⁵³. În lumea satelor numărul acestora era în general mic, cu toate că în fiecare sat mai măricel era măcar un fierar local, mai puțin specializat, dar care se ocupa cu confecționarea potcoavelor, ascuțitul fierului de plug, confecționatul cercurilor pentru roțile de căruță, confecționarea sau întreținerea unor unelte precum securi, scoabe, dălți, mezdrele etc. Pe lângă acestea o parte din activitatea lor de bază o reprezenta potcovitul animalelor de povară, a boilor și cailor.

Către mijlocul sec. al XIX-lea în zonă își fac simțită prezența grupuri de țigani (rromi) fierari, care a extins producția de obiecte din fier, și activitățile conexe. Aceștia asigurau

⁵³ Butură, 1989, p.363

ferecarea roților la care, repararea/recondiționarea plugurilor, a grapelor și topoarelor, a diferitelor obiecte de uz casnic, vase de bucătărie, lanțuri, anexe pentru vetrele de foc⁵⁴.

Dulgherii și constructorii de case

Dulgheritul este un meșteșug vechi și important, care necesită, pe lângă unelte specializate pentru cioplirea lemnului și cunoștințele tehnice necesare îmbinării diferitelor componente, a înălțării și orientării construcțiilor, pentru a oferi confortul maxim posibil, rezistență și rezistență la intemperii. După G. Candrea cei mai cunoscuți „bărdași” (dulgheri) și zidari erau cei din Sohodol. Aceștia, alături de construcții în gospodărie (case, acareturi, poduri), practicate atât acasă cât și în „țară” mai erau și cei care înălțau construcțiile obștești, precum bisericile, cu plan, elevație și elemente decorative tot mai evoluat și complicate⁵⁵.

Materia primă, sub formă de bârne, scânduri, lațuri sau caferi era asigurată de către cei din Albac, iar șindrila era confecționată de cei de la Bistra și Certeje (Câmpeni):

Unelte specifice pentru prelucrarea lemnului, utilizate de către dulgheri sunt:

- barda pentru cioplit;
- securea;
- firez (fierastrau);
- joagar de mână;
- joagar pe apă;
- mezdrea (pentru cioplitul lemnului);
- scoabe (pentru fixare lemnului de prelucrat)
- sfredede (burghie);
- jilau (rindea);
- maiul și pana (ic) pentru desplicarea lemnului;
- mihei (banc de lucru);
- gater (acționat hidraulic sau mecanic) pentru obținerea cherestelei.

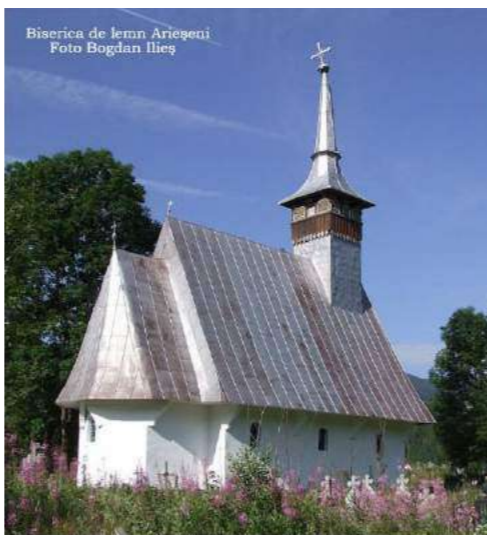
V. Elemente de viață spirituală

OBIECTIVE PATRIMONIALE ȘI IDENTITARE

(biserici, monumente ale eroilor, troițe și cruci de hotar)

1. Ansamblul biserici de lemn „Înălțarea Domnului” din satul Arieșeni

Biserica cu Hramul Înălțarea Domnului din Arieșeni a fost construită în jurul anului 1791. După mijlocul sec. al XIX-lea (1683), biserica este tencuită la exterior, răpindu-i astfel înfățișarea originală. Dar această schimbare introduce în arhitectura lăcașului decorul țărănesc în tencuială. Apar rozete, flori și un soare cu chip omenesc, dar și mai multe cruci datate 1871, 1873, 1878. Prin lucrările de renovare ulterioare au fost desființate uși și ferestre, dar și peretele despărțitor dintre naos și pronaos. Imaginea întregă a bisericii este una sveltă, acoperișul înalt, mai coborât la absidă și turnul clopotniță cu foisor și coif frânt, conferă lăcașului o siluetă sveltă, în care cele două console sugerează

⁵⁴

Ibidem, p. 371

⁵⁵

Butură, 1978, p. 359

aripile de vultur.

Pictura bisericii a fost realizată direct pe lemn, de către Mihai de la Abrud pe la 1939. Primul clopot al noului lăcaș a venit ca o donație din partea moșilor stabiliți în America, iar crucea de pe masa sfântului altar a fost donată de către tribunul Mihai Corcheș din Câmpeni.

Pentru valoarea sa arhitecturală și istorică biserica a fost inclusă în rândul monumentelor istorice de valoare națională și universală, cod LMI 2004 AB-II-m-A-00177.

2. Biserica „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”

Biserica de lemn cu hramul „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”, din Gârda de Sus, construită la 1792 se remarcă prin silueta și armonia proporțiilor, a acoperișului cu pante mari, coborât la absidă, strașina largă, clopotnița cu foisor în console și coif înalt, cu frângere de pantă, perfect integrată în peisajul natural.

Biserica, cu dimensiunile de 12 x 5,79 m, a fost construită după un plan dreptunghiular, cu absida altarului pentagonal decroșată, fără pridvor, edificiul ridicat din lemn de brad, tencuit la exterior, surprinde prin rafinementul decorului de arhitectură sculptat. Ancadramentul ușii situate pe latura vestică a pronaosului, consolele laturii vestice, golurile în acoladă cu colțuri, spre altar, vădesc măiestria meșterului. Pronaosul este tăvanit și consolidat prin două șiruri de stâlpi. În pronaos se observă urmările lucrărilor de extindere a laturilor de nord și sud din 1863.

În interior tavanul este drept peste pronaos, cu boltă semicilindrică peste naos limitată de timpane la cele două capete și peste absidă cu o boltă semicilindrică, cu trei fâșii înclinate, tangente la pereți. Biserica a suferit intervenții în 1804 când a fost zugrăvită și în 1863, când au fost alungiți pereții navei cu 1,75 m, în urma intercalării în pronaos a unei travei și mutarea spre vest peretele original.

Ancadramentul intrării de pe latura de vest se remarcă prin chenarele puternic profilate și sculptate cu elemente precum frânghia, dinții de lup și iedera ce încadrează imaginea unei păsări puternic stilizate. Pe grinda tâmplei se află pisania, unde sunt amintite personajele vremii: protopopi, preoți, dieci precum și zugravii Simon și Gavril Szilagy din Abrud.

Biserica este inclusă în Lista monumentelor istorice protejate din 2004, la categoria monumentelor de importanță excepțională, cu codul LMI AB-II-m-A-00228.

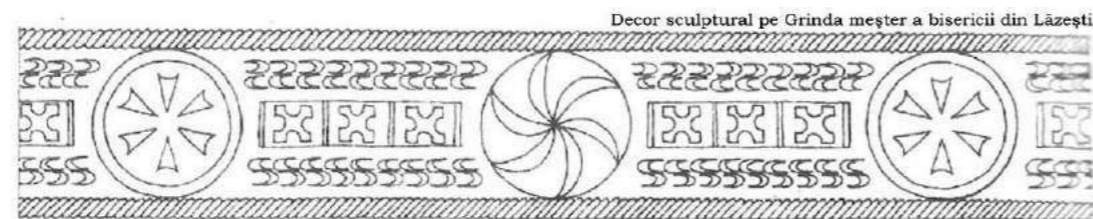
3. Biserica de lemn din Lăzești, a fost construită la 1736, pe o culme din centrul așezării. Fiind prea mică și neputând cuprinde pe toți credincioșii veniți la slujbă, în 1878 comunitatea decide adăugarea unui pronaos. Vechiul acoperiș din șindrila a fost înlocuit în 1964, cu unul din tablă zincată.

Biserica se remarcă prin elemente arhitecturale (absida în ax, cu patru laturi; lipsa pridvorului și acoperișul înalt, cu console și ancadrame sculptate) și decoruri sculpturale (rozete, dinți de lup, vrejuri, butoni și brâul de funie care încinge lăcașul. În jurul acestuia sunt prinse mici

cruci din lemn, atașate la începutul sec. XIX, când în urma unei moline au murit mulți tineri din sat. Ca planimetrie este o biserică de tip sală, cu absida altarului decroșată și un turn clopotniță pe latura de vest, peste pronaos.

Pictarea bisericii s-a realizat în 1744 și 1749 de către popa Gheorghe Tobias din Abrud. În 1791 Simion Simion Silagy a repictat nava, iar absida și fruntariul în 1817⁵⁶. Biserica este monument istoric și de arhitectură populară, de interes local, înscris în LMI 2004, cod. AB-II-m-B-00242.

4. Bustul lui Horea din Albac

Bustul lui Horea din Albac este o lucrare de sculptură de mari dimensiuni, amplasat pe un soclu din piatră de calcar, în fața școlii generale din Albac. Bustul a fost realizat de către sculptorul Romul Ladea, din bronz, și dezvelit în 1967. Opera este înscrisă în Lista monumentelor istorice ca monument de for public, col LMI 2010 - AB-III-m-B-00406. În februarie 2015, alături de bustul lui Horea au fost așezate și busturile tovarășilor săi de luptă, Cloșca și Crișan.

5. Bustul lui Avram Iancu din satul Avram Iancu

comuna cu același nume, este amplasat în centrul comunei, lângă școala gimnazială (AB-III-m-B-00407). Monumentul este opera sculptorului Romolus Ladea, fiind realizat în 1968.

6. Ansamblul "Casa lui Avram Iancu" din satul Incești

Ansamblul memorial Casa lui Avram Iancu, este situată în satul Incești (Vidra de Sus), nr. 500A, din comuna Avram Iancu. Ansamblul cuprinde „Casa Iancului” în care s-a născut eroul moșilor de la 1848, o serie de clădiri anexe care formează Muzeul memorial și un bust din bronz al eroului, amplasat în curtea casei memoriale, bust realizat de către Romolus Ladea.

Casa memorială Avram Iancu a fost construită de către tatăl eroului de la 1848, Alexandru Iancu, în prima parte a sec. XIX, din bârne de brad lipite și văruite, pe o fundație de piatră legată cu pământ. Planimetria casei cuprinde camera de locuit, tinda și târnațul, amplasat spre vest., Târnațul este construit din scânduri așezate pe stâlpi de piatră. Acoperișul, înalt și țuguiat este din scânduri de brad. În această casă a locuit și bunica lui Avram Iancu, văduva lui Gheorghe Iancu (Gheorgheasa).

La 1 septembrie 1924, cu sprijinul asociației ASTRA, a fost inaugurat și muzeul memorial, construit lângă casa în care s-a născut Avram Iancu. Anexele muzeului funcționează

⁵⁶ I. Cristache -Panait, 1993 p. 111; <http://www.biserici.org/>

ca și școală, bibliotecă și biserică neîntrerupt din anul 1924. Casa memorială Avram Iancu este deschisă publicului, iar muzeul are în prezentare o colecție inedită de documente și obiecte legate de Revoluția din 1848 și de Crăișorul Munților, Avram Iancu. Pentru semnificația sa istorică și arhitecturală, casa este inclusă în listele de patrimoniu, ca monument de interes național, sub codul LMI 2004 - AB-II-a-A-00238.

7. Biserica „Sfinții Arhangheli” din satul Horea (fosta Arada), amplasată la confluența văilor Albac și Arada, a fost ridicată din zidărie de piatră și cărămidă, la 1847-1848, de către meșteri din Trascău. Acest lăcaș de cult a înlocuit o mai veche biserică din lemn, de la care s-a păstrat un clopot datat cu cifre chirilice - 1776⁵⁷.

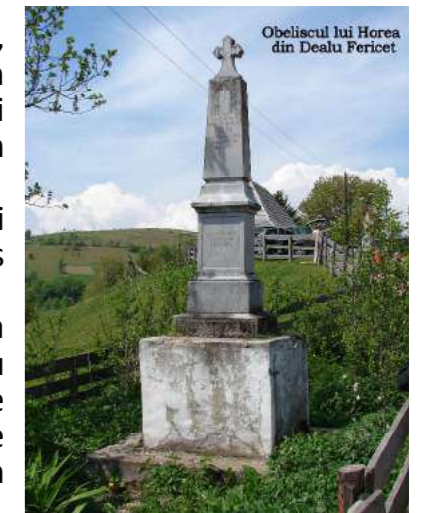
8. Obeliscul lui Horea din satul Ferișet (1934), comuna Horea (AB-III-m-B-00412).

Pe locul unde era casa lui Horea din Dealu Ferișetului, demolată prin 1890, Cercul Cultural al învățătorilor din Albac, sub conducerea directorului Nicodin Costea, a ridicat un monument comemorativ. Monumentul are forma unui obelisc, amplasat pe un soclu de piatră, prins ulterior în ciment și prevăzut în vârf cu o cruce.

Pe fața monumentului este săpat în piatră anul nașterii lui Nicola Vasile Ursu, zis Horea (1730), anul când a fost prins (1784) și anul când a fost tras pe roată (1785).

Monumentul a fost dezvelit în anul 1934. Ulterior, în imediata apropiere a fost ridicată o casă memorială, asemănătoare cu cea inițială, care adăpostește mai multe documente, opere literare și științifice, portrete și alte obiecte legate de amintirea lui Horea. În fața acestui muzeu a fost dezvelit în 1967, un bust al lui Horea, datorat sculptorului Romolus Ladea.

Pentru semnificația sa istorică și culturală, obeliscul a fost inclus în lista monumentelor istorice LMI 2010, cu codul AB-III-m-B-00412.

9. Casa "Bogdan Hortensia" din satul Vadu Moșilor

Din centrul localității Sacatură (Vadu Moșilor) locuințele tradiționale de sec. al XVIII și începutul sec. al XIX-lea au dispărut în marea lor majoritate. Printre cele rămase se remarcă casa Muntean Hortensia („Bogdan Hortensia”), ridicată în decursul sec. al XIX-lea. Casa, cu un plan în formă de „L”, este construită pe două nivele. Nivelul de bază, unde se găsește și pivnița, este realizat din piatră, iar etajul din lemn, cu galerie pe console și

⁵⁷ I. Opreș et al. 2001, p. 50

pridvor pe gârlici și scară de acces acoperită⁵⁸. Pentru valoarea sa arhitecturală și istorică, ca element de arhitectură tradițională, casa "Bogdan Hortensia" din satul Vadu Moților, de la sfârșitul sec. al XVIII-lea - începutul sec. XIX-lea a fost inclusă în listele de patrimoniu sub cod LMI 2004 - AB-II-m-B-00381.

10. Biserica de lemn din Lăzești.

Biserica, cu hramul „Sf. Arhangheli”, amplasată în apropiere de centrul satului pe un tăpșan, a fost ridicată din lemn, la o dată anterioară anului 1736, când este amintită pentru prima dată, fiind una dintre cele mai vechi monumente de acest fel din Țara Moților. Biseriucă inițială era mai mică, de plan dreptunghiular și absidă decroșată poligonală, cu laturile în ax. Biserica a suferit unele transformări, astfel în 1878 s-a adăugat pronaosul, iar în 1964 șindrila a fost înlocuită cu tablă. În tînterior tavanul este drept peste pronaos, având deasupra clopotnița prevăzută cu foișor în arcade și fleșă și câte o boltă semicilindrică peste naos și altar, ultima intersectată printr-un timpan racordat la pereți.

Biserica se remarcă prin decorul sculptat la brâul median, console, cornișă, ancadrame și grinda meșter. Principalele elemente de decor sculptural care decorează biserica sunt: funia impletită, rozetele, dintii de lup, vrejurile, butonii, toate acestea imitând în lemn arhitectura din piatră. Detaliul care atrage atenția este reprezentat de multitudinea de cruci mici, simple sau sculptate, aninate sub sau deasupra braului impletit ce decorează exteriorul peretilor din barne de stejar. Potrivit tradiției, aceste cruci s-au asezat la începutul secolului al XIX-lea, după ce o molima a secerat viețile mai multor tineri din sat.

Inițial biserica fost pictată în 1749 de către Popa Gheorghe Tobias, ulterior nava a fost repictată de către Simion Silaghi din Abrud, în anul 1791, iar absida și frutariul în 1817. În zestrea bisericii se mai păstrează icoane vechi din 1878, precum mai multe cărți de cult din sec. al XIX-lea.

Biserica din Lazesti difera de celelalte monumente ale Văii Ariesului, elementele distinctive fiind reprezentate de: absida altarului cu unghi în ax, cu patru laturi, lipsa pridvorului și acoperișul înalt, cu console masive, sculptate, ce susțin streasina amplă

11. Biserica de lemn "Sf. Trei Ierarhi" din satul Goiești, comuna Vidra, nr. 256.

Biserica cu hramul "Sf. Trei Ierarhi" din satul Goiești, amintită pe o Cazanie de Râmnic, în anul 1792 ca „biserica cea nouă”, de unde deducem că ea era funcțională la acea dată, fiind mai timpurie. Potrivit unor însemnări Planimetria lăcașului, ridicat din piatră și lemn, este dreptunghiulară, formând pronaosul și naosul, la care se adaugă absida altarului de formă poligonală, decroșată și console frumos profilate. Naosul și

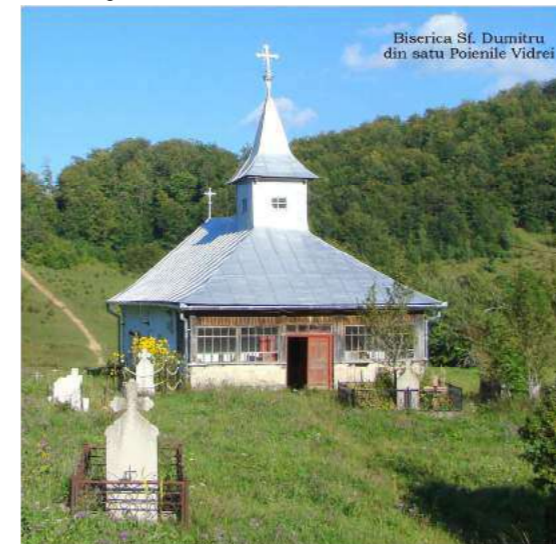
⁵⁸ I. Cristache-Panait, 1993, p.110

altarul sunt acoperite cu boltă semi-cilindrică, în timp ce pronaosul este tăvănit, peste el ridicându-se un turn clopotniță zvelt, cu fleșă înaltă. Pictura naosului, a catapetesmei și altarului a fost realizată în 1791 de către meșterul iconar Simion Silagii din Abrud, care în aceeași perioadă a pictat și Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Gârda de Sus. Biserica mai păstrează un frumos candelabru din lemn, datat din același an ca și pictura⁵⁹. Pentru valoarea sa istorică și arhitecturală, biserica a fost inclusă în listele de patrimoniu LMI 2004, sub codul AB-II-m-A-00232.

12. Biserica "Sf. Dumitru" din satul Poieni, nr. 473, com. Vidra

Potrivit istoricului acestei biserici realizat de către preotul Vasile Hențiu, Biseriucă din satul Poieni datează din sec. al XVII-lea, fiind ridicată între anii 1612-1615, după cum arată înscrisul în lemn din masa altarului, fapt ce o situează printre cele mai vechi biserici românești din zona Munților Apuseni⁶⁰. Biserica a fost construită din piatră, pe o temelie tot din piatră, având formă de navă. Este tencuită atât în interior, cât și în exterior. Pictura, de o bună calitate artistică, s-a păstrat doar pe alocuri. Deși numele pictorului a rămas necunoscut, anul realizării picturii, 1764, este trecut în partea dreaptă a iconostasului. Planimetria bisericii este cea obișnuită, de biserică sală, având absida altarului pentagonală decroșată.

În decursul timpului biserica a suferit cu certitudine mai multe reparații, cele mai importante și mai recente au avut loc între anii 1963 și 1965, când biserica a suferit o transformare radicală. Lucrările au fost realizate de meșterul Nicolae David, episcopul bisericii, ajutat de credincioși. La acest moment în fața intrării a fost ridicat un pridvor închis cu ferestre. Deși nu avem imagini cu biserica înainte de aceste intervenții, putem presupune că tot acum s-a renunțat la acoperișul înalt, specific bisericilor de lemn (pentru o scurgere mai rapidă a precipitațiilor), probabil tot acum înălțimea turnului a fost ajustată. Acestea, deoarece acoperișul de șindrila de pe biserică și turnul clopotniță au fost acoperite cu tablă⁶¹. Biserica este amenințată cu distrugerea, în sat

nemaifiind nici un locuitor, drumul fiind greu accesibil, iar în biserică se mai slujește doar o singură dată pe an, de hramul bisericii: „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorătorul de Mir”. Biserica a fost inclusă pe lista monumentelor istorice sub codul LMI 2010: AB-II-m_B-00264⁶².

Biserica este puțin cunoscută specialiștilor și publicului larg, datorită izolării: satul Poieni nu mai are nici un locuitor, iar drumul de legătură cu centrul comunei Vidra este practicabil doar pentru mașini de teren și numai în perioadele uscate ale anului.

13. Biserica „Sfinții Arhangheli” din Vidra, jud. Alba

În centrul satului Vidra, la numărul 26, se remarcă o biserică cu ziduri masive din

⁵⁹ I. Cristache -Panait, 1987 p. 140; I. Cristache -Panait, 1993 p. 118;

⁶⁰ Istoricul bisericii Sfântul Dumitru din Poieni, preot Vasile Hențiu

⁶¹ Ibidem

⁶² <https://ro.wikipedia.org/>

piatră, cunoscută de către localnici ca Biserica din Ciungi. Importanța sa istorică este marcată de faptul că aici a fost botezat la 1824, Avram Iancu, viitorul „Crăișor” al munților.

Este una dintre cele mai vechi biserici de piatră din Apuseni, momentul ridicării sale coborând adânc în timp. Prezentul lăcaș se remarcă în rândul bisericilor prin planimetria sa, care pe lângă pronaos și naos, include și absida circulară, decroșată a altarului. Pe partea de vest, a corpului de plan dreptunghiular se ridică turnul clopotniță, ridicat conform tradiției la 1690. Aici se mai găsește un clopot vechi, datând din 1596. Pe partea sudică la un moment necunoscut s-a deschis o intrare directă în naos, utilizată de către bărbați, protejată printr-un foișor.

La interior, peste naos acoperișul ia formele tradiționale din zonă, cea semi-cilindrică, în timp ce peste altar are forma de calotă. Turnul clopotniță, cu o înălțime de cca. 18 m, se remarcă printr-o arhitectură simplă, având foișorul marcat prin 4 ferestre circulare de mici dimensiuni, acoperit la rândul său printr-un coif de tablă, evazat în partea inferioară.

Deși pictura interioară de la nivelul boltei și cea a iconostasului este relativ recentă (1963), menționăm existența icoanelor împărătești „Maria cu Pruncul” datând din 1791; „Isus Pantocrator”, din 1796 și „Sfântul Mihail” din 1798, datorate pictorului Simion Silaghy. În tinda femeilor (pronaos) se remarcă prezența a două icoane, „Deisis” și „Maria cu pruncul”, realizate în 1822, de către fratele pictorului amintit, Gavril Silaghy.

Cum în ultima perioadă lăcașul de cult nu a mai suferit lucrări importante de întreținere, acesta a ajuns la un grad avansat de deteriorare. Importante lucrări de reparații au început în anul 1992, atunci când noul preot, cu sprijinul credincioșilor au hotărât să se implice în salvarea și restaurarea bisericii. Tot acum s-a trecut la înlocuirea vechiului acoperiș al bisericii cu unul din tablă. În acest context, în anul 1998 s-a trecut la refăcerea picturii în frescă, de pictorii timișoreni Ioan și Ana Bădilă și ucenicii acestora, Cristian Voica și Mihai Bădilă. Sfințirea bisericii s-a făcut de către Î.P.S. Andreicuț de Alba-Lulia, la data de 9 iulie 2003⁶³.

Pentru vechimea sa, valoarea istorică și arhitecturală specifică, biserica a fost inclusă în listele de patrimoniu LMI 2004, sub codul AB-II-m-B-00390.

ALTE OBIECTIVE DE INTERES ISTORIC, ARHITECTURAL ȘI SPIRITUAL

Albac

Biserica ortodoxă „Sf. Arhangheli” din Albac

A fost construită între anii 1880-1884, prin efortul credincioșilor, lângă fosta bisericuță din lemn. Este o biserică tip sală, masivă, cu absidă rotundă decroșată și susținută la exterior de câte patru contraforți puternici.

Turnul clopotniță inițial s-a dărâmat în 1884, fiind reclădit între anii 1891-1892, pentru a fi redus la forma actuală în 1943. În interior este prevăzută cu un balcon pentru cor, pe fața căruia sunt expuse 10 icoane vechi din lemn și iconostasul masiv, din lemn,

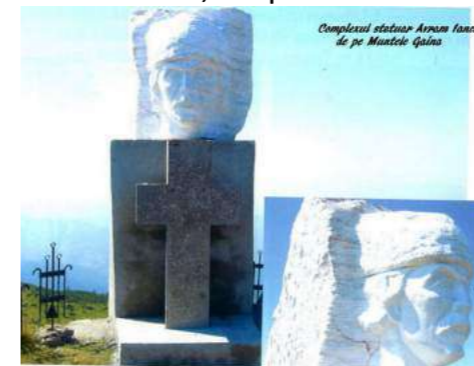
realizat în 1931.

Pictura de tip frescă a fost realizată de către. Între anii 1929 și 1931, sub păstoria preotului Iuliu Todea, s-a confecționat iconostasul și s-a realizat pictura de tip frescă de către pictorul Chiril Miron din Câmpeni. Biserica a fost sfințită în anul 1937 de către Nicolae Colan, episcopul eparhiei Vadului și Feleacului.

Lângă biserică, odată cu construirea capelei s-a descoperit piatra altarului, în jurul căreia preotul a ridicat o sală muzeu, în care se păstrează o serie de artefacte, provenite de la fosta biserică, printre care două sfeșnice din lemn, o evanghelie și un clopot din bronz, despre care se spune că Horea ar fi fost dat semnalul de începere a răscoalei.

Mănăstirea „Sfântul Proroc Ilie” - Albac

Cu toate că pe Arieșul Mare nu a existat nici un așezământ monahal, inițiativa înființării mănăstirii a avut-o, în 1990 călugărul Irineu Toader de la Schitul Crasna, jud. Prahova și fratele său, preotul Vasile. La inițiativa acestora, la solicitarea și cu sprijinul credincioșilor din zonă, Arhiepiscopia Alba Luliei, i-a dat curs și a aprobat înființarea mănăstirii cu obște de maici. Terenul a fost donat de domnul Gheorghe Pleșa, fostul primar al comunei Albac. Din cauza formalităților, locul s-a sfințit abia în 1992. Lucrările de construcție au durat din 1996 până în anul 2000, timp în care au fost ridicate biserica și corpul de chilii⁶⁴.

Avram Iancu

Complexul statuar memorial Avram Iancu de pe Muntele Găina.

Acesta este format din:

- Crucea Iancului ridicată în 1924, de către membrii societății ASTRA, cu prilejul serbării centenarului nașterii lui Avram Iancu. La ceremonia de sfințire a participat și regele Ferdinand I al României. Monumentul, are forma unei cruci masive din mozaic, sprijinită de un perete masiv tot din mozaic, este opera

sculptorului Mățăuanu.

- Un bazorelieu sub forma unui bust al Iancului săpat într-un bloc masiv de marmură, de către tânărul sculptor Gică Mardare din Câmpeni

Bustul lui Avram Iancu din cadrul Complexului Muzeal Avram Iancu.

Bustul, realizat de către sculptorul albaulian Adam Romi a fost dezvelit la 1 septembrie 2013, cu prilejul încheierii lucrărilor de reabilitare la Complexul Muzeal Avram

⁶³ I. Opreș et al, 2001, p 54; Panou informativ DJMI Alba

⁶⁴ <http://manastiriortodoxe.ro/index.>; foto: <https://acc31.wordpress.com>

lancu, în prezența oficialităților județene și locală și a unui numeros public. Monumentul este realizat din bronz și amplasat pe un soclu din piatră de granit. Marele erou al Apusenilor este reprezentat în ținută sobră de general al românilor, cu manta, căciulă de miel și șerpar lat, după care sunt fixate cele două pistoale.

Horea

Bustul lui Horea din comuna Horea, județul Alba - lucrare realizată de sculptorul Ion Vasiliu. Chipul marelui luptător este realizat din piatră și amplasat pe un soclu din ciment și marmură. Atrage atenția la marele erou păruș prins în două codițe (moațe) după cum era portul bătrânilor din zonă, Pe placa amplasată pe soclu scrie simplu „Horea 1734-1785”.

Gârda de sus

Biserica Sf. Apostoli din Biharia

Potrivit preotului Peteleu Dragomir, biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din satul Biharia, comuna Gârda de Sus, a fost construită în 1825 (după alți autori în 1872⁶⁵) de către Gligor Todor cu sprijinul sătenilor, după modelul celei din Gârda de Sus. În timp lăcașul de cult a suferit mai multe reparații și modificări, printre care cele mai importante au fost aduse după anul 1923, când pereții exteriori au fost tencuiți, a fost mărită dimensiunea ferestrelor și înlocuită șindrila cu

tablă, fapt care i-a denaturat imaginea inițială. Prin plan și volumetrie, edificiul păstrează arhitectura bisericilor de lemn din zonă, având un plan dreptunghiular, cu altar pentagonal decroșat și două intrări - una la vest și cealaltă la sud, direct în naos. Forma inițială a bisericii, prezentată fotografic în cadrul studiilor efectuate de Tache Papahagii, în 1923⁶⁶, dezvăluie o înfățișare deosebit de armonioasă. Patrimoniul liturgic al bisericii păstrează mai multe bijuterii iconografice și cărți, printre care o icoană pe sticlă înfățișându-l pe "Isus pe tron", datată 1798. Caracteristicile iconografice și modul de realizare are analogii în produsele iconografice ale centrului de iconari de la Nicula. Alături de aceasta, o veche icoană pe lemn, degradată parțial, cu chipul Maicii Domnului, datată 1780, este atribuită pictorului Simon Silaghi din Abrud, activ la acea dată în Apuseni.

Aflată într-o stare precară biserica a fost restaurată după anul 2000, când a fost refăcută și pictura interioară (2004), în tehnica frescă, în stil bizantin, fiind realizate de către iconograful Dorel Beleagă din Sibiu.

⁶⁵ Ioana, Cristache-Panait, 1987, p. 72

⁶⁶ Imagine realizată în 1923 și publicată de autor în *Images d' Ethnographie romaine*, vol I, București, 1928, p. 73

Moara familiei Negra din Gârda de Sus
Este situată în satul Gârda de Sus, com. Gârda de Sus, str. Valea Dizdiuțului, Nr. 118. Potrivit proprietarilor și a oamenilor locului, moara este una veche, de 300 de ani, fără a putea cineva să dea date cât de cât concrete despre începuturile ei.

Prima informație documentară despre existența unei mori în apropiere de confluența văii Dizdiuț cu Arieșu Mare ne este oferită de hărțile militate austriece, cunoscute sub numele de *hărțile iosefine* (după numele împăratului Austriei, în timpul căruia s-au făcut). Aceste documente consemnează existența aici a două mori de apă, amplasate la o distanță de cca. 400 - 600 m de confluența Dighiuțului cu Arieșul.

Conscripția efectuată de administrația minieră pe Domeniul de sus al Zlatne, de la 1774 consemnează de asemenea, existența pe Arieșul Mare a unui număr de 40 de mori, toate fiind în proprietatea privată a localnicilor. Morile din zonă erau destinate în cea mai mare parte satisfacerii nevoilor locuitorilor din crângurile risipite pe dealurile din jur.

Pentru o vechime mare a obiectivului pledează tipul arhaic de construire a mecanismelor mori. Astfel mecanismul de reglare a granulației/fineții făinii, în totalitate din lemn, se regla cu ajutorul penelor de lemn și nu cu șurub cum se întâlnește la morile construite mai recent. De asemenea, mecanismul de reglare a cantității și frecvenței cu care cădeau grăunțele la piatră este confecționat sub forma unei rozete din piatră legată cu sfoară de clapeta situată la partea inferioară a coșului. Covata pentru colectarea făinii este de formă rotunjită, fiind cioplită probabil dintr-o scorbură mai mare și închisă la capătul de jos cu fund din scândură. Mai consemnăm faptul că moara nu dispune de instalație de ridicat piatra în vederea *ferecării* acesteia.

Scărișoara

Biserica „Sfinții Arhangheli” din Scărișoara

Biserica a fost ridicată la 1848, pe locul unei biserici mai vechi, din lemn. Din punct de vedere planimetric, biserica se înscrie în tipologia deja cunoscută a bisericilor românești din zonă, cu pronaos, naos și absida altarului, realizată din zidărie de piatră și cărămidă. Tecuiala exterioară introduce multe elemente specifice neobarocului, în timp ce coiful în formă de bulb, aduce accente specifice barocului transilvan. Biserica a fost pictată la 1966. Zestrea bisericii cuprinde un clopot mic, rănas de la vechea biserică din lemn, datat 1761, două candelabre din metal și sticlă și o icoană prăznicar din 1817, atribuită lui Simion Silaghy din Abrud⁶⁷.

⁶⁷ I. Opreș et al. 2001, p. 47

Vadu Moșilor

Biserica ortodoxă din Săcătură

Actuala biserică, cu Hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gravril, din Vadu Moșilor a fost construită între anii 1885-1893, în locul unei biserici mai vechi din lemn, arsă în urma unui trăsnet. Cele trei clopote s-au topit, din materialul rămas s-a turnat un clopot mai mare (45 kg) la Sibiu și s-au achiziționat alte două mai mici. Unul din acestea a fost rechiziționat de autoritățile austro-ungare. Ulterior, în 1921 și 1935 biserica a primit ca donație două clopote din partea unor credincioși plecați în America⁶⁸.

Biserica ortodoxă - Vadu Moșilor

Expoziția etnografică din Vadu Moșilor

Expoziția a luat ființă în 2006, fiind deschisă în cele trei camere ale fostei școli primare din Săcătură (Vadu Moșilor), ridicată din piatră la începutul sec. al XX-lea. Expoziția etnografică prezintă obiecte de artă populară (icoane, ceramică), costume populare, țesături de interior, Obiecte folosite în bucătărie (blide de lemn, donițe, lepede, căni de lemn, lopitau pentru mămăligă, corfe, hurdoi, blide de lapt, strecură de pământ, ujug, scocul), obiecte de uz casnic (podior, credenț, ladă de zestre, culme cu haine, lacră pentru haine, lepedeu (cearșaf), cergi, covoare, preșuri, colinzi pentru pițărâi), mobilier priciș (pat), canapei (pat), pat cu tras, luică (leagăn), dar și piese reprezentative pentru ocupațiile tradiționale ale locuitorilor din această zonă: prelucrarea lemnului (mehei, joagăr (custură pentru tăiat scânduri), mezdreală), creșterea animalelor și cultivarea pământului (plug cu corman din lemn, roți din lemn de diferite mărimi, furcă, greblă, coasă, tioc cu cute, tarniță (șă), sucitori pentru ștreanguri, ciur, tânjală, îmblăciu), industria casnică (urzoi, război de țesut, surcală, răștiu, vârtelnițe, țevi, hăsăluși, pieptănuși, melițe, câlți, fuior, vâltoare, dube, furcă de tors, fuse de tors), unelte folosite în gospodărie (ulcior, lămpășuri, ciur, sucitor, ceaun, oale, donițe, ghioabe pentru groștior, litră, tegăriță, ciubar cu rude, pontier (sfert de litră)). Vizitarea expiziției reprezintă o incursiune prin istoria meșteșugurilor din zonă.

Imagini din expoziția etnografică Vadu Moșilor

Expoziția muzeală se află în subordinea Consiliului Județean Alba și al Muzeului Național al Unirii. (Sursă: <http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/>).

⁶⁸

<https://www.welcometoromania.ro>

Poiana Vadului

Biserica ortodoxă din Poiana Vadului (Niagra), cu hramul Sf. Arhangheli a fost construită în anul 1869, sub păstoria preotului Mihai Candrea, prin contribuția enoriașilor. Biserica în formă de navă, cu o planimetrie tradițională, a fost ridicată din piatră, cărămidă și lemn, pe locul unei bisericițe mai vechi din lemn, demolată cu acel prilej.

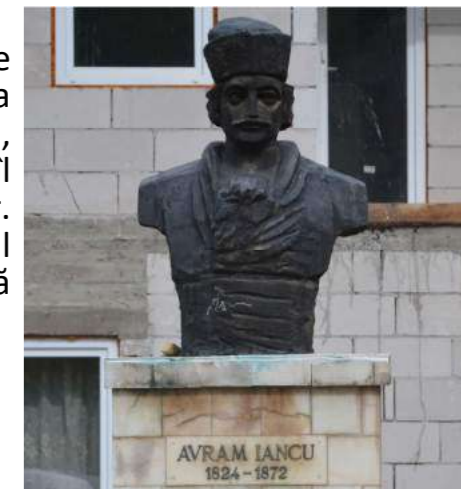
În decursul timpului biserica a suferit mai multe intervenții.

Astfel, în 1908, în timpul păstoririi preoților Candrea Mihai și Candrea Nicolae, a fost pictată catapeteasma. În 1964 s-a refăcut acoperișul din șindrilă a bisericii, pentru ca în 1971 să fie tencuită la exterior. Biserica a suferit ample lucrări de renovare și modernizare în anii 2006-2008, când biserica a fost tencuită pe exterior și vopsită cu vopsea decorativă, iar la interior a fost pictată în stil frescă și s-a schimbat pardoseala. Tot acum a fost refăcut acoperișul cu tablă „Lindab”, s-au montat o centrală termică, geamuri termopan și s-a înlocuit mobilierul de interior. Lăcașul de cult a fost sfințit la 10 august 2008, preot fiind Puiuleț Ioan, de către PS Andreicuț, arhiepiscop de Alba Iulia.

Biserica "Sf. Arhangheli" din Poiana Vadului

Bustul lui Avram Iancu de la Poiana Vadului. Este amplasat în centrul localității, lângă biserică, în curtea noii case parohiale, aflată în construcție. Bustul, amplasat pe un soclu de beton placat cu marmură. Îl reprezintă pe Iancu tânăr, cu căciulă, pieptar și șerpar. Prezența lui Iancu la „Niagra” este justificată prin faptul că urmat o parte din clasele primare aici, în fosta școală din casa familiei Candrea.

Vidra

Bustul lui Avram Iancu din Vidra

La 14 iunie, 2009, cu prilejul sărbătoririi a 185 de ani de la nașterea „Crăișorului”, în centrul localității Vidra, în fața școlii, a fost dezvelit un bust din marmură, prin grija administrației locale. La eveniment, pe lângă administrația locală și locuitorii din împrejurimi au participat și reprezentanți ai autorităților județene. Bustul amplasat pe un soclu din beton placat cu marmură îl reprezintă pe erou în ținută de sărbătoare. Cu veston, eșarfă și căciula brumărie, care-i acoperă plețele.

Muzeul etnografic din Vidra

Ca o expresie a dragostei moșilor pentru propria lor istorie și tradițiile lor, administrația locală, cu sprijinul Consiliului Județean Alba și a cetățenilor a înființat un muzeu cu caracter etnografic. Muzeul a fost amenajat într-o casă moștească tipică, cu două camere și târnaț, amplasată într-o curte suficient de încăpătoare. Casa, rămasă pustie, a fost adusă din satele din împrejurimi pentru a recrea la un alt nivel un crâmpel din viața moșilor. Una dintre camere se vrea o replică a unei camere tradiționale, cu dotările și mobilierul specific, adoma celei în care s-a născut Avram Iancu. Aici sunt expuse obiecte de mare valoare tradițională printre care masă și scaunele frumos cioplite, lavițele, lada de zestre moștească, patul cu strujac, leagănul pentru copii împletit din nuielă, cuierul pentru obiecte de bucătărie, cusături și țesături, costume populare specifice localității, obiecte de artizanat - tulnice, butoiașe, donițe, ciubere. Cea de-a doua cameră adăpostește unelte pentru prelucrarea cânepii, obiecte pentru păstorit, unelte de dogărit, pe care moșii le folosesc până astăzi la realizarea produselor din lemn cu care ei se mândresc. În curtea casei sunt expuse obiecte de dimensiuni mai mari: piatră de moară, juguri din lemn, meliță și căruță moștească etc. Merită subliniat faptul că toate aceste obiecte au fost donate de către localnici, pentru a rămâne ca mărturie a trudei, a tradițiilor, bucuriilor și dorurilor pe care aceștia le-au purtat prin istorie.

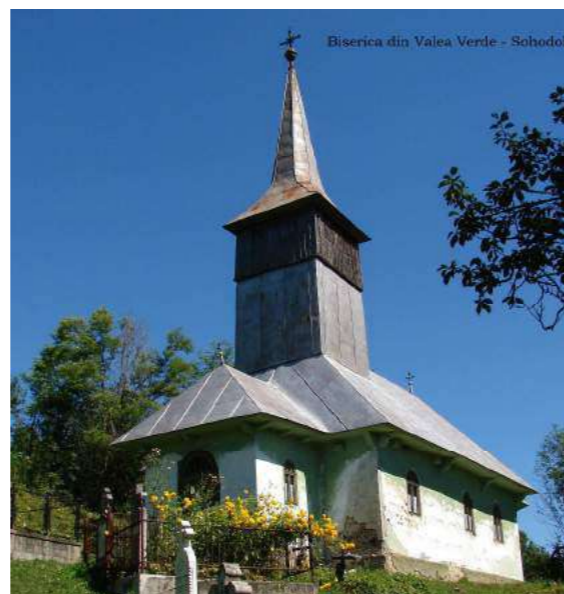

Sohodol

Biserica de lemn din Valea Verde.

A fost construită la sfârșitul sec. al XVIII-lea sau începutul sec. al XIX-lea, după sistemul tradițional din Apuseni, din lemn, pe o fundație de piatră, cu o planimetrie dreptunghiulară și o absidă pentagonală, decroșată. Naosul este delimitat de pronaos prin stâlpii de susținere a corului. Iconostasul este realizat din lemn. Peste naos și absidă tavanul este în formă de boltă, peste pronaos tavanul este orizontal, deasupra lui fiind ridicat un turn clopotniță masiv, cu foisor închis, din lemn și coif piramidal frânt. Iluminatul natural se realizează prin geamuri relativ mici (5 la altar și 6 la naos/pronaos), cu boltă.

Intrarea se realizează pe latura de vest, printr-un pridvor, construit probabil odată cu biserica, pe o ușă masivă, din lemn, cu arcadă la partea superioară ca și geamurile. După 1960 învelitoarea inițială din șindriliță a fost înlocuită cu tablă, atât pe turn cât și pentru restul lăcașului.

Biserica Mănăstirii din Poiana Sohodolului

Biserica ortodoxă cu hramul Înălțarea Domnului, din Poiana Sohodolului a fost ridicată de către comunitatea locală în 1875, pe locul unei bisericuțe mai vechi din lemn. A slujit ca biserică parohială până în 1998, când în jurul ei a luat ființă o mănăstire ortodoxă prin osteneala unui călugăr venit de la Catedrala Patriarhală din București - părintele arhimandrit Dosoftei Morariu.

Planimetria bisericii este cea tradițională, cu pronaos și naos despărțite printr-un zid de sprijin, absidă poligonală decroșată și un turn clopotniță zvelt, prevăzut la ultimul nivel cu 4 ferestre circulare și un coif piramidal evazat, frânt la mijloc. Accesul se

realizează atât pe la baza turnului, pentru naos, cât și pe o intrare deschisă în zidul sudic și prevăzută cu un portic. Tavanul interior este realizat din lemn sub formă de boltă. Biserica este zidită în întregime din piatră de către meșteri locali.

Frumusețea bisericii este completată de către pictura deosebită, realizată în frescă, între anii 1966-1972 de către frații Mihai și Gavril Moroșanu. În zestrea bisericii se găsește și o icoană pe lemn a Maicii Domnului, încadrată într-o sculptură din lemn masiv, realizată în

aceiași perioadă. Pridvorul nu a mai putut fi pictat, înfrumusețarea acestuia având loc numai după anul 1999.

Mobilierul a fost realizat din lemn masiv de stejar la Mănăstirea Neamțu, iar geamurile realizate în stil vitraliu, au fost realizate în atelierele Patriarhiei de la București.

Între anii 1966-1972 aici și-a desfășurat activitatea misionară părintele arhimandrit Dosoftei Morariu, venit de la Catedrala Patriarhală din București, cel care în 1998 va pune bazele actualei mănăstiri. (Sursa: <http://basilica.ro/>)

Ciuruleasa

Biserica Sf. Nicolae - Buninginea

Cea mai veche este biserica din satul Buninginea cu hramul „Sfântul Nicolae”, construită pe locul unei mănăstiri dărâmată de generalul Bukow în 1761. Aici, la această mănăstire din satul Pocivaliște (vechiul nume al satului Buninginea) s-a refugiat Sfântul Sofronie de la Cioara

Biserica ortodoxă "Sf. Nicolae" - Buninginea , construită în stil roman

Biserica Sf. Gheorghe - Ciuruleasa

Biserica ortodoxă cu hramul „Sfântul Gheorghe” din Ciuruleasa a fost construită în secolul XVIII. Este o biserică mică din zid gros, cu ușa de intrare scundă (1,55/0,85 cm) pentru a împiedica intrarea în sfântul lăcaș călare (boală tătarească preluată mai târziu de habsburgi).

Legendă

Comuna Albac

1. Gospodăria familiei Geoldeș
2. Gospodăria familiei Petrea

Comuna Arieșeni

3. Gospodăria familiei Neag

Comuna Avram Iancu

4. Gospodăria familiei Chira
5. Gospodăria familiei Cristea
6. Gospodăria familiei Morar
7. Gospodăria familiei Șoica

Comuna Ciuruleasa

8. Gospodăria familiei Sicoe
9. Gospodăria familiei Tuhuț

Comuna Gârda de Sus

10. Gospodăria familiei Ivan
11. Gospodăria familiei Pașca

Comuna Horea

12. Gospodăria familiei Joldiș
13. Gospodăria familiei Nicola
14. Muzeul etnografic din Horea

Comuna Poiana Vadului

15. Gospodăria familiei Bele
16. Gospodăria familiei Bulz
17. Gospodăria familiei Candrea
18. Gospodăria familiei Câra
19. Gospodăria familiei Irimie
20. Gospodăria familiei Toader

Comuna Scărișoara

21. Gospodăria familiei Bâc
22. Gospodăria familiei Cioma
23. Gospodăria familiei Jurj
24. Gospodăria familiei Pleșa
25. Gospodăria familiei Rădac

Comuna Sohodol

26. Gospodăria familiei Bildea

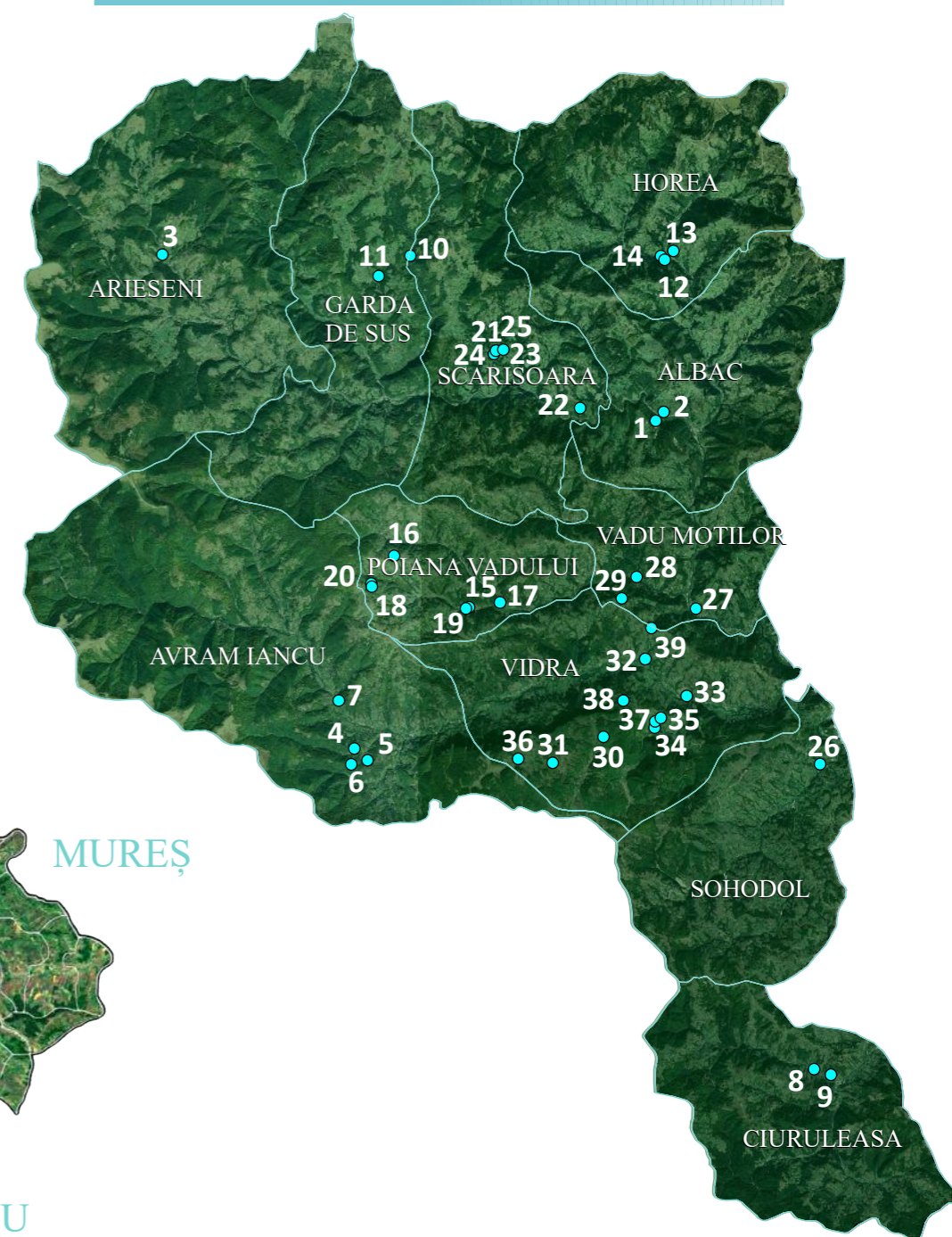
Comuna Vadul Moților

27. Gospodăria familiei Bogdan
28. Gospodăria familiei Fluturar
29. Gospodăria familiei Vârciu

Comuna Vidra

30. Gospodăria familiei Boarțăș
31. Gospodăria familiei Bordea
32. Gospodăria familiei Burz
33. Gospodăria familiei Corbea
34. Gospodăria familiei Coroi Andrei
35. Gospodăria familiei Coroi Rovin
36. Gospodăria familiei David
37. Gospodăria familiei Drăgoi
38. Gospodăria familiei Hulda
39. Gospodăria familiei Trif

Încadrare în zonă

Încadrare în județ

1. Albac, Albac Gospodăria familiei Geoldeș

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Albac,
comuna Albac

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:
Nicolae Geoldeș

Vârstă, ocupație, naționalitate:

94 de ani, pensionar, român

Suprafața parcelei:

cca. 5 ari

Data confectionării:

aprox. 1900

Funcția:

Servește ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

plăci azbociment

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ la
subsol

Coordonate geografice:

Latitudine 46.45168781 N,
Longitudine 22.94706790 E,
Altitudine 670 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,
Locuință cu două camere și
cămară, cu târnaț deschis și o
mică pivniță.

Starea de Conservare:

bună

Utilizare actuală:

în folosință

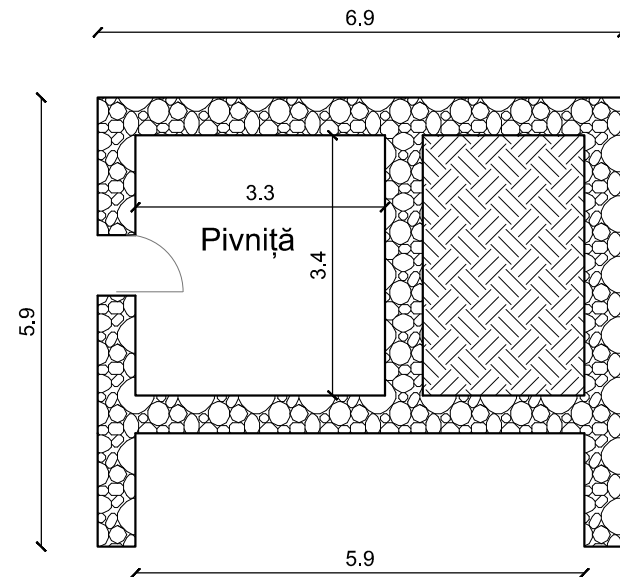
L - locuință

0 100m 200m 300m 400m 500m

1. Albac, Albac Gospodăria familiei Geoldeș

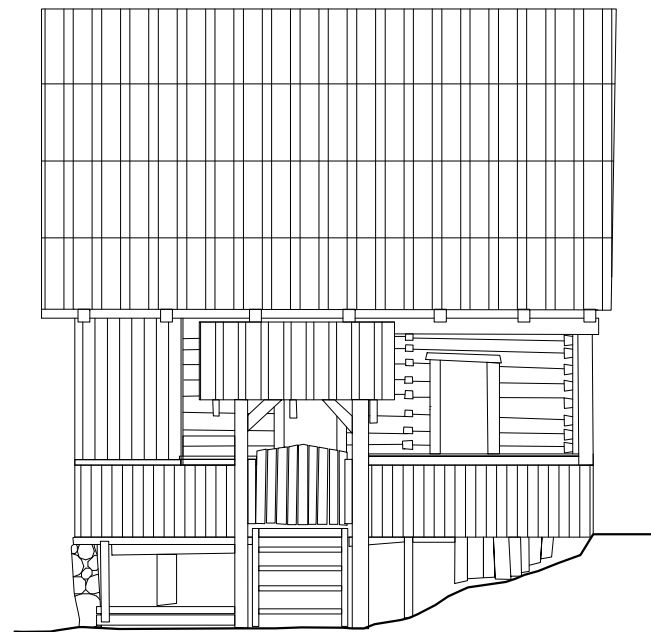
Plan Subsol sc. 1:100

Locuință

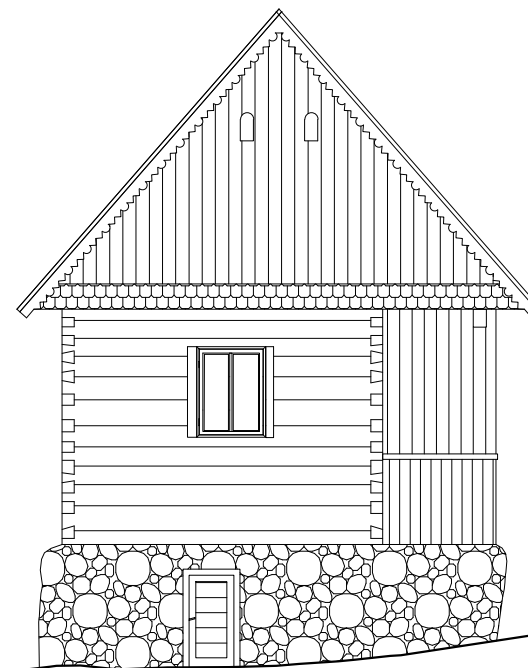
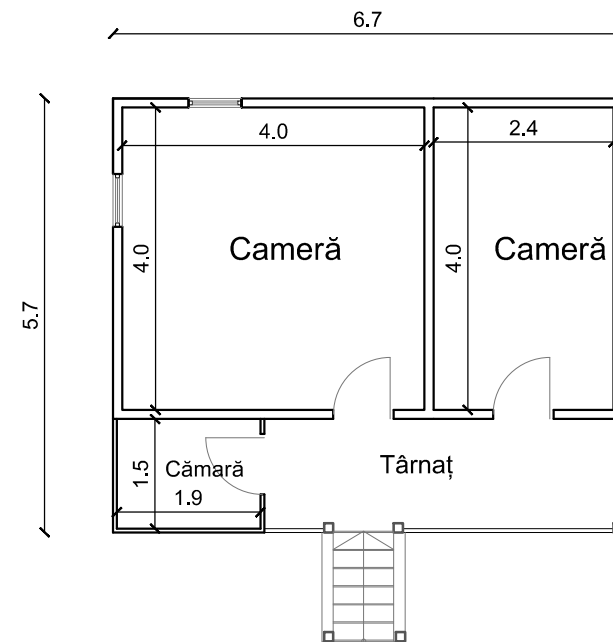
Fațade sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

2.

Albac, Albac Gospodăria familiei Petrea

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Albac,
comuna Albac

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Petrea Ioanichie Nicușor

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat, gospodar, român,
proprietară actuală, soția de 93
de ani

Suprafata parcelei:

cca. 10 ari

Data confecționării:

aprox. 1900

Funcția:

Servește ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn tencuiți și la exterior

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

plăci azbociment

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ
în pivniță

Coordonate geografice:

Latitudine 46.45237892 N,
Longitudine 22.94934059 E,
Altitudine 663 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

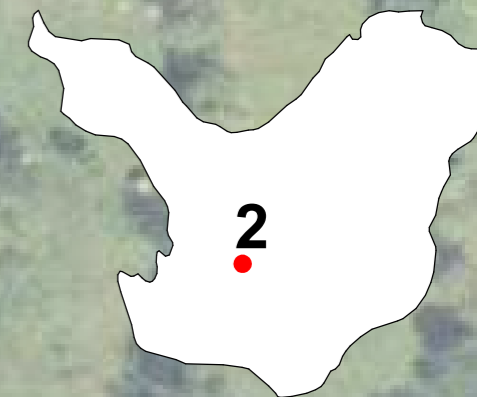
existent,
Locuință pe două nivele, cu
două camere și târnaț deschis,
la parter plus o pivniță la subsol.

Starea de Conservare:

relativ bună

Utilizare actuală:

în folosință

L - locuință veche
1 - locuință nouă

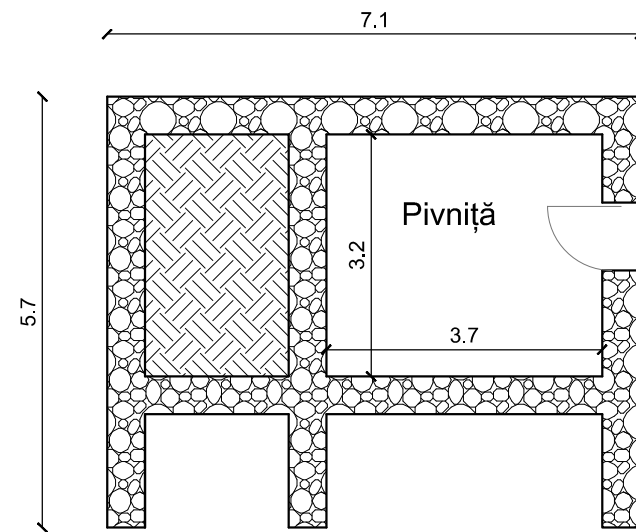
0 100m 200m 300m

2.

Albac, Albac Gospodăria familiei Petrea

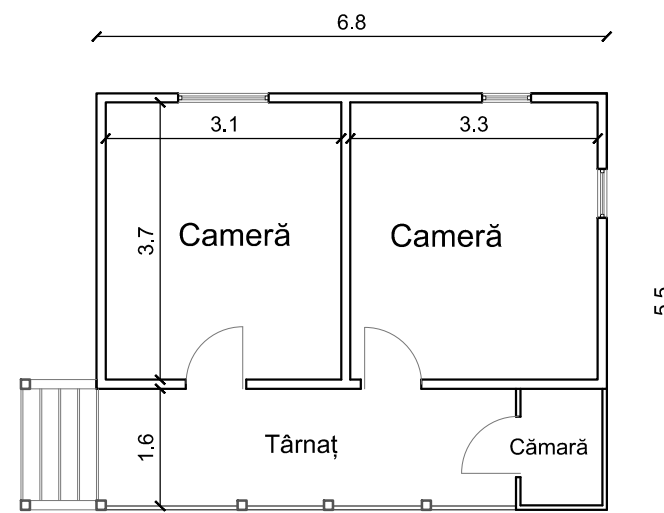
Plan Subsol sc. 1:100

Locuință

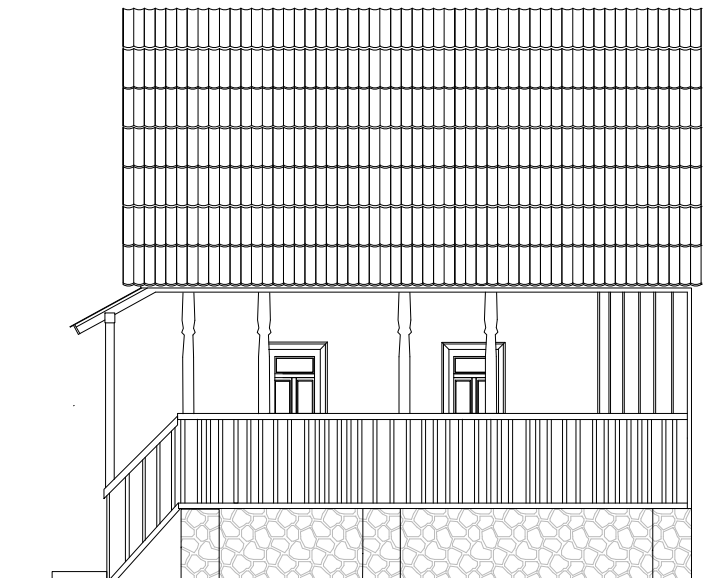
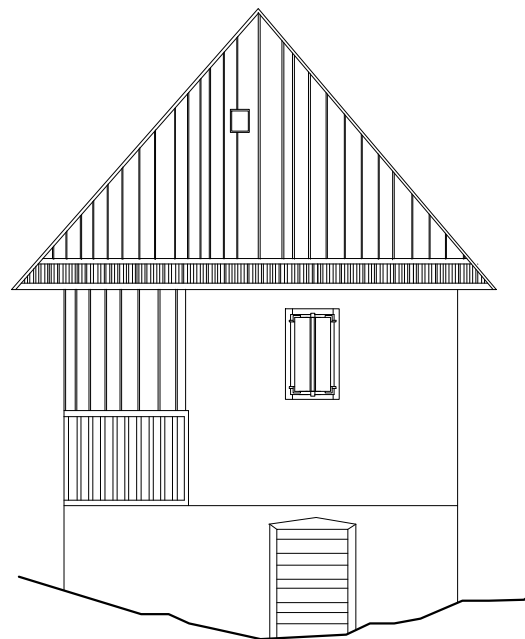
Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

3. Fața Cristesei, Arieșeni Gospodăria familiei Neag

Descriere

Tipul categorial:
Locuință cu moară

Localitate și localizare:
satul Fața Cristesei
comuna Arieșeni

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Avram Neag
Vârstă, ocupație, naționalitate:
93 ani, pensionar, fost miner,
român

Suprafata parcelei:
cca. 1,5 ha

Data confecționării:
sec. al XVIII-lea

Funcția:
Locuință permanentă nouă (1956)
cu moară de pe o locuință veche
din sec. al XVIII-lea

Tehnica de construire:
Planul construcției
dreptunghiular
Temelia:
piatră
Peretii:
lemn
Șarpantă:
în 4 ape, din lemn
Învelitoare:
azbociment
Paviment:
pământ în moară

Coordonate geografice:
Latitudine 46°29'44.88"N,
Longitudine 22°43'52.85"E,
Altitudine 928 m

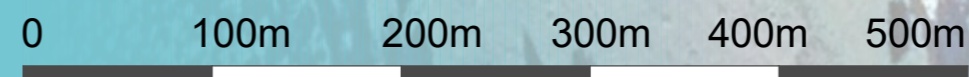
Animale:
- vaci, cai, porci, păsări

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:
Moara se află în partea de
nord-vest a locuinței, la
demisol

Starea de Conservare:
slabă

Utilizare actuală:
Moara este nefuncțională

3. Fața Cristesei, Arieșeni Gospodăria familiei Neag

Perspective
Locuință cu moară

Perspective
Locuință cu moară

Perspective
Gospodărie

4.

Valea Uțului, Avram Iancu Gospodăria familiei Chira

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Valea Uțului,
comuna Avram Iancu

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Chira Nicolae

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat în 2007, fost gospodar,
român, proprietari actuali sunt
nepoții

Suprafata parcelei:

cca. 10 ari

Data confecționării:

aprox. 1900

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Șarpantă:

în 4 ape, din lemn

Învelitoare:

tablă și șită

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ la
demisol

Coordonate geografice:

Latitudine 46.34937267 N,
Longitudine 22.82064388 E,
Altitudine 792 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,
Locuință pe două nivele, cu
o cameră, o cămară și târnaț
închis la parter și cameră cu
pivniță la demisol.

Starea de Conservare:

în conservare

Utilizare actuală:

locuită sezonier

DC Valea
Dobranei

spre
Muntele Găina

DC Valea
Dobranei

spre
Șoicești

L - locuință
c - cămară

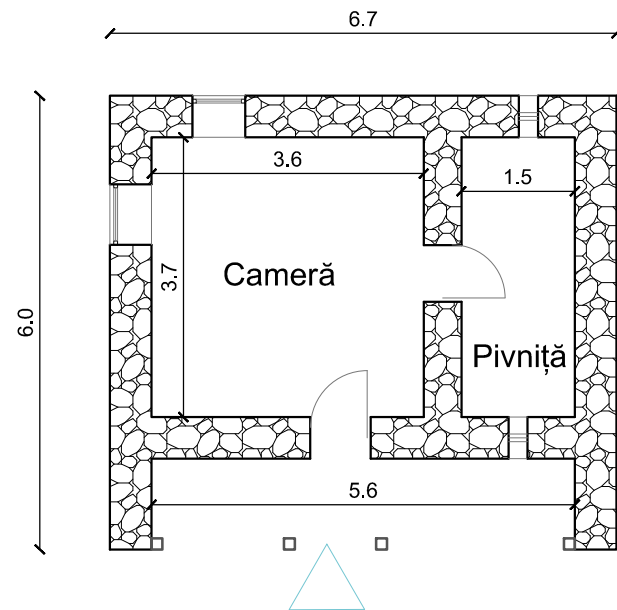
0 100m 200m 300m

4.

Valea Uțului, Avram Iancu Gospodăria familiei Chira

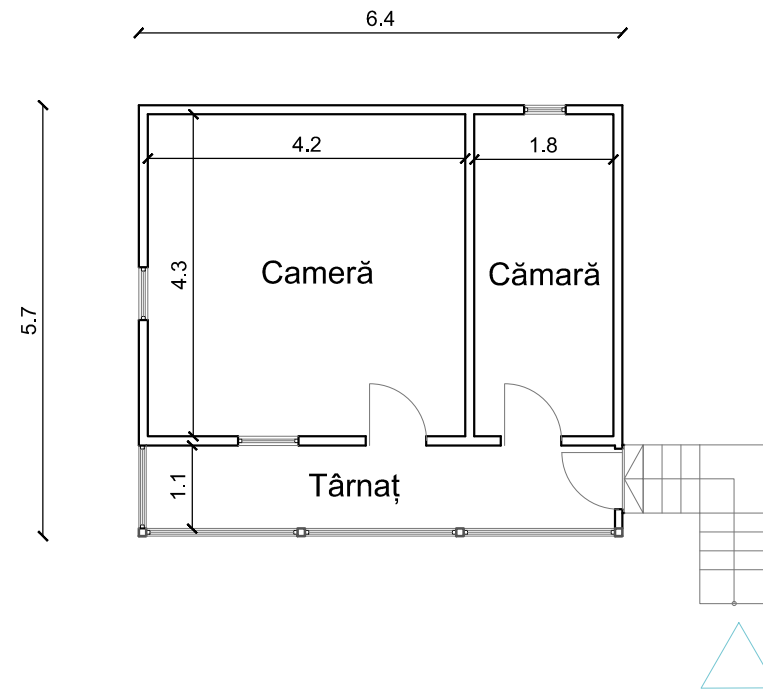
Plan Demisol sc. 1:100

Locuință

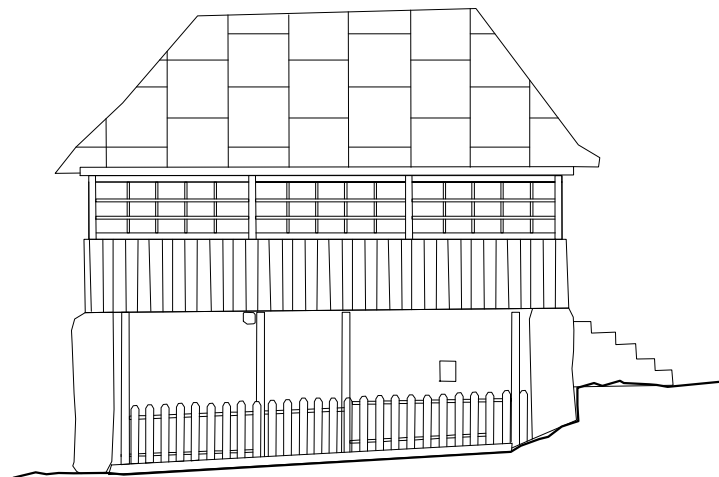
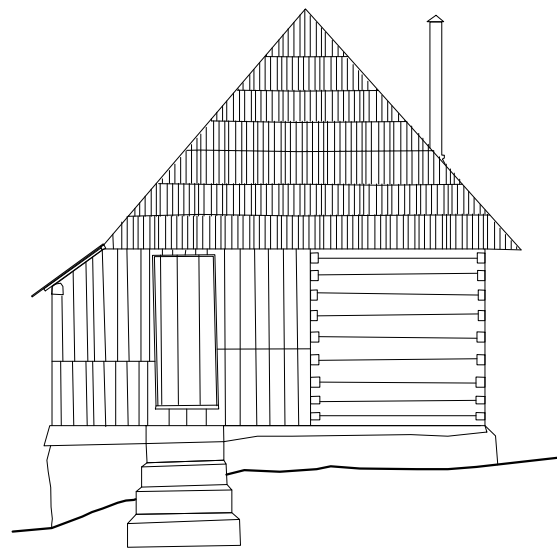
Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

5.

Valea Uțului, Avram Iancu Gospodăria familiei Cristea

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Valea Uțului,
comuna Avram Iancu

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Cristea Ion

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat, fost gospodar, român,
Proprietar actual, nepotul Traian

Suprafața parcelei:

cca. 1,4 ha

Data confectionării:

aprox. 1920

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

plăci azbociment

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ

la demisol

Coordonate geografice:

Latitudine 46.34818988 N,

Longitudine 22.82133924 E,

Altitudine 818 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,

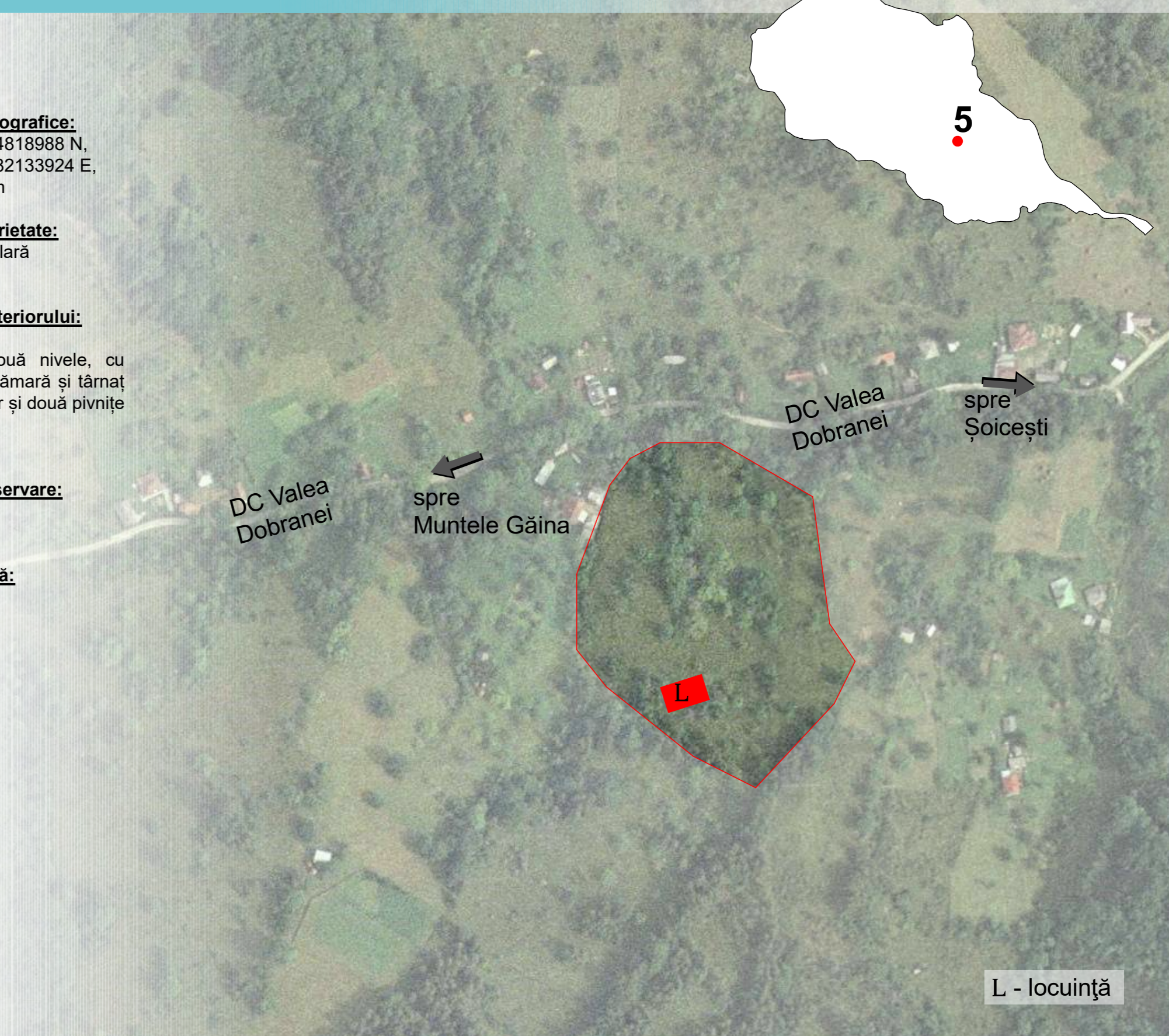
Locuință pe două nivele, cu
două camere, cămară și târnaț
deschis la parter și două pivnițe
la demisol.

Starea de Conservare:

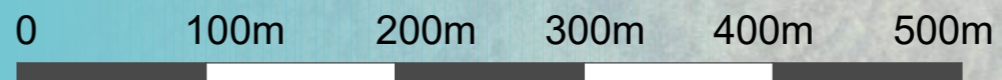
slabă

Utilizare actuală:

abandonată

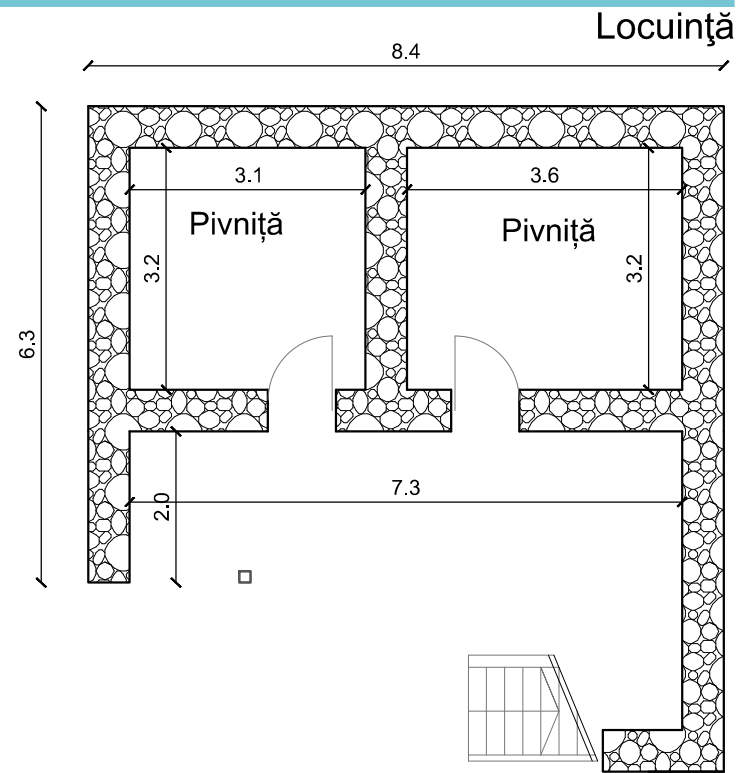
L - locuință

5.

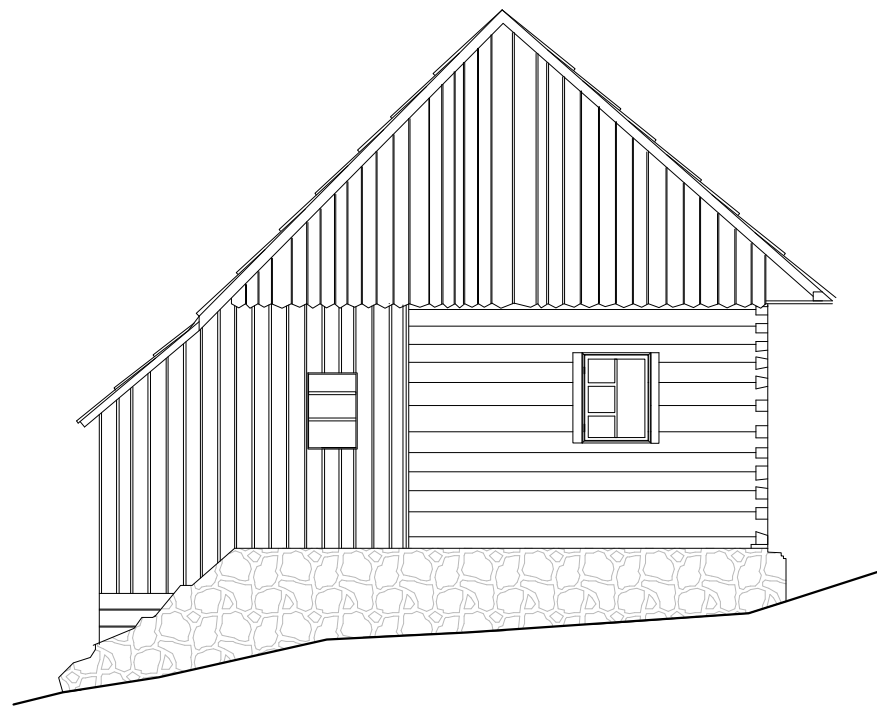
Valea Uțului, Avram Iancu Gospodăria familiei Cristea

Plan Subsol sc. 1:100

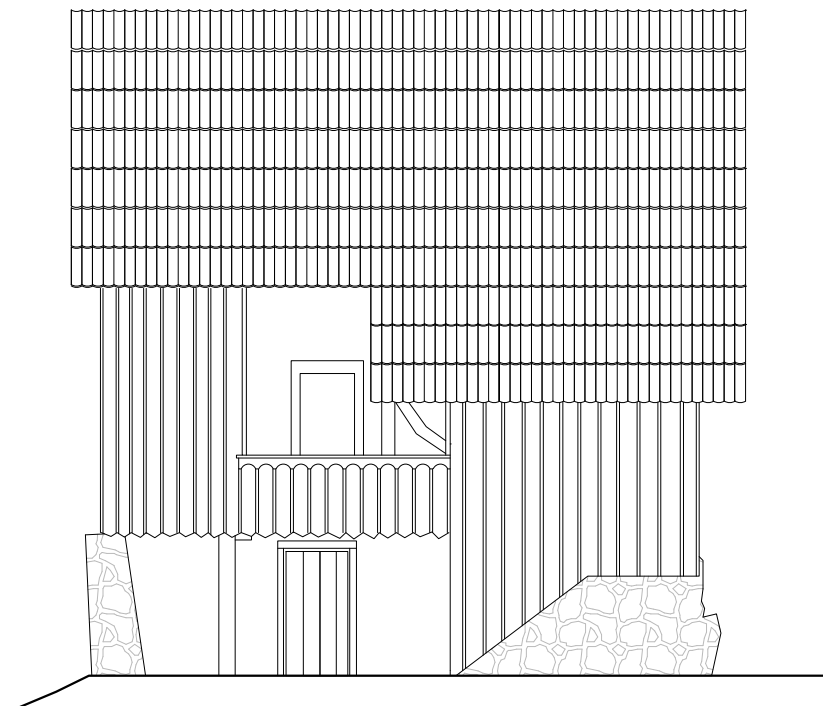
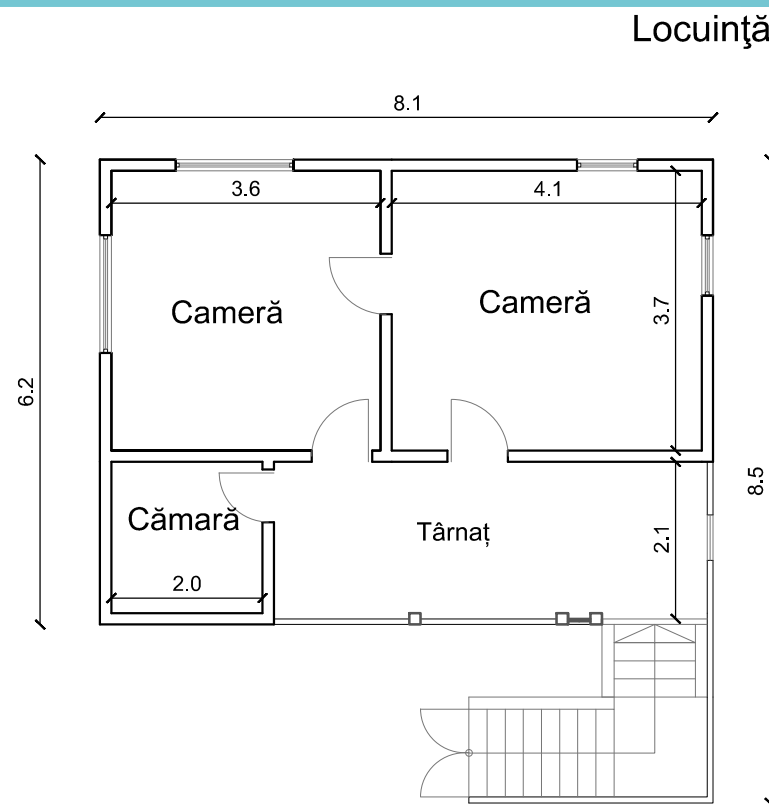

Fațade sc. 1:100

Locuință

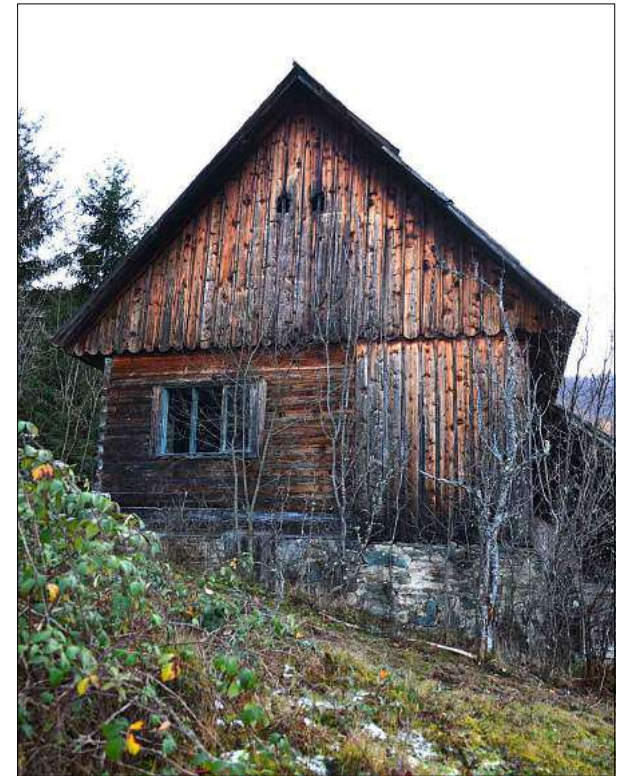

Plan Parter sc. 1:100

Perspective

Locuință

6.

Valea Uțului, Vidra Gospodăria familiei Morar

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Vulcăneasă,
Goiești, comuna Vidra

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Morar Aurel

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat, fost gospodar, român

Suprafața parcelei:

cca. 58 ari

Data confectionării:

aprox. 1900

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Sarpantă:

în 4 ape, din lemn

Învelitoare:

plăci de azbociment

Paviment:

podea de lemn

Coordonate geografice:

Latitudine 46.34832572 N,

Longitudine 22.82288118 E,

Altitudine 804 m

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

existent,

Locuință pe un singur nivel, cu o cameră, o cămară și târnaț deschis.

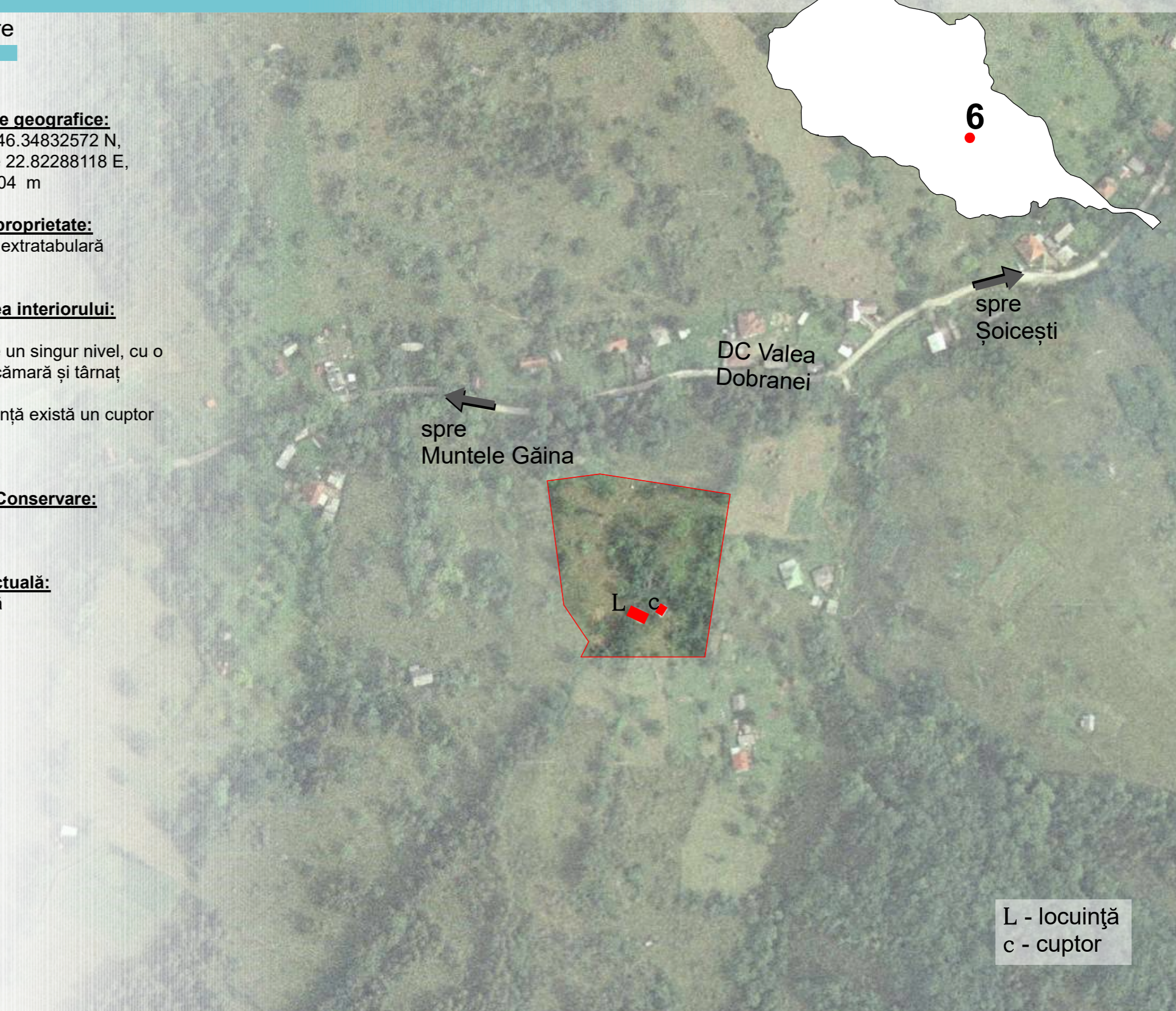
Lângă locuință există un cuptor vechi.

Starea de Conservare:

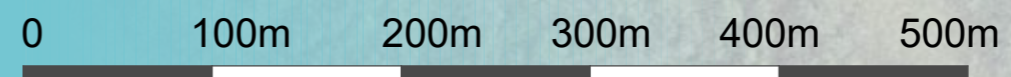
deficitară

Utilizare actuală:

abandonată

L - locuință
c - cuptor

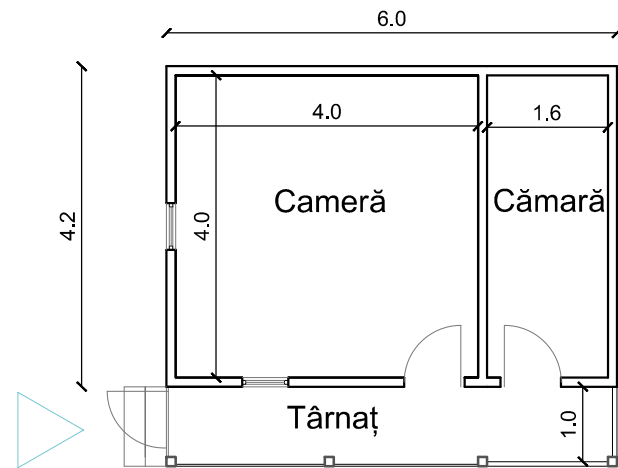

6.

Valea Uțului, Avram Iancu Gospodăria familiei Morar

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

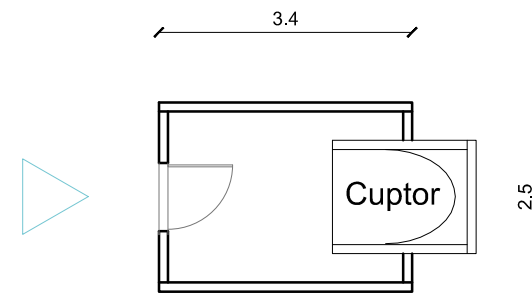
Fațade sc. 1:100

Locuință

Plan sc. 1:100

Cuptor

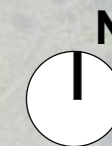

Perspective

Locuință

7. Șoicești, Avram Iancu Gospodăria familiei Șoica

Descriere

Tipul categorial:
Locuință cu moară

Localitate și localizare:
satul Șoicești,
comuna Avram Iancu

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Șoica Iosif / Cicului
Vârstă, ocupație, naționalitate:
60 de ani, pensionar, român

Suprafata parcelei:
cca. 57 ari

Data confectionării:
aprox. 1850

Funcția:
A servit ca locuință permanentă,
fierărie, morărie, lemnărie

Tehnica de construire:
Planul construcției
în forma literei L
Temelia:
piatră
Peretii:
lemn
Șarpantă:
câte 2 ape pe latură, din lemn
Învelitoare:
țiglă
Paviment:
podea de lemn la parter, pământ la demisol

Coordonate geografice:
Latitudine 46.36404611 N,
Longitudine 22.81178565 E,
Altitudine 766 m

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

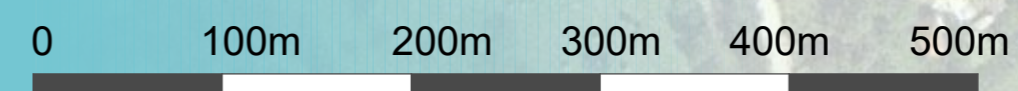
Organizarea interiorului:
existent,
Locuință cu moară pe două
nivele, la parter având două
camere și cameră de moară, iar
la demisol moară și două pivnițe.

Starea de Conservare:
slabă

Utilizare actuală:
nelocuită și moara dezafectată

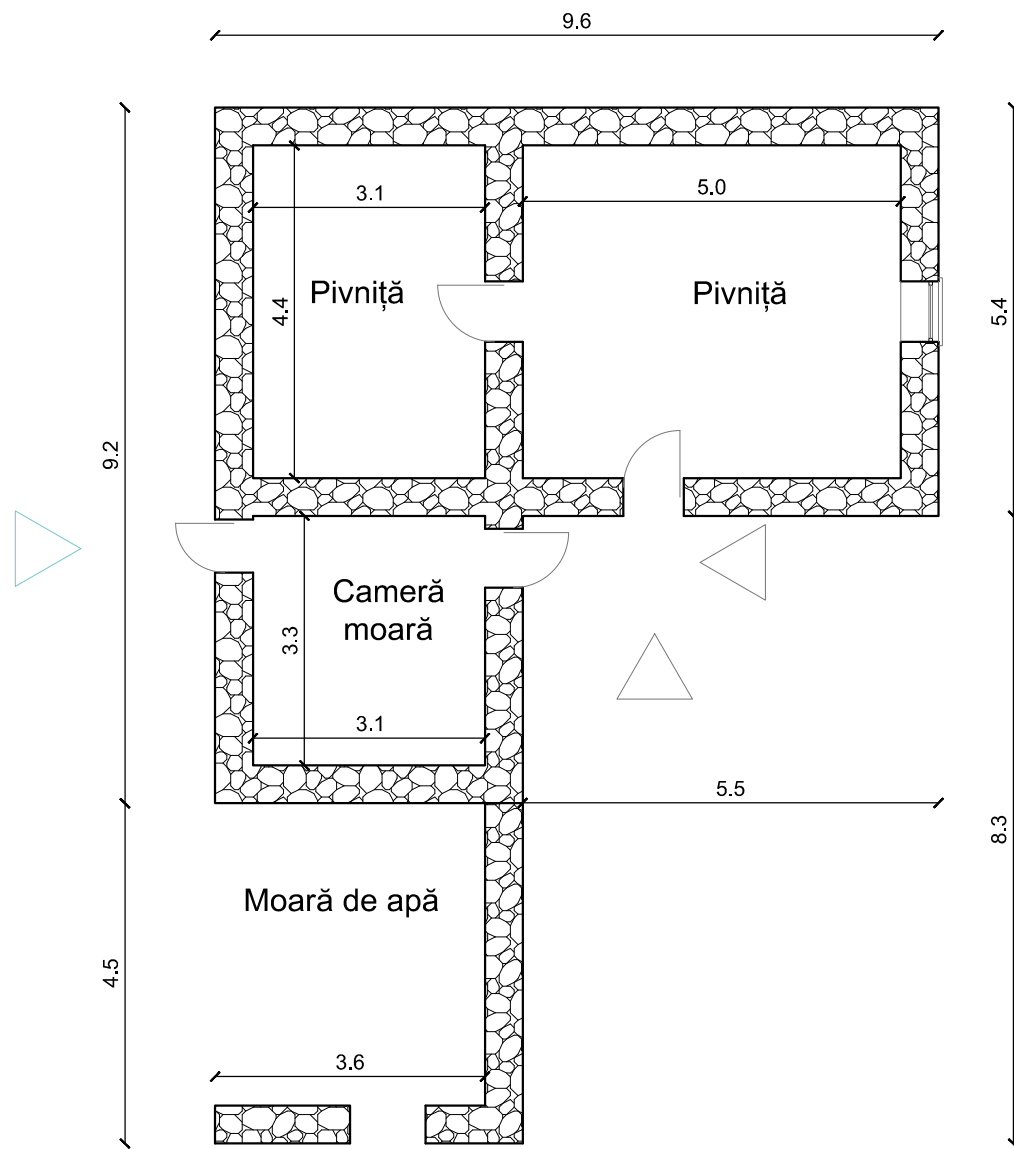
L - locuință
cu moară

7. Șoicești, Avram Iancu Gospodăria familiei Șoica

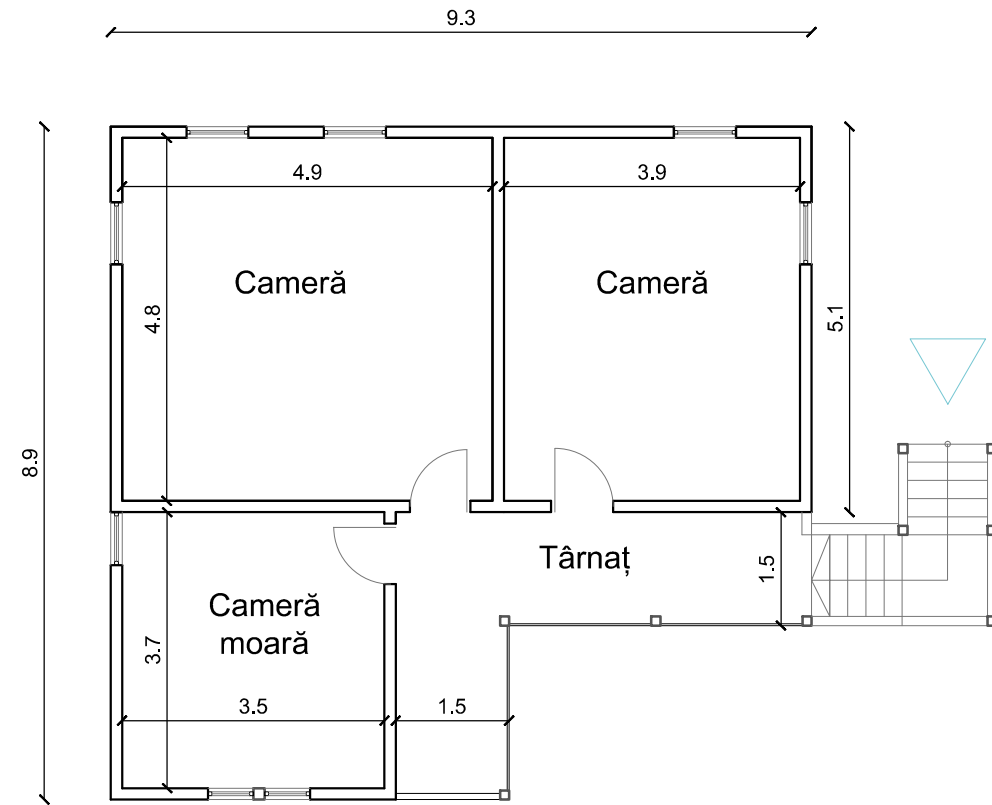
Plan Demisol sc. 1:100

Locuință cu moară

Plan Parter sc. 1:100

Locuință cu moară

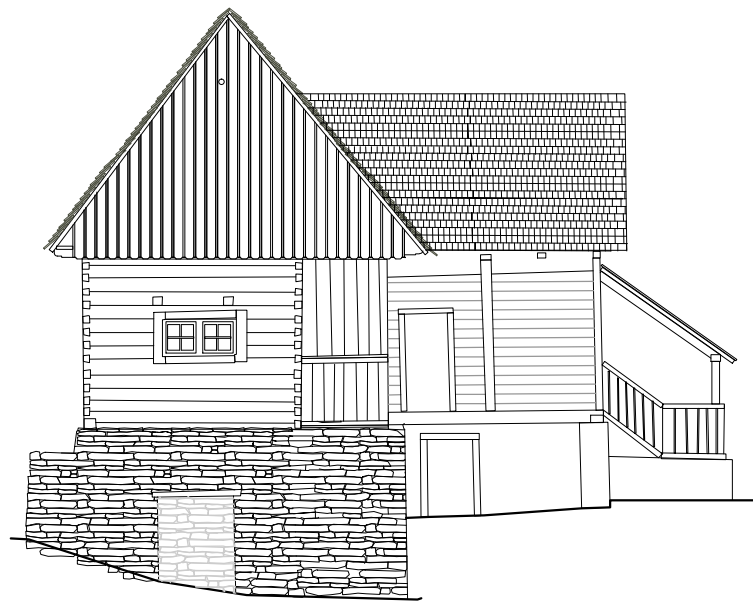

Perspectivă
Cameră moară

7. Şoiceşti, Avram Iancu Gospodăria familiei Şoica

Fațade sc. 1:100
Locuință cu moară

Perspective

Locuință cu moară

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Ciuruleasa,
 comuna Ciuruleasa

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Sicoe Teodor Aurel

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat în 1999, fost gospodar,
 român, actual proprietari sunt copii,
 Sicoe Aurel și Sicoe Gheorghe

Suprafata parcelei:

cca. 21 ari

Data confecționării:

aprox. 1930

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
 dreptunghiular

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Șarpantă:

în 4 ape, din lemn

Învelitoare:

țiglă

Paviment:

podea de lemn

Coordonate geografice:

Latitudine 46.25752162 N,
 Longitudine 23.02287229 E,
 Altitudine 664 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,
 Locuință pe un singur nivel cu
 două camere ce comunică, o
 cămară și târnaț deschis.

Starea de Conservare:

În conservare

Utilizare actuală:

sezonier folosită

L - locuință
 g - grajd

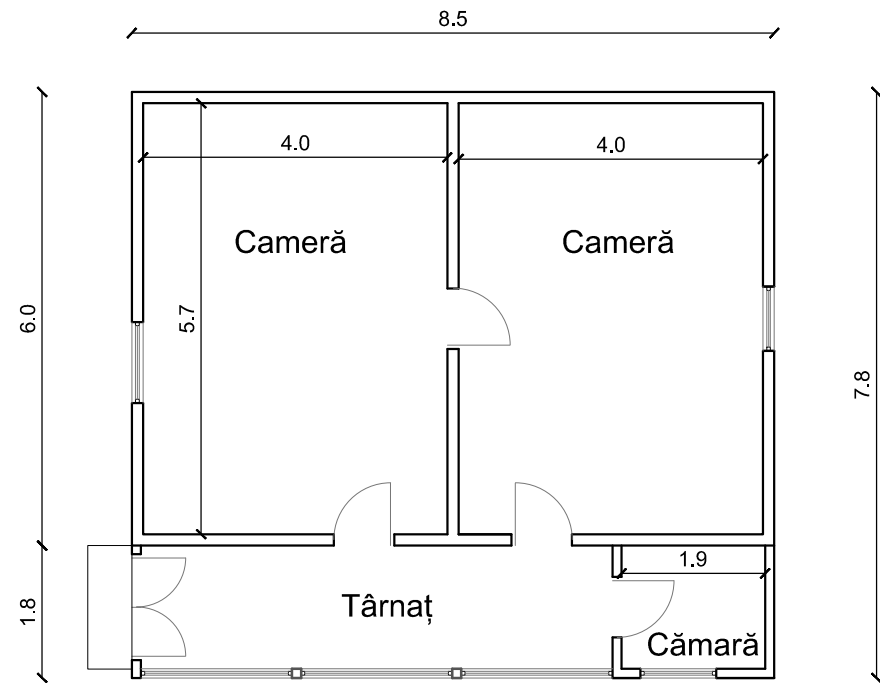
0 100m 200m 300m 400m 500m

8.

Ciuruleasa, Ciuruleasa Gospodăria familiei Sicoe

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

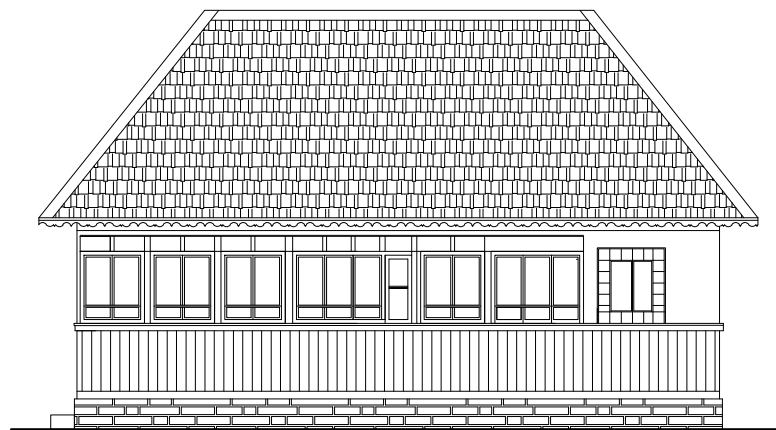
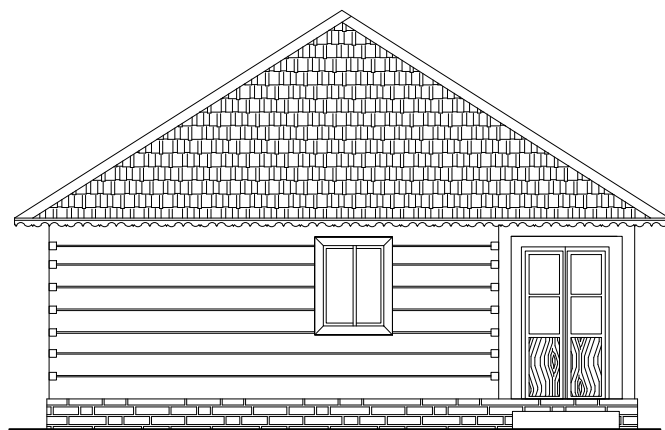
Perspective

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

9.

Ciuruleasa, Ciuruleasa Gospodăria familiei Tuhuț

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Ciuruleasa,
comuna Ciuruleasa

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Tuhuț Laura

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedată în 1973, fostă
croitoreasă, româncă, actualul
proprietar, copilul Nicoară Nicolae

Suprafața parcelei:

cca. 62 ari

Data confecționării:

aprox. 1820

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Șarpantă:

în 4 ape, din lemn

Învelitoare:

plăci azbociment

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ la
subsol

Coordonate geografice:

Latitudine 46.25573574 N,
Longitudine 23.02830901 E,
Altitudine 652 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,
Locuință cu două camere,
cămară, târnaț deschis și o mică
pivniță la subsol.

Starea de Conservare:

deficitară

Utilizare actuală:

nelocuită

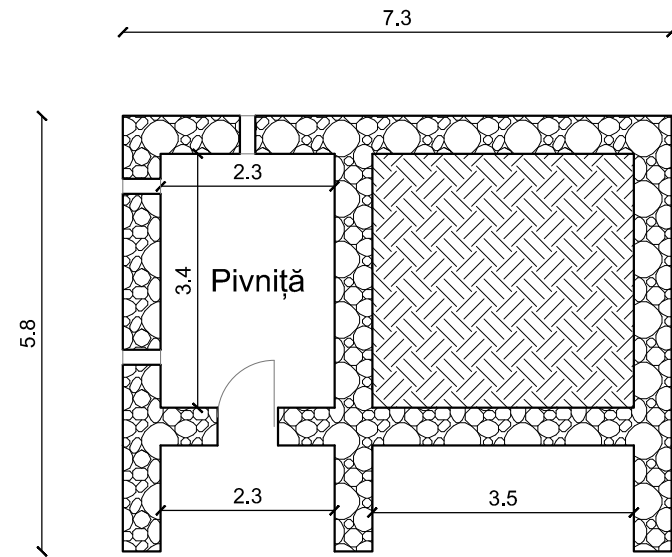
0 100m 200m 300m 400m 500m

9.

Ciuruleasa, Ciuruleasa Gospodăria familiei Tușuț

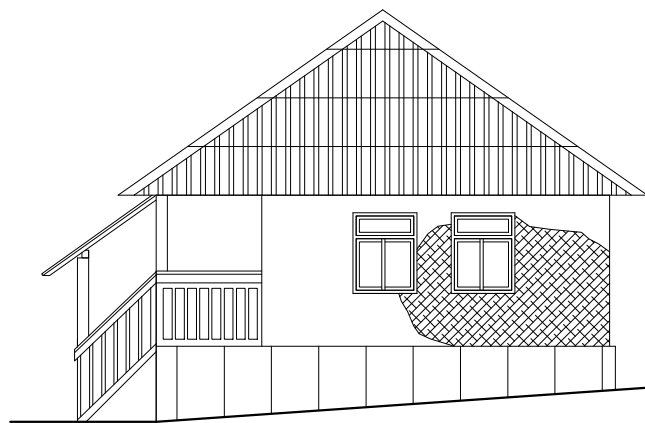
Plan Subsol sc. 1:100

Locuință

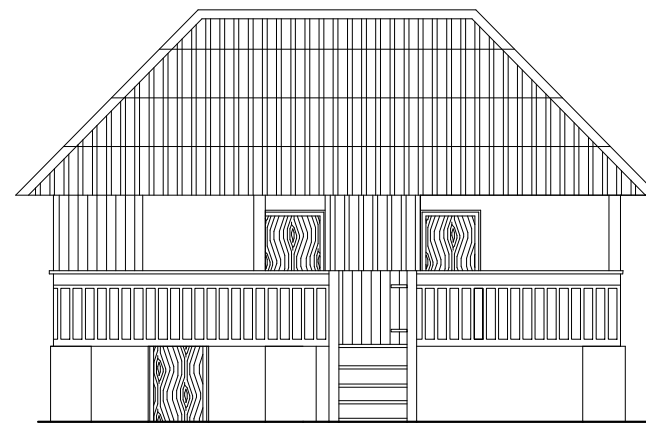
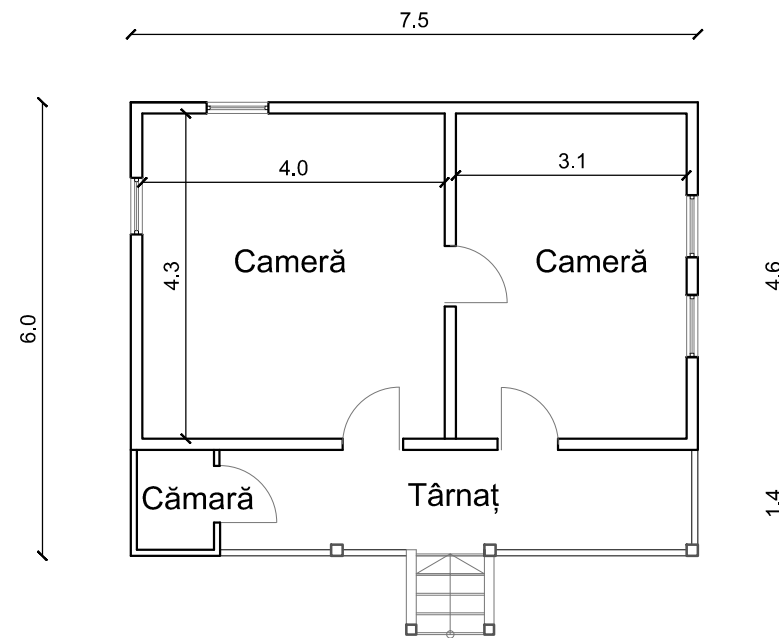
Fațade sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

10. Valea Ordâncușii, Gârda de sus Gospodăria familiei Ivan

Descriere

Tipul categorial:
Locuință cu moară

Localitate și localizare:
satul Dealu Ordâncușii
comuna Gârda de Sus

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Ivan Ștefan
Vârstă, ocupație, naționalitate:
70 ani, pensionar, român

Suprafața parcelei:
cca. 36 ari

Data confectionării:
1953

Funcția:
Locuință permanentă cu moară

Tehnica de construire:
Planul construcției
dreptunghiular
Temelia:
piatră
Peretii:
lemn
Șarpantă:
în 2 ape, din lemn
Învelitoare:
tablă
Paviment:
podea de lemn la parter

Coordonate geografice:
Latitudine 46°29'51.88"N,
Longitudine 22°50'18.63"E,
Altitudine 892 m

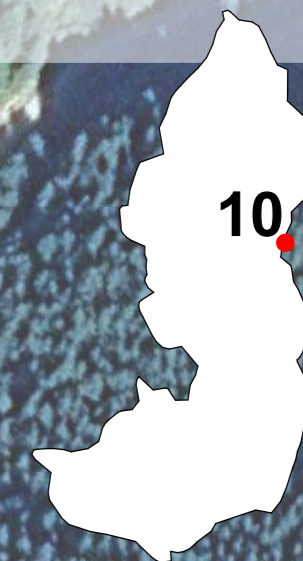
Număr de animale:
- 2 vaci, 1 porc

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

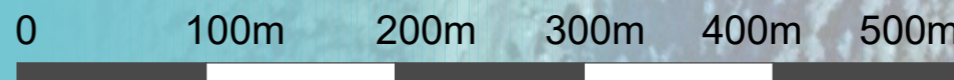
Organizarea interiorului:
existent,
Locuință pe 2 nivele - pivniță cu 2
încăperi, parter cu 2 camere de
locuit și o cameră pentru moară și
târnaș pe mijloc.

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
Locuința în folosință, dar cu moara
dezafectată

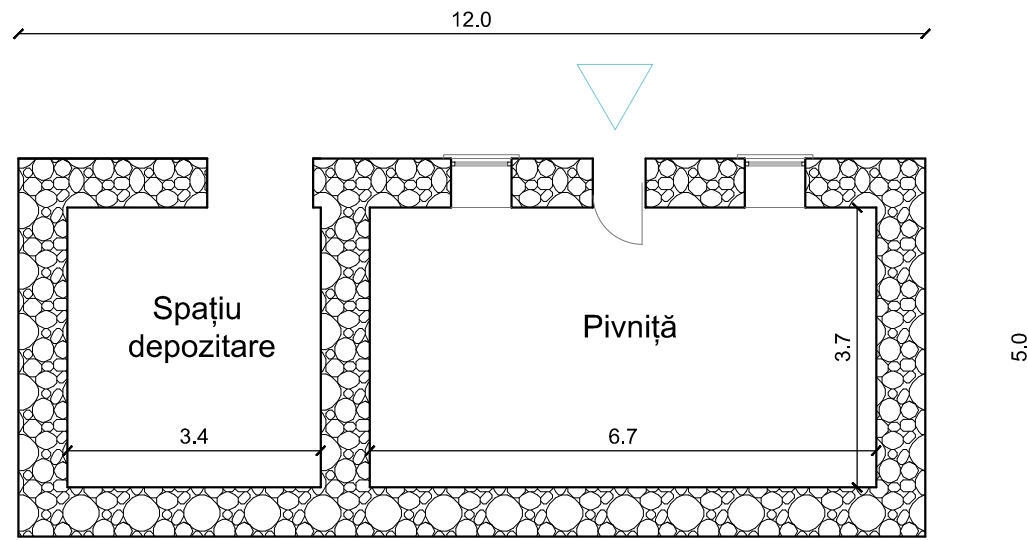
L - locuință
D - depozit de lemne

10. Valea Ordâncușii, Gârda de sus Gospodăria familiei Ivan

Plan Subsol sc. 1:100

Locuință cu moară

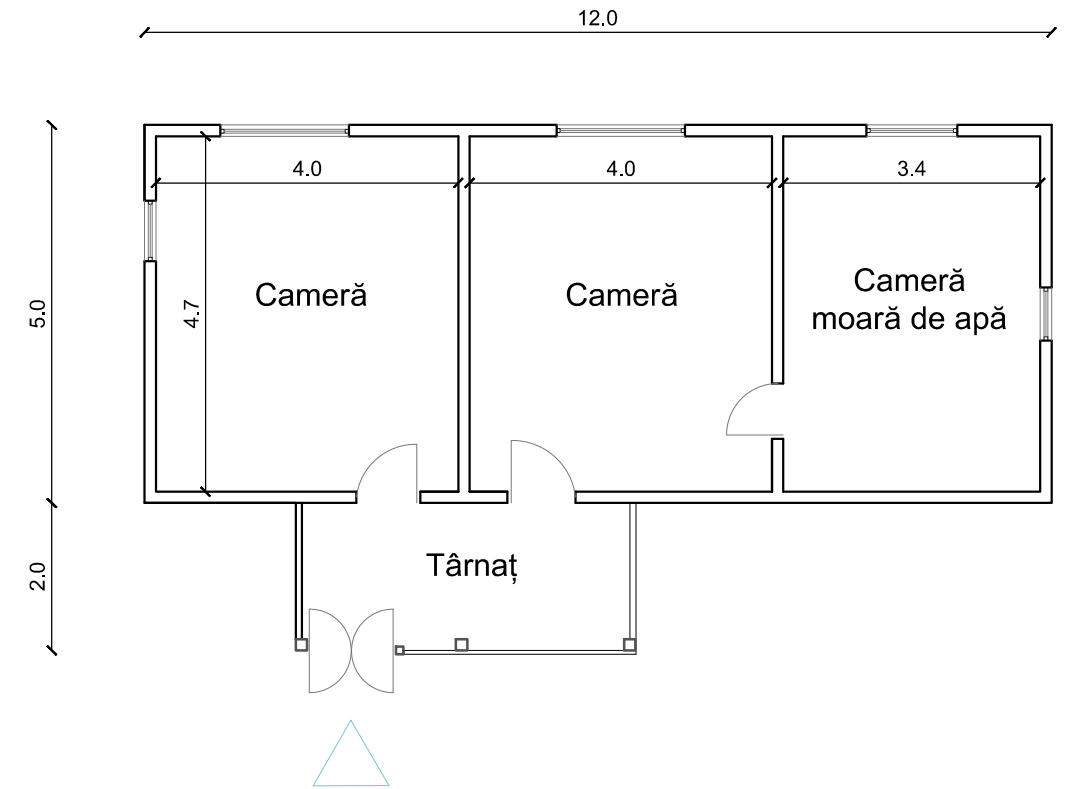
Perspective

Locuință cu moară

Plan Parter sc. 1:100

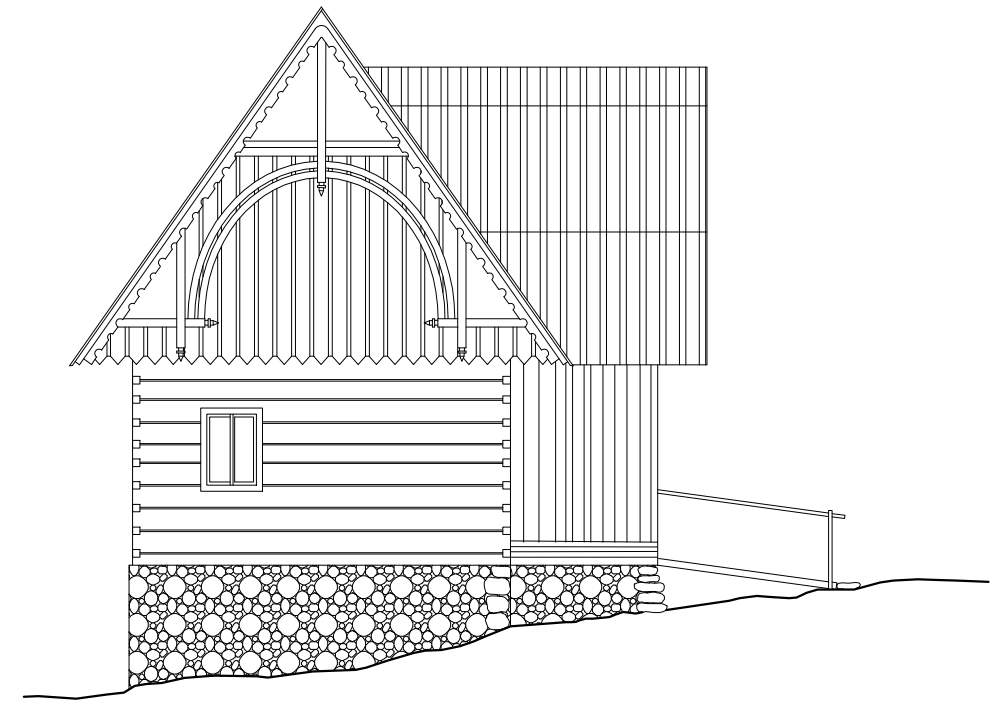
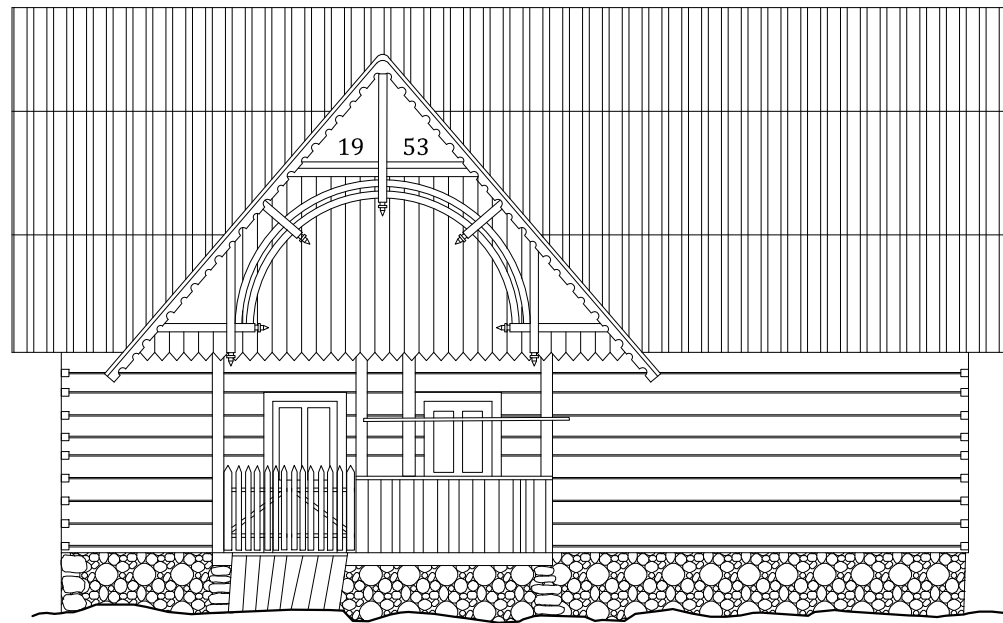
Locuință cu moară

10. Valea Ordâncușii, Gîrda de sus Gospodăria familiei Ivan

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință cu moară

11. Ghețari, Gârda de Sus

Gospodăria familiei Pașca

Descriere

Tipul categorial:
locuință

Localitate și localizare:
satul Ghețari,
comuna Gârda de Sus

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Pașca Nicodim
Vârstă, ocupație, naționalitate:
46 ani, gospodar, român

Suprafața parcelei:
cca. 3 ha

Data confectionării:
aprox. 1930

Funcția:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:
Planul construcției
dreptunghiular
Temelia:
piatră tencuită
Peretii:
bârne de lemn
Șarpantă:
în 2 ape, din lemn
Învelitoare:
tablă
Paviment:
pământ în pivniță, scândură în
camerele de la parter

Coordonate geografice:
Latitudine 46°29'30.69"N,
Longitudine 22°49'28.21"E,
Altitudine 1138 m

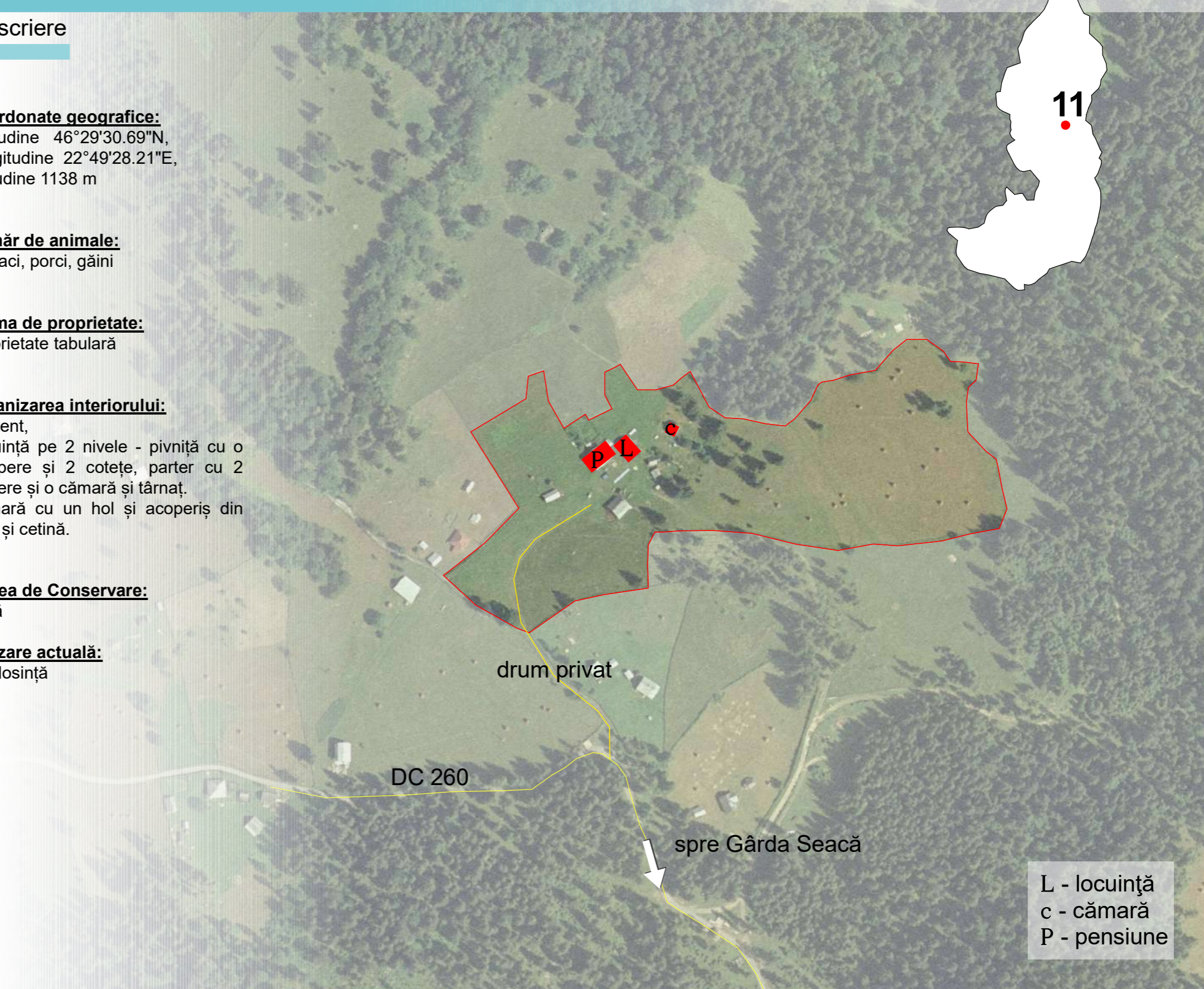
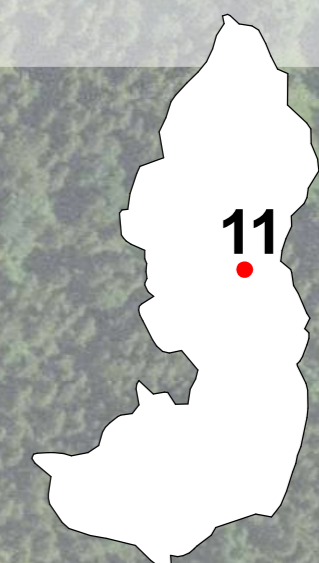
Număr de animale:
- 7 vaci, porci, găini

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

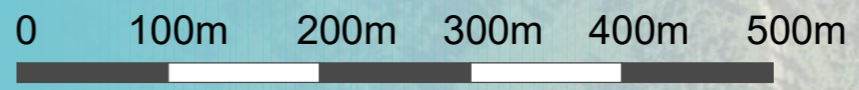
Organizarea interiorului:
existent,
Locuință pe 2 nivele - pivniță cu o
încăpere și 2 cotețe, parter cu 2
camere și o cămară și târnaț.
Cămară cu un hol și acoperiș din
paie și cetină.

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
în folosință

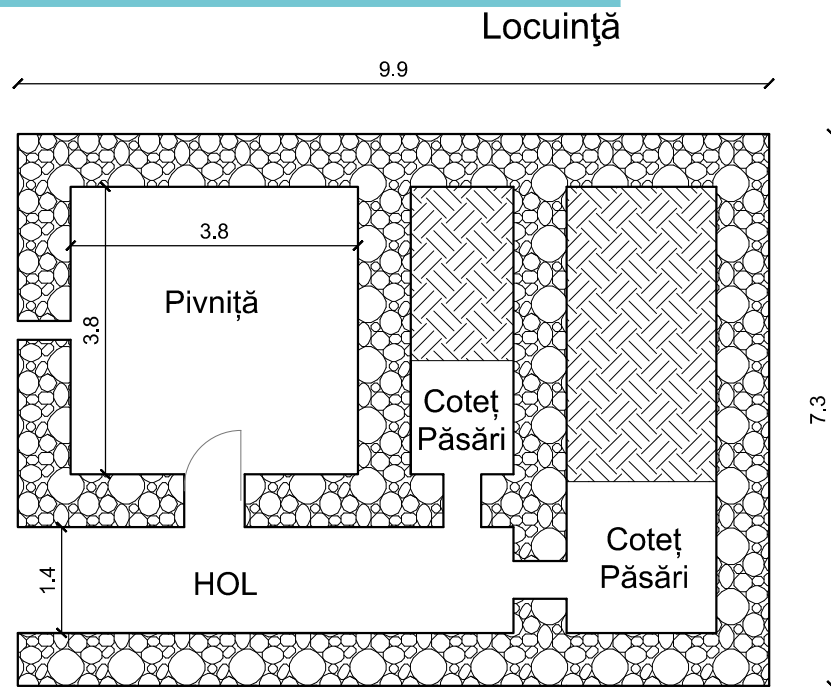

L - locuință
c - cămară
P - pensiune

11. Ghețari, Gârda de Sus Gospodăria familiei Pașca

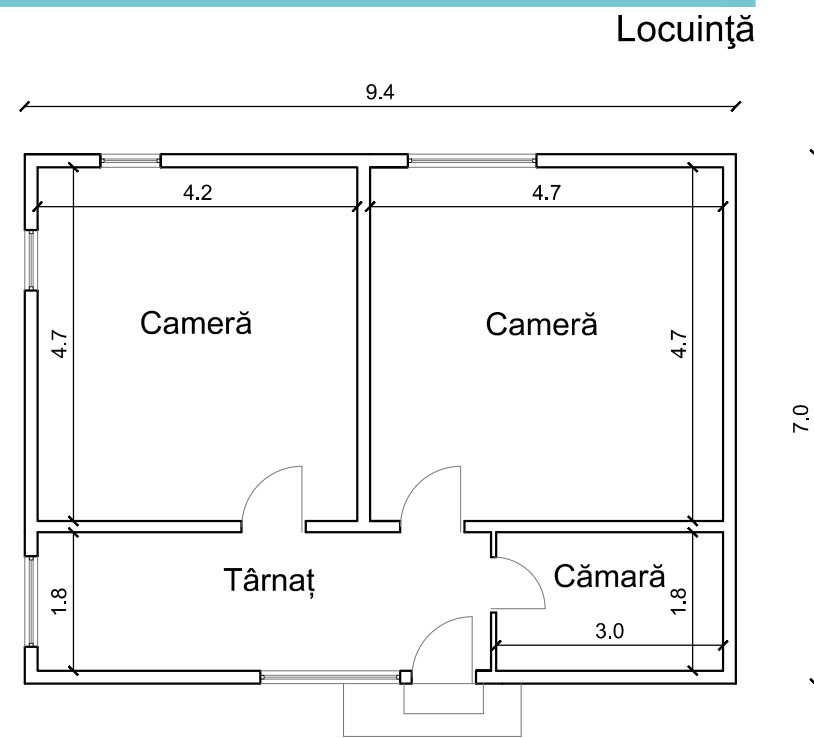
Plan Subsol sc. 1:100

Perspectivă

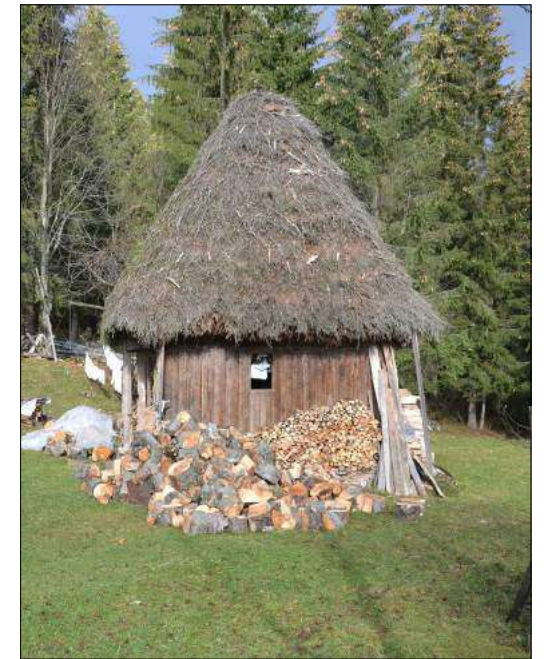
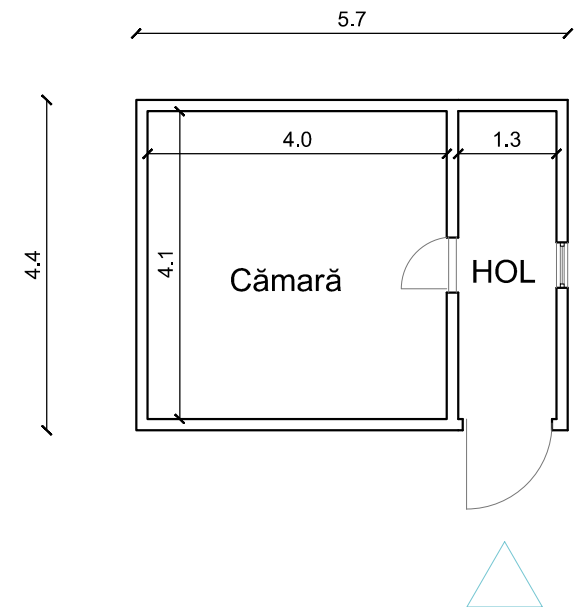
Locuință + Cămară

Plan Parter sc. 1:100

sc. 1:100

Cămară

11. Ghețari, Gîrda de Sus Gospodăria familiei Pașca

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

Fațadă

Locuință

12. Horea, Horea

Gospodăria familiei Joldiș

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Horea, centru,
comuna Horea

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Joldiș Zafira

Vârstă, ocupație, naționalitate:

femeie de serviciu la școala din
Horea, româncă

Suprafața parcelei:

cca. 6 ari

Data confectionării:

aprox. 1910

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

patrulater

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

refăcută din azbociment, inițial din ș
indrilă

Paviment:

podea de lemn

Coordonate geografice:

Latitudine 46°29'58.82"N,

Longitudine 22°56'50.74"E,

Altitudine 760 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,

Locuință unicelulară, cu o

cameră, cămară și târnaț

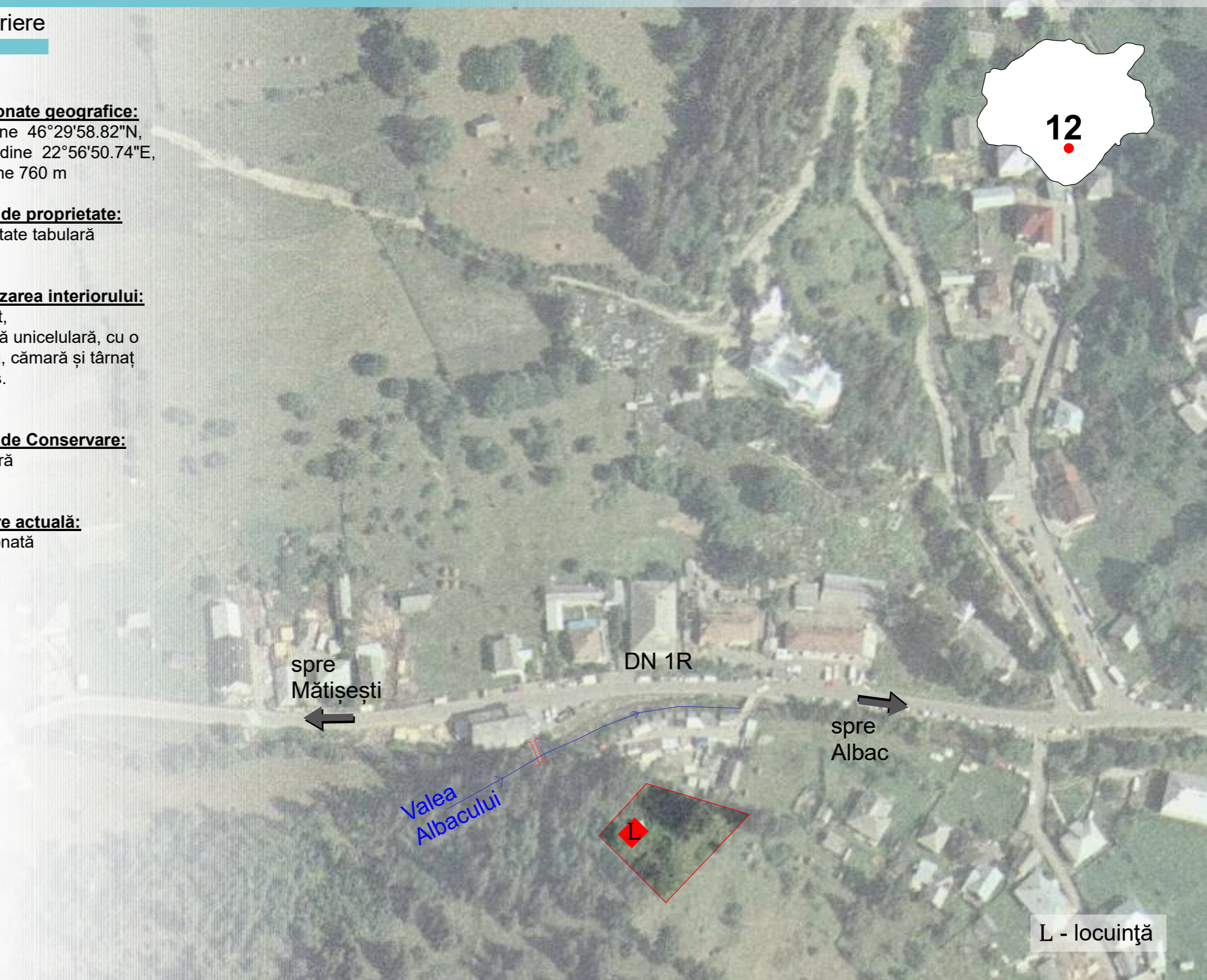
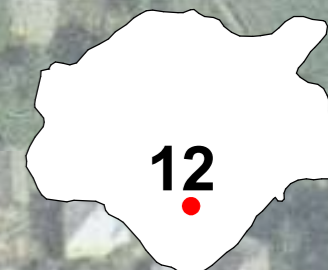
deschis.

Starea de Conservare:

deficitară

Utilizare actuală:

abandonată

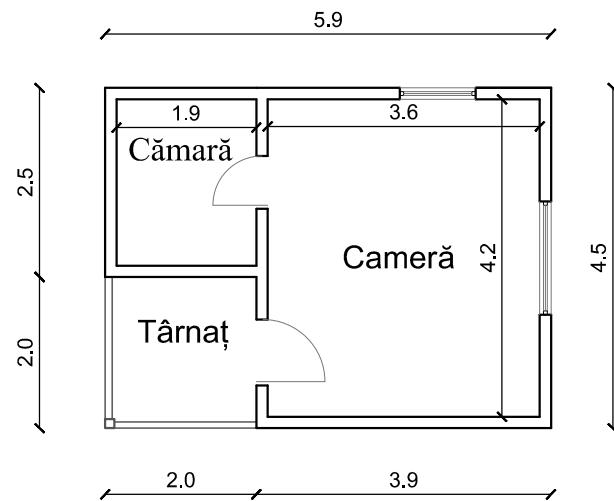
L - locuință

0 100m 200m 300m

12. Horea, Horea Gospodăria familiei Joldiș

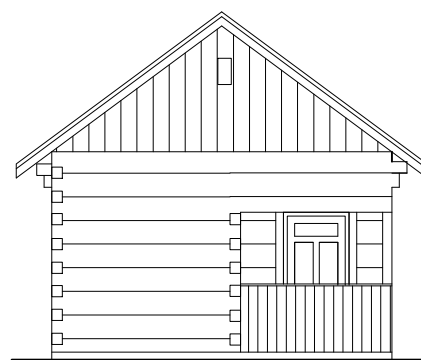
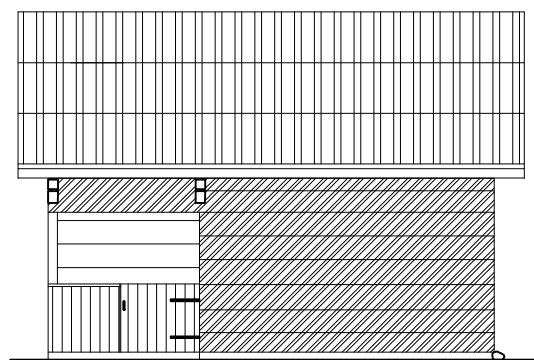
Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

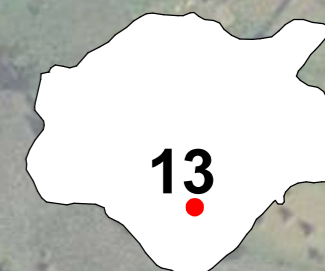
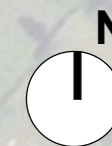
Perspective

Locuință

13. Niculești, Horea

Gospodăria familiei Nicola

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Niculești,
comuna Horea

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Nicola Gheroghe/ Dorocile

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat, fost gospodar, român

Suprafața parcelei:

cca. 55,7 ari

Data confectionării:

aprox. 1860

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Sarpantă:

în 4 ape, din lemn, înaltă

Învelitoare:

șiță, carton bituminat

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ în pivniță

Coordonate geografice:

Latitudine 46°30'7.08"N,

Longitudine 22°57'9.77"E,

Altitudine 845 m

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

existent,

Locuință cu două camere și târnaț închis și o mică pivniță.

Starea de Conservare:

slabă

Utilizare actuală:

abandonată

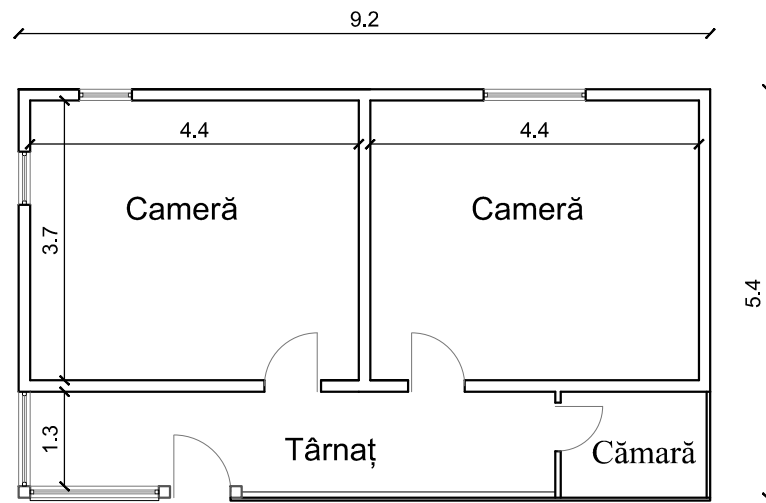
L - locuință

0 100m 200m 300m 400m 500m

13. Niculești, Horea Gospodăria familiei Nicola

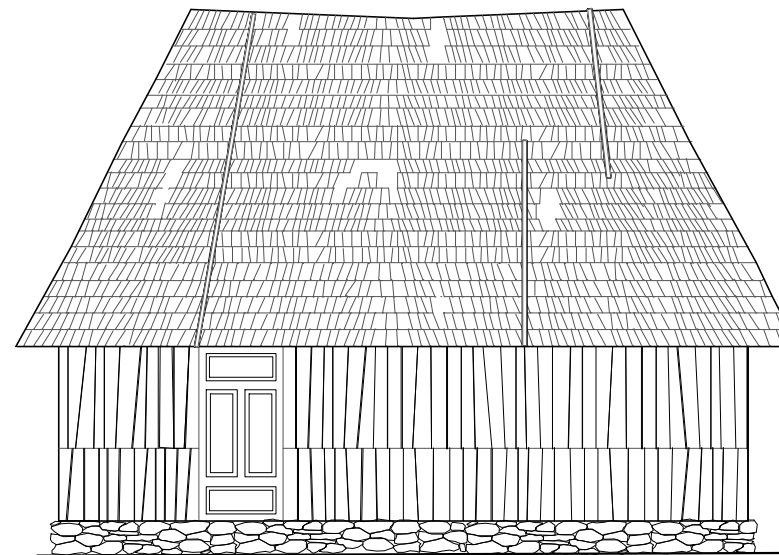
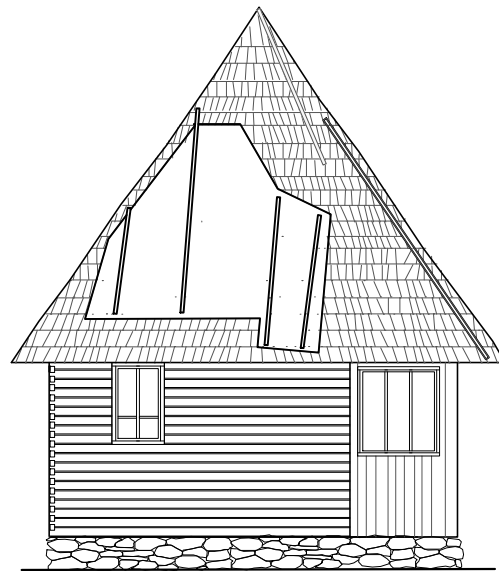
Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

14. Horea, Horea

Muzeul etnografic din Horea

Descriere

Tipul categorial:
Muzeu

Localitate și localizare:
satul Horea, centru, adusă din
satul Mățișești,
comuna Horea

Proprietar:
Aparține consiliului local Horea
din anul 2006

Suprafața parcelei:
-

Data confectionării:
aprox. 1900

Functia:
Servea ca locuință permanentă,
adusă din satul Mățișești

Tehnica de construire:
Planul construcției
dreptunghiular
Temelia:
piatră
Peretii:
lemn
Sarpantă:
în 2 ape, din lemn
Învelitoare:
refăcută din șindrilă, inițial tot șindrilă
Paviment:
podea de lemn

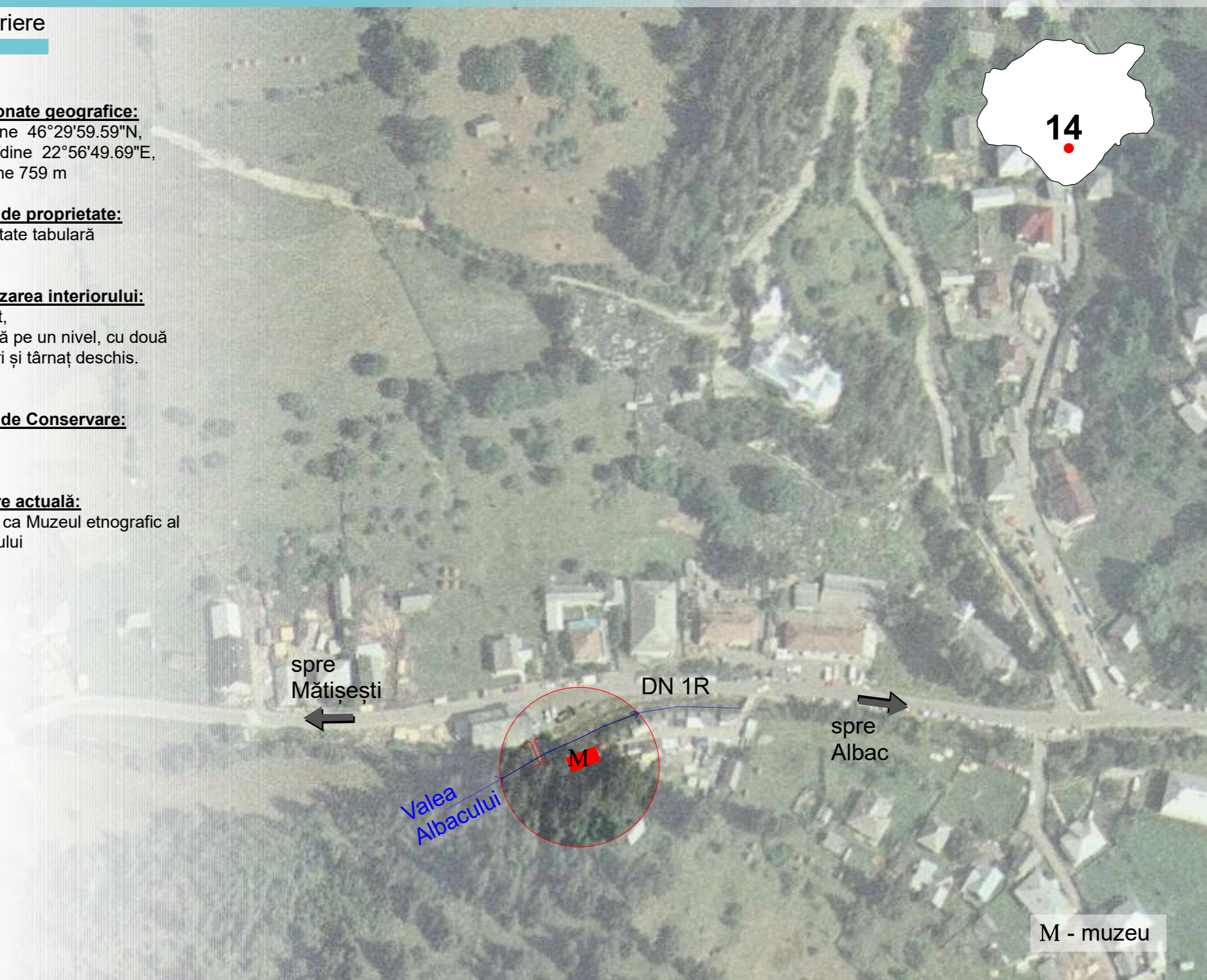
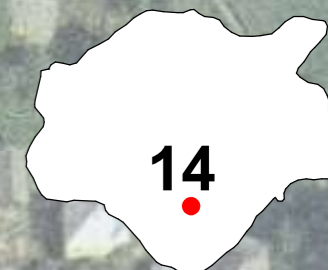
Coordonate geografice:
Latitudine 46°29'59.59"N,
Longitudine 22°56'49.69"E,
Altitudine 759 m

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:
existent,
Locuință pe un nivel, cu două
încăperi și târnaț deschis.

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
folosită ca Muzeul etnografic al
lemnarului

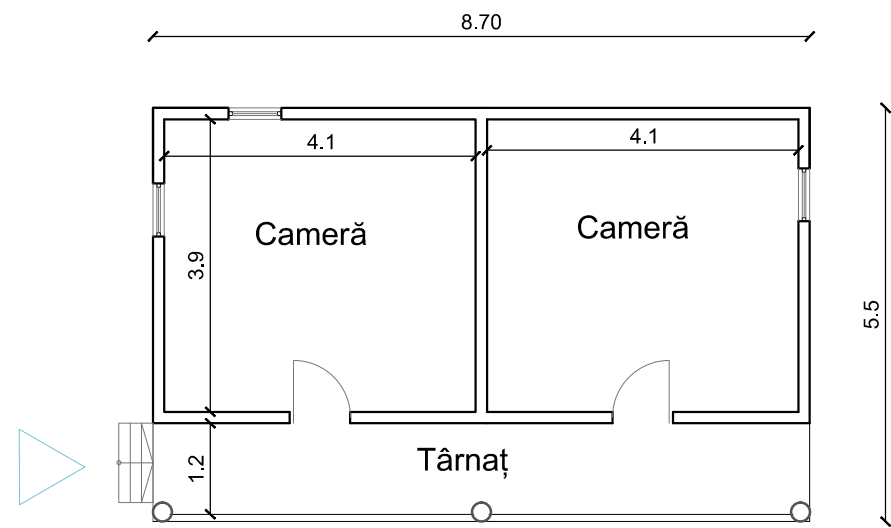
M - muzeu

0 100m 200m 300m

14. Horea, Horea Muzeul etnografic din Horea

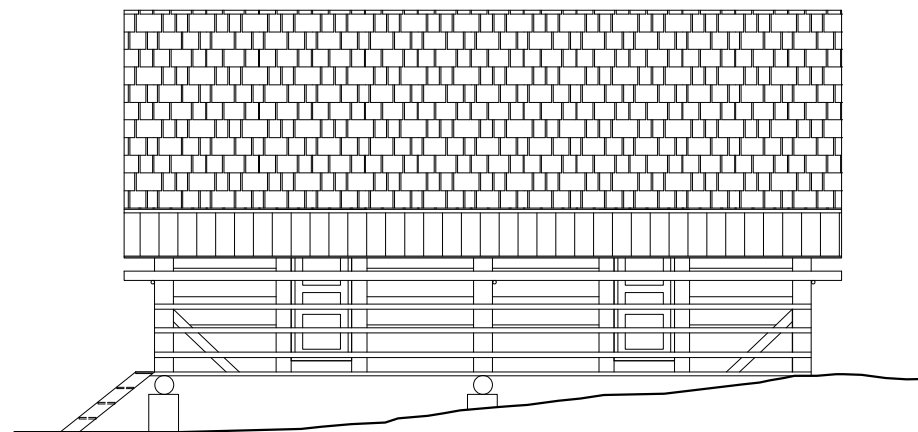
Plan Parter sc. 1:100

Muzeu

Fațade sc. 1:100

Muzeu

Perspective

Muzeu

Detaliu

Muzeu

15. Poiana Vadului, Poiana Vadului

Gospodăria familiei Bele

Descriere

Tipul categorial:
locuință, acaret

Localitate și localizare:
satul Poiana Vadului
comuna Poiana Vadului

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Bele Lelu
Vârstă, ocupație, naționalitate:
locuiește în Câmpeni, român

Suprafața parcelei:
cca. 5 ari

Data confectionării:
aprox. 1900

Funcția:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn, tencuiți pe 3 laturi

Șarpantă:

în 4 ape, din lemn

Învelitoare:

azbociment

Paviment:

pământ în pivniță, scândură în camerele de la parter

Coordonate geografice:
Latitudine 46°23'35.82"N,
Longitudine 22°52'5.16"E,
Altitudine 801 m

Număr de animale:
- nu sunt

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

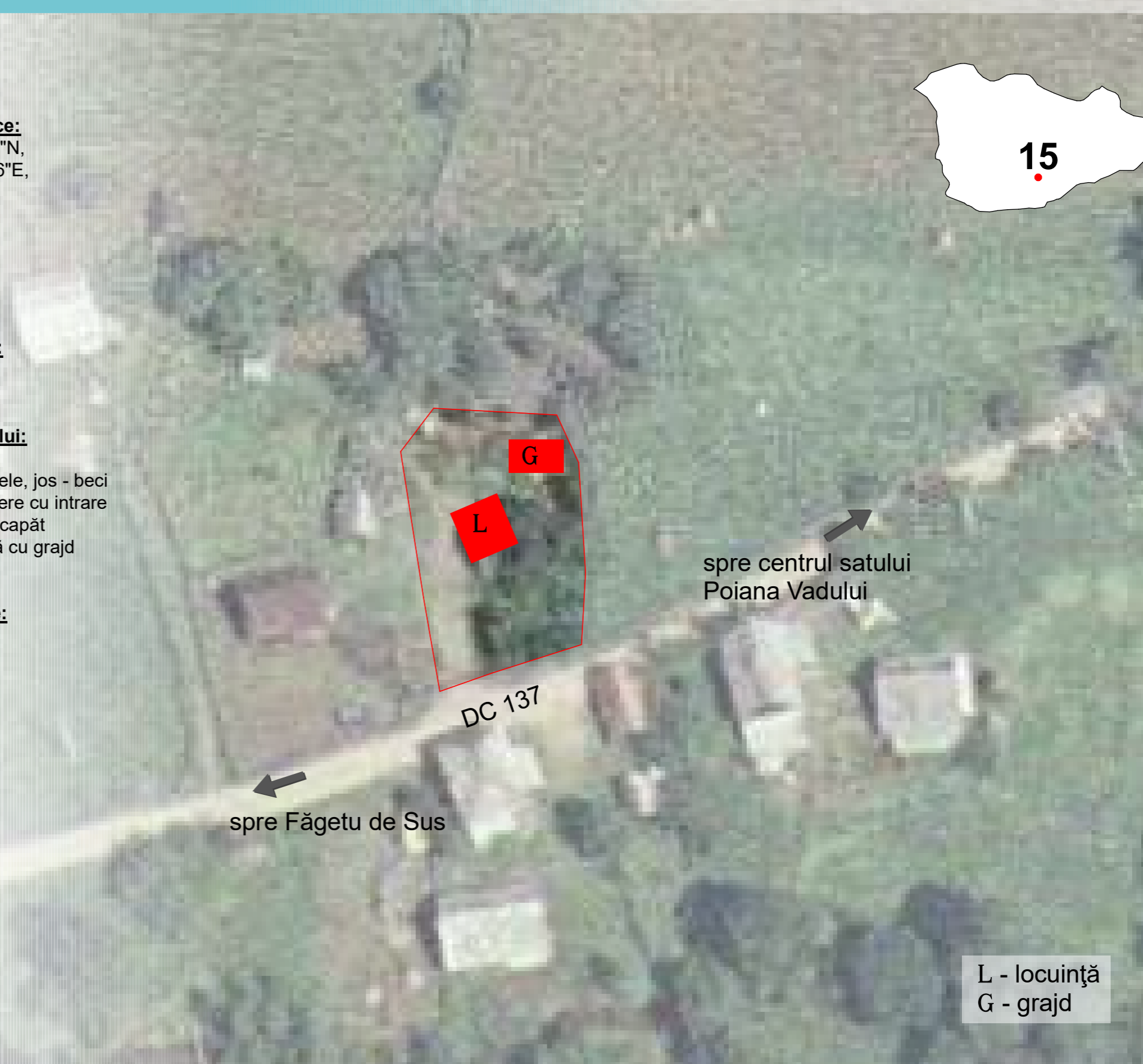
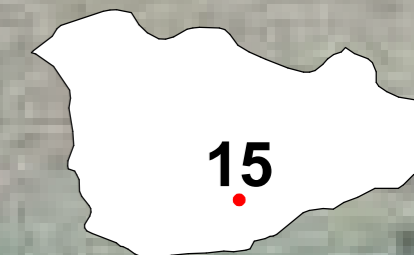
Existent,

- locuință - pe două nivele, jos - beci și cămară, sus - 2 camere cu intrare din târnaț și cămară în capăt

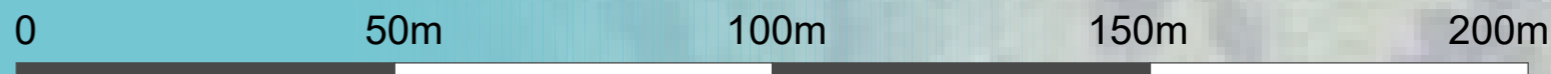
- șură - dreptunghiulară cu grajd

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
în conservare

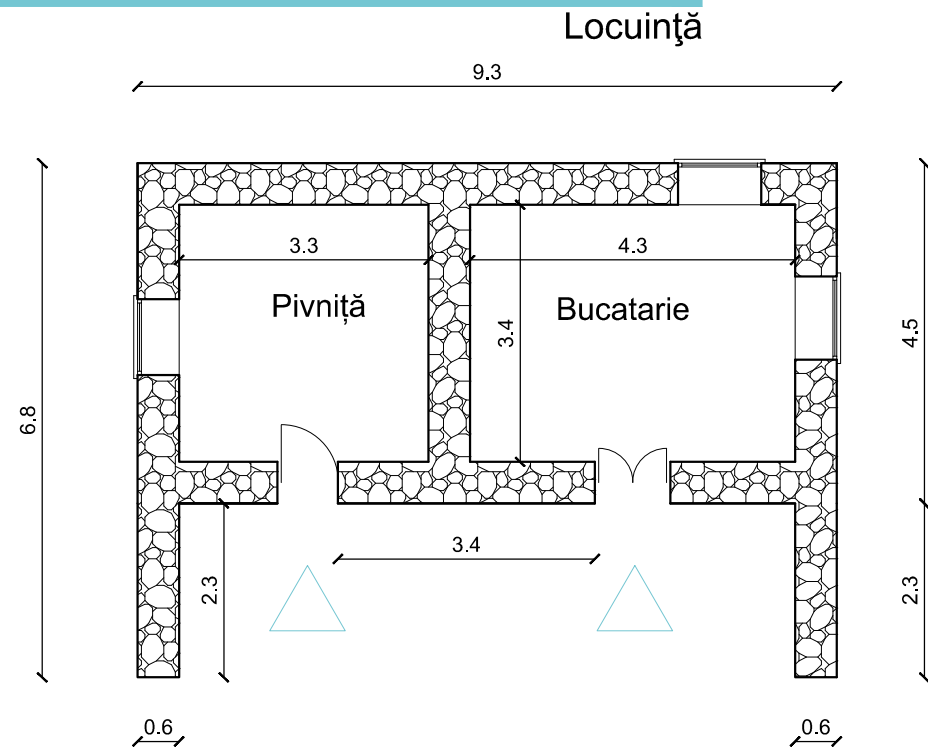

L - locuință
G - grajd

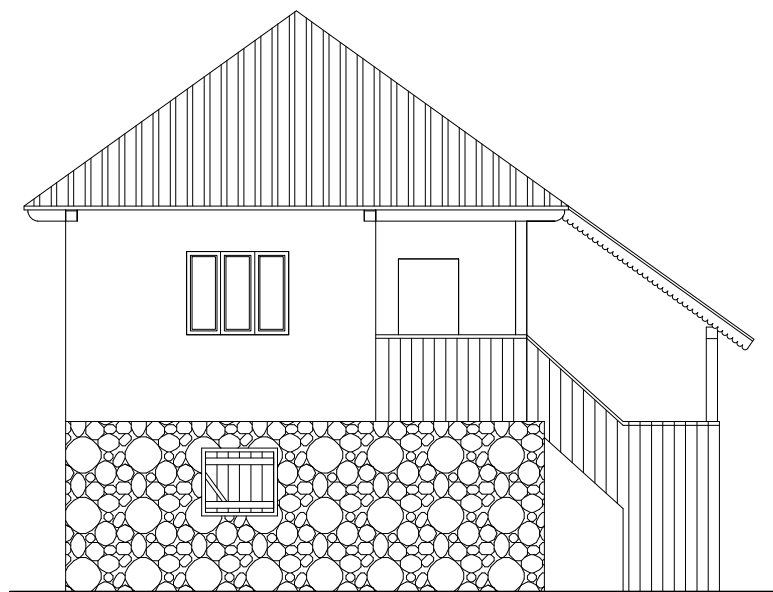
15. Poiana Vadului, Poiana Vadului Gospodăria familiei Bele

Plan Subsol sc. 1:100

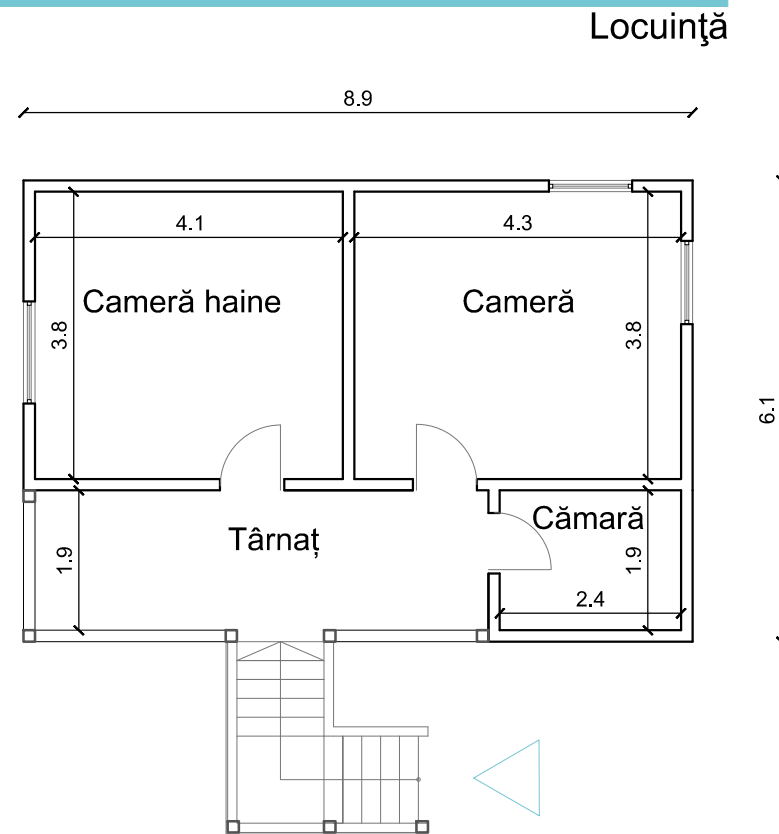

Fațade sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

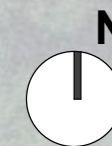
Perspective

Locuință

16. Păștești, Poiana Vadului

Gospodăria familiei Bulz

Descriere

Tipul categorial:
grajd

Localitate și localizare:
satul Păștești,
comuna Poiana Vadului,

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Bulz Constantin
Vârstă, ocupație, naționalitate:
român

Suprafața parcelei:
cca.26 ari

Data confectionării:
a prima parte a sec. al XIX-lea

Funcția:
grajd pentru animale

Tehnica de construire:
Planul construcției
poligonal
Temelia:
piatră
Peretii:
bârne de lemn
Sarpantă:
din lemn
Învelitoare:
paie și cetină
Paviment:
pământ

Coordonate geografice:
46°24'29.64"N,
22°50'6.52"E,
Altitudine 1100 m

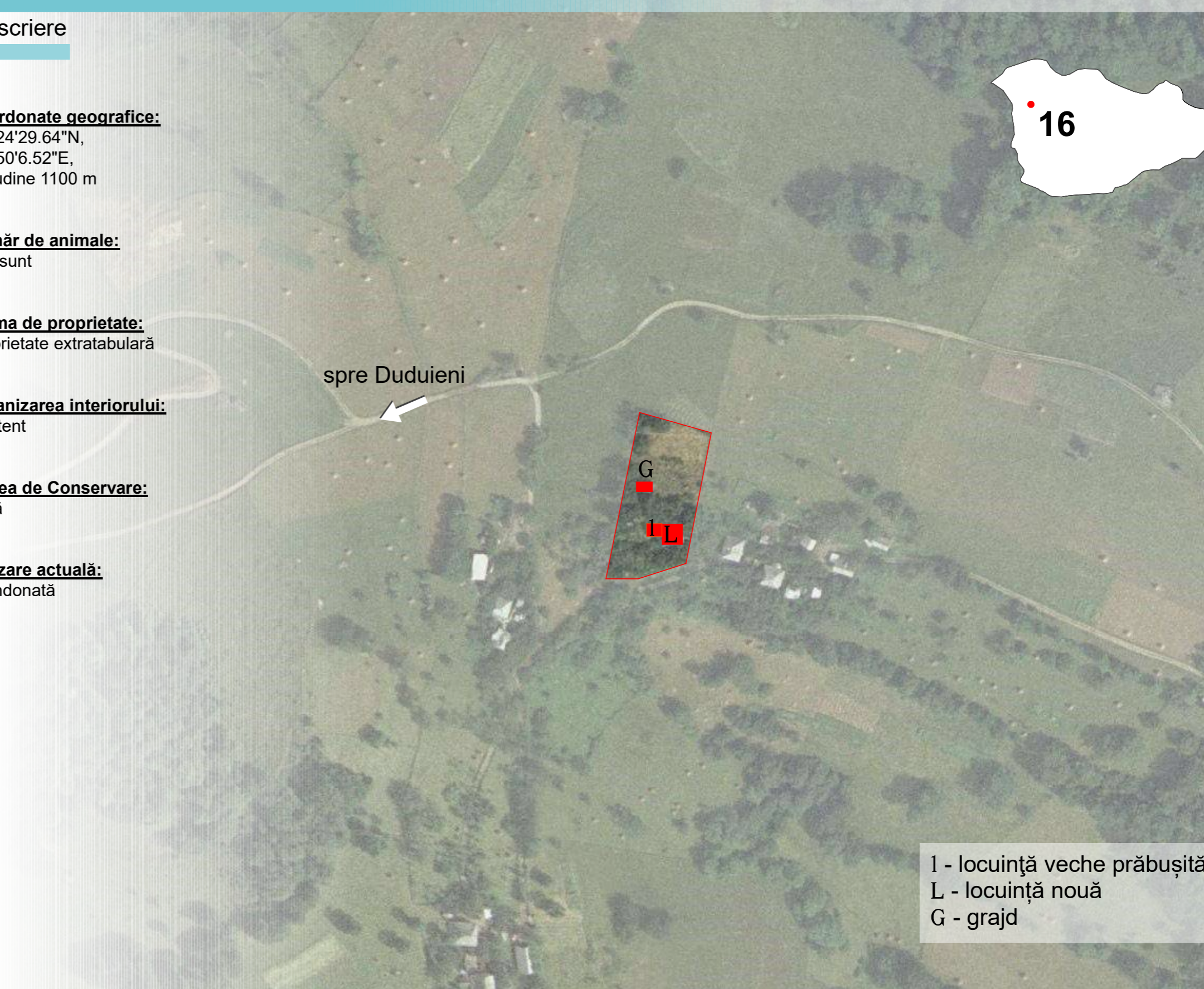
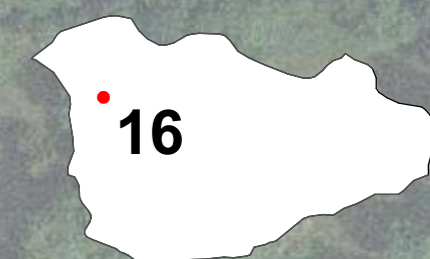
Număr de animale:
- nu sunt

Forma de proprietate:
Proprietate extratabulară

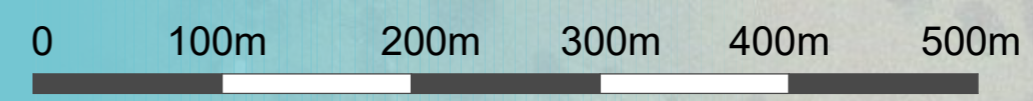
Organizarea interiorului:
Existent

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
abandonată

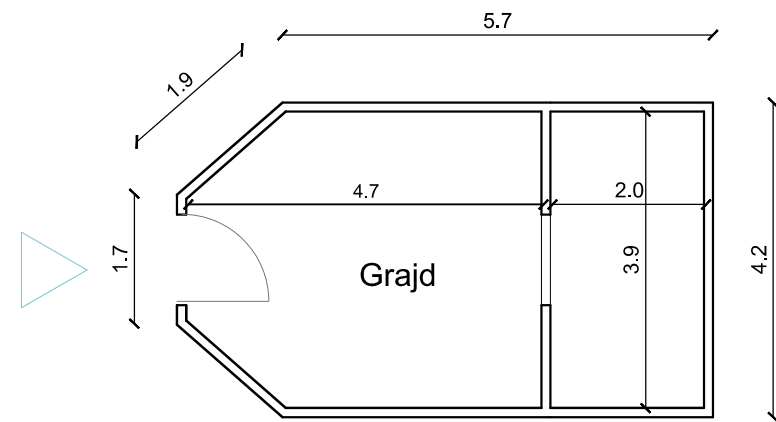
1 - locuință veche prăbușită
L - locuință nouă
G - grajd

16. Păștești, Poiana Vadului Gospodăria familiei Bulz

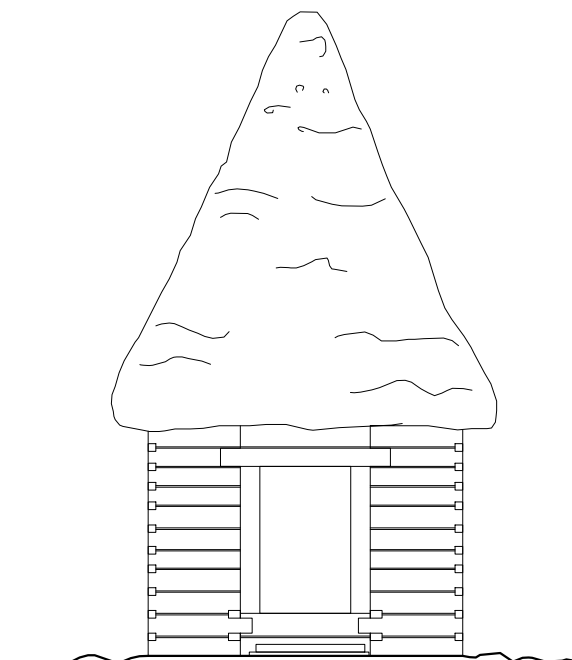
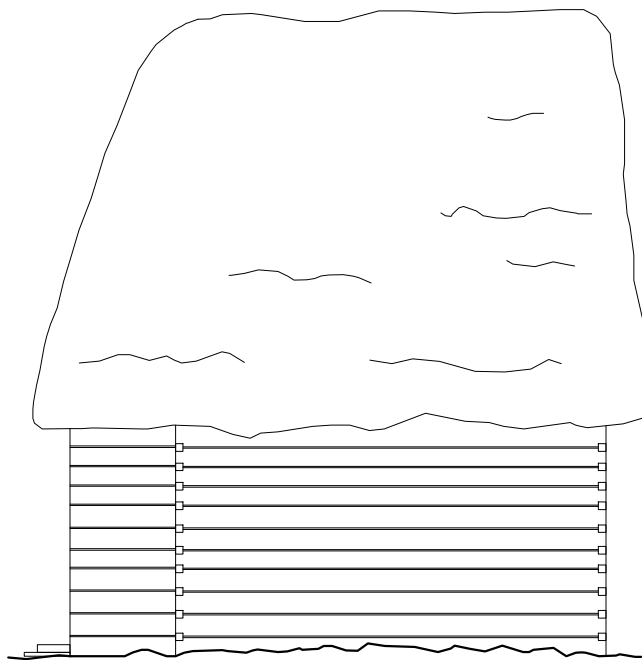
Plan Parter sc. 1:100

Grajd

Fațade sc. 1:100

Grajd

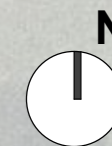
Perspective

Grajd

17. Poiana Vadului, Poiana Vadului

Gospodăria familiei Candrea

Descriere

Tipul categorial:
locuință

Localitate și localizare:
satul Poiana Vadului, centru
comuna Poiana Vadului

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Candrea Elena
Vârstă, ocupație, naționalitate:
70 ani, pensionară, româncă

Suprafața parcelei:
cca. 32 ari

Data confectionării:
sec. al XIX-lea

Funcția:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:
Planul construcției
patrulater
Temelia:
piatră
Peretii:
bârne de lemn
Șarpantă:
în 4 ape, înaltă, din lemn
Învelitoare:
tablă
Paviment:
pământ în pivniță, podea de
lemn la parter

Coordonate geografice:
Latitudine 46°23'42.81"N,
Longitudine 22°52'54.63"E,
Altitudine 789 m

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

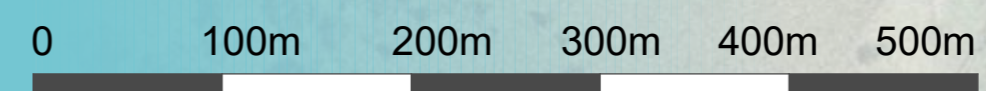
Organizarea interiorului:
Existent,
locuință - pe 2 niveluri, pivniță din
2 încăperi, iar la parter, un târnaț
cu cămară, 3 camere și un hol

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
locuită

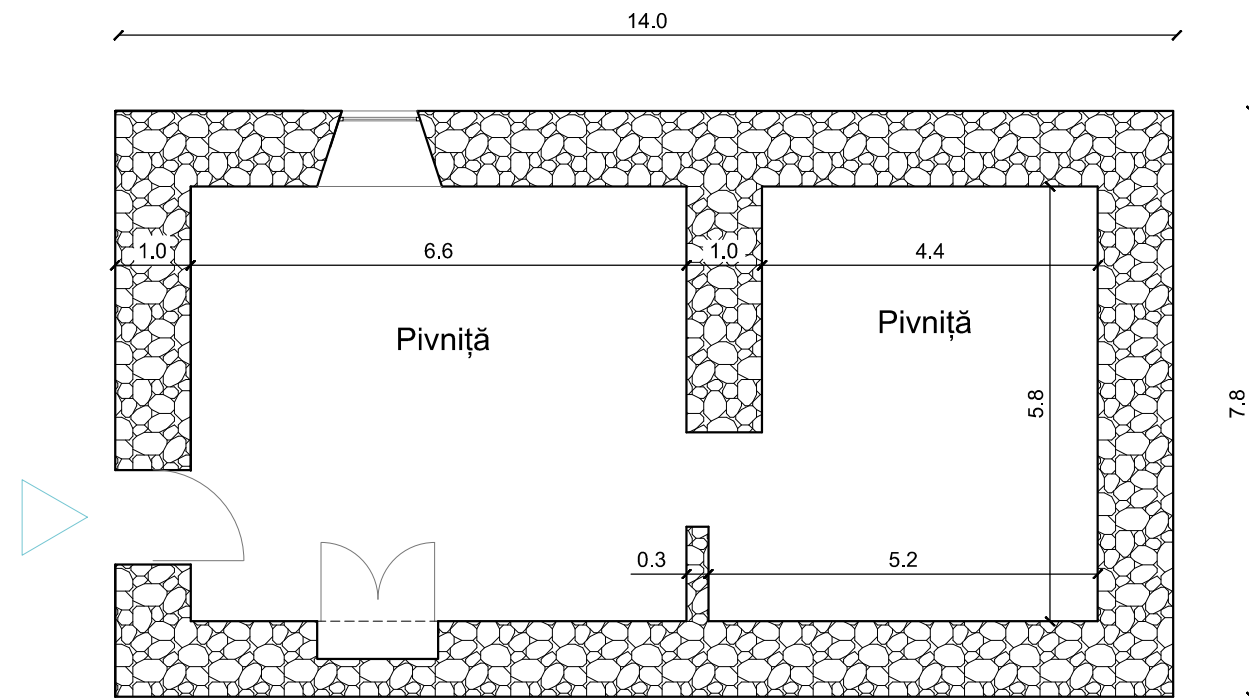
L - locuință veche
1 - locuință nouă
2 - locuință nouă
M - magazie

17. Poiana Vadului, Poiana Vadului Gospodăria familiei Candrea

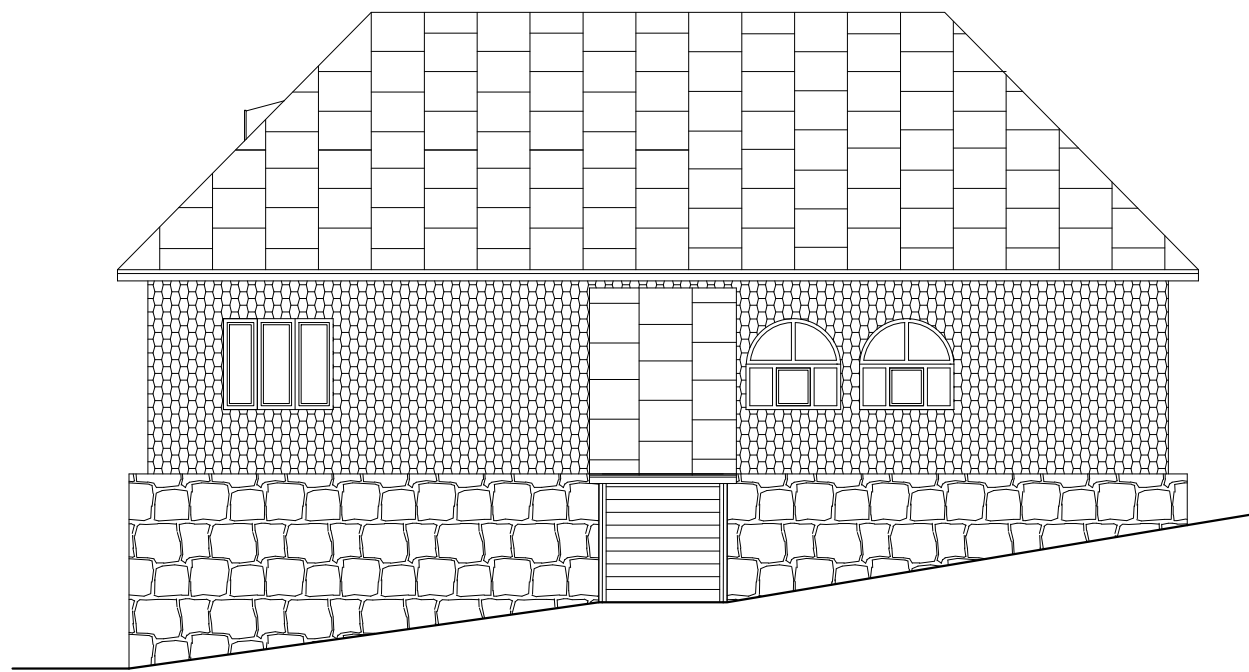
Plan subsol sc. 1:100

Locuință

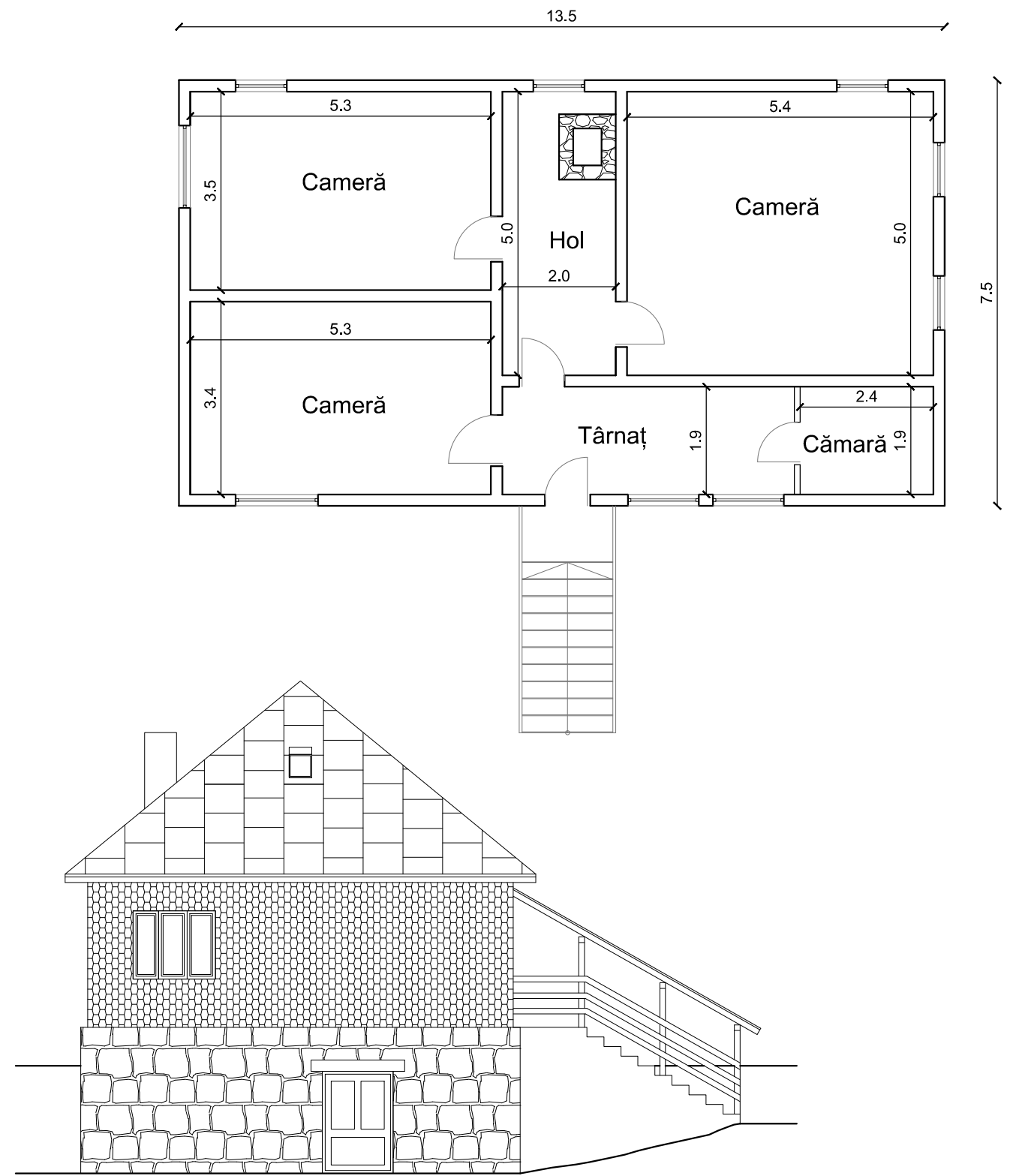

Fațade sc. 1:100

Locuință

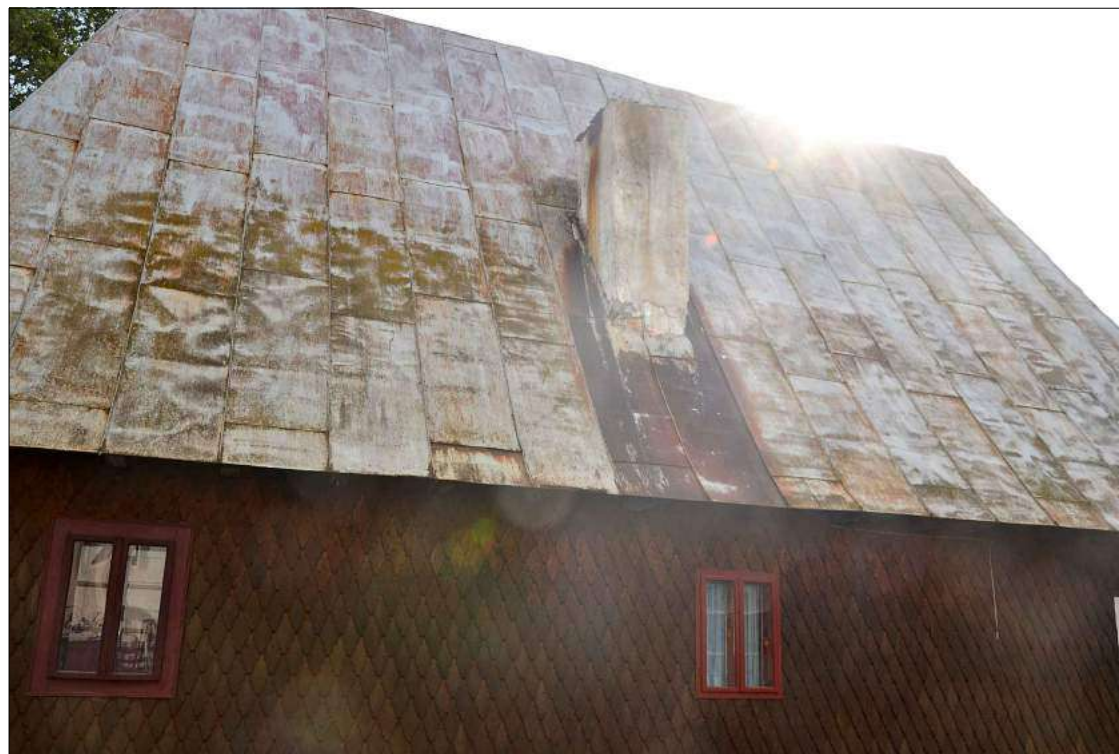
Plan Parter sc. 1:100

17. Poiana Vadului, Poiana Vadului Gospodăria familiei Candrea

Perspective

Locuință

18. Făgetu de Sus, Poiana Vadului

Gospodăria familiei Căra

Descriere

Tipul categorial:
locuință, acaret

Localitate și localizare:
satul Făgetu de Sus
comuna Poiana Vadului

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Căra Cornelia
Vârstă, ocupație, naționalitate:
româncă

Suprafața parcelei:
cca. 55 ari

Data confectionării:
aprox. 1890

Funcția:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:
Planul construcției
patrulater
Temelia:
piatră
Peretii:
bârne de lemn
Șarpantă:
în 2 ape, înaltă, din lemn
Învelitoare:
șindrila și azbociment
Paviment:
pământ în pivniță, scândură în
camerele de la parter

Coordonate geografice:
Latitudine 46°23'55.24"N,
Longitudine 22°49'32.31"E,
Altitudine 1082 m

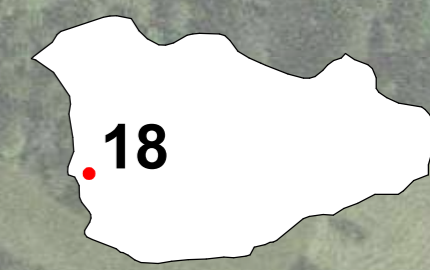
Număr de animale:
- nu sunt

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:
Existent,
locuință - mic târnaț, cămară și
cameră, plus târnaț pe 2 laturi
șură poligonală - la parter 2
compartimente, iar la subsol grajd
și coteț

Starea de Conservare:
relativ bună

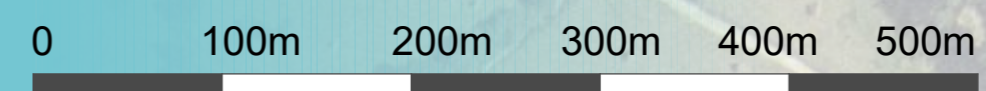
Utilizare actuală:
abandonată

spre centrul satului
Făgetu de Sus

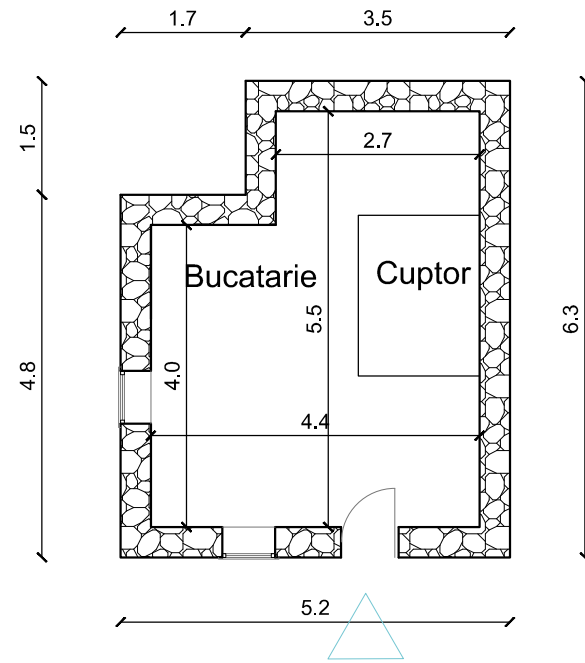
L - locuință
G - grajd

18. Făgetu de Sus, Poiana Vadului Gospodăria familiei Căra

Plan Demisol sc. 1:100

Locuință

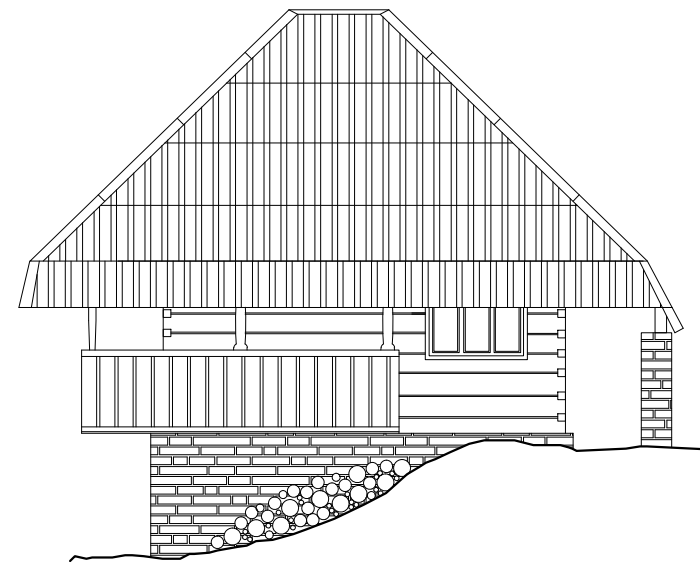
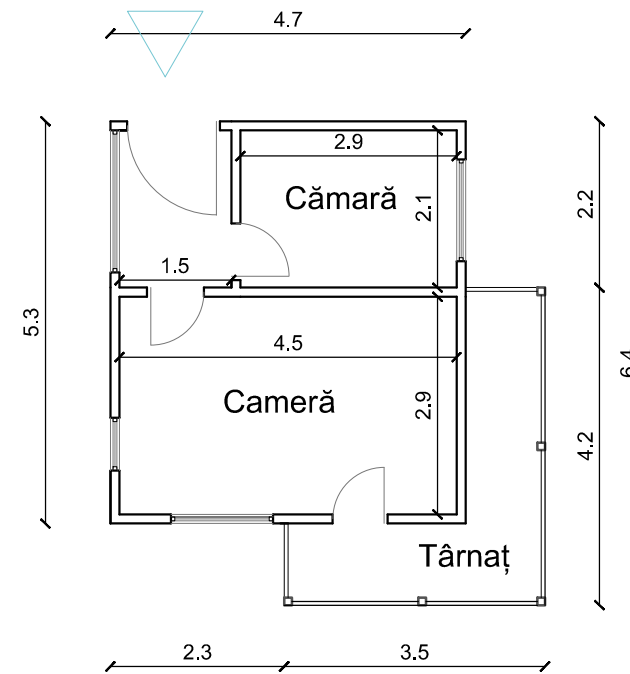
Fațade sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Perspective

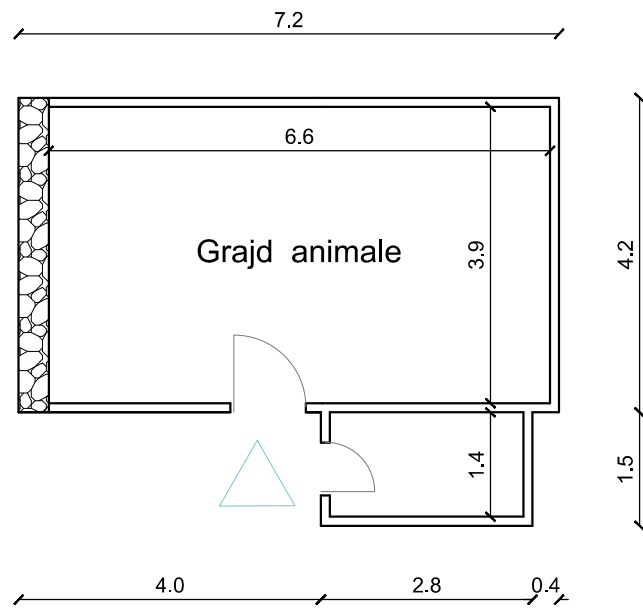
Locuință

18. Făgetu de Sus, Poiana Vadului Gospodăria familiei Căra

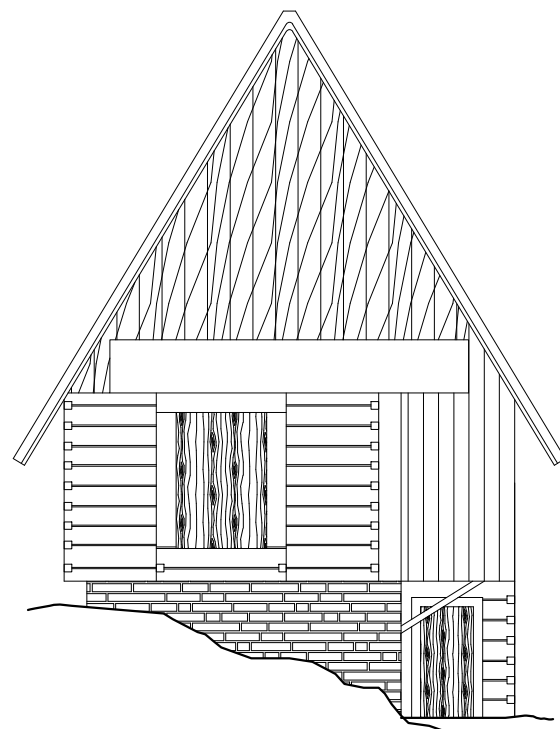
Plan Demisol sc. 1:100

Grajd

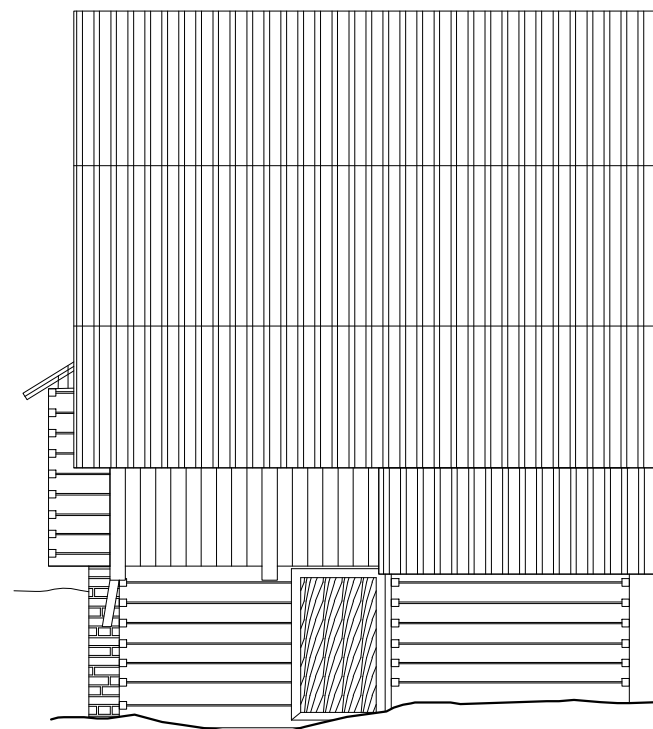
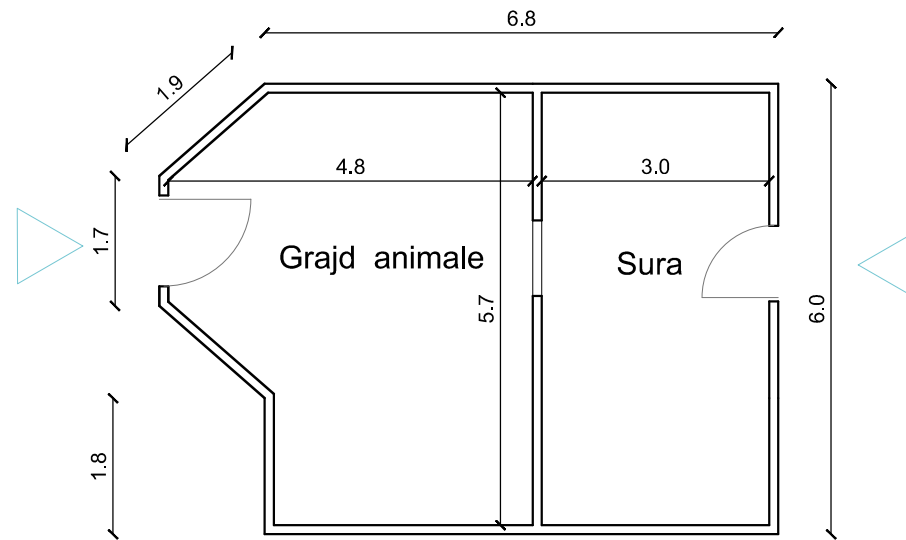
Fațade sc. 1:100

Locuință

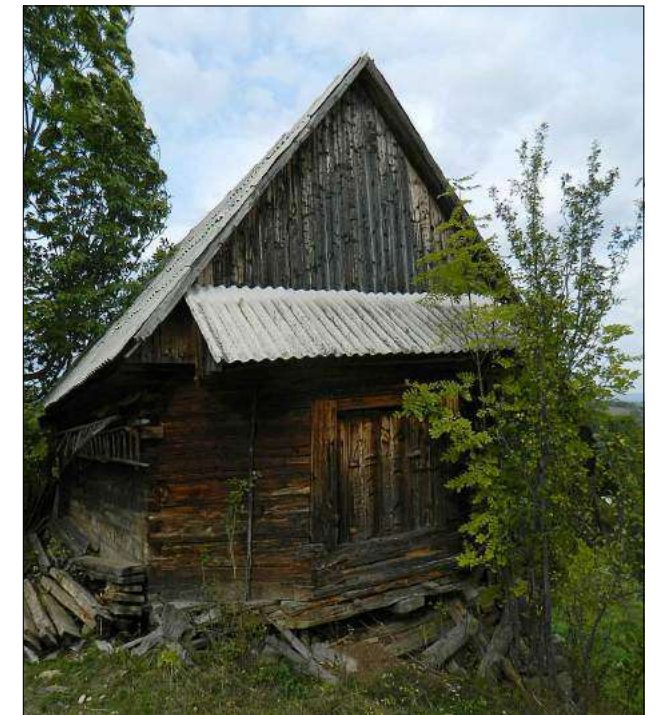
Plan Parter sc. 1:100

Grajd

Perspective

Grajd

19. Poiana Vadului, Poiana Vadului

Gospodăria familiei Irimie

Descriere

Tipul categorial:
locuință, acareturi

Localitate și localizare:
satul Poiana Vadului
comuna Poiana Vadului

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Câra Irimie
Vârstă, ocupație, naționalitate:
locuiește în Câmpeni, român

Suprafața parcelei:
cca. 11 ari

Data confectionării:
aprox. 1900

Funcția:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:
Planul construcției
dreptunghiular
Temelia:
piatră
Peretii:
lemn
Șarpantă:
în 2 ape, din lemn
Învelitoare:
azbociment și tablă
Paviment:
pământ la demisol, scândură în camerele de la parter

Coordonate geografice:
Latitudine 46°23'35.53"N,
Longitudine 22°52'3.89"E,
Altitudine 801 m

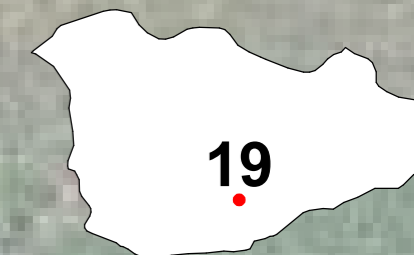
Număr de animale:
- nu sunt

Forma de proprietate:
Proprietate extratabulară

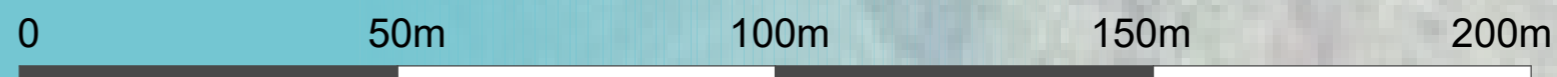
Organizarea interiorului:
Existent,
locuință - pe două nivele, jos -
bucătărie și cămară, iar sus - 2
camere cu intrare din târnaț și
cămară în capăt

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
în conservare

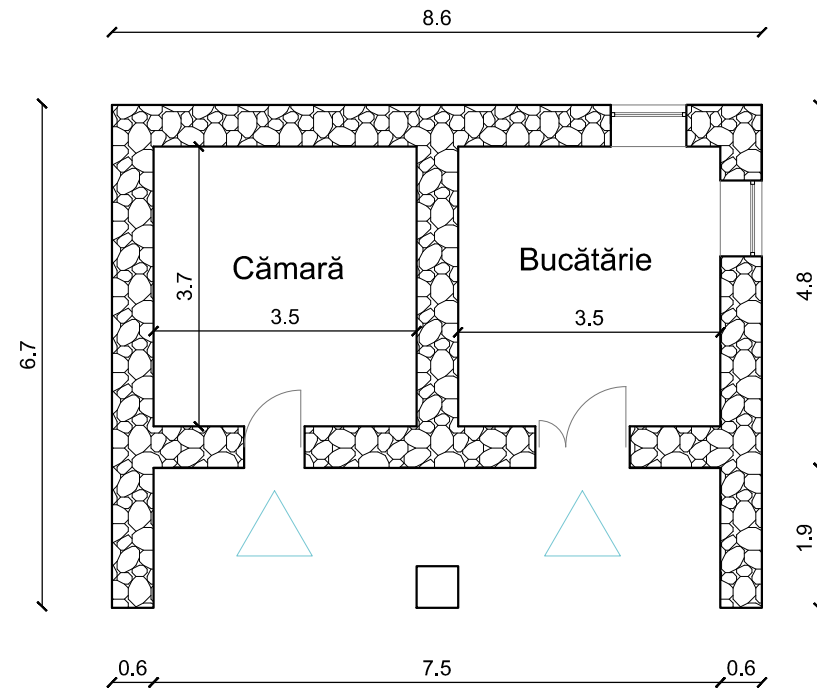
L - locuință
G - grajd
M - magazie

19. Poiana Vadului, Poiana Vadului Gospodăria familiei Irimie

Plan Demisol sc. 1:100

Locuință

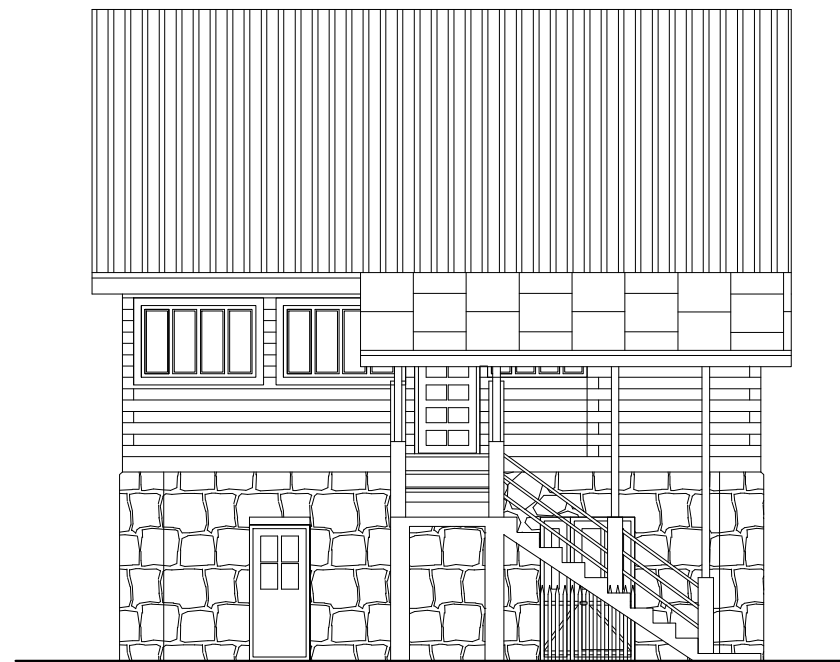
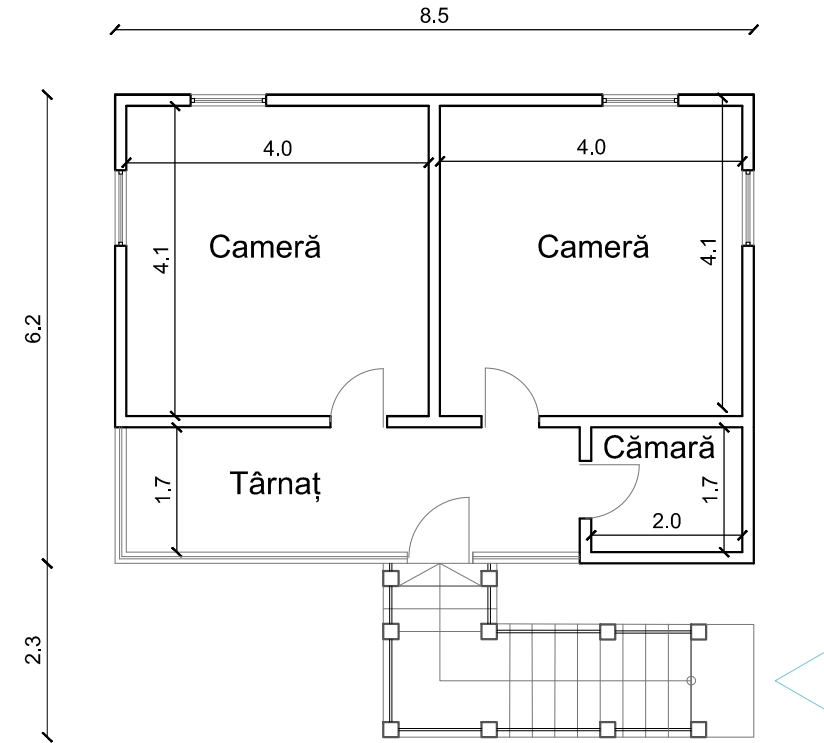

Fațade sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Perspective

Locuință

20. Păștești, Poiana Vadului Gospodăria familiei Toader

Descriere

Tipul categorial:
locuință

Localitate și localizare:
satul Păștești,
comuna Poiana Vadului,

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Toader Iosif, Toader a Dighi
Vârstă, ocupație, naționalitate:
77 ani, pensionar, român

Suprafața parcelei:
cca. 6,6 ari

Data confectionării:
a prima parte a sec. al XIX-lea

Funcția:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:
Planul construcției
Temelia:
piatră
Peretii:
bârne de lemn
Șarpantă:
în 2 ape, din lemn
Învelitoare:
tablă
Paviment:
pământ în pivniță, scândură în
camerele de la parter

Coordonate geografice:
46°24'12.93"N,
22°49'50.10"E,
Altitudine 1100 m

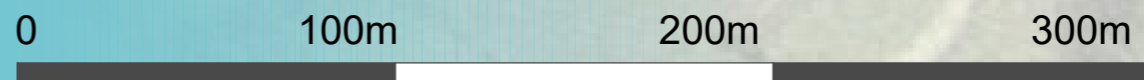
Număr de animale:
- nu sunt

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:
Existent,
la demisol a fost cameră și
bucătărie, iar acum se folosește
ca atelier și magazie,
la parter există o cămară și o
cameră cu un mic târnaț

Starea de Conservare:
bună

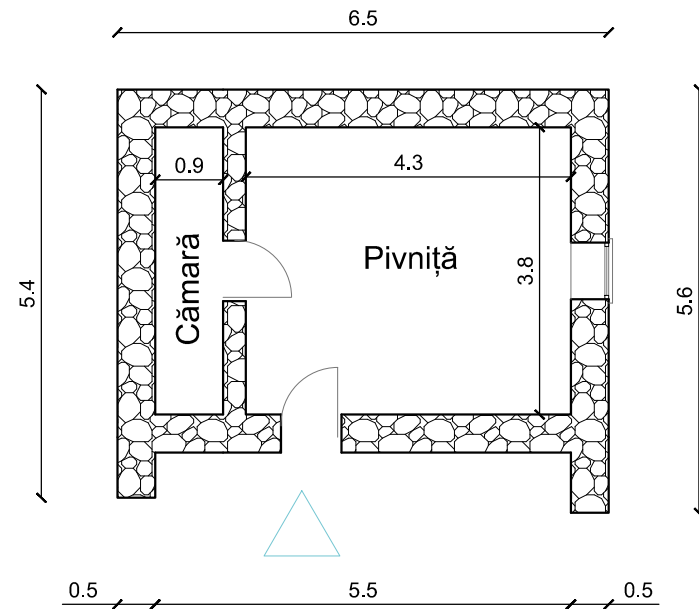
Utilizare actuală:
În folosință

20. Păștești, Poiana Vadului Gospodăria familiei Toader

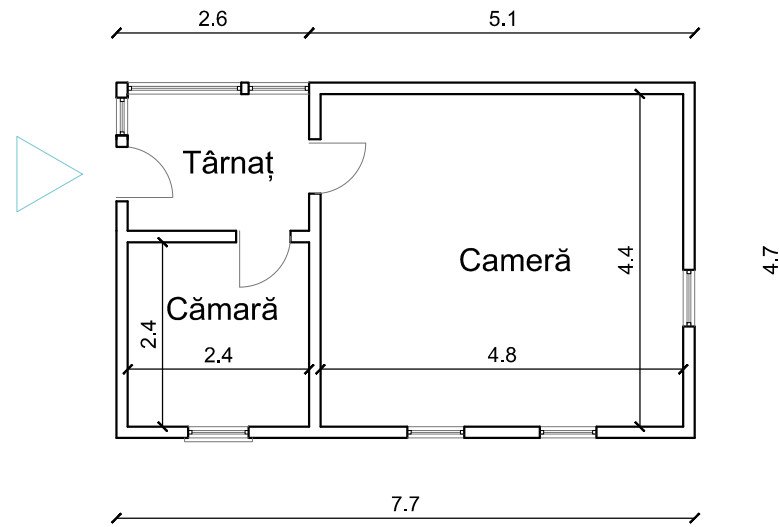
Plan Demisol sc. 1:100

Locuință

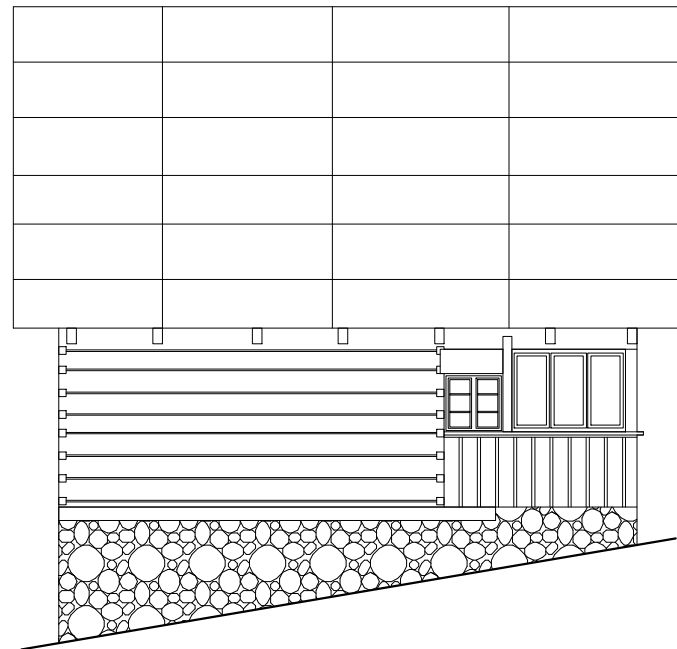
Plan Parter sc. 1:100

Locuință

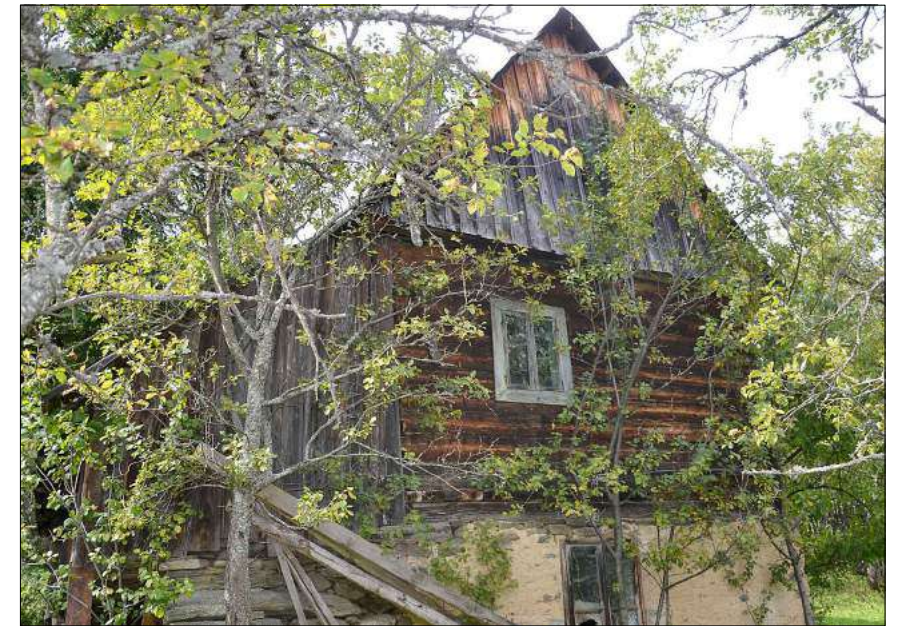
Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

21. Pleșești, Scărișoara

Gospodăria familiei Bâc

Descriere

Tipul categorial:

Grajd

Localitate și localizare:

satul Pleșești
comuna Scărișoara

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:
Bâc Elisabeta

Vârstă, ocupație, naționalitate:
65 ani, gospodină, româncă

Suprafața parcelei:

cca. 16,7 ari

Data confectionării:

sec. al XIX-lea

Funcția:

Grajd de vaci și cai, cu șură

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

bârne de lemn

Șarpantă:

în 4 ape, din lemn, înaltă

Învelitoare:

paie și cetină

Paviment:

pământ

Coordonate geografice:

Latitudine 46°28'12.98"N,
Longitudine 22°52'36.48"E,
Altitudine 1048 m

Animale:

- vaci, cai, porci, găini

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,

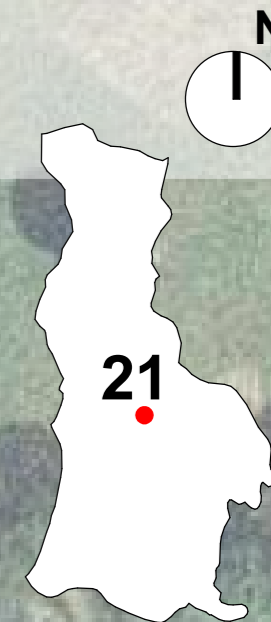
Grajd împărțit în 3 încăperi: grajd
de vaci, șură, grajd de cai.

Starea de Conservare:

bună

Utilizare actuală:

în folosință

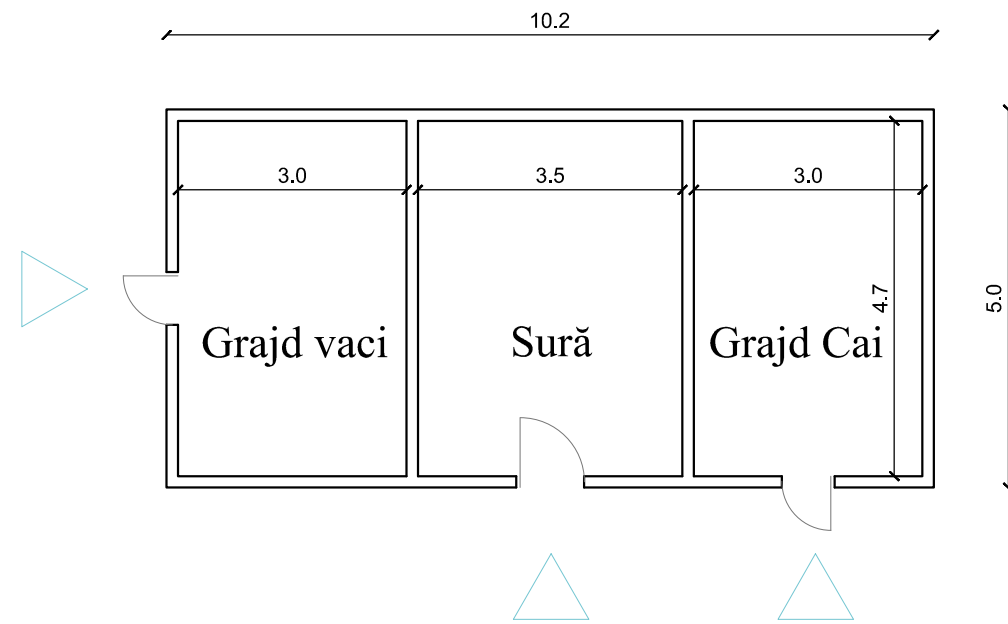
G - grajd
1,2,3 - imobile noi

0 100m 200m 300m

21. Pleșești, Scărișoara Gospodăria familiei Bâc

Plan sc. 1:100

Grajd

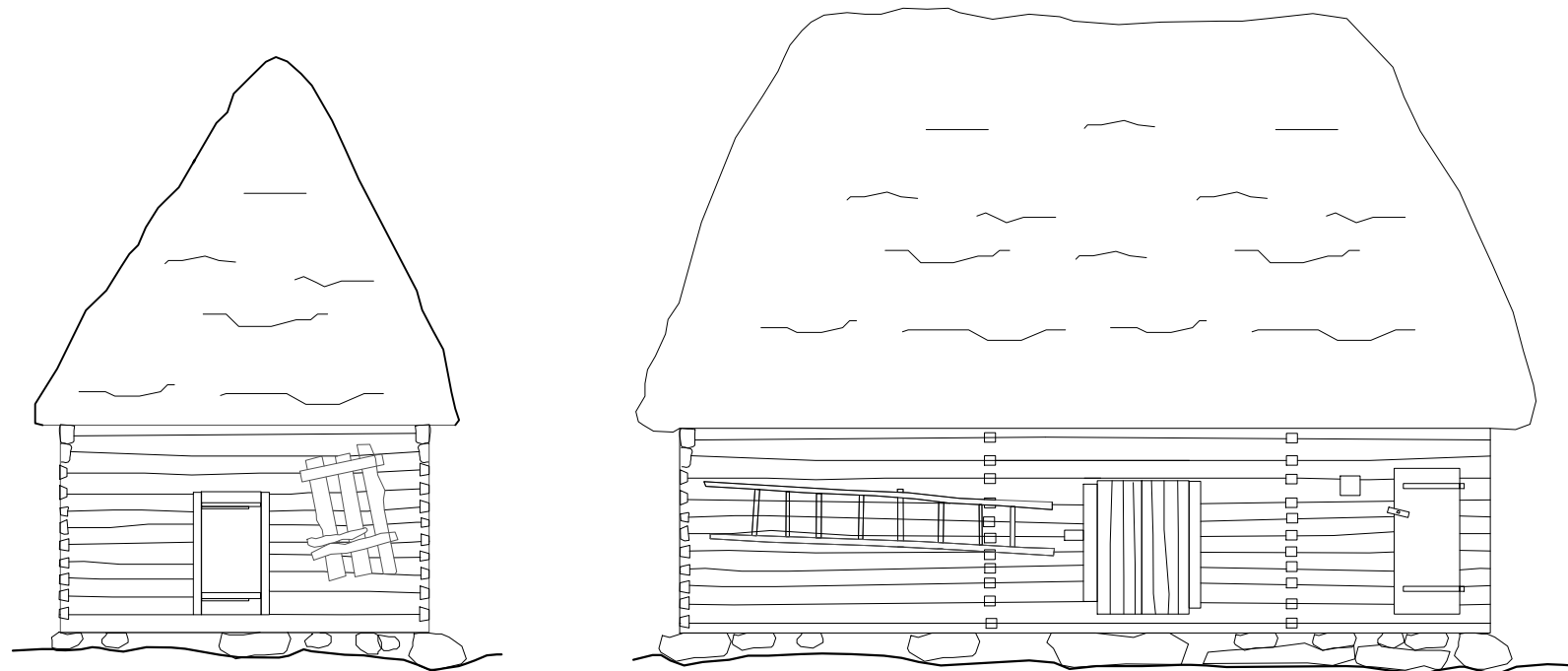

Perspective

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

22. Știuleți, Scărișoara Gospodăria familiei Cioma

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Știuleți
comuna Scărișoara

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Cioma Gheorghe, Butuc

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat, fost vânzător la magazin,
român

Suprafața parcelei:

cca. 72,5 ari

Data confecționării:

aprox. 1800

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

dreptunghiular

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Șarpantă:

în 4 ape, din lemn

Învelitoare:

inițial cu șindrilă, acum cu plăci de
azbociment

Paviment:

podea de lemn

Coordonate geografice:

Latitudine 46°27'13.90"N,

Longitudine 22°54'50.37"E,

Altitudine 858 m

Număr de animale:

- nu sunt

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

existent,

Locuință cu 2 camere și cu

târnaț deschis.

Starea de Conservare:

deficitară

Utilizare actuală:

abandonată

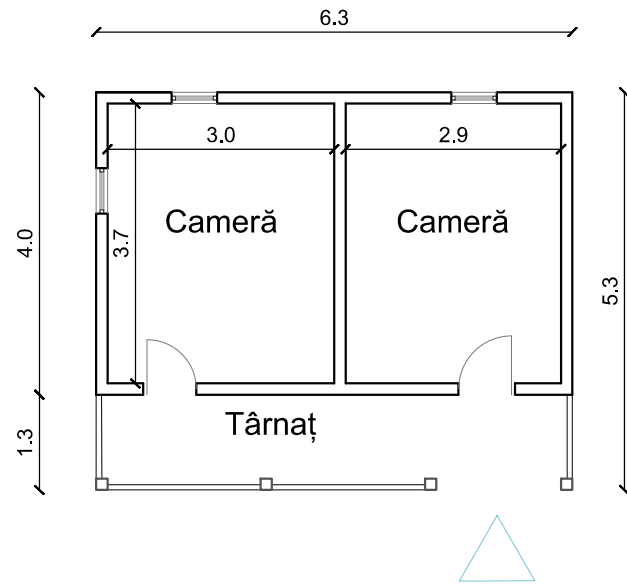
L - locuință

0 100m 200m 300m

22. Știuleți, Scărișoara Gospodăria familiei Cioma

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

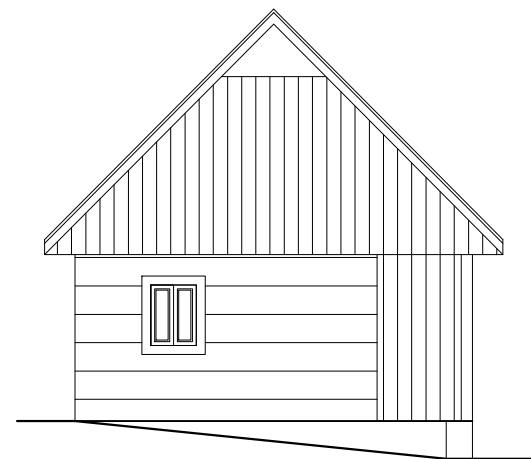
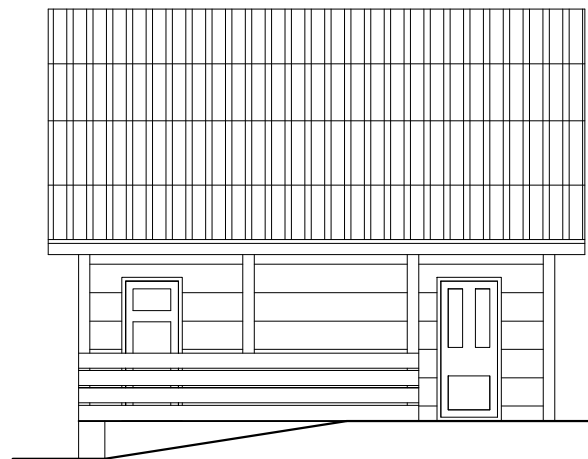

Perspective

Locuință

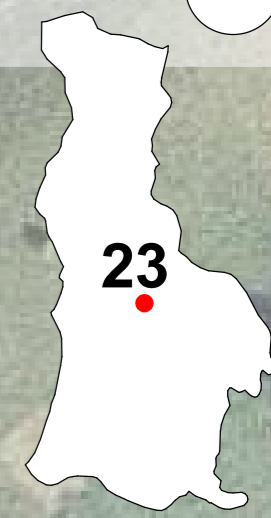
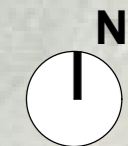
Fațade sc. 1:100

Locuință

23. Pleșești, Scărișoara

Gospodăria familiei Jurj

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Pleșești
comuna Scărișoara

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Jurj Nicodim

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat în 1980, fost gospodar,
român

Suprafața parcelei:

cca. 28,6 ari

Data confecționării:

aprox. 1930

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

dreptunghiular

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

inițial cu șindrilă, acum cu plăci de
azbociment

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ
în pivniță

Coordonate geografice:

Latitudine 46°28'11.48"N,

Longitudine 22°52'36.70"E,

Altitudine 1044 m

Număr de animale:

- nu sunt

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

existent,

Locuință pe 2 nivele - pivniță cu

o încăpere, parter cu 2 camere

și cămară, cu târnaț închis.

Starea de Conservare:

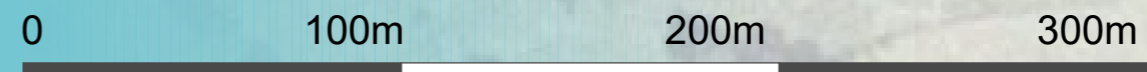
deficitară

Utilizare actuală:

abandonată

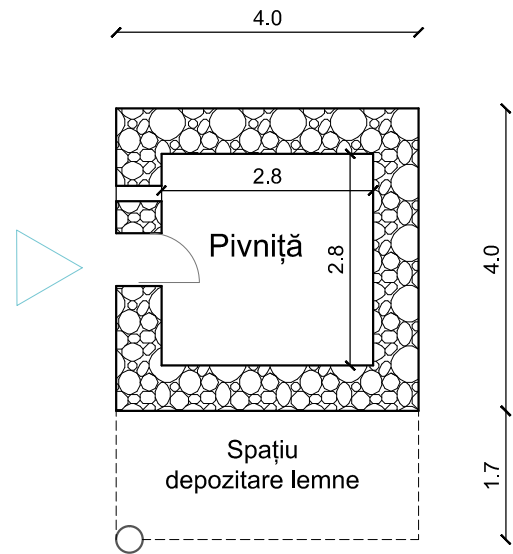
L - locuință veche
G - grajd

23. Pleșești, Scărișoara Gospodăria familiei Jurj

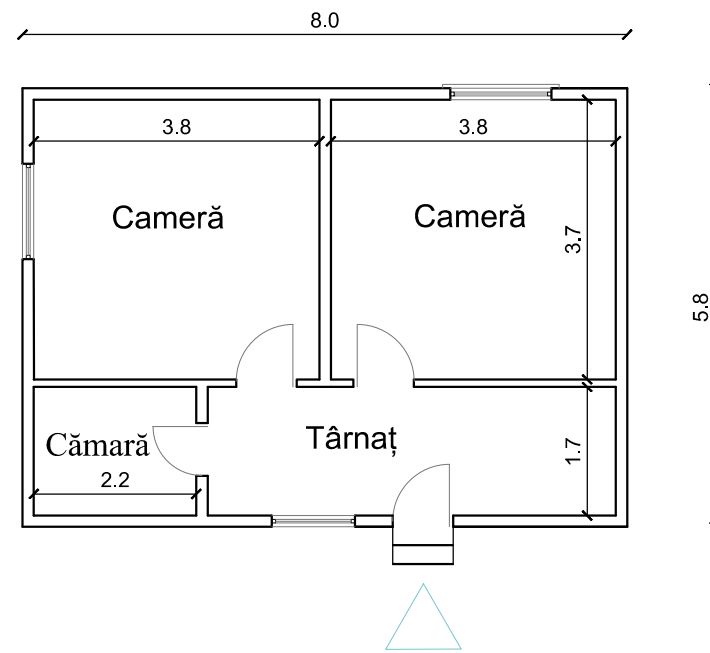
Plan Subsol sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

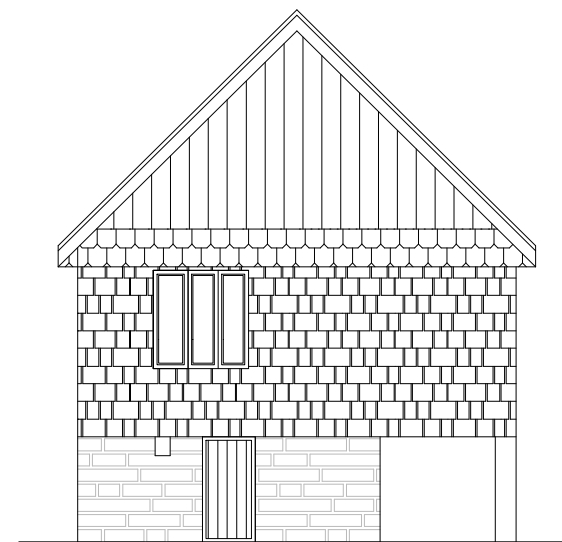
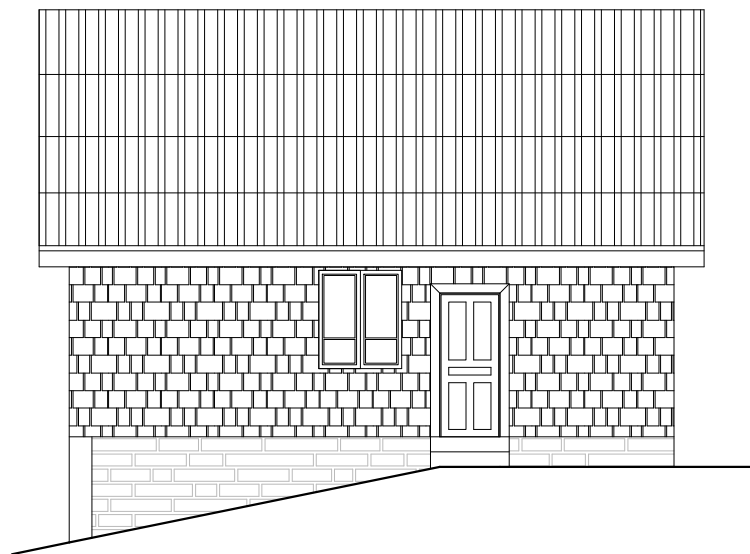
Perspective

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

24. Pleșești, Scărișoara

Gospodăria familiei Pleșa

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Pleșești
comuna Scărișoara

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Pleșa Nicolae

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat, fost gospodar, român

Suprafața parcelei:

cca. 72,5 ari

Data confectionării:

aprox. 1890

Funcția:

Servea ca locuință permanentă,
acum ca locuință sezonieră

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

inițial cu șindrilă, acum cu plăci de
tablă

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ
în pivniță

Coordonate geografice:

Latitudine 46°28'10.07"N,

Longitudine 22°52'33.65"E,

Altitudine 1053 m

Număr de animale:

- nu sunt

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,

Locuință pe 2 nivele - pivniță cu
o încăpere, parter cu 2 camere
și cămară, cu târnaț închis.

Starea de Conservare:

bună

Utilizare actuală:

În folosință

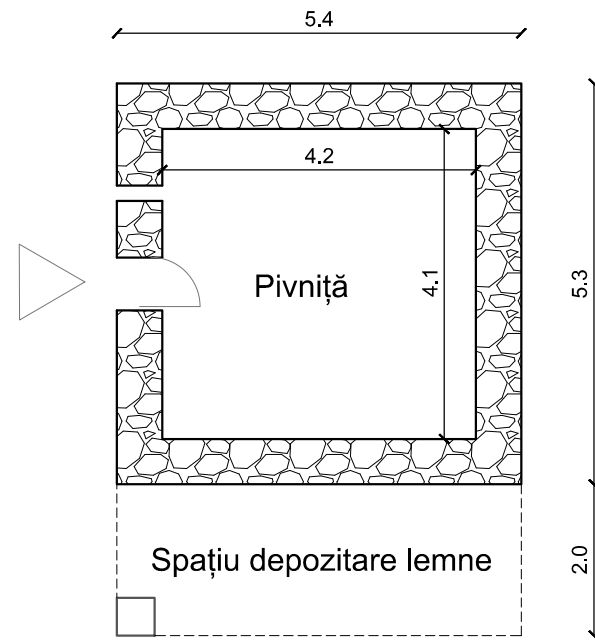
L - locuință

0 100m 200m 300m

24. Pleșești, Scărișoara Gospodăria familiei Pleșa

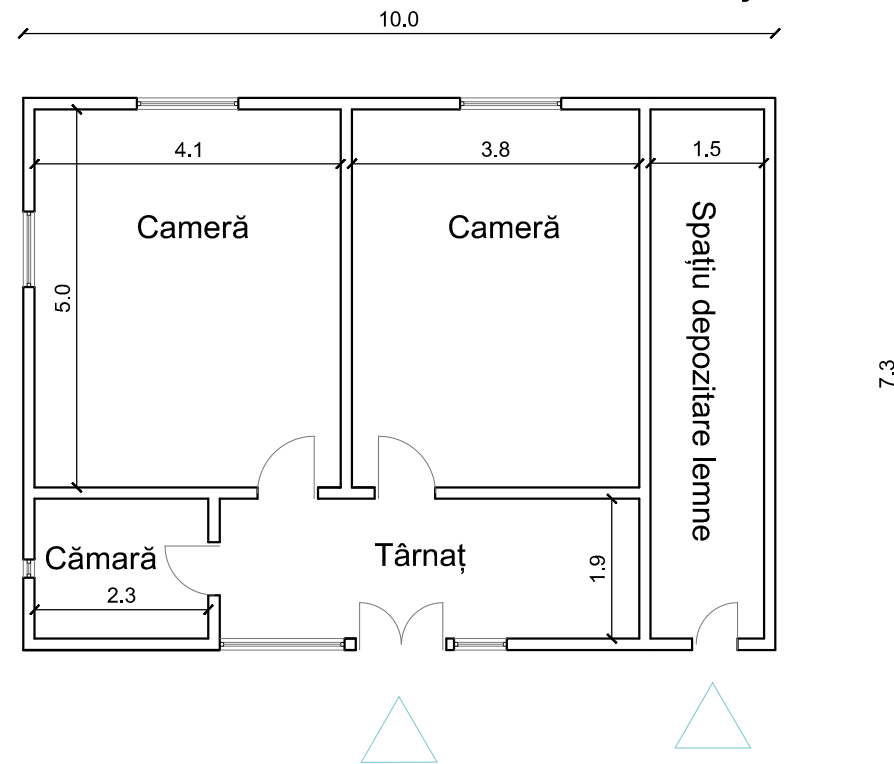
Plan Subsol sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

25. Rădăcești, Scărișoara

Gospodăria familiei Rădac

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Rădăcești
comuna Scărișoara

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Rădac Constantin

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat în 1988, fost gospodar,
român

Suprafata parcelei:

cca. 1,2 ha

Data confectionării:

aprox. 1800

Funcția:

Locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

în forma literei L

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

inițial cu șindrilă, acum cu plăci de
azbociment

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ
în pivnițe

Coordonate geografice:

Latitudine 46°28'15.22"N,

Longitudine 22°52'43.05"E,

Altitudine 1051 m

Număr de animale:

- nu sunt

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,

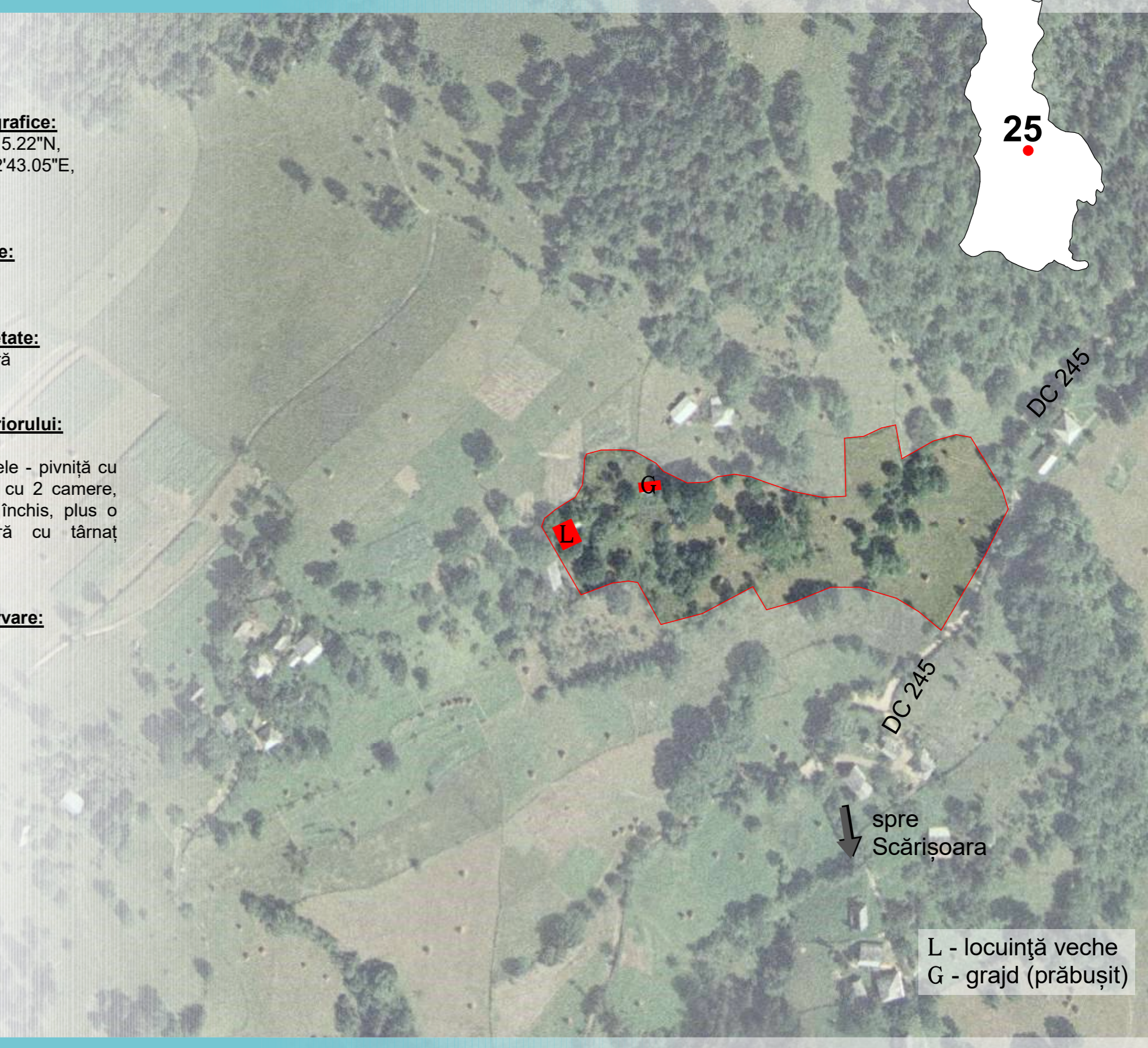
Locuință pe 2 nivele - pivniță cu
2 încăperi, parter cu 2 camere,
cămară și târnaț închis, plus o
cămară exterioară cu târnaț
deschis.

Starea de Conservare:

bună

Utilizare actuală:

nefolosită

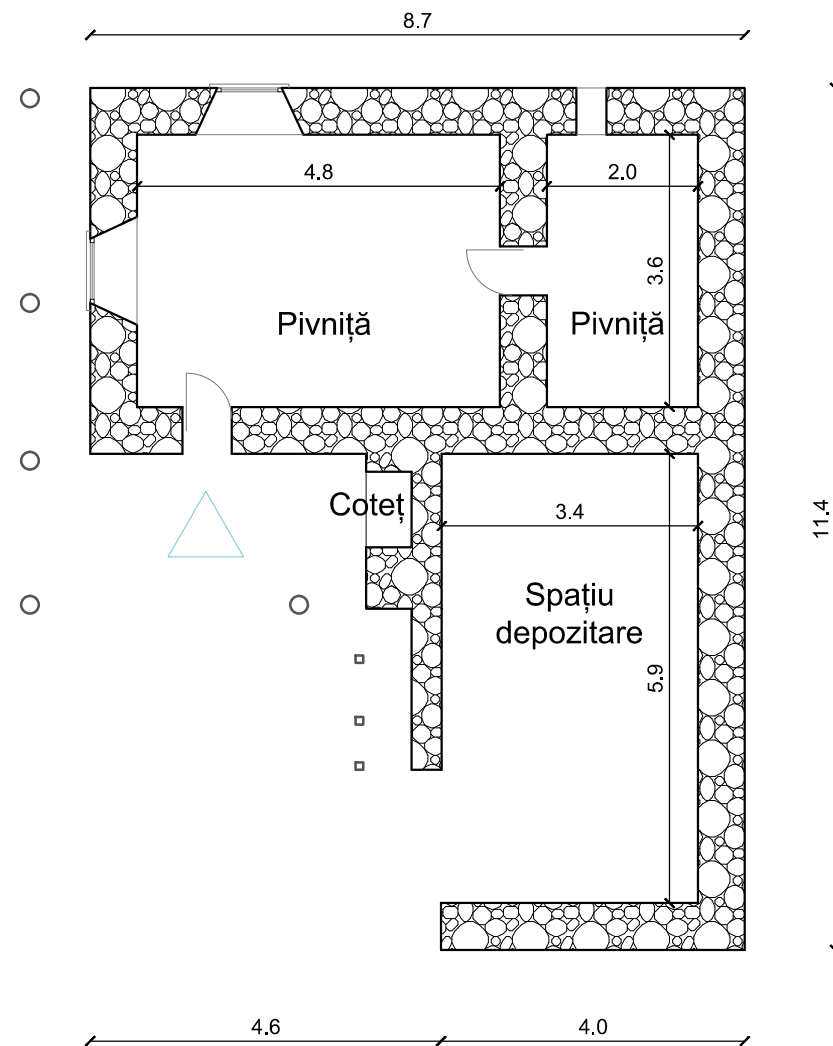
L - locuință veche
G - grajd (prăbușit)

0 100m 200m 300m 400m 500m

25. Rădăcești, Scărișoara Gospodăria familiei Rădac

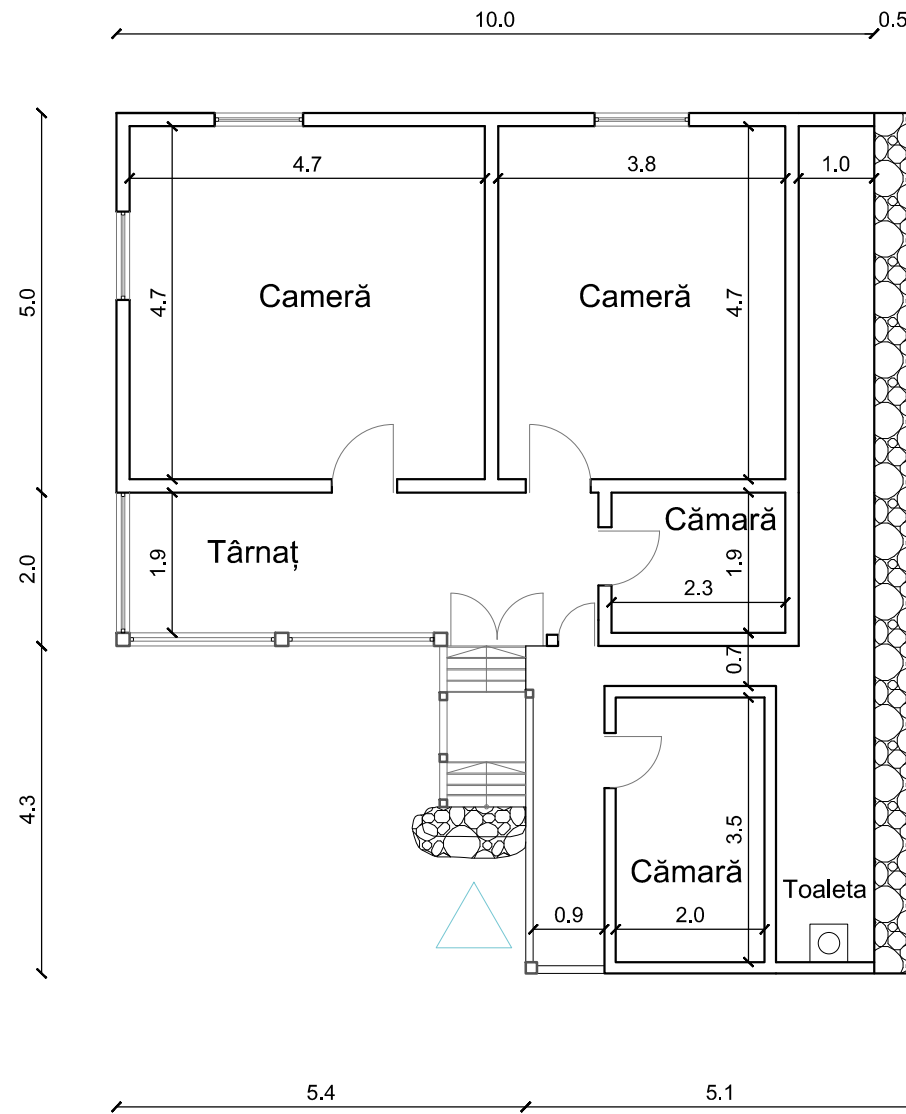
Plan Subsol sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Perspective

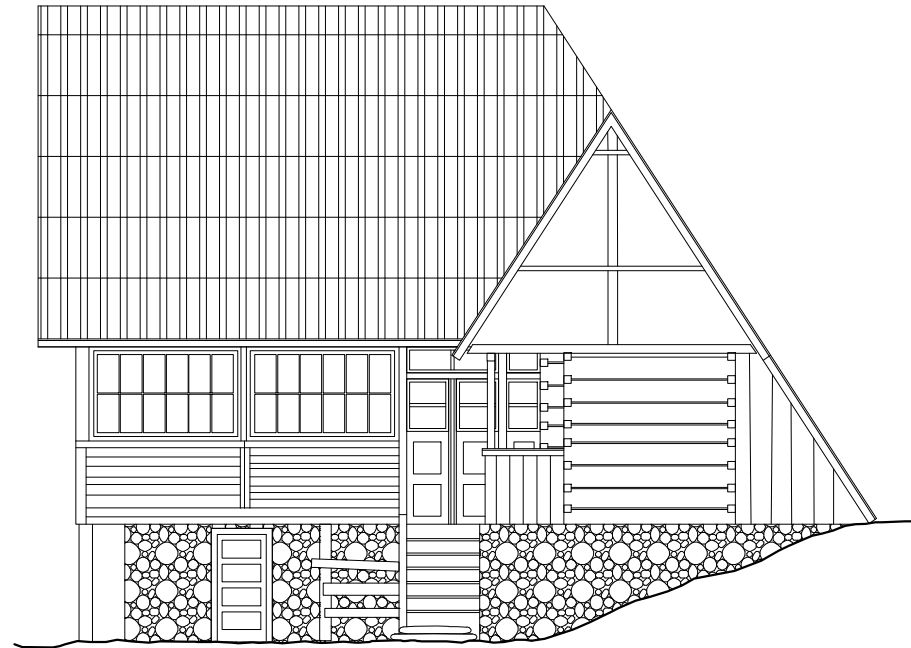
Locuință

25. Rădăcești, Scărișoara Gospodăria familiei Rădac

Fațade sc. 1:100

Locuință

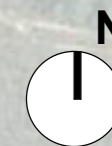
Perspective

Locuință

26. Gura Sohodol, Sohodol

Gospodăria familiei Bildea

Descriere

Tipul categorial:
Locuință cu moară

Localitate și localizare:
satul Gura Sohodol,
comuna Sohodol

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Bildea Nicodim
Vârstă, ocupație, naționalitate:
75 de ani, pensionar, român

Suprafața parcelei:
cca. 44 ari

Data confectionării:
aprox. 1870, achiziționată de
bunicul actualului proprietar în
1925

Funcția:
Servea ca locuință permanentă și
moară de apă

Tehnica de construire:
Planul construcției
în forma literei L
Temelia:
piatră
Pereții:
lemn
Șarpantă:
din lemn
Învelitoare:
tablă
Paviment:
podea de lemn la etaj și camerele
de locuit de la parter și pământ în
camera morii și pivniță

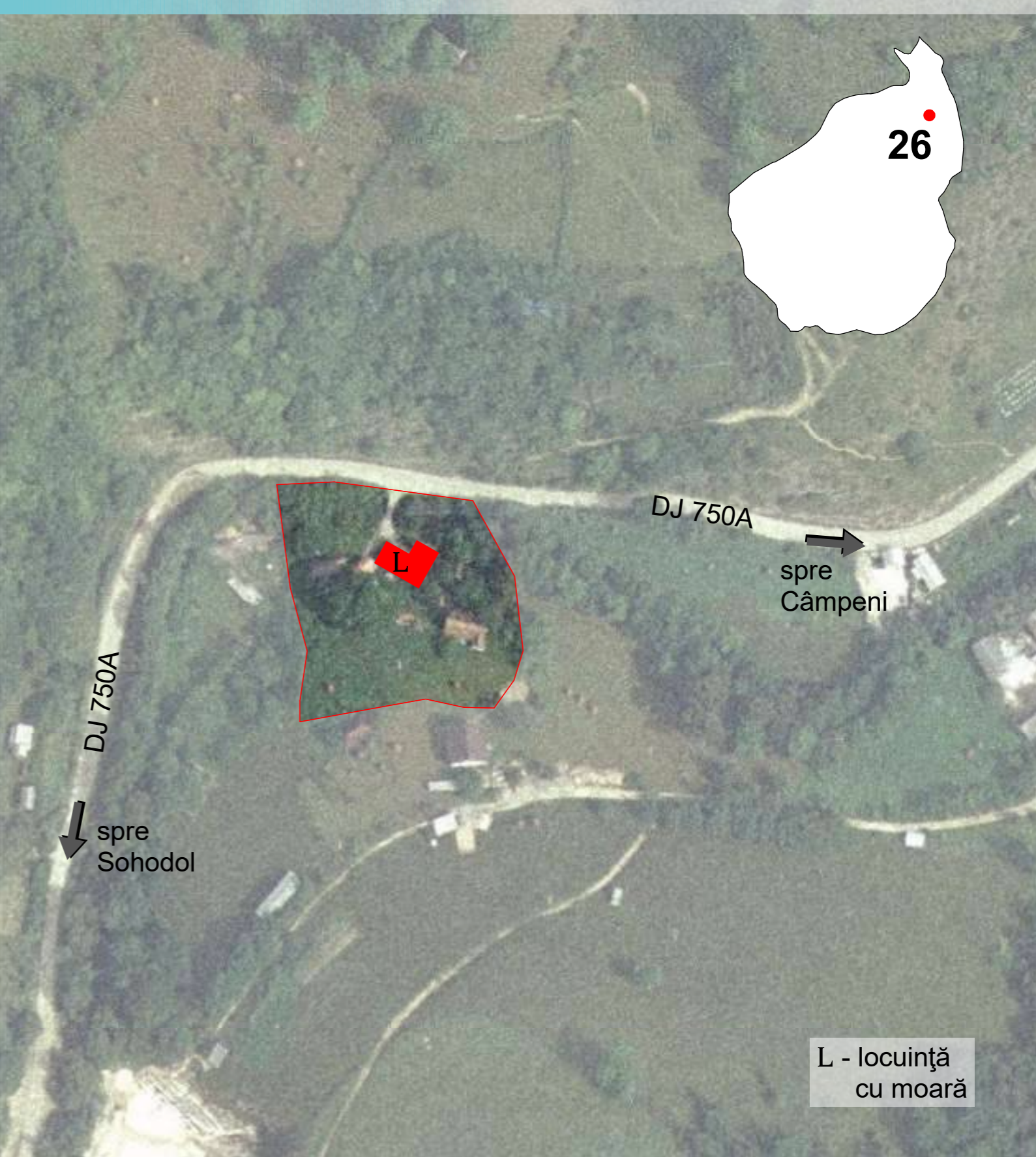
Coordonate geografice:
Latitudine 46.34941401 N,
Longitudine 23.02167105 E,
Altitudine 614 m

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

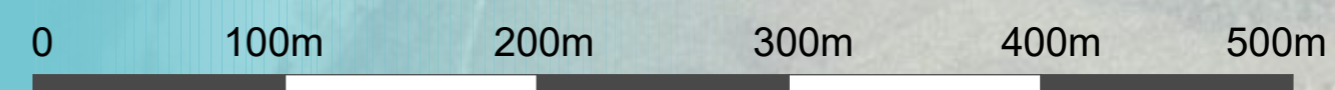
Organizarea interiorului:
existent,
Locuință cu moară pe două
nivele, la parter: cameră cu baie,
camera morii și pivniță, iar la
etaj: trei camere de locuit, târnaț
și cămară.

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
în folosință, moara necesită
reparații

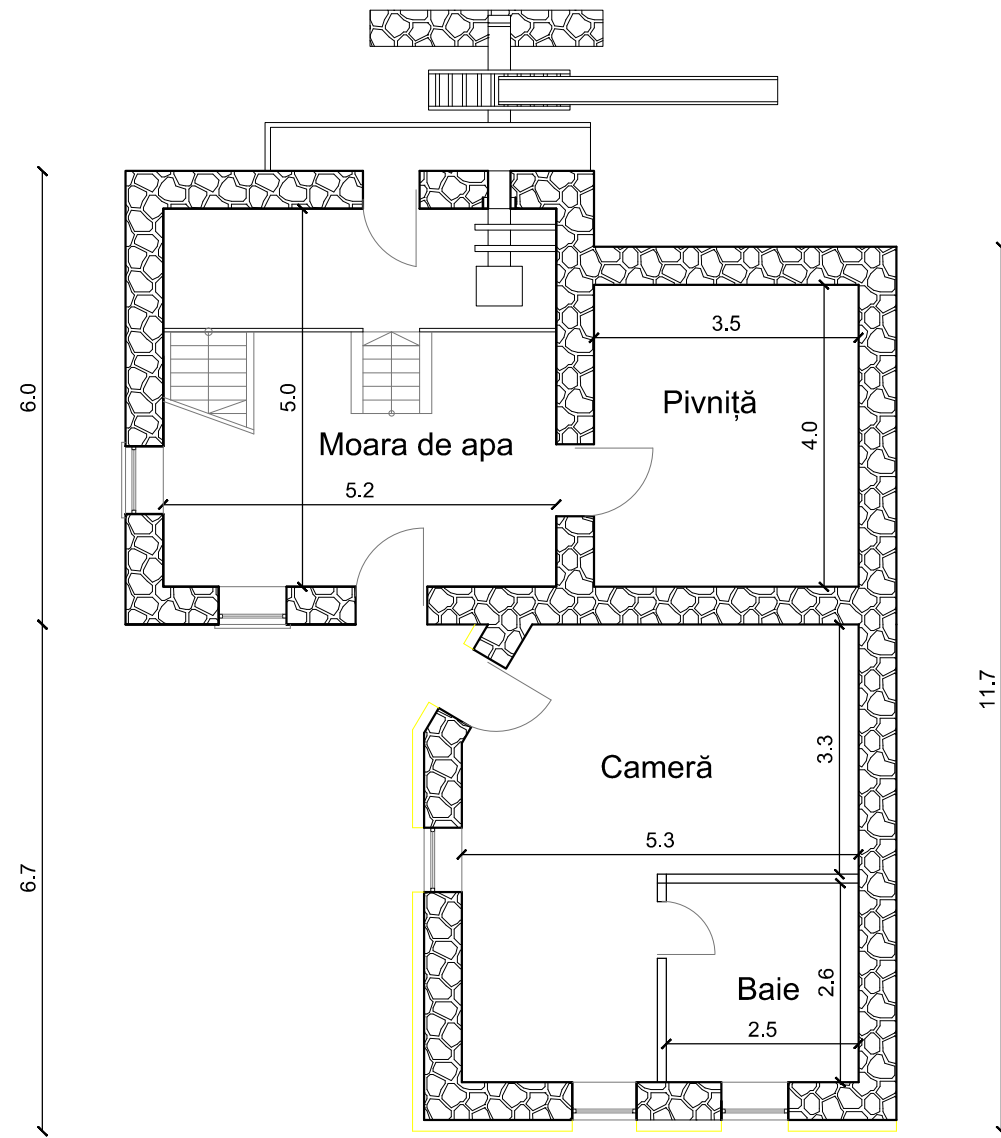
L - locuință
cu moară

26. Gura Sohodol, Sohodol Gospodăria familiei Bildea

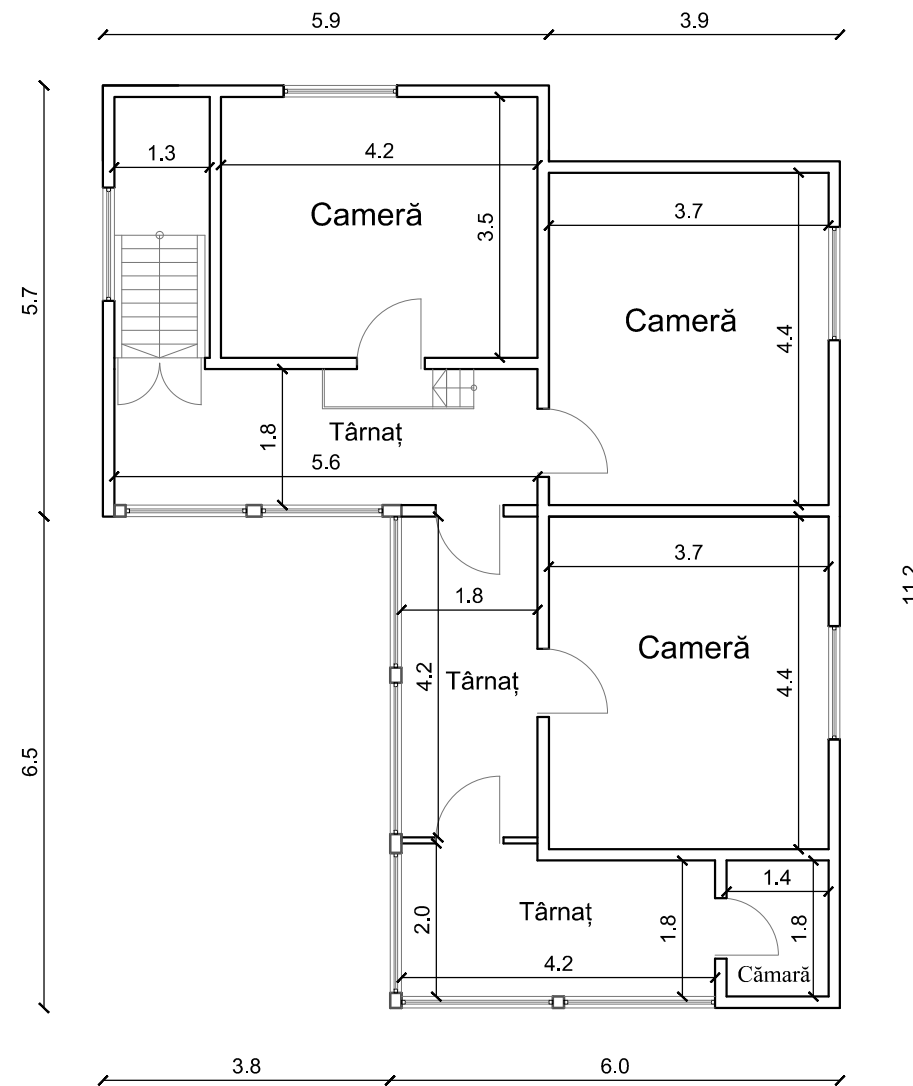
Plan Parter sc. 1:100

Locuință cu moară

Plan Etaj sc. 1:100

Locuință cu moară

Perspective

Locuință cu moară

26. Gura Sohodol, Sohodol Gospodăria familiei Bildea

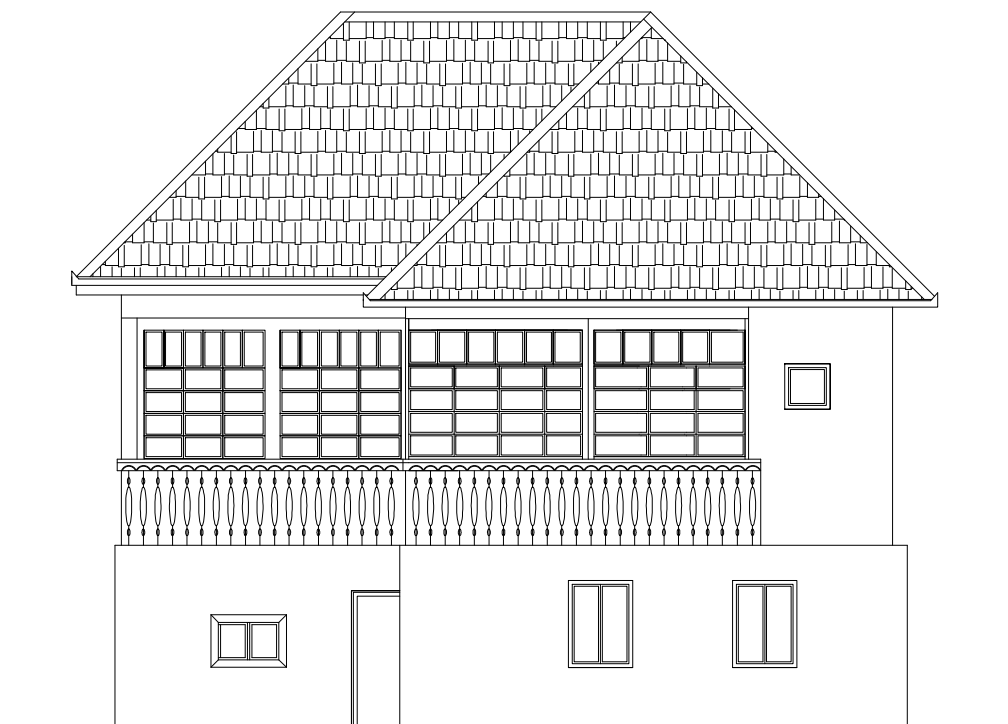
Perspective

Locuință cu moară

Fațade sc. 1:100

Locuință cu moară

27. Vadu Moților, Vadu Moților

Gospodăria familiei Bogdan

Descriere

Tipul categorial:
locuință

Localitate și localizare:
satul Vadul Moților,
comuna Vadul Moților,
în centru, lângă biserică

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
proprietatea primăriei,
fosta proprietară Bogdan Hortensia

Suprafața parcelei:
cca. 92 ari

Data confectionării:
a doua parte a sec. al XIX-lea

Funcția:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:
Planul construcției
Temelia:
piatră
Peretii:
bârne de lemn prinse în coadă de
rândunică
Șarpantă:
înaltă din lemn
Învelitoare:
șindrilă
Paviment:
pământ în pivnițe, scândură în
camerele de la parter

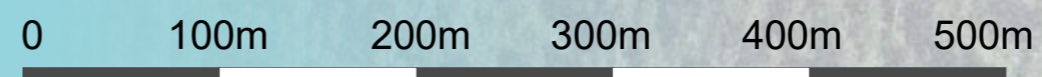
Coordonate geografice:
46°23'39.44"N,
22°57'59.22"E,
Altitudine 639 m

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:
Existent

Starea de Conservare:
slabă

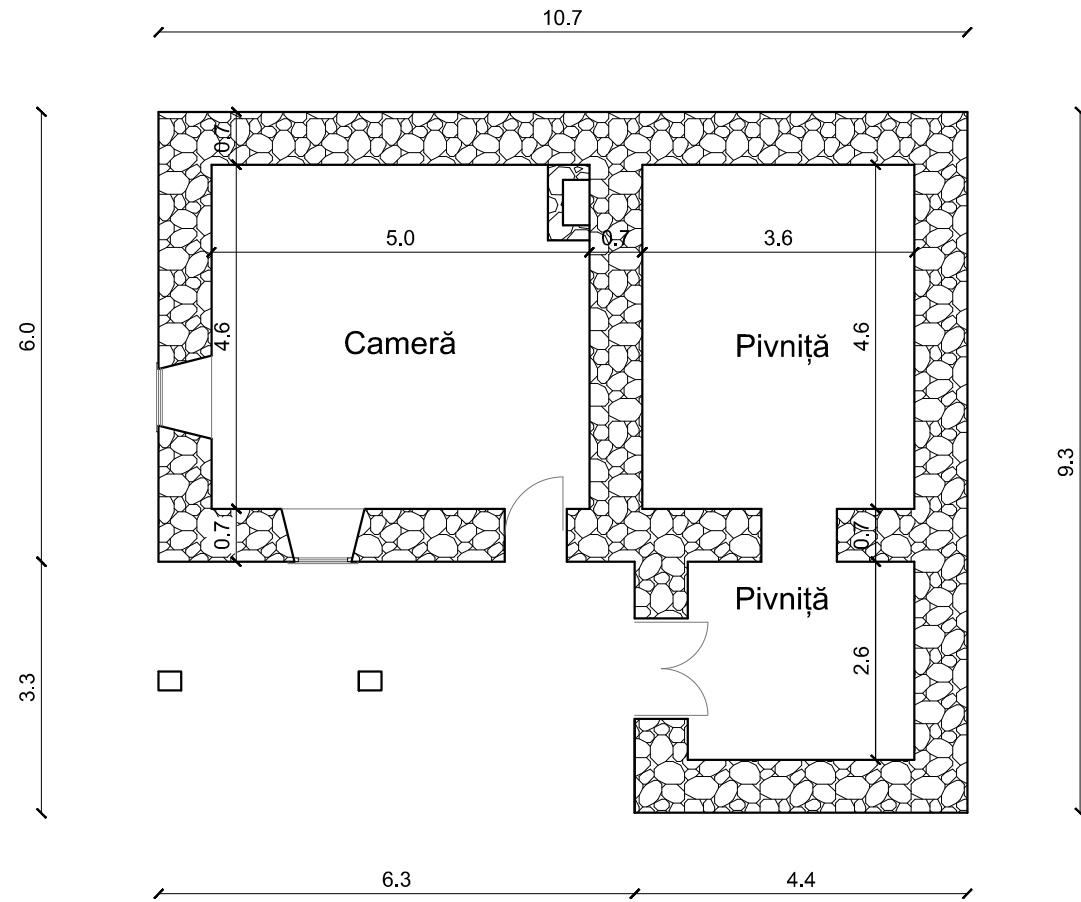
Utilizare actuală:
Abandonată

27. Vadu Moților, Vadu Moților Gospodăria familiei Bogdan

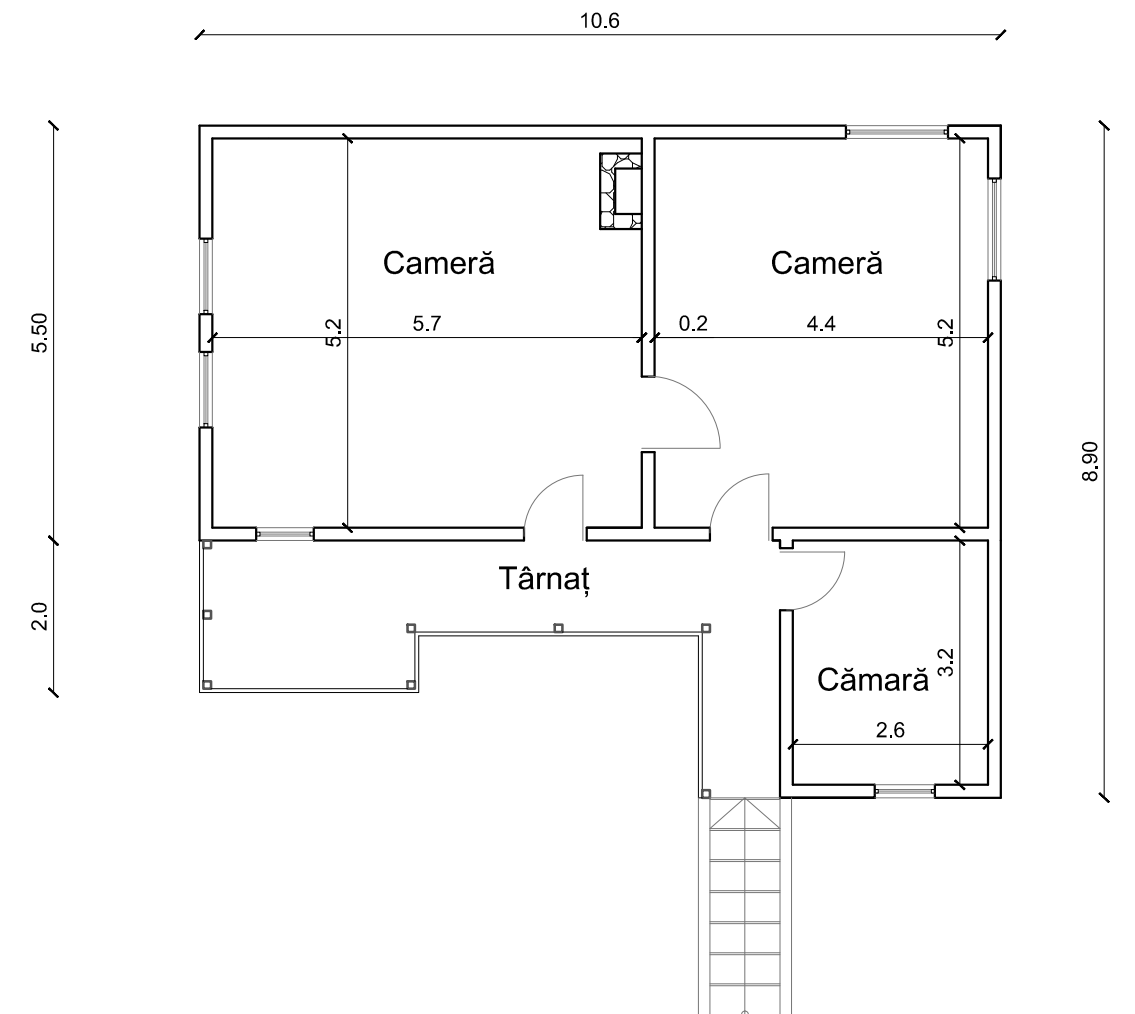
Plan Demisol sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Perspective

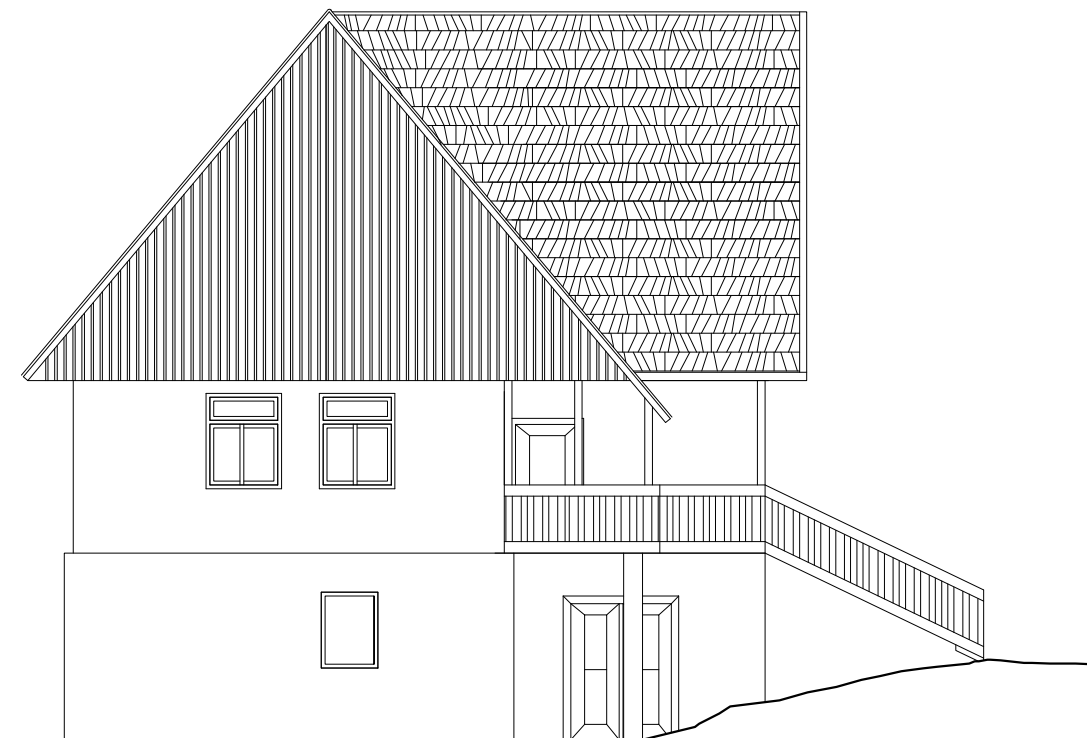
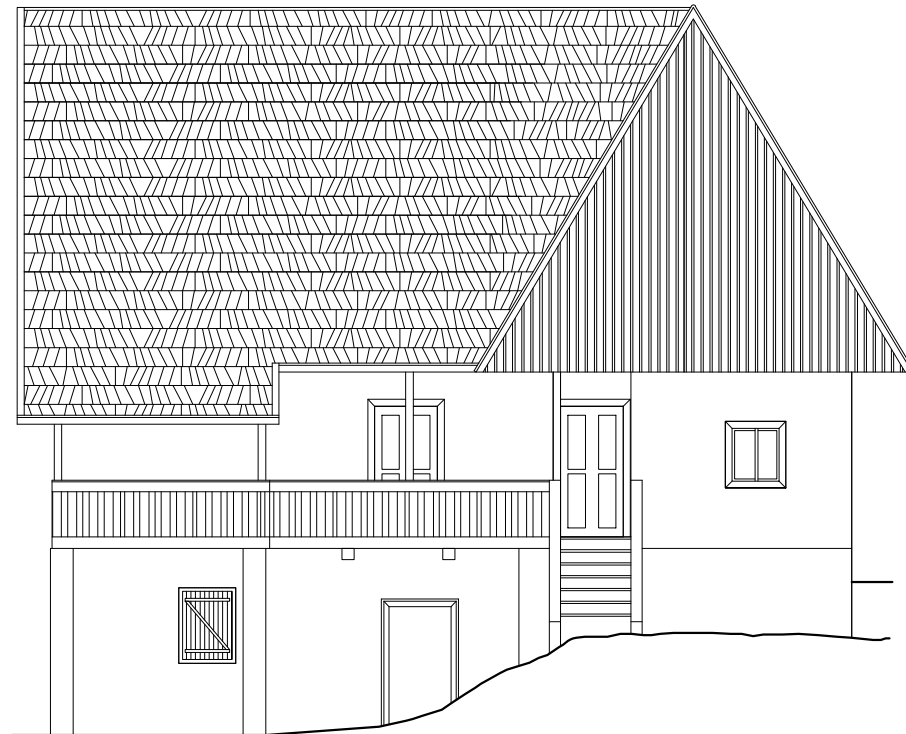
Locuință

27. Vadu Moților, Vadu Moților Gospodăria familiei Bogdan

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

28. Vâltori, Vadu Moților

Gospodăria familiei Fluturar

Descriere

Tipul categorial:
locuință

Localitate și localizare:
satul Vâltori,
comuna Vadul Moților,

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Fluturar Ioan
Vârstă, ocupație, naționalitate:
fost poștaș, decedat, român

Suprafața parcelei:
cca. 5,8 ari

Data confectionării:
a doua parte a sec. al XIX-lea

Functia:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:
Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

bârne de lemn

Șarpantă:

2 ape, din lemn

Învelitoare:

internit

Paviment:

pământ în pivniță, scândură în
camera de la parter

Coordonate geografice:
46°24'13.52"N,
22°56'25.11"E,
Altitudine 638 m

Număr de animale:
- nu sunt

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

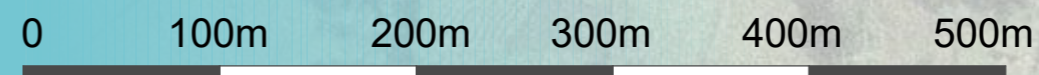
Organizarea interiorului:
Existent,
dispune de beci mare la demisol,
o cameră și târnaț la parter

Starea de Conservare:
deficitară

Utilizare actuală:
în conservare, nelocuită

spre Poiana Vadului ← DJ 750B → spre Vadu Moților

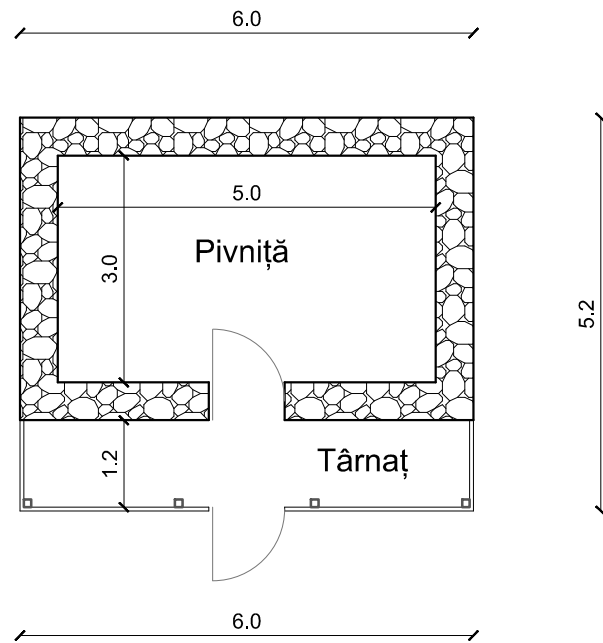
L - locuință

28. Văltori, Vadu Moșilor Gospodăria familiei Fluturar

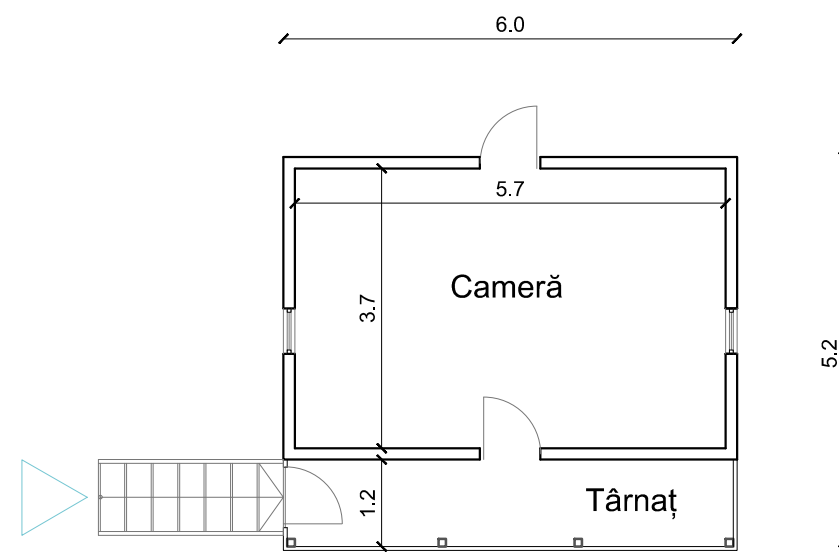
Plan Demisol sc. 1:100

Locuință

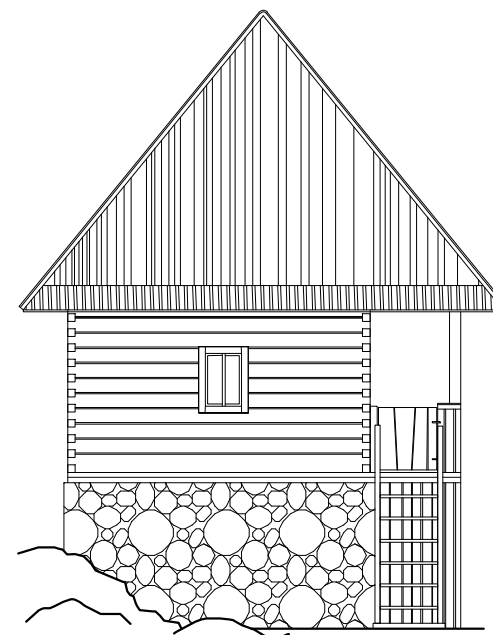
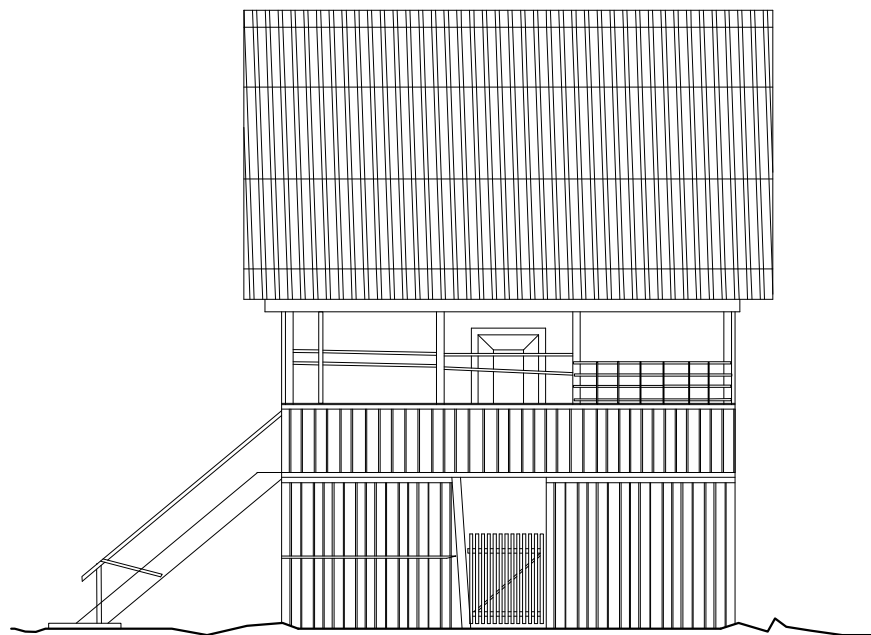
Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

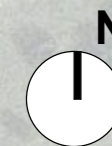
Perspective

Locuință

29. Burzești, Vadu Moților

Gospodăria familiei Vârciu

Descriere

Tipul categorial:
locuință

Localitate și localizare:
satul Burzești, nr. 117
comuna Vadul Moților

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Vârciu Ioan, azi în posesia lui
Vulturu

Suprafața parcelei:
cca. 39 ari

Data confectionării:
a doua parte a sec. al XIX-lea

Funcția:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:
Planul construcției
patrulatera
Temelia:
piatră
Peretii:
bârne de lemn
Șarpantă:
2 ape, din lemn
Învelitoare:
sindrilă acoperită cu carton
Paviment:
pământ acoperit cu un pod de
scândură

Coordonate geografice:
Latitudine 46°23'52.17"N,
Longitudine 22°56'2.70"E.
Altitudine 638 m

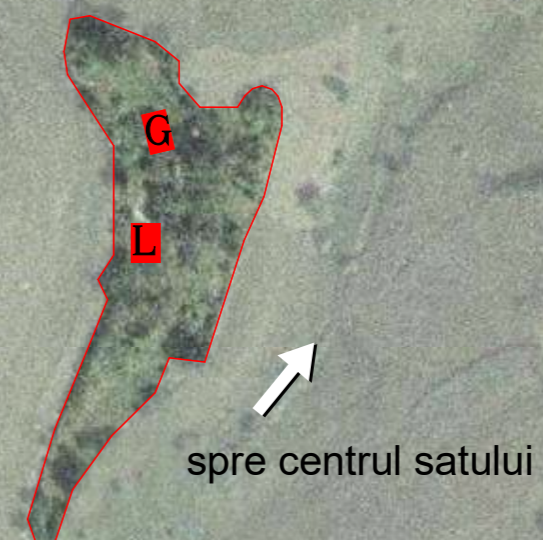
Număr de animale:
- nu sunt

Forma de proprietate:
Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:
Existent,
casă unicelulară la care a fost
adăugat ulterior pe latura de vest
o anexă folosită ca dormitor, la
intrare un târnaț cu cămară

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
în conservare, nelocuită

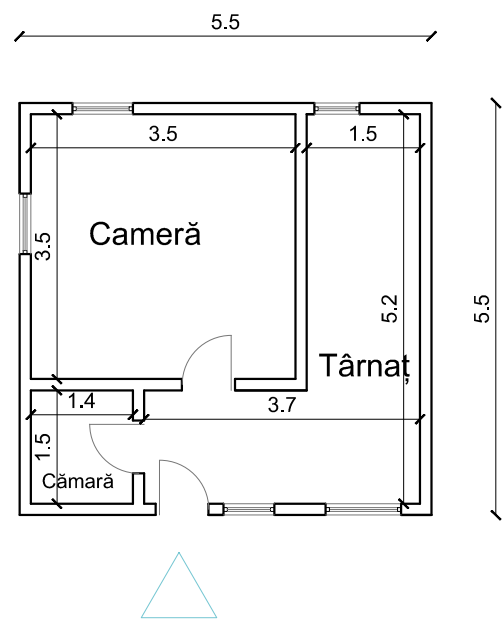
L - locuință
G - grajd

0 100m 200m 300m 400m 500m

29. Burzești, Vadu Moșilor Gospodăria familiei Vârciu

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

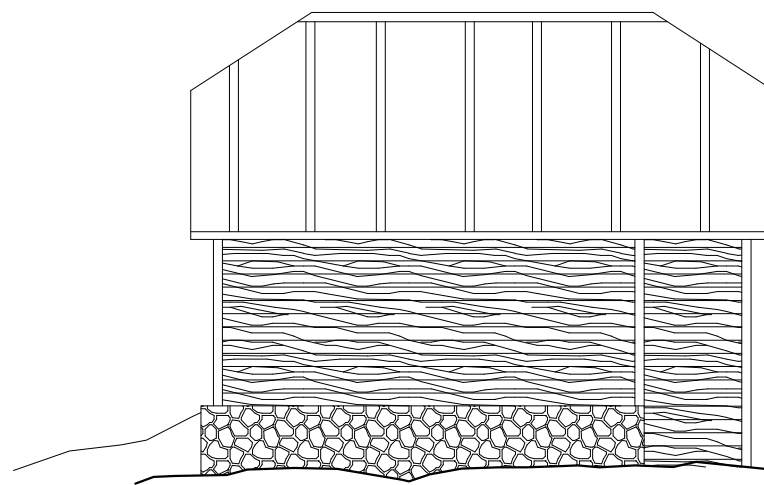
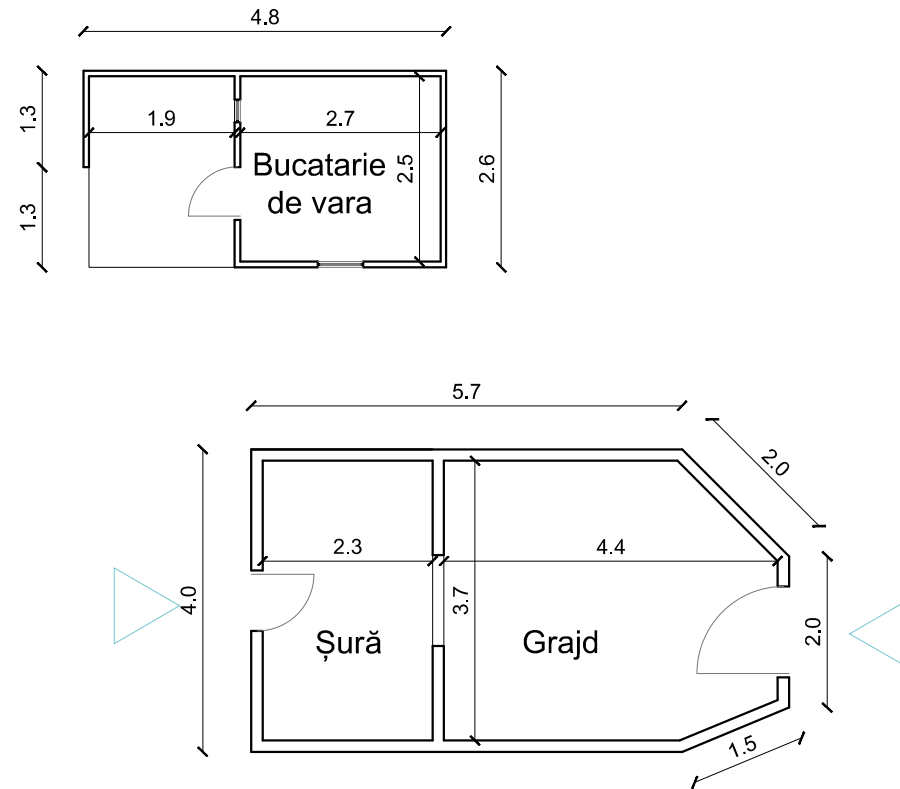
Fațade sc. 1:100

Locuință și grajd

Planuri sc. 1:100

Bucătărie de vară și grajd

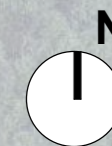
Perspective

Locuință

30. Hoancă, Vidra

Gospodăria familiei Boartăș

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Hoancă,
comuna Vidra, Poieni

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Boartăș Valer

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat în 1989, fost căruțaș,
român

Suprafața parcelei:

cca. 3ha

Data confectionării:

aprox. 1860

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Șarpantă:

în 4 ape, din lemn

Învelitoare:

șindrilă, carton bituminat

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ

în pivniță

Coordonate geografice:

Latitudine 46.35593322 N,

Longitudine 22.92718583 E,

Altitudine 1120 m

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

existent,

Locuință cu o cameră și cămară,

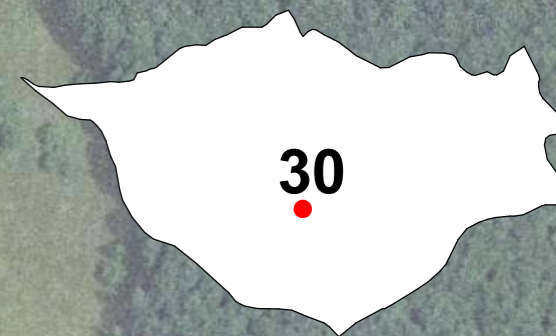
cu târnaț închis și o mică pivniță.

Starea de Conservare:

foarte slabă

Utilizare actuală:

abandonată

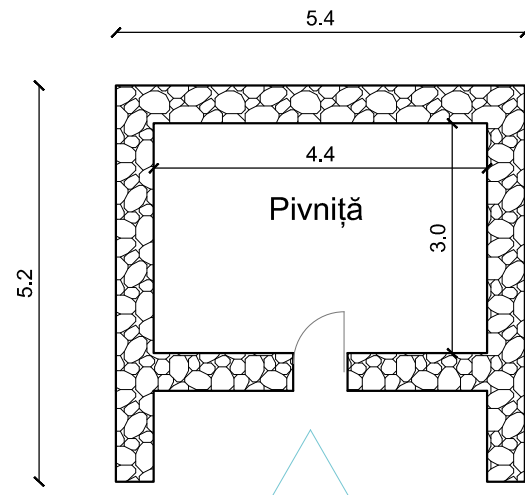
L - locuință

0 100m 200m 300m 400m 500m

30. Hoancă, Vidra Gospodăria familiei Boartăș

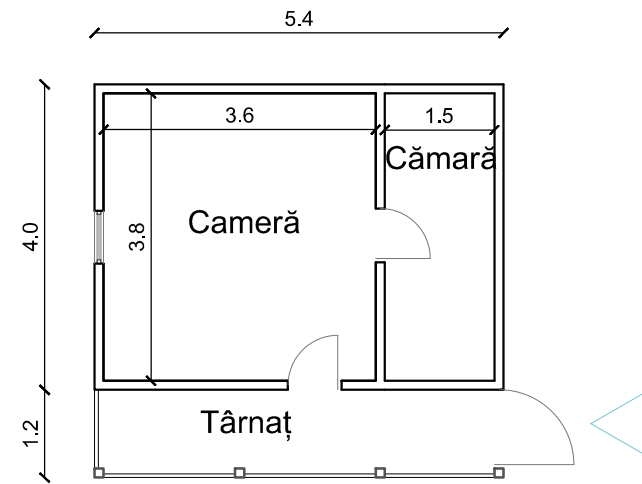
Plan Subsol sc. 1:100

Locuință

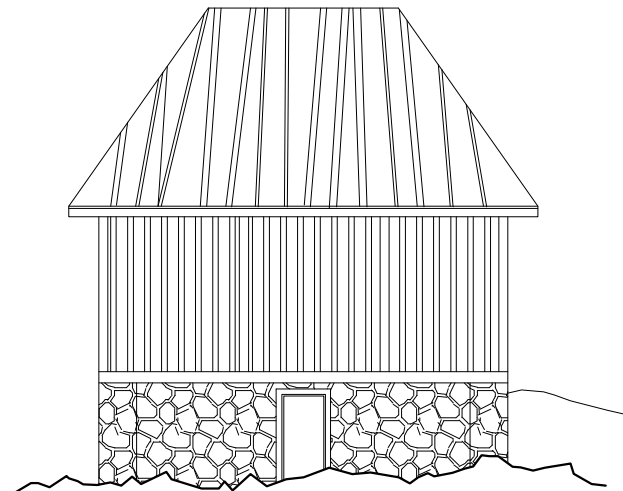
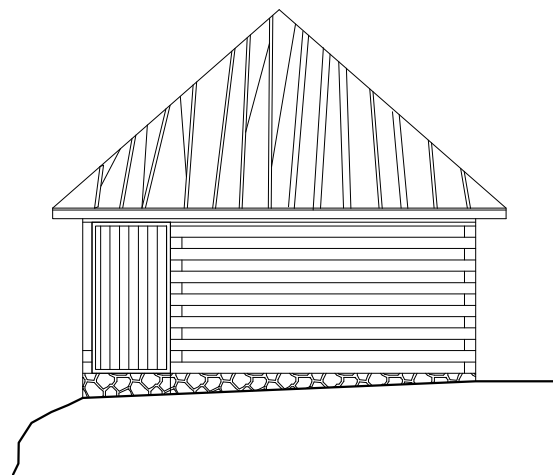
Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

31. Bordești, Vidra

Gospodăria familiei Bordea

Descriere

Tipul categorial:

Grajd

Localitate și localizare:

satul Bordești,
Poieni, comuna Vidra

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:
Bordea Ilarie

Vârstă, ocupație, naționalitate:
decedat, fost gospodar, român

Suprafata parcelei:

cca. 2,5 ha

Data confectionării:

aprox. 1910

Funcția:

Servea ca grajd de vaci și cai și
șură

Tehnica de construire:

Planul construcției

poligonal

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Șarpantă:

în 4 ape, din lemn, înaltă

Învelitoare:

paie

Paviment:

podea de lemn la parter,
pământ în demisol

Coordonate geografice:

Latitudine 46.34817725 N,
Longitudine 22.90675691 E,
Altitudine 1175 m

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

existent,
Grajd la demisol și grajd și șură
la parter

Starea de Conservare:

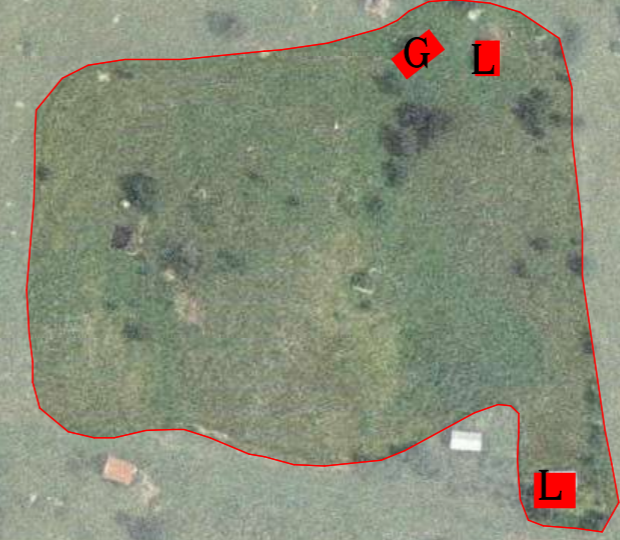
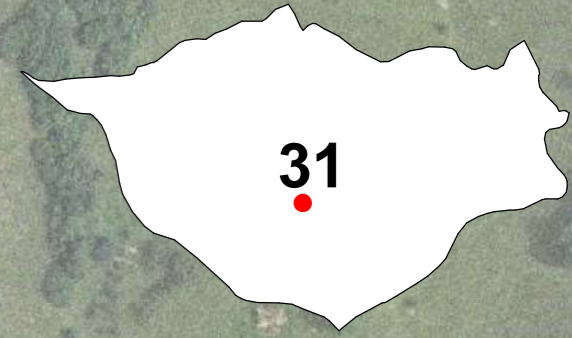
slabă

Utilizare actuală:

abandonat

spre
Hărăști

spre
Hoancă

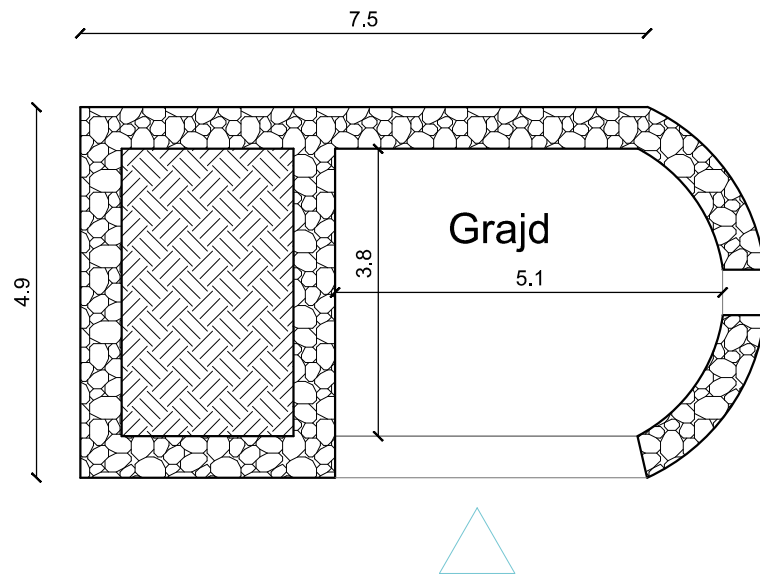
G - grajd vechi
L - locuințe noi

0 100m 200m 300m 400m 500m

31. Bordești, Vidra Gospodăria familiei Bordea

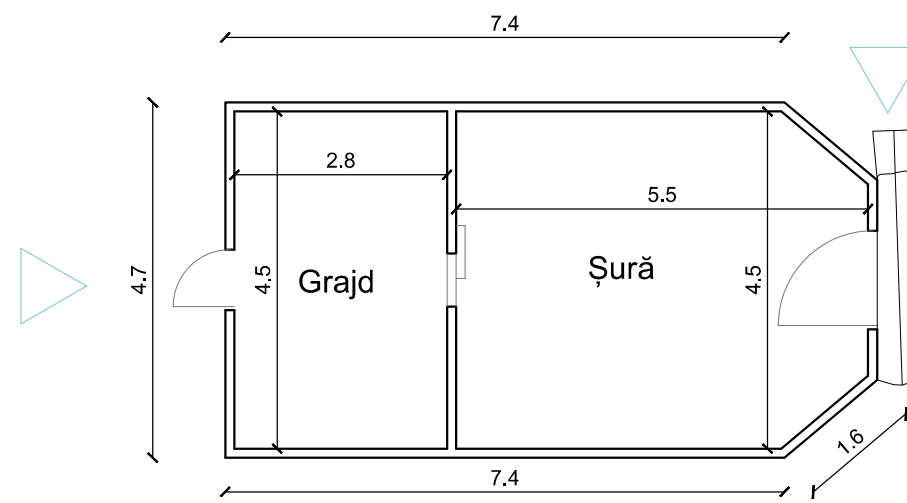
Plan Demisol sc. 1:100

Grajd

Plan Parter sc. 1:100

Grajd

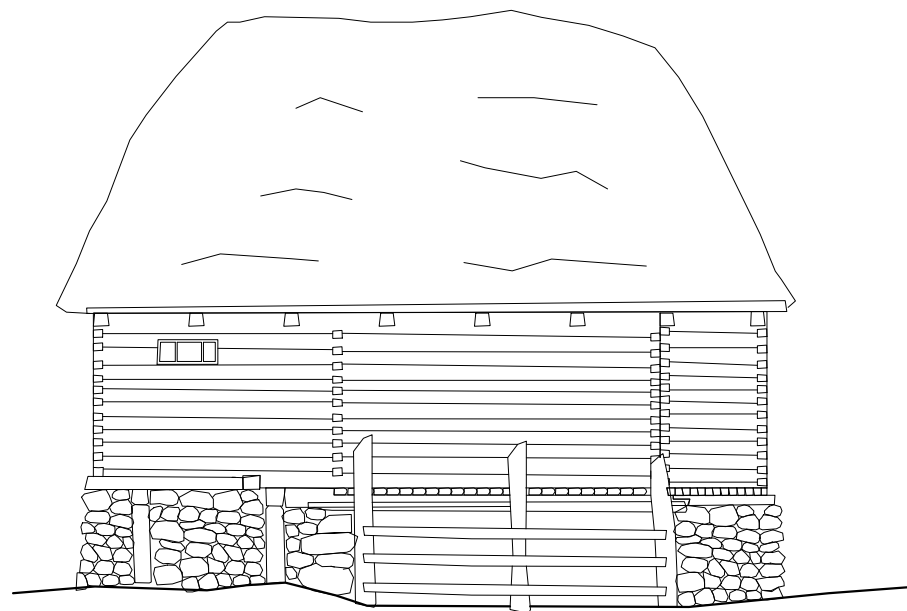
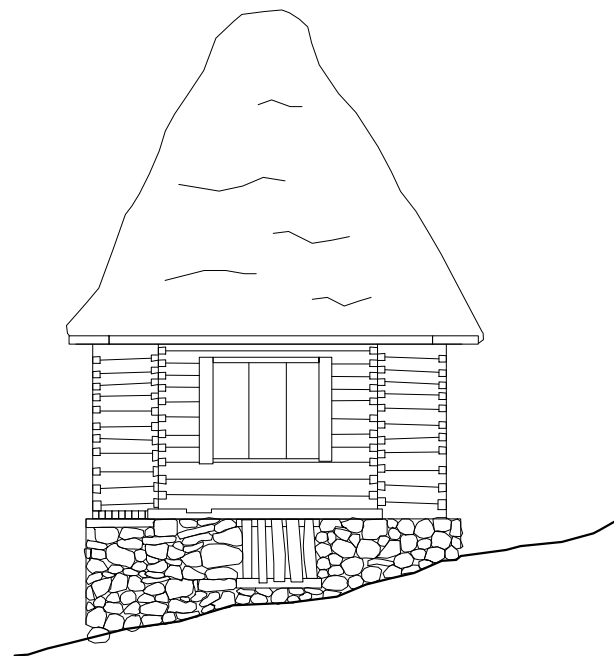
Perspective

Grajd

Fațade sc. 1:100

Locuință

32. Vântănești, Vidra Gospodăria familiei Burz

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Vântănești,
comuna Vidra, Ponorel

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Burz Ana

Vârstă, ocupație, naționalitate:

79 de ani, gospodină, româncă

Suprafața parcelei:

cca. 6 ari

Data confectionării:

aprox. 1800

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

patrulater

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Sarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

inițial șită, acum tablă

Paviment:

podea de lemn

Coordonate geografice:

Latitudine 46.37942203 N,

Longitudine 22.94504496 E,

Altitudine 645 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Număr de animale:

- 1 vacă, 1 oaie, 1 porc

Organizarea interiorului:

existent,

Locuință cu o cameră și o

cămară, cu târnaț deschis.

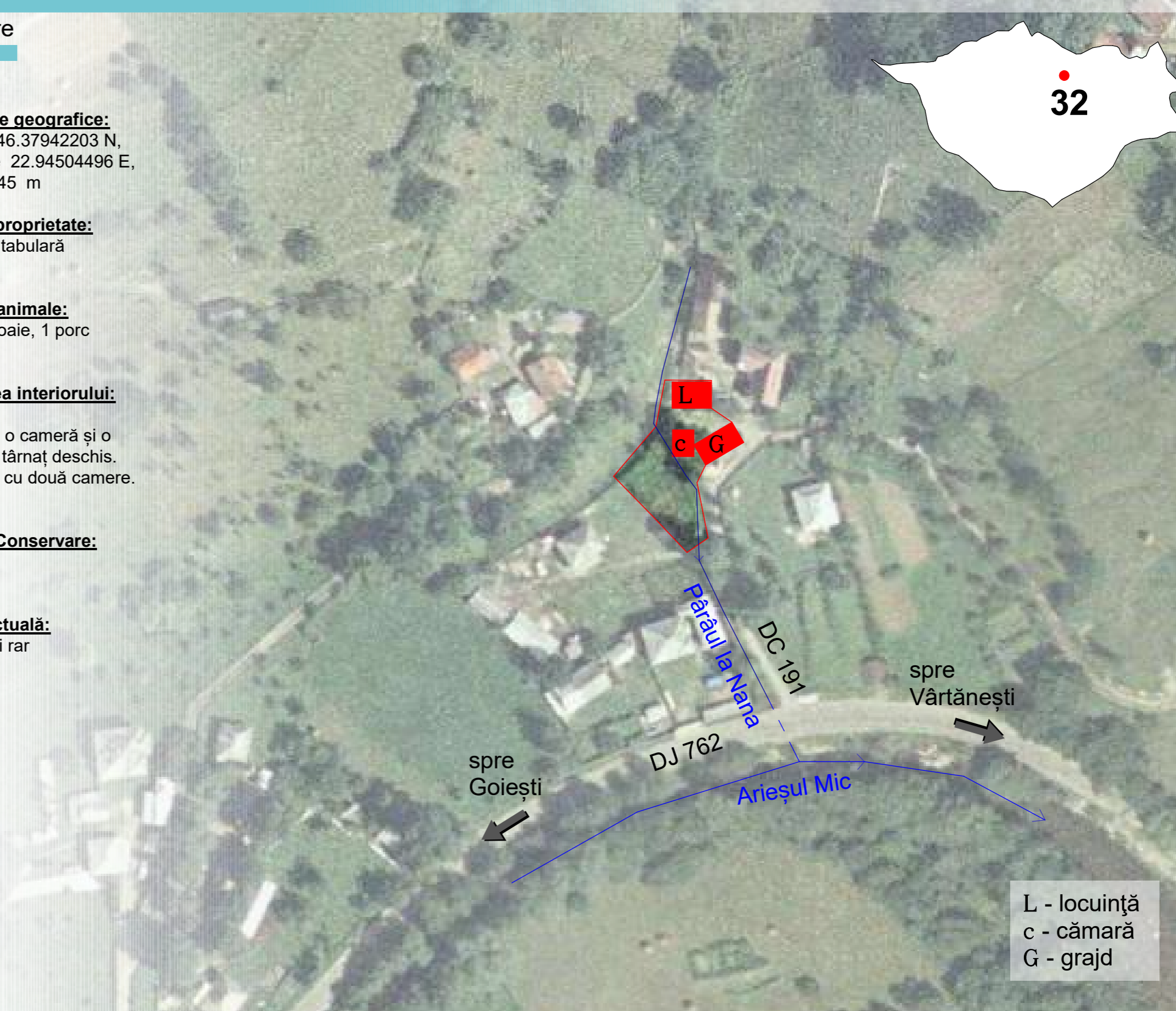
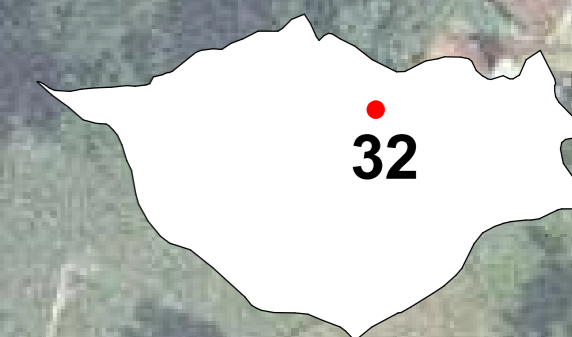
Inițial a fost cu două camere.

Starea de Conservare:

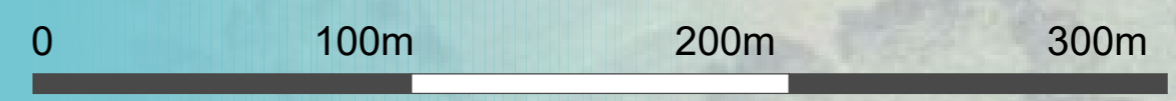
slabă

Utilizare actuală:

utilizată mai rar

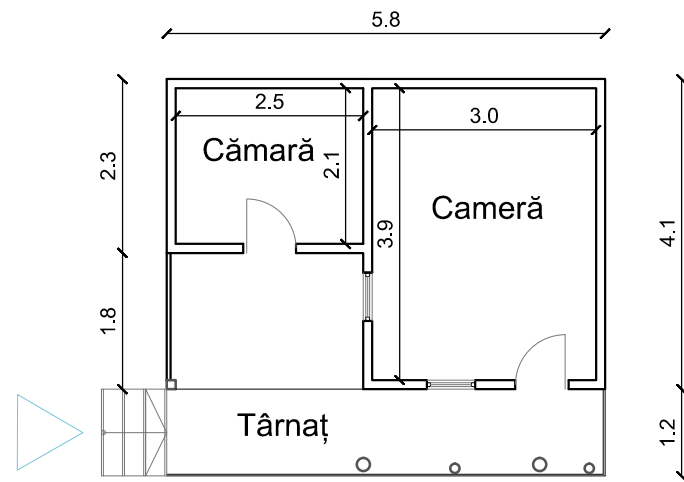
L - locuință
c - cămară
G - grajd

32. Vărtănești, Vidra Gospodăria familiei Burz

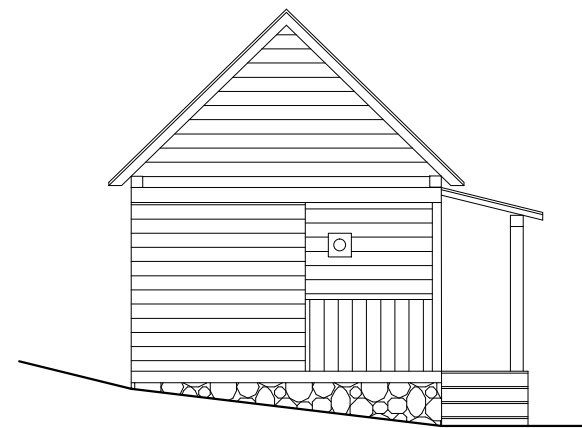
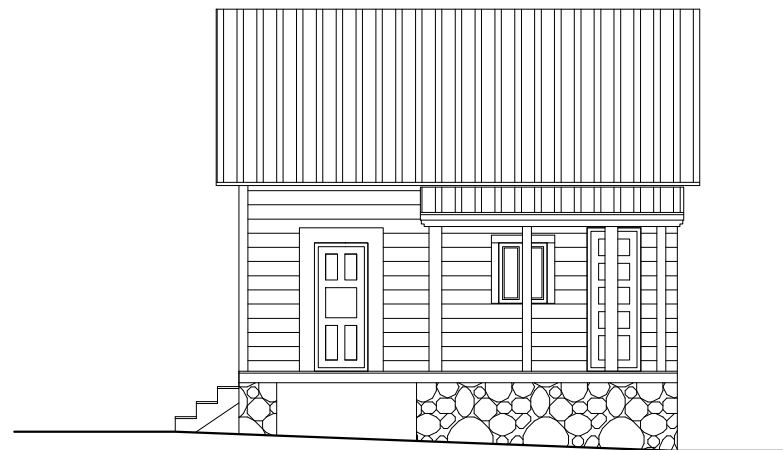
Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

33. Ponorel, Vidra

Gospodăria familiei Corbea

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Ponorel, centru,
comuna Vidra

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Corbea Pop

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat în anii '80, fost profesor
și secretar pe comuna Ponorel,
român

Suprafata parcelei:

cca. 15 ari

Data confecționării:

aprox. 1900

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

tablă

Paviment:

podea de lemn la parter,
pământ în pivniță

Coordonate geografice:

Latitudine 46.36852692 N,

Longitudine 22.96318483 E,

Altitudine 641 m

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

existent,

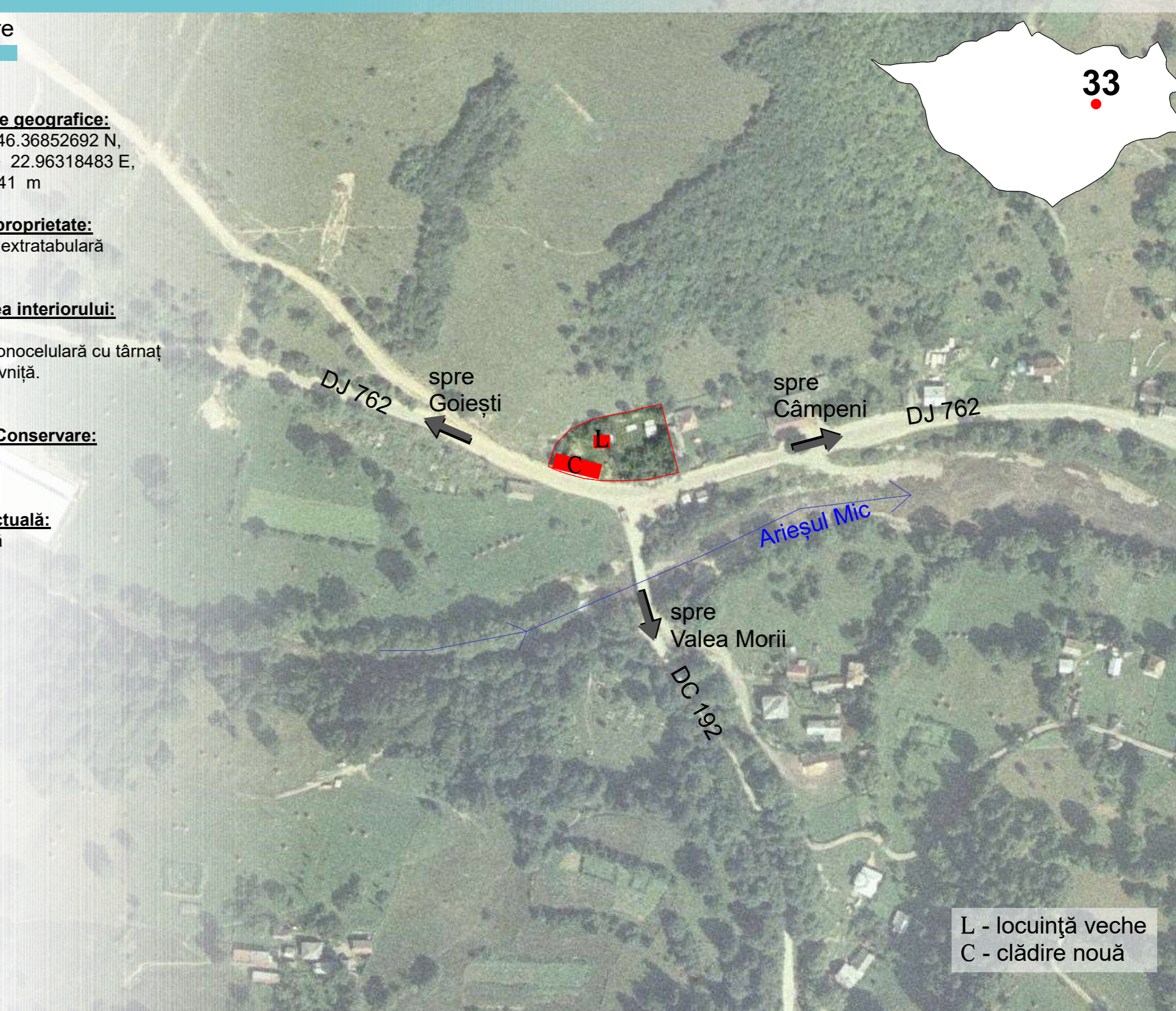
Locuință monocelulară cu târnaț
și o mică pivniță.

Starea de Conservare:

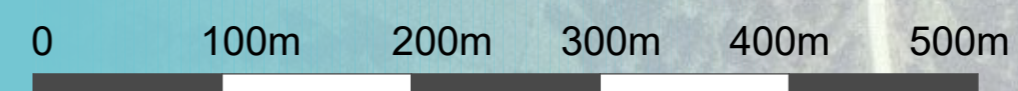
slabă

Utilizare actuală:

abandonată

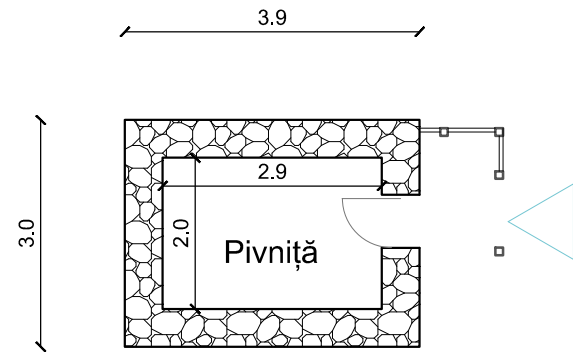
L - locuință veche
C - clădire nouă

33. Ponorel, Vidra Gospodăria familiei Corbea

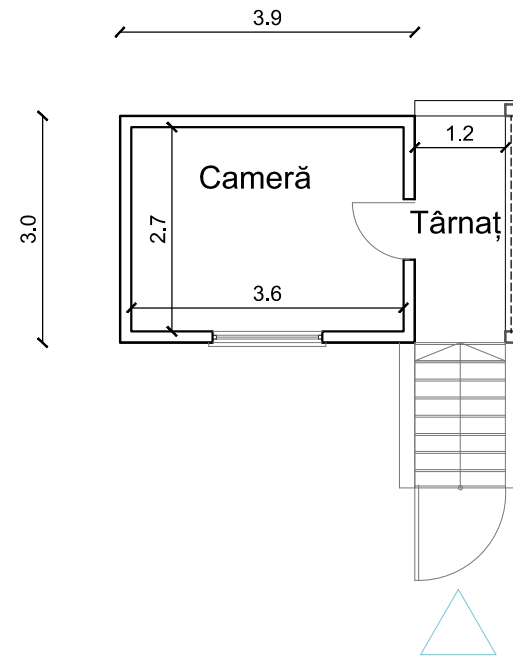
Plan Subsol sc. 1:100

Locuință

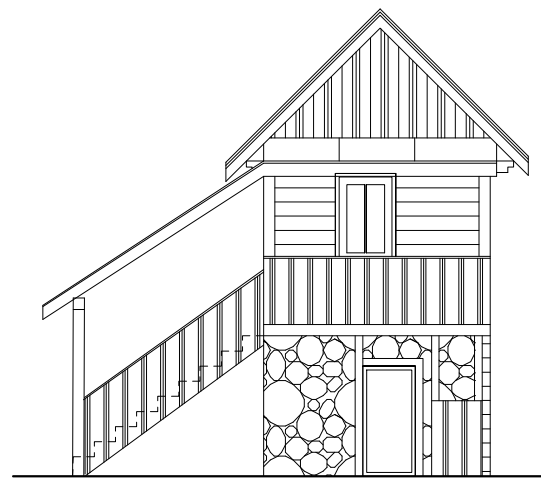
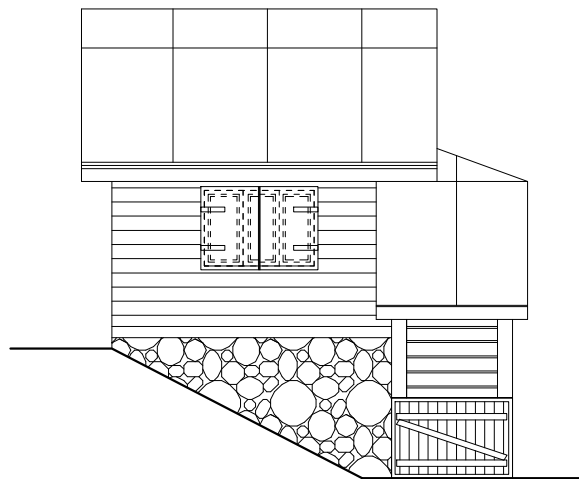
Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

34. Pleșcuță, Vidra Gospodăria familiei Coroi Andrei

Descriere

Tipul categorial:

Locuință pentru două familii

Localitate și localizare:

satul Pleșcuță,
comuna Vidra, Ponorel

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Coroi Andrei / Dia și fratele Coroi
Teodor / Todorică

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedați, fost agricultor, respectiv
pădurar și minier, români

Suprafața parcelei:

cca. 44 ari

Data confecționării:

1920-1930

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

dreptunghiular, cu două intrări

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Sarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

internit, inițial din șiță

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ
în pivnițe

Coordonate geografice:

Latitudine 46.35878473 N,
Longitudine 22.94992671 E,
Altitudine 792 m

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

existent,

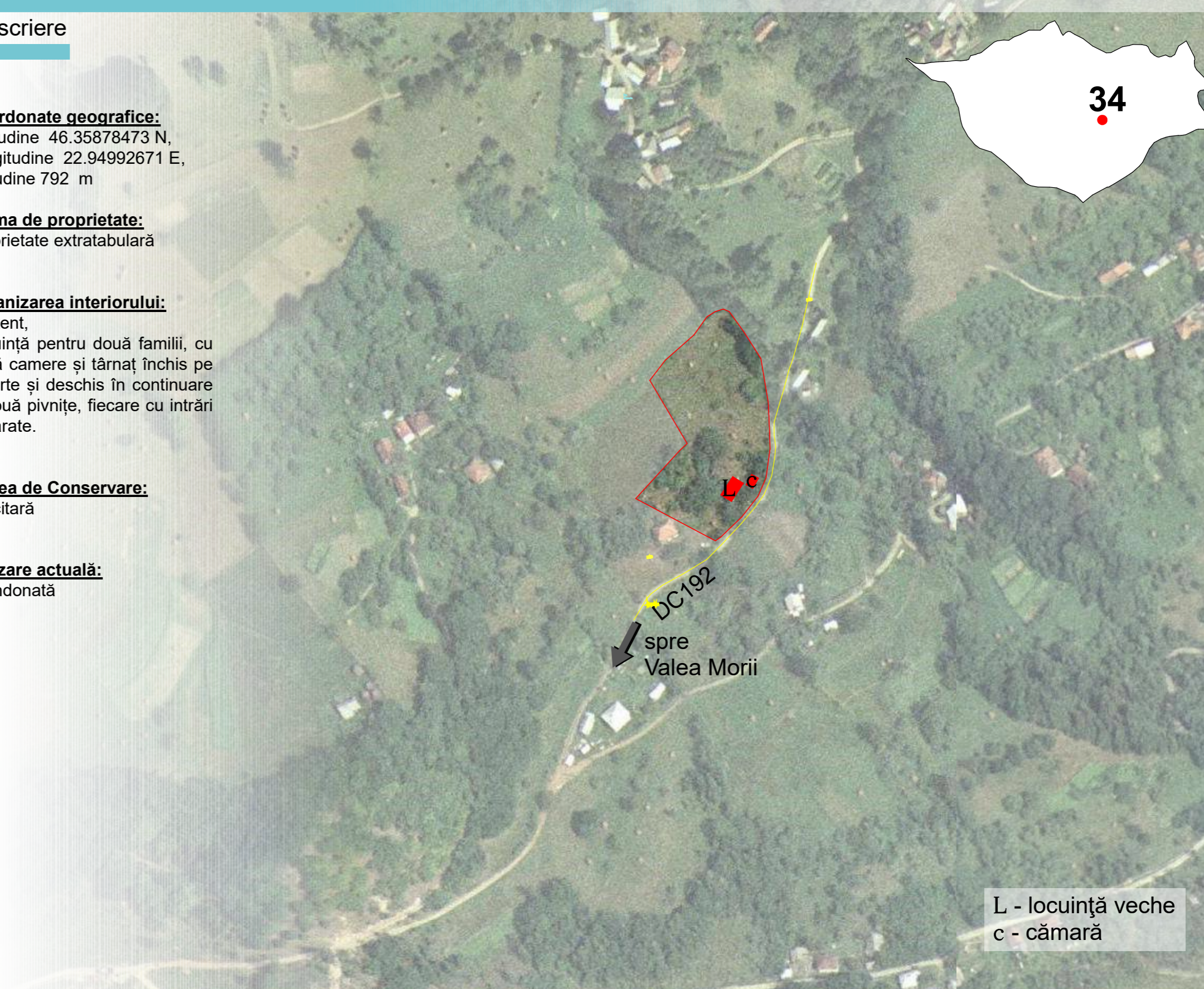
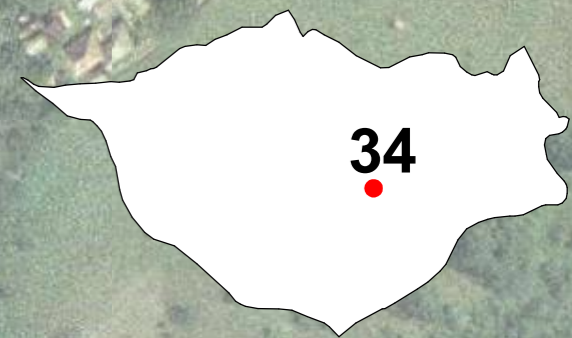
Locuință pentru două familii, cu
două camere și târnaț închis pe
o parte și deschis în continuare
și două pivnițe, fiecare cu intrări
separate.

Starea de Conservare:

deficitară

Utilizare actuală:

abandonată

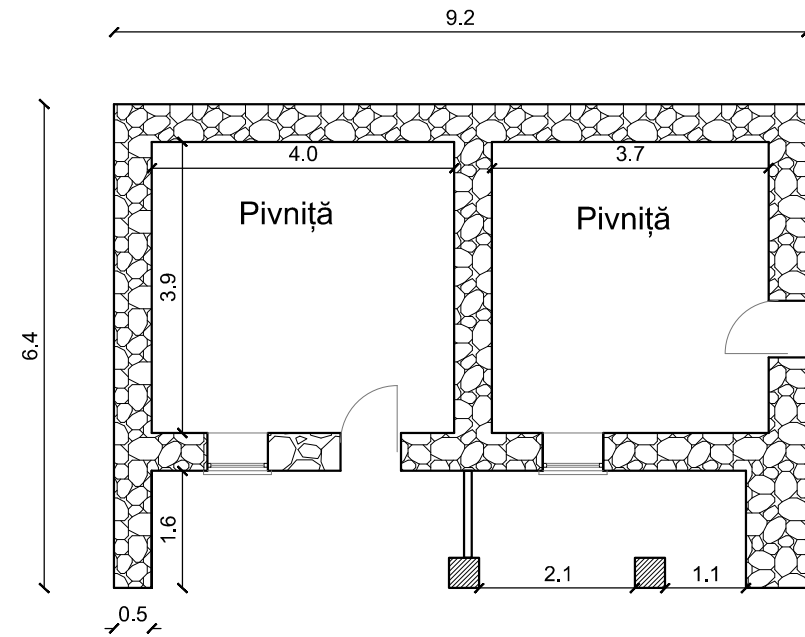
L - locuință veche
c - cămară

0 100m 200m 300m 400m 500m

34. Pleșcuță, Vidra Gospodăria familiei Coroi Andrei

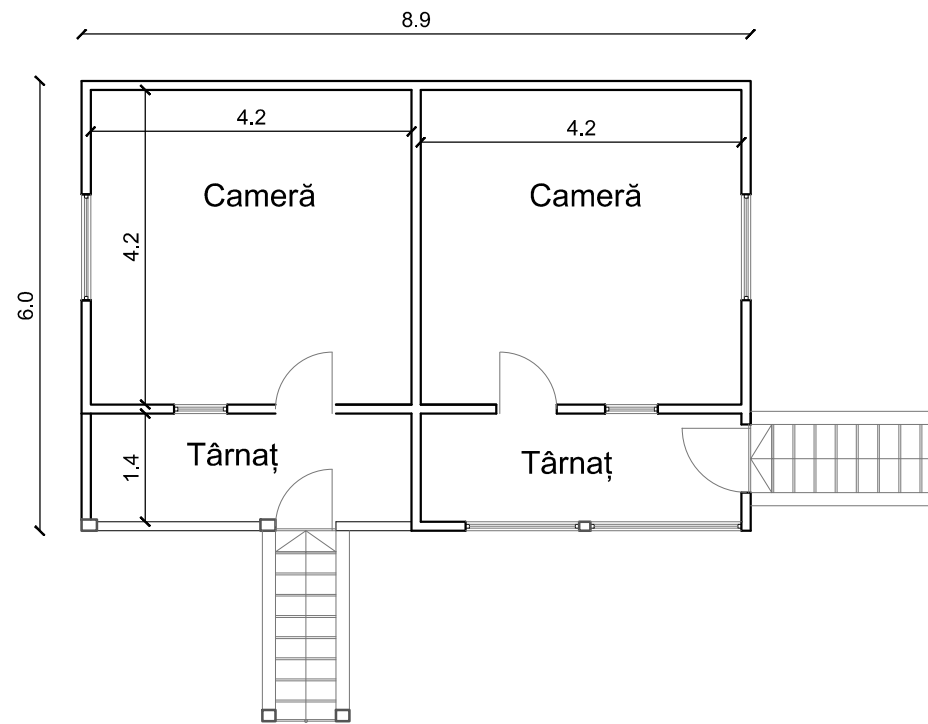
Plan Demisol sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

35. Pleșcuță, Vidra

Gospodăria familiei Coroi Rovin

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Pleșcuță,
comuna Vidra, Ponorel

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Coroi Rovin și soția Sofia

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat în anii '50, fost primar și
dogar, român

Suprafața parcelei:

cca. 16 ari

Data confectionării:

aprox. 1890

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

țiglă

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ

în pivniță

Coordonate geografice:

Latitudine 46.36172614 N,

Longitudine 22.95219566 E,

Altitudine 852 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,

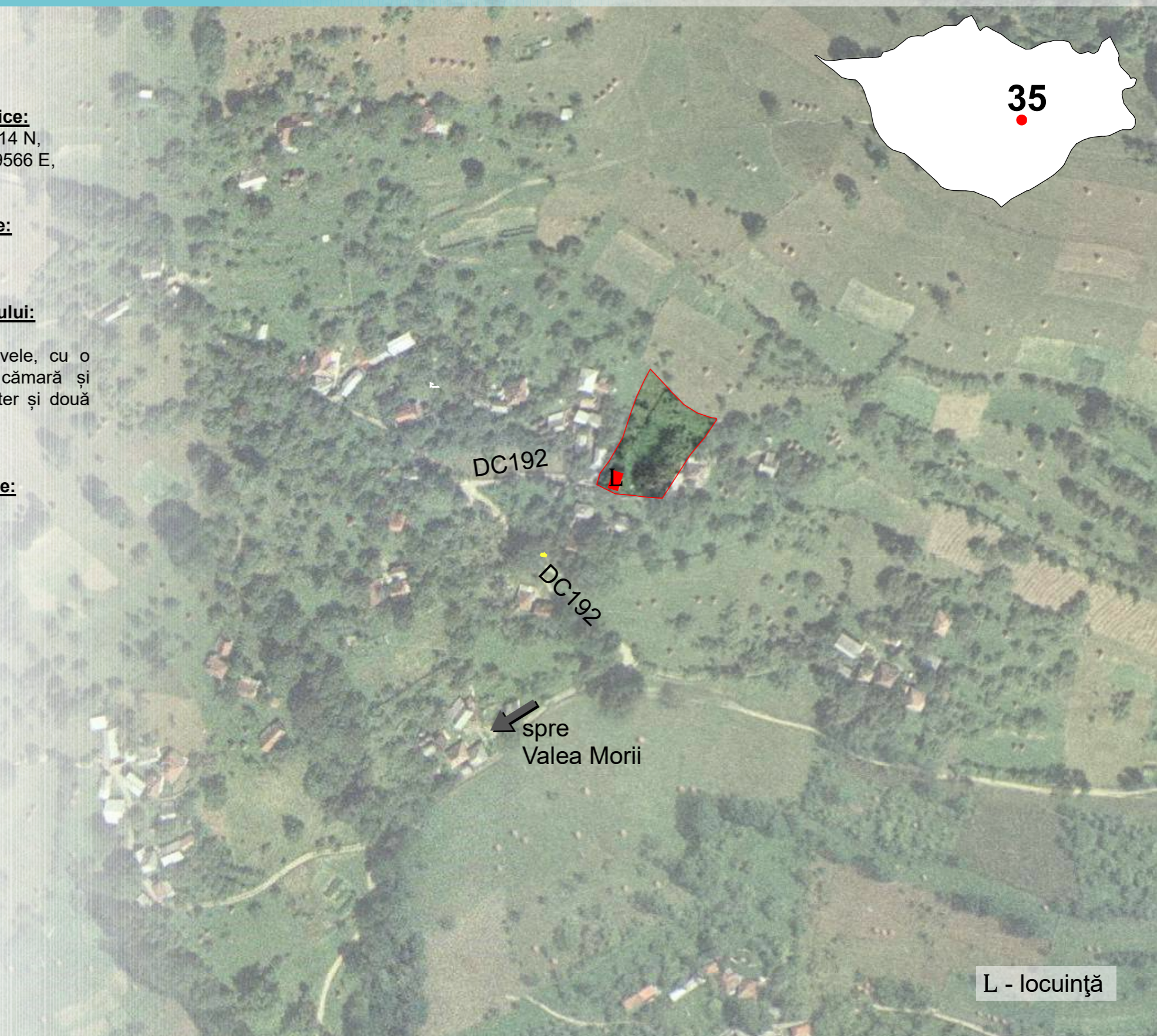
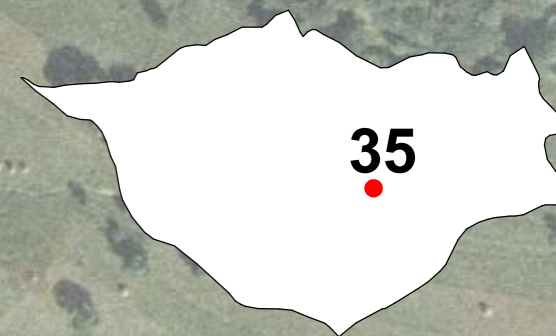
Locuință pe două nivele, cu o
singură cameră, o cămară și
târnaț deschis la parter și două
pivnițe la demisol.

Starea de Conservare:

deficitară

Utilizare actuală:

abandonată

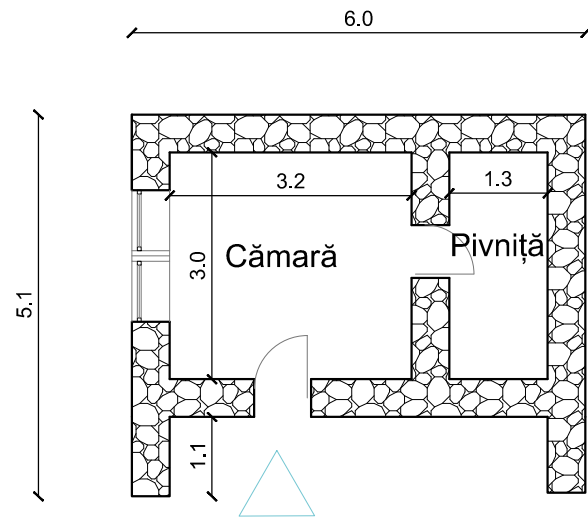
L - locuință

0 100m 200m 300m 400m 500m

35. Pleșcuță, Vidra Gospodăria familiei Coroi Rovin

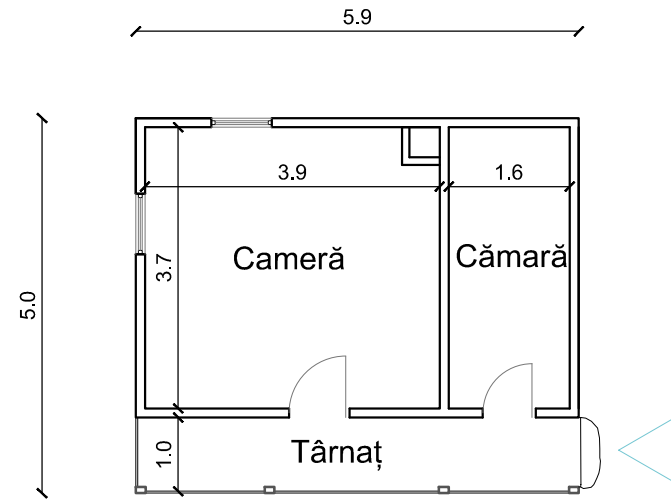
Plan Demisol sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

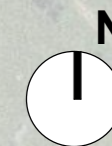
Fațade sc. 1:100

Locuință

36. Hărăști, Vidra

Gospodăria familiei David

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Hărăști,
Poieni, comuna Vidra

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:
David Nicolae / Niculae a Trocului
Vârstă, ocupație, naționalitate:
decedat, fost gospodar, român

Suprafața parcelei:

cca. 2,7 ha

Data confectionării:

aprox. 1860

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
Patrulater, cu două șopruți
adăugate

Temelia:

piatră

Pereții:

lemn

Șarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

țiglă și internit

Paviment:

podea de lemn

Coordonate geografice:

Latitudine 46.34753266 N,
Longitudine 22°57'9.77"E,
Alitudine 1214 m

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

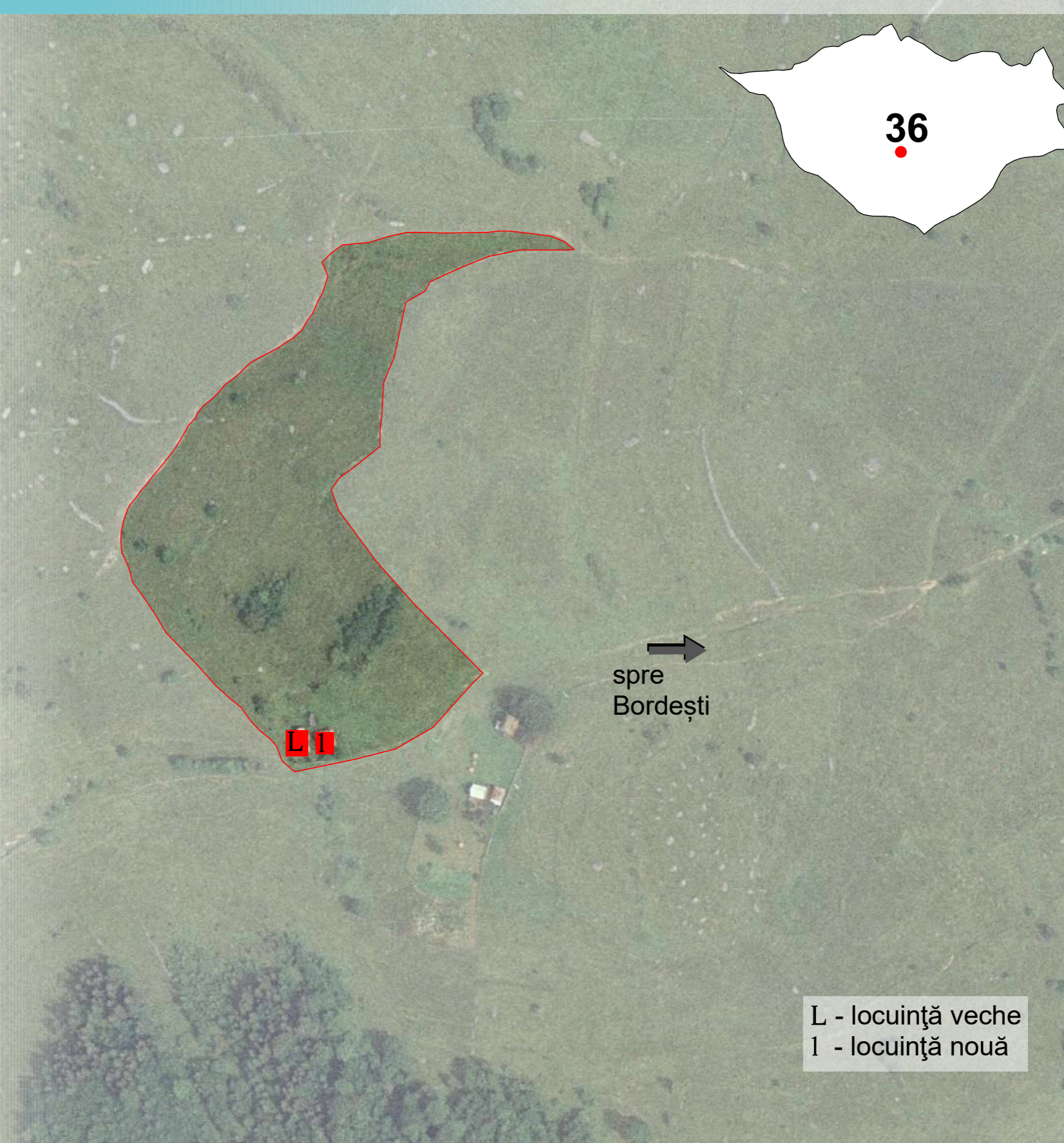
existent,
Locuință pe două nivele, la
parter, cu târnaț închis, două
camere și două șopruți, iar la
etaj, cu două camere, cămară și
târnaț închis.

Starea de Conservare:

deficitară

Utilizare actuală:

abandonată

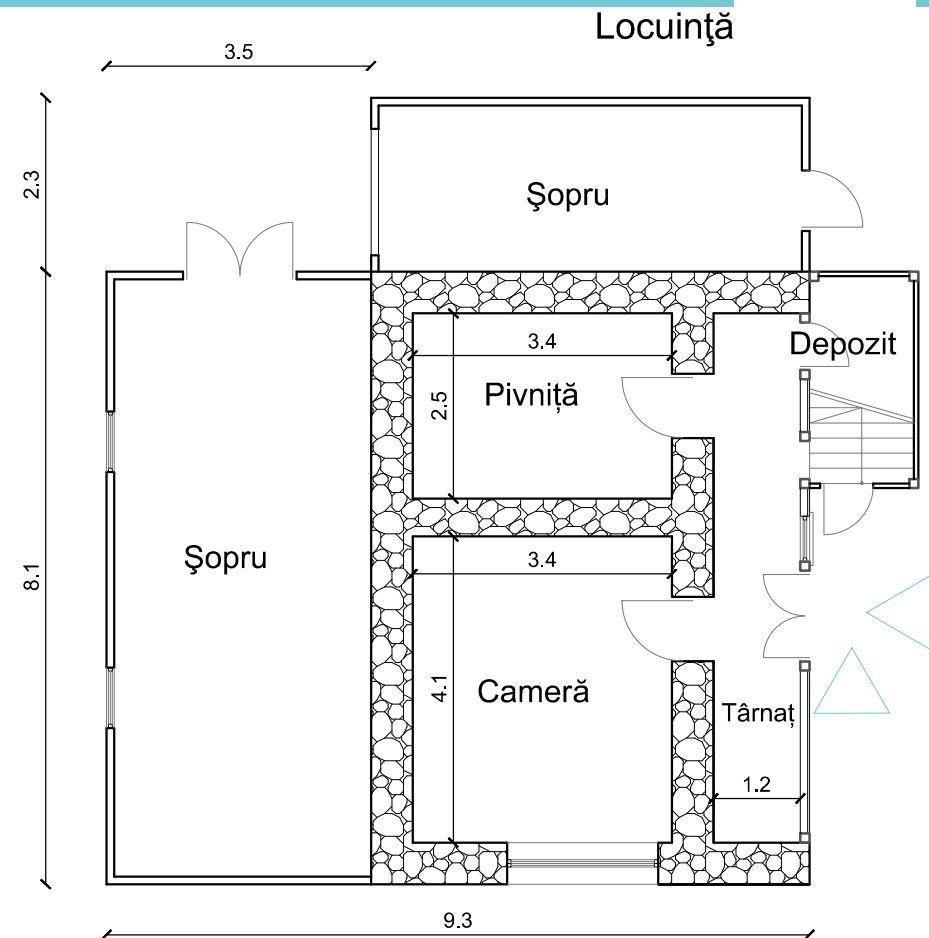

L - locuință veche
1 - locuință nouă

0 100m 200m 300m 400m 500m

36. Hărăști, Vidra Gospodăria familiei David

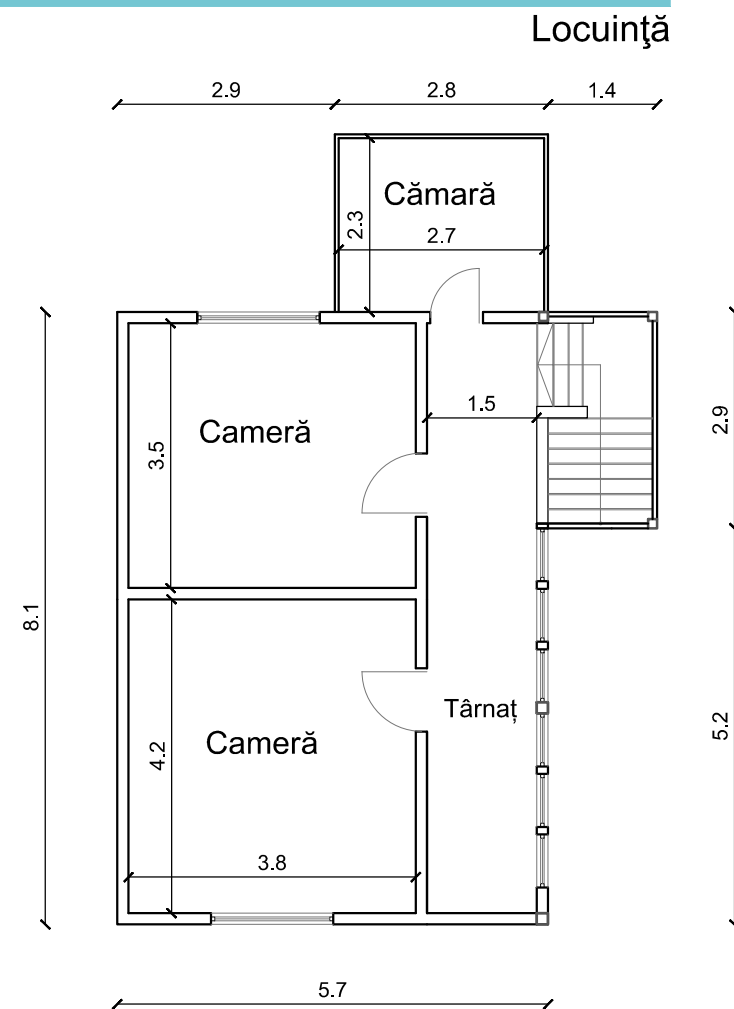
Plan Parter sc. 1:100

Perspective

Locuință

Plan Etaj sc. 1:100

Perspective

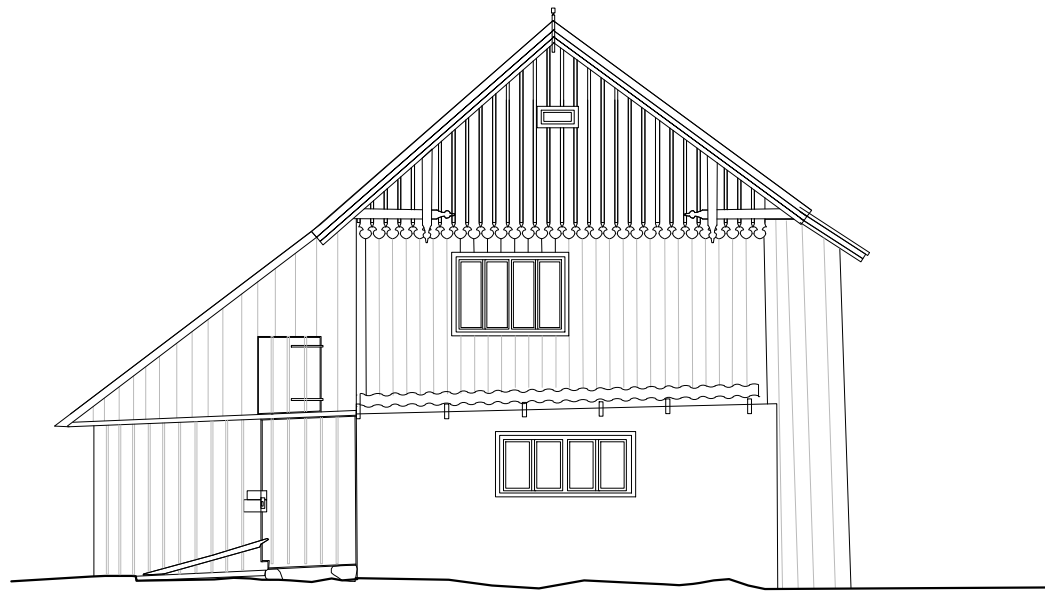
Locuință

36. Hărăști, Vidra Gospodăria familiei David

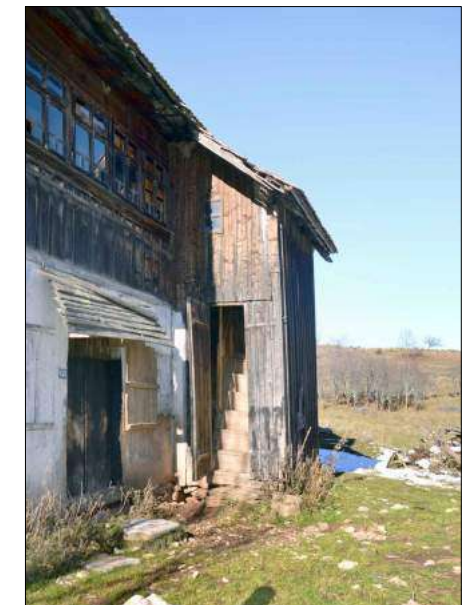
Fațade sc. 1:100

Locuință

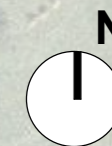
Perspective

Locuință

37. Pleșcuță, Vidra

Gospodăria familiei Drăgoi

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Pleșcuță,
comuna Vidra, Ponorel

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Drăgoi Petru

Vârstă, ocupație, naționalitate:

decedat în 1973, fost dulgher, român

Suprafața parcelei:

cca. 16,24 ari

Data confectionării:

1912

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției
dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Sarpantă:

în 2 ape, din lemn

Învelitoare:

țiglă ceramică

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ în
pivniță

Coordonate geografice:

Latitudine 46.36100485 N,
Longitudine 22.94989445 E,
Altitudine 830 m

Forma de proprietate:

Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:

existent,

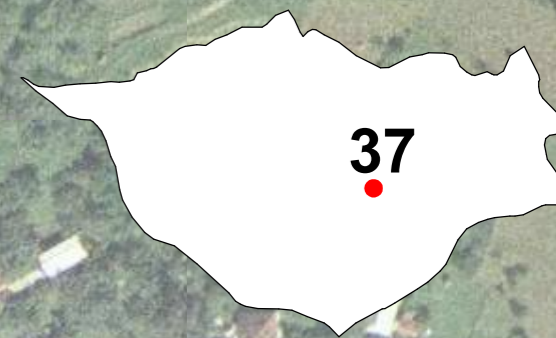
Locuință pe două nivele, cu
două camere, cămară și târnaț
deschis la parter și două pivnițe
la demisol.

Starea de Conservare:

bună

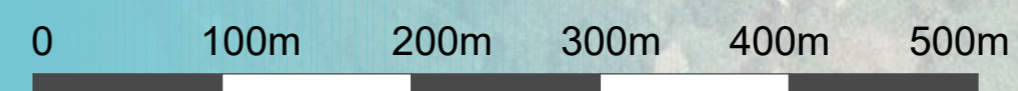
Utilizare actuală:

abandonată

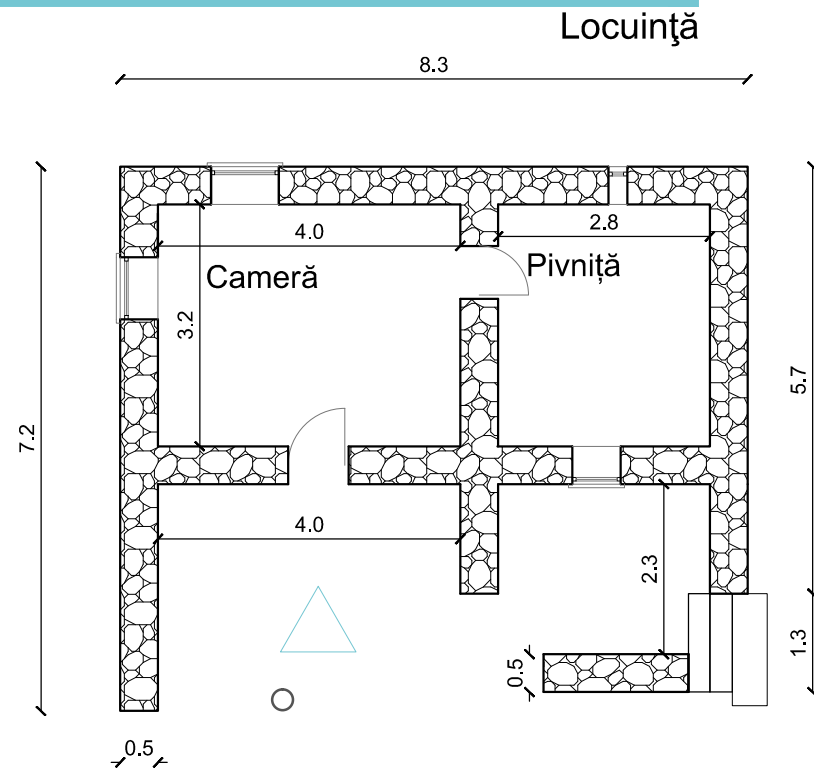
↓ spre
Valea Morii

L - locuință
c - cuptor
G - grajd

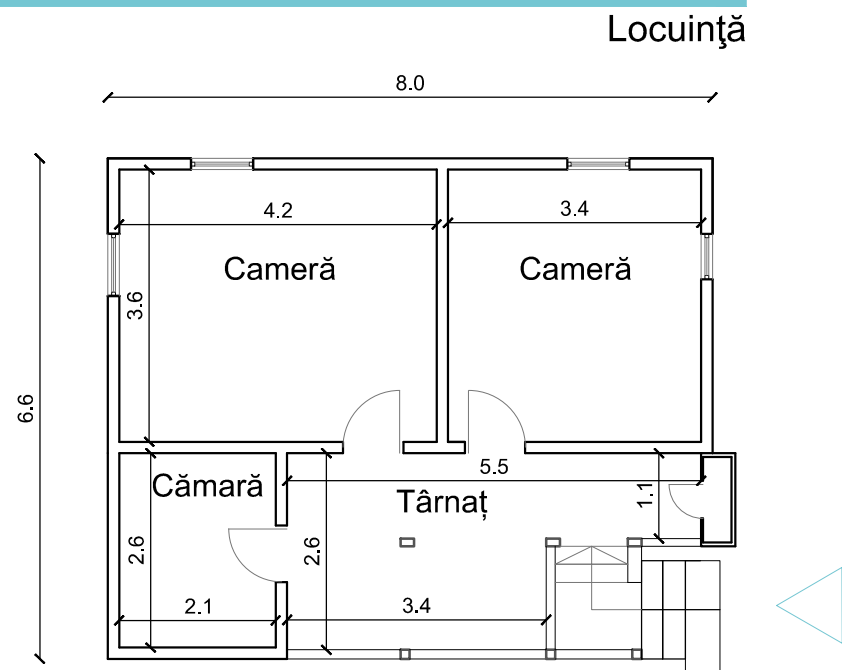

37. Pleșcuță, Vidra Gospodăria familiei Drăgoi

Plan Demisol sc. 1:100

Plan Parter sc. 1:100

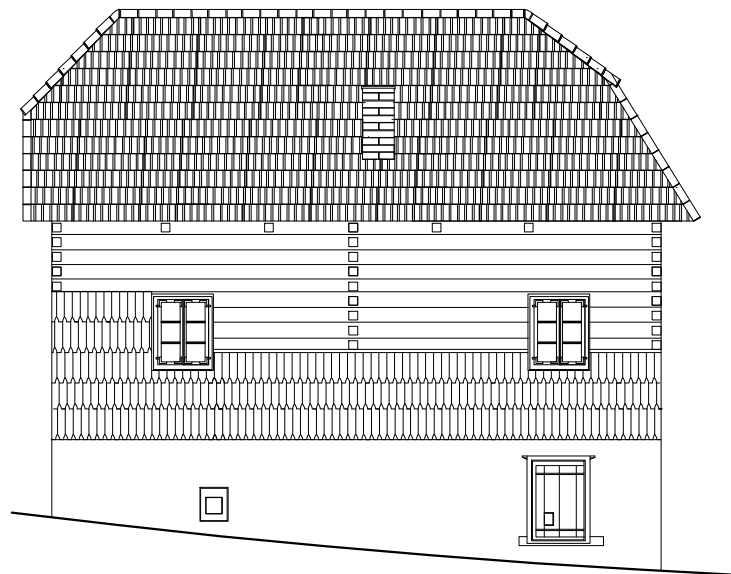
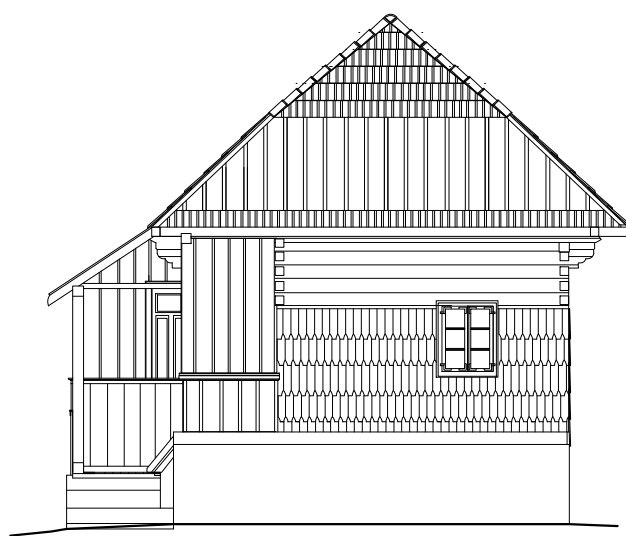
Perspective

Locuință

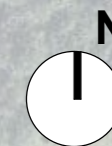
Fațade sc. 1:100

Locuință

38. Vâlcăneasă, Vidra

Gospodăria familiei Hulda

Descriere

Tipul categorial:

Locuință

Localitate și localizare:

satul Vâlcăneasă,
Goiești, comuna Vidra

Proprietar:

Nume/Prenume/Poreclă:

Hulda Maria

Vârstă, ocupație, naționalitate:

68 de ani, pensionară, româncă

Suprafata parcelei:

cca. 66 ari

Data confectionării:

aprox. 1900

Funcția:

Servea ca locuință permanentă

Tehnica de construire:

Planul construcției

dreptunghiular

Temelia:

piatră

Peretii:

lemn

Sarpantă:

în 4 ape, din lemn

Învelitoare:

tablă

Paviment:

podea de lemn la parter, pământ
la demisol

Coordonate geografice:

Latitudine 46.36682512 N,

Longitudine 22.93612688 E,

Altitudine 968 m

Forma de proprietate:

Proprietate tabulară

Organizarea interiorului:

existent,

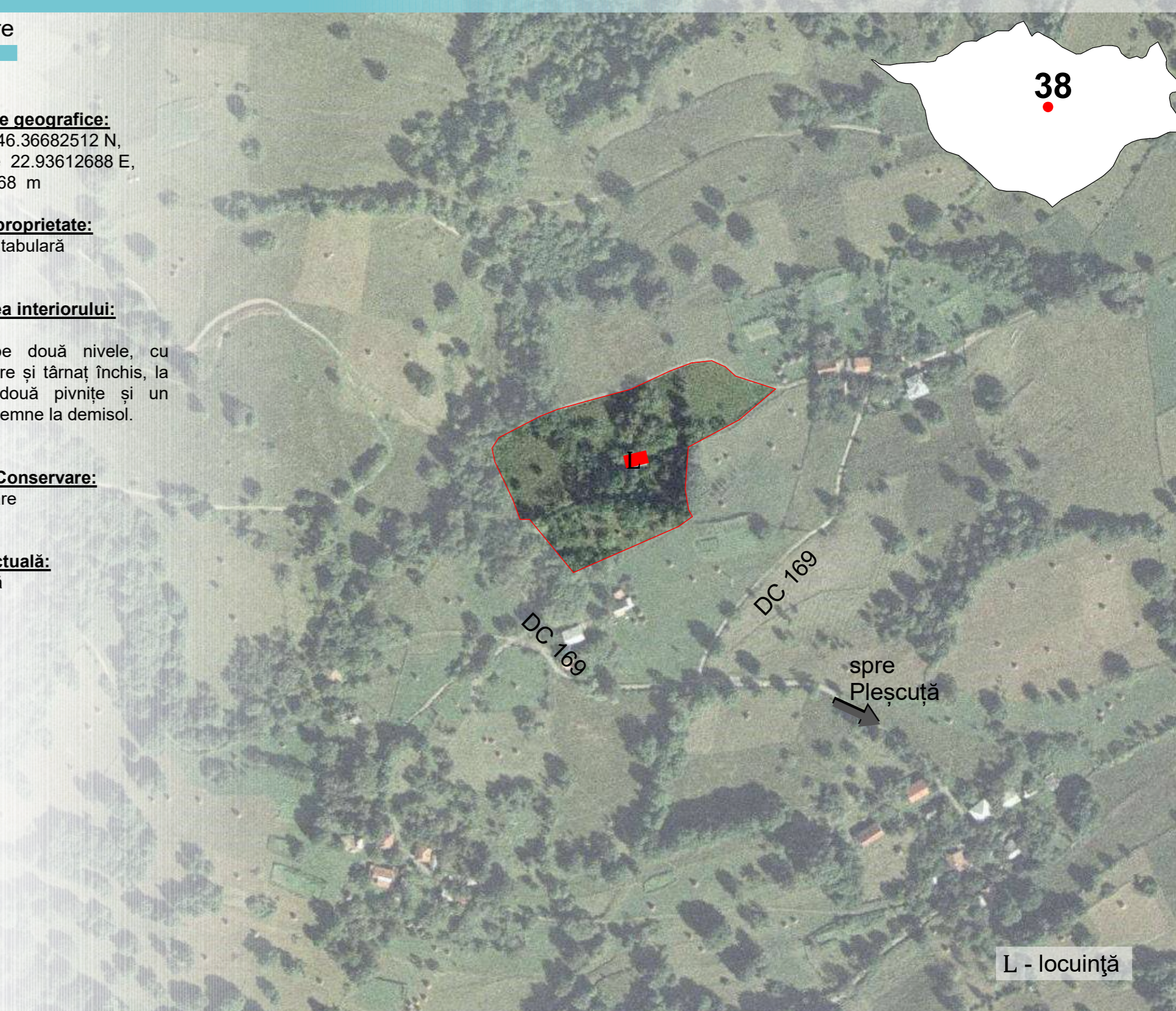
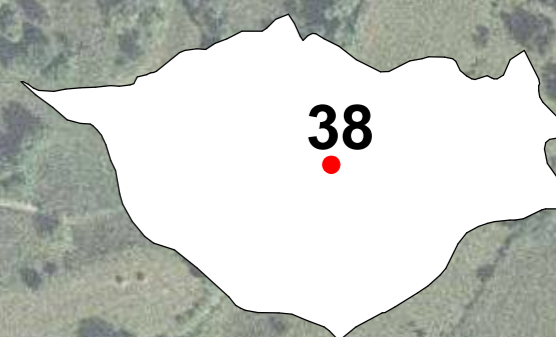
Locuință pe două nivele, cu
două camere și târnaț închis, la
parter și două pivnițe și un
depozit de lemne la demisol.

Starea de Conservare:

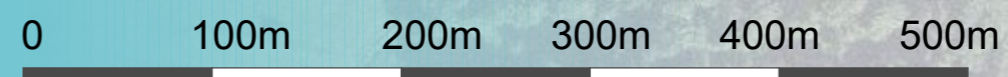
în conservare

Utilizare actuală:

abandonată

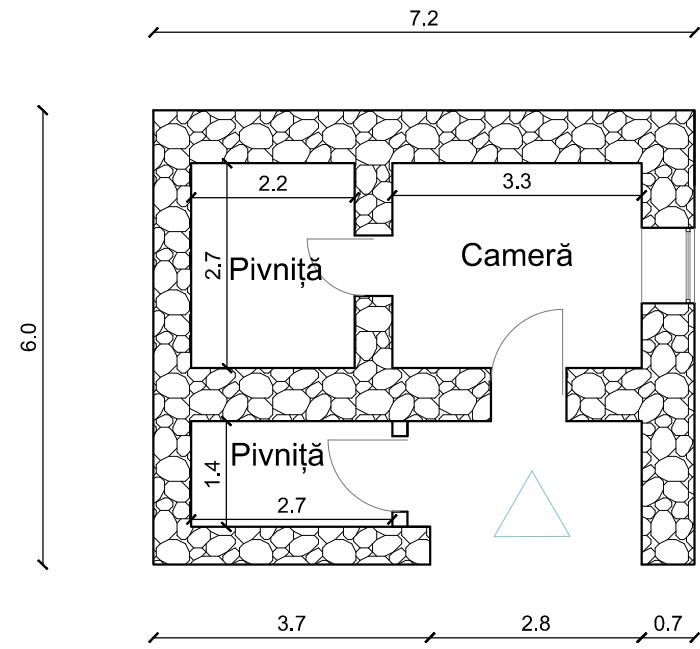
L - locuință

38. Vâlcăneasă, Vidra Gospodăria familiei Hulda

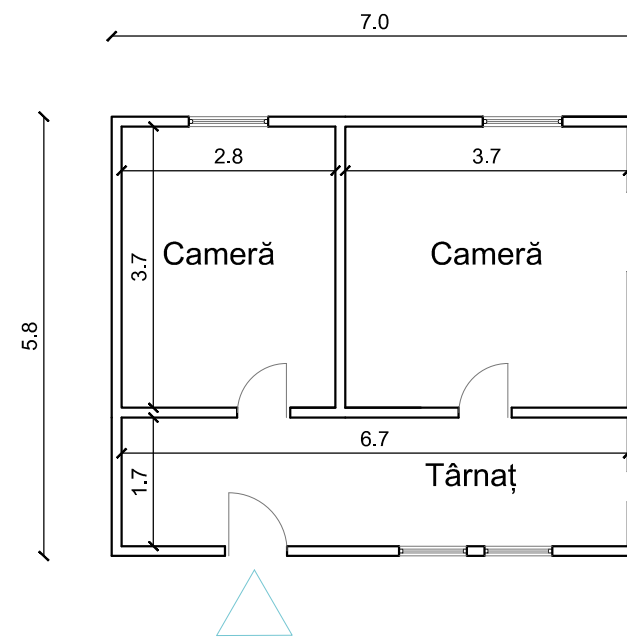
Plan Demisol sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

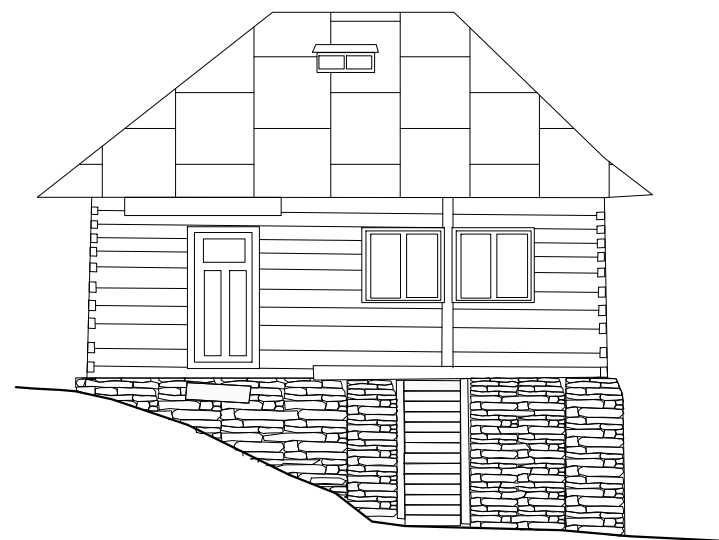
Perspective

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

39. Hărăști, Vidra

Gospodăria familiei Trif

Descriere

Tipul categorial:
locuință

Localitate și localizare:
satul Hărăști, nr.350
Poieni, comuna Vidra

Proprietar:
Nume/Prenume/Poreclă:
Trif Dionisie
Vârstă, ocupație, naționalitate:
român

Suprafața parcelei:
cca. 27 ari

Data confectionării:
aprox. 1950

Funcția:
Locuință permanentă

Tehnica de construire:
Planul construcției
dreptunghiular
Temelia:
piatră și un stâlp de beton
Peretii:
lemn
Șarpantă:
în 2 ape, din lemn
Învelitoare:
azbociment
Paviment:
pământ în pivniță, scândură în
camerele de la parter

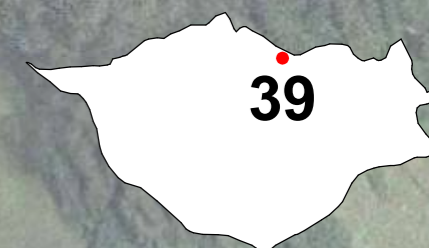
Coordonate geografice:
Latitudine 46°23'34.85"N,
Longitudine 22°56'49.79"E,
Altitudine 833 m

Forma de proprietate:
Proprietate extratabulară

Organizarea interiorului:
Existent,
locuință - pe două nivele, jos - o
pivniță, sus - 2 camere cu intrare
din târnaț și cămară în capăt.

Starea de Conservare:
bună

Utilizare actuală:
în conservare

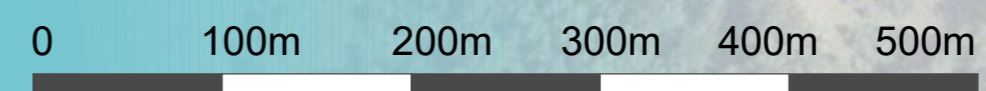

spre Vadu Motilor

spre Făgetu de Sus

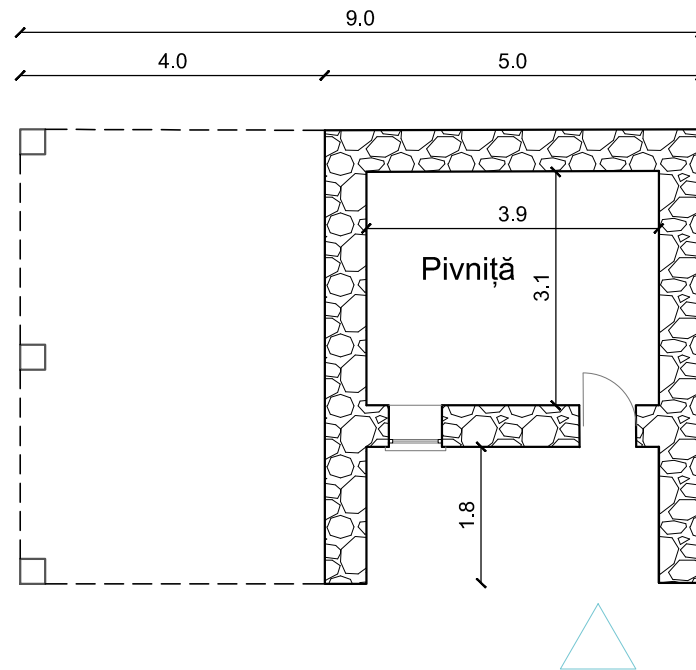
L - locuință veche
1 - locuință nouă

39. Hărăști, Vidra Gospodăria familiei Trif

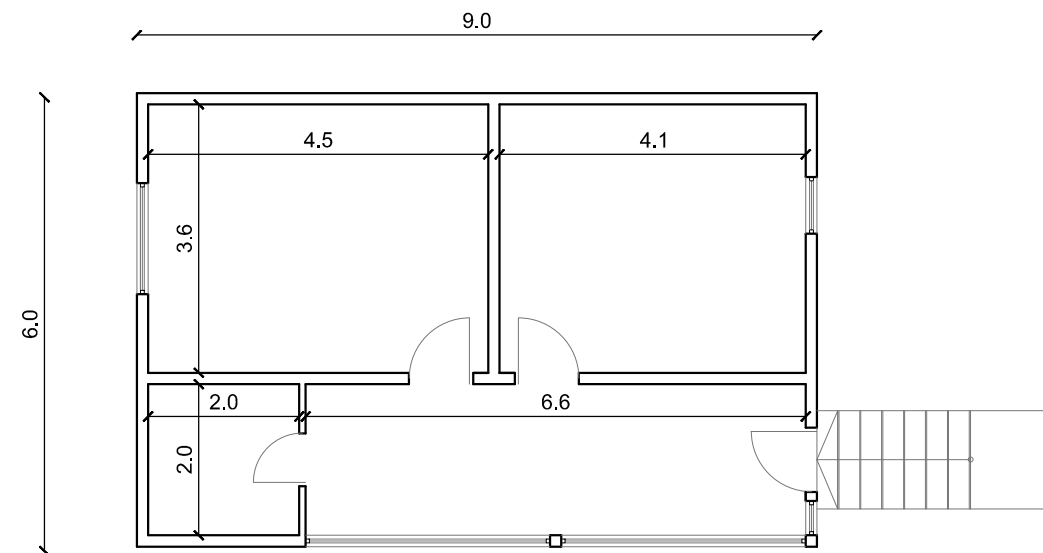
Plan Subsol sc. 1:100

Locuință

Plan Parter sc. 1:100

Locuință

Perspective

Locuință

Fațade sc. 1:100

Locuință

